

Finansal İstikrar Raporu

Mayıs 2012

Sayı: 14

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI
İdare Merkezi
İstiklâl Cad. 10 Ulus, 06100 Ankara, Türkiye

Telefon: (90 312) 507 50 00
Faks: (90 312) 507 56 40
Teleks: 44033 mrbrt tr; 44031 mbdı tr
World Wide Web Home Page: <http://www.tcmb.gov.tr>
E-mail: bankacilik@tcmb.gov.tr, info@tcmb.gov.tr

ISSN 1305-8584 (Basılı)
ISSN 1305-8576 (Online)

Kamuoyunu bilgilendirme amaçlı olarak hazırlanan bu rapor esas olarak Mart 2012 verilerine dayanarak hazırlanmakla beraber, raporun yayımlandığı tarihe kadar yaşanan gelişme ve değerlendirmeleri de içermekte olup, tüm içeriği ile TCMB internet sayfasında yer almaktadır. Bu raporda yer alan bilgi ve verilere dayanarak verilecek kararların sonuçlarından Bankamız sorumlu tutulamaz.

ÖNSÖZ

Başlamasının üzerinden dört yıl geçmesine rağmen, küresel krizin ve krizden çıkma çabalarının etkileri, başta gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm dünyada hissedilmeye devam etmektedir. Düzenleyici ve denetleyici çerçeve yeniden ele alınarak, ABD kaynaklı olarak başlayan krizin yarattığı kırılganlıkların çözümlenmesine ve krizin tekrarının önüne geçilmesine çalışılmaktadır. Ancak, bu süreçte alınan bazı politika önlemleri bu defa yeni risk unsurlarına yol açmıştır.

Alınan önlemlerin yüksek bütçe açıklarına yol açmış olması ve bu nedenle mali disiplinden uzaklaşılması, krizi özellikle AB merkezli olarak derinleştirerek, krizden çıkma sürecinin uzamasına neden olmuştur. AB'ye üye bazı devletlerin borçlarının sürdürülebilirliğine ilişkin endişeler, piyasalarda belirsizliği artırarak, farklı kanallar üzerinden tüm ülke ekonomilerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Ülkemizde sağlanan mali disiplinin kararlılıkla sürdürülmesi ve esnek para politikası uygulaması olumsuz dış gelişmelerin iktisadi faaliyet üzerindeki etkilerini sınırlamıştır. Buna ek olarak, Türk bankacılık sektörünün güçlü sermaye yapısı ve küresel piyasalardaki hızlı değişimler göz önüne alınarak uygulanan makro ihtiyati tedbirler, sektörün söz konusu kanallardan daha düşük düzeyde etkilenmesini sağlamaktadır. Bu çerçevede ülkemiz, Euro bölgesinde önümüzdeki dönemde ortaya çıkabilecek olumsuzluklardan daha az etkilenen ülkeler arasında yer alacaktır.

Bu kapsamda, yurt içi ve küresel finansal istikrara ilişkin son dönemde yaşanan gelişmelerin ve risklerin değerlendirildiği Raporumuzun on dördüncü sayısının tüm okuyucularımıza faydalı olmasını dilerim.

Erdem BAŞÇI

Başkan

İÇİNDEKİLER

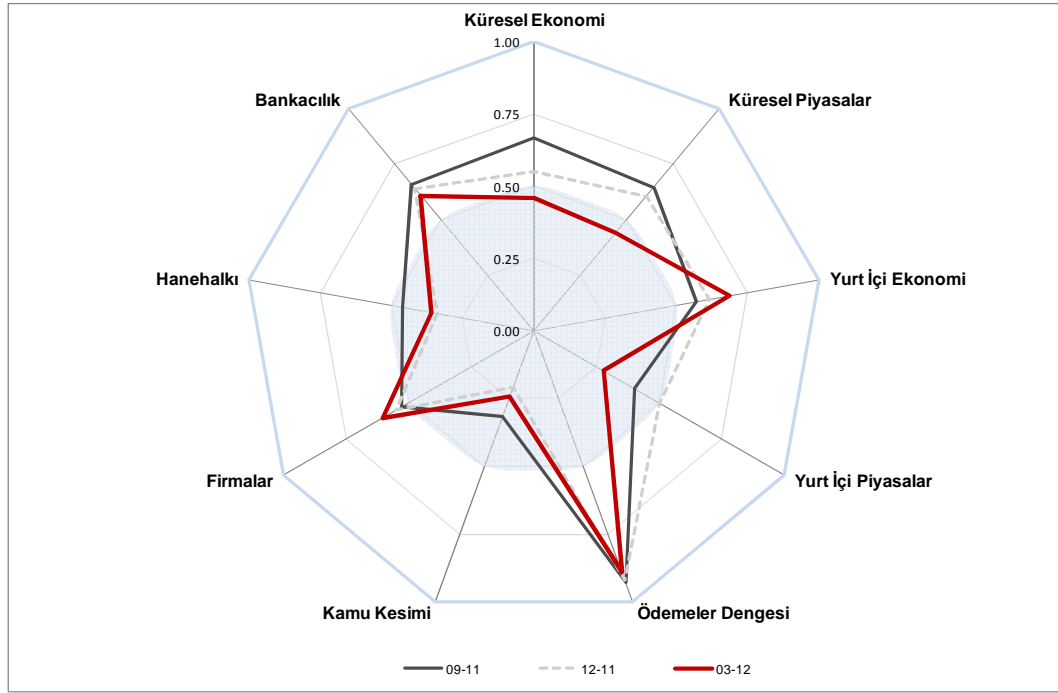
İçindekiler	i
Genel Değerlendirme	iii
I. Uluslararası Gelişmeler	1
II. Ulusal Ekonomik Görünüm	9
III. Bankacılık Sektörü Gelişmeleri ve Riskler	35
III. Finansal Altyapı	59
V. Özel Konular	73
V.1. Türk Bankacılık Sisteminde Hisse Senedi Getirilerinin Ortak Hareketi ve Sistemik Risk	73
V.2. Zorunlu Karşılık ve Rezervlerin İmkânsız Üçlü Kuramına Etkisi: Türkiye Örneği	77
V.3. Likidite Riskinin Piyasa Riskine Etkisi	81
V.4. Finansal Üçleme: Finansal Erişim, Finansal Eğitim ve Finansal Tüketicinin Korunması	84
V.5. Tahvil/Bono İhraçları	90
V.6. Altın Yatırımlarındaki Gelişmeler	96
V.7. Veri Eksiklikleri	99
V.8. Kamu Elektronik Ödeme Sistemi (KEÖS)	103
V.9. Finansal Piyasa Altyapılarına İlişkin Prensipler	106
V.10. Perakende Ödemelerdeki Yenilikler	111

GENEL DEĞERLENDİRME

Dünya genelinde küresel krizin etkileri sürmekte ve kriz sonrasında gelişmiş ülkelerde uygulanmakta olan politikalar küresel ekonomiye yön vermeye devam etmektedir. Bu süreçte, ABD ekonomisinde yaşanan gelişmeler olumlu yönde etki ederken, AB'ye üye bazı ülkelerin mali yapılarındaki sorunlar ve artan siyasi belirsizlikler küresel ekonominin krizden çıkışını güçleştirmektedir. Ayrıca, kriz nedeniyle sorunlu hale gelen varlıkların büyük bir kısmı bu ülke bankalarının bilançolarında taşınmaya devam etmektedir. Sermaye yapısının güçlendirilmesi için gereken ek sermaye yükümlülükleri ise bankaların bilançolarını küçültmelerine yönelik bir baskı oluşturmaktadır.

Diğer taraftan, Euro bölgesindeki sorunların çözümüne yönelik ekonomi politikaları ile yapısal alanlarda önemli adımlar atılmaya başlanmasına bağlı olarak 2012 yılının ilk çeyreğinde risk iştahında nisbi bir iyileşme gözlenmiştir. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerin risk primlerindeki düşüşe paralel olarak ülkemizin risk priminde de bir azalışa neden olmuştur. Sermaye girişlerinin yanı sıra uygulanmakta olan esnek para politikası çerçevesinin de katkısıyla Türk lirasının değeri, diğer gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha istikrarlı seyretmeye devam etmiştir. Bu kapsamda ülke risk primindeki düşüşe ek olarak yurtdışı yerleşiklerin olumlu beklentileri ekonominin görünümünün iyileşmesine neden olmuştur. Ancak, Mayıs ayında Yunanistan'daki siyasi belirsizliklerin de etkisiyle Euro bölgesine dair sorunların tekrar gündeme gelmesi risk iştahının tekrar bozulmasına neden olmuştur.

Ülkemizde iktisadi faaliyet artış hızı yavaşlamakla birlikte 2011 yılında güçlü seyretmiş, TCMB ve diğer otoritelerce alınan tedbirler neticesinde yurt içi talep büyümesi kontrol altına alınmıştır. Bu kapsamda büyümenin 2012 yılı boyunca ılımlı seyretmesi öngörülmektedir. İktisadi faaliyetteki güçlü seyre bağlı olarak artan vergi gelirleri ve kontrol altında tutulan kamu harcamaları sonucunda, kamu maliyesi göstergelerindeki iyileşme sürmüştür. Ayrıca, geçtiğimiz dönemde net ihracatın büyümeye katkısı belirgin bir şekilde artmış, iç ve dış talep arasındaki dengelenme güçlenerek sürmüştür. Buna bağlı olarak dış ticaret dengesinde ve cari dengede geçtiğimiz yılın son aylarında başlayan olumlu seyir, 2012 yılının ilk çeyreğinde de devam etmiştir. Öte yandan enflasyon, temelde Türk lirasında yaşanan değer kaybı ve yönetilen/yönlendirilen ürünlerdeki fiyat artışları kaynaklı olarak, 2011 yılının son aylarından itibaren artış göstermiştir. TCMB, Ekim 2011 döneminden itibaren uyguladığı parasal sıkılaştırma ile enflasyonun ulaştığı yüksek seviyelerin enflasyon beklentileri üzerinde bir bozulmaya yol açmasına engel olmuş ve fiyatlama davranışlarını kontrol altında tutmayı başarmıştır. Bu kapsamda 2012 yılının Nisan ayında zirve yapan enflasyonun Mayıs ayında önemli bir düşüş göstermesi ve bu düşüşün yılın son aylarında hızlanarak devam etmesi beklenmektedir. TCMB, önümüzdeki dönemde fiyat istikrarına odaklı kararlı duruşunu sürdüreceği ve para politikasındaki esnekliğini koruyacaktır.

Finansal İstikrarın Makro Gösterimi^{1,2}

(1) Merkeze yakınlaşmak ilgili sektörün finansal istikrara yaptığı katkının olumlu yönde arttığını ifade etmektedir. Analiz her bir alt sektörün kendi içinde tarihsel olarak karşılaştırılmasına yöneliktir. Sektörler arası karşılaştırma, yalnızca merkeze göre bulunulan konumda meydana gelen değişimin yönü çerçevesinde yapılabilir.
 (2) Finansal istikrarın makro gösteriminde kullanılan değişken seti ve metodoloji için bkz, FİR 13 Kasım 2011-Özel Konu IV.10

Bankacılık sektörüne ilişkin göstergeler, sektörün genel olarak sağlıklı yapısını sürdürdüğüne işaret etmektedir. Kredilerin artış eğilimi, mevsimsel etkiler içermekle birlikte, genel olarak finansal istikrar açısından makul seviyelerde seyretmektedir. Arzu edildiği şekilde, kredi büyümesi temel olarak firma kredilerinden kaynaklanırken tüketici kredileri daha sınırlı artış göstermektedir. Kullanılan krediler ağırlıklı olarak orta-uzun vadeli ve Türk lirası cinsinden yapısını korumakta olup, bu gelişme kredi riskinin yönetimi açısından olumlu olarak değerlendirilmektedir. Bankacılık sektörü kredilerinin tahsili gecikmiş alacaklara (TGA) dönüşüm oranının da tarihi düşük seviyesini koruduğu gözlenmektedir.

Firmalar kesiminin açık döviz pozisyonu bir risk unsuru olarak önemini korumaktadır. Nitekim, firma borçlarının özkaynaklara oranının yükseldiği ve kur farkı giderlerine bağlı olarak firmaların kâr artışının sınırlı düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. Öte yandan firmaların borçluluğunda 2010-2011 yıllarındaki hızlı artışın durmuş olması ve yurt dışı kaynaklı borçların payının 2012 yılında yatay seyretmesi olumlu gelişmelerdir. Ayrıca, döviz ile borçlanan sektörlerin genelde düzenli döviz gelirin olduğu ve borçlanmaların büyük ölçüde yüksek nakit teminatlar karşılığında yapıldığı dikkate alındığında, gerek borçların çevrilmesi gerek kur hareketlerine olan duyarlılığın sınırlı olduğu düşünülmektedir. Diğer taraftan, firmaların yabancı para borçlarının uzun vadeli yapısı olumlu olarak değerlendirilmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) ele alınan Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun Tasarısı'nda yer alan, banka ve finansal kuruluşlar dışındaki şirketlerin faiz giderlerinin yüzde 10'una kadar kısmını gider olarak yazamayacakları hükmünün, firmalar için borçlanmadan ziyade özkaynak kullanımını özendirilmesi ve bu yolla finansal istikrara katkı yapması beklenmektedir.

Hanehalkı yükümlülüklerinin artış hızının 2011 yılının ikinci yarısından itibaren yavaşladığı, tahsili gecikmiş alacaklarda ve işsizlik oranlarında ise gerilemeler olduğu gözlenmektedir. Bunlara ek olarak hanehalkı yükümlülüklerinin faiz ve kur riski taşınamaması da bir diğer olumlu husus olarak göze çarpmaktadır. Diğer taraftan, istihdam piyasasında yaşanan toparlanmaya bağlı gelir artışları ve tüketici güvenindeki olumlu seyir ile birlikte hanehalkı tüketim harcamalarının artış eğilimini sürdürmesi, gelir artışına rağmen tasarruf oranlarının düşmesine yol açmaktadır. Bu kapsamda gündemde olan bireysel emeklilik reformu gibi hanehalkı tasarruflarını destekleyici politikaların hayata geçirilmesi, tasarruf bilincinin artırılması ve bunu sağlamada büyük önemi bulunan finansal eğitim konularına yönelik çalışmaların etkin şekilde yürütülmesi finansal istikrar açısından büyük önem taşımaktadır.

Bankacılık sektörü, kaliteli ve güçlü sermaye yapısını korumaktadır. Basel II'nin Temmuz 2012 itibarıyla uygulamaya konulması ile birlikte sektörün sermaye yeterlilik rasyosunda (SYR) sınırlı bir gerileme beklense de, söz konusu rasyonun yine yasal (yüzde 8) ve hedef rasyonun (yüzde 12) çok üzerinde seyredeceği öngörülmektedir. Bu kapsamda ülkemiz bankacılık sektöründe uyum çalışmaları devam eden Basel III düzenlemelerine ilişkin olarak da herhangi bir zorluk yaşanmayacağı düşünülmektedir. Nitekim, Basel III düzenlemeleri çerçevesinde, zarar karşılama kapasitesi yüksek unsurlar içeren çekirdek sermayenin, ana sermaye (Tier 1) içindeki payı Türk bankacılık sektörü için 2012 yılı Mart ayı itibarıyla yüzde 90'lar seviyesindedir.

Sektörün kârlılığının 2012 yılı ilk çeyreğinde yeniden yükselişe geçmiş olduğu görülmektedir. Diğer ülke bankaları ile karşılaştırıldığında yüksek bir performansa işaret eden sektör kârlılığının yeniden artışa geçmesi ve kârın dağıtılmayarak yedek akçe oluşturulması sektörün özkaynaklarını güçlendirmektedir.

Bankacılık sektöründe yurt dışından sağlanan fonların uzun vadeli olması da, pasif vadesinin uzamasına katkıda bulunmaktadır. Küresel finansal piyasalardaki belirsizliğin artmasına karşın ülkemiz bankacılık sektörü yurt dışından fon sağlama imkânlarında sıkıntı yaşamamaktadır. Bu kapsamda Türk bankacılık sektörünün, sorunlu AB ülke ekonomileri ile finansal ilişkilerinin düşük düzeyde olmasına bağlı olarak, bu bölge bankalarının bilanço küçültmelerinden etkilenme düzeyinin oldukça sınırlı kalması beklenmektedir. Ayrıca, bankaların TCMB döviz depo piyasasından borçlanma imkânının ve Türk lirası zorunlu karşılıklar için tutulan döviz ve altın cinsinden varlıklarının, ihtiyaç duyulması halinde bu yıl içindeki sendikasyon ve seküritizasyon kredisi geri ödemelerini karşılayacak düzeyde olduğu değerlendirilmektedir.

Bankacılık sektörünün sözü edilen güçlü yapısı finansal istikrar açısından olumlu olmakla birlikte, küresel piyasalardaki hızlı değişimler göz önüne alındığında, sektörün söz konusu değişimlerden en düşük düzeyde etkilenmesine yönelik olarak makro ihtiyati tedbirlerin uygulanması kaçınılmaz olmaktadır. Zorunlu karşılıklara ilişkin alınan kararlar bu ihtiyaca yönelik olarak uygulamaya konan politikalar olmuştur. Ayrıca, döviz rezervlerini güçlendiren ve ihracat sektörünü destekleyerek dış ticaretin dengelenmesine katkı sağlayan ihracat reeskont kredileri önemli bir diğer politika aracı olup, Eximbank aracılığıyla kullanılan bu kredilerin limitleri artırılmış ve kullanımında kolaylıklar getirilmiştir.

Zorunlu karşılıklar, makroekonomik ve finansal risklerin azaltılması ve böylece finansal sistemin istikrarının muhafaza edilmesi amacıyla, özellikle 2010 yılından bu yana aktif bir şekilde kullanılmıştır. Zorunlu karşılık oranlarının yükümlülüklerin vadesine göre farklılaştırılmış olması bankaların aktif-pasif vade uyumsuzluğunun azaltılmasına katkıda bulunmuş, kredilerde görülen hızlı artış eğilimi dikkate alınarak zorunlu karşılık oranları özellikle kısa vadeli yükümlülükler için çeşitli zamanlarda yükseltilmiştir. 2011 yılı ikinci yarısından itibaren ise, Avrupa'da gelişmiş ülke ekonomilerinde yaşanan sorunlar ve bu paralelde küresel ekonomide gözlemlenen yavaşlama ile iç talep gelişmeleri dikkate alınarak, piyasanın ihtiyacı olan likiditenin sağlanması amacıyla zorunlu karşılık oranlarında indirimler yapılmıştır.

Öte yandan, bankacılık sisteminin Türk lirası likidite ihtiyacının kalıcı bir yöntemle ve daha düşük maliyetle karşılanması, bankalara likidite yönetiminde kolaylık sağlanması ve TCMB döviz rezervlerinin desteklenerek zamanında, kontrollü ve etkili kullanılması amaçlarıyla, Türk lirası yükümlülükler için tesis edilmesi gereken zorunlu karşılıkların belli bir kısmının döviz ve altın olarak, yabancı para yükümlülükler için tesis edilmesi gereken zorunlu karşılıkların belli bir kısmının ise altın olarak tesis edilebilmesi imkânı getirilmiştir.

2012 yılı Mayıs ayında yapılan son değişiklikle, Türk lirası yükümlülükler için tesis edilmesi gereken zorunlu karşılıkların döviz olarak tutulabilecek kısmına ilişkin üst sınır yüzde 40'tan yüzde 45'e yükseltilmiştir. Ancak, Türk lirası zorunlu karşılıkların Türk lirası veya döviz cinsinden tesis edilmesindeki maliyet farkının azaltılması ve bankaların sağlanan yeni imkânı likidite gereksinimleri çerçevesinde kullanmaları amacıyla, ilave edilen yüzde 5'lik imkân için zorunlu karşılığın 1,4 katsayısıyla çarpımına karşılık gelen tutarda döviz tesis edilmesi öngörülmüştür.

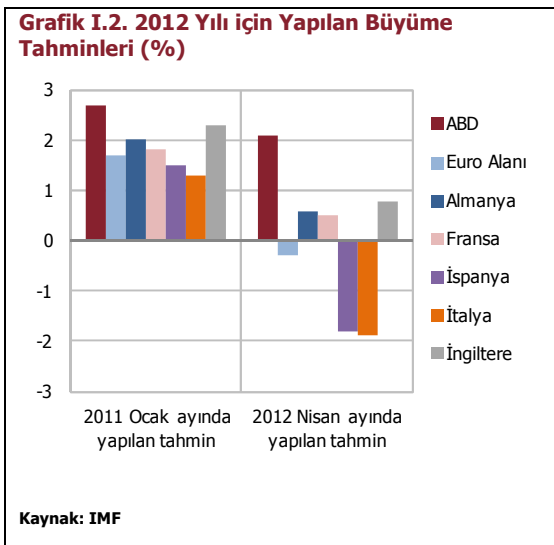
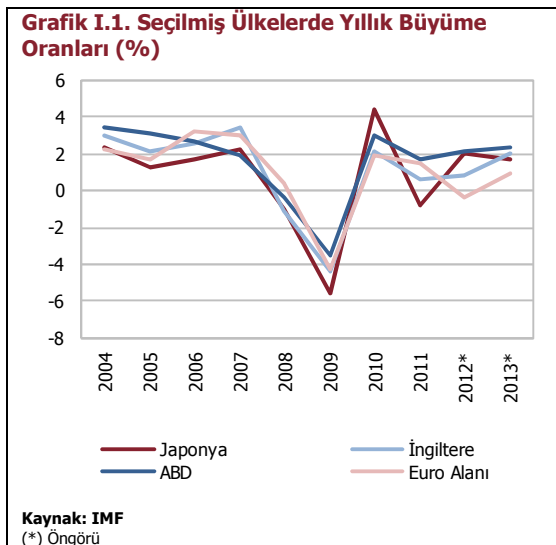
Uygun şartlar oluştuğunda, Türk lirası zorunlu karşılıkların döviz olarak tutulması imkanına ilişkin üst sınırın, giderek artan fazla bulundurma katsayılarıyla yüzde 45'ten yüzde 60'a kademeli olarak yükseltilmesi mümkün olacaktır. Ayrıca, Türk lirası zorunlu karşılıkların standart altın olarak tesis edilmesi imkânının üst sınırı da benzer şekilde, kademeli olarak ve artan katsayılarla yüzde 20'den yüzde 30'a kadar yükseltilebilecektir. Gönüllülük esasına dayanan bu imkânlar sayesinde bankalar, ihtiyaçlarına göre TCMB'de tuttıkları döviz varlıklarını ayarlayabilecektir. Böylece TCMB'nin piyasaya döviz alım veya satımı yönünde müdahale ihtiyacı azalacak ve zorunlu karşılıklar bir otomatik dengeleyici özelliği göstererek kurlardaki oynaklığın azaltılmasına katkıda bulunacaktır.

Son olarak, teknolojiye ve finansal piyasalarda ortaya çıkan gelişmeler, ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerinin sorunsuz işleyişinin finansal sistemin istikrarı açısından önemini bir kez daha göstermiştir. Küresel krizde yaşanan gelişmeler göz önüne alınarak, finansal piyasa altyapılarına ilişkin uluslararası ilkeler krizden çıkan tecrübeler ışığında yeniden belirlenmektedir. Bankamız da Ödeme ve Mutabakat Sistemleri Komitesi (CPSS) üyeliği yoluyla, mevcut ilkelerin yeniden değerlendirilmesi ve yeni yaklaşımların belirlenmesi çalışmalarına aktif olarak katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda TCMB, finansal piyasa altyapılarına ilişkin ülkemizdeki mevzuatı da güncellemek için faaliyetlerine devam etmekte, ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerinin sorunsuz çalışmasını sürdürmesini teminen söz konusu sistemleri yakından takip etmektedir.

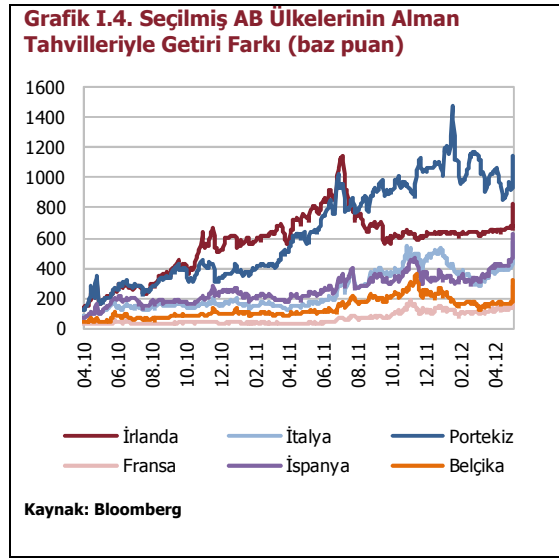
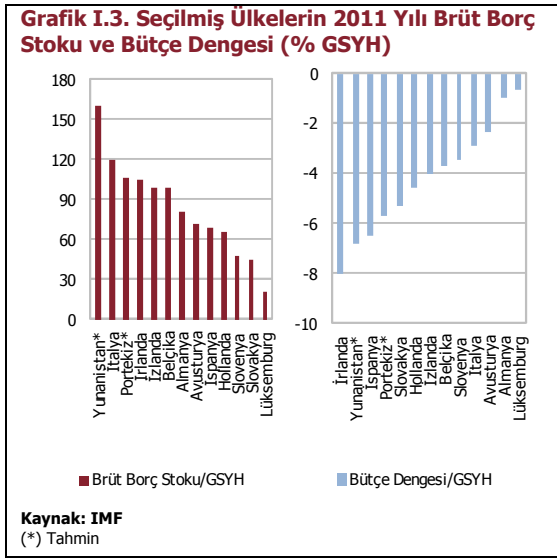
I. ULUSLARARASI GELİŞMELER

Dünya genelinde küresel krizin etkilerinin halen sürmekte olduğu gözlenmektedir. Gelişmiş ülkelerde büyüme ve işsizlik oranları kriz öncesi dönemlere kıyasla olumsuz bir tablo sergilemekte, piyasaların iç içe geçmiş yapısına bağlı olarak özellikle AB ile iktisadi ilişki içerisinde bulunan gelişmekte olan ülke ekonomilerinde ise iktisadi faaliyetlerde bozulma riskinde artış yaşanmaktadır. Avrupa Birliği'ne (AB) üye bazı ülkelerin mali yapılarındaki sorunlar, artan siyasi belirsizlikler ve kalıcı yapısal çözümlerin tam anlamıyla devreye sokulamaması piyasaların risk iştahını olumsuz yönde etkilemeye devam etmekte ve krizden çıkış sürecinin istenen hızda gerçekleşememesine neden olmaktadır. Kamu kesiminde sorun yaşayan AB ülkelerinin bankacılık sektörleri de portföylerinde bulundukları sorunlu varlıkların büyük bir kısmını halen bilançolarında taşımaya devam etmekte, kriz sonrası dönemde küresel risk iştahındaki azalışa bağlı olarak bankaların fon kaynaklarındaki daralış ile AB tarafından sermaye yeterliliği konusunda getirilen yeni yükümlülükler bankaların bilançolarını küçültmelerine yönelik bir baskı oluşturmaktadır. Kriz sonrası dönemde ortaya çıkan likidite sıkıntısını gidermeye yönelik olarak otoritelerce alınan bir takım tedbirler, piyasalarda kısa vadede geçici bir rahatlama sağlamış olmakla birlikte, uzun vadede AB bankacılık sektörünün bilanço küçültme eğiliminin reel sektörün finansmanı, sektörler arası kredi akışı ve dolayısıyla küresel iktisadi faaliyet üzerindeki etkilerinin asgari düzeye indirilmesi için kalıcı yapısal önlemlerin alınması önem arz etmektedir. Bunlara ek olarak, son dönemde bazı AB ülkelerindeki seçimlere ilişkin belirsizliklerin yanı sıra Yunanistan'ın euro bölgesindeki geleceğine ilişkin endişeler öne çıkmaktadır. Bölgede yaşanan sorunların çözümlenememesi ve daha da derinleşmesi durumunda, bulaşma etkisi ile küresel finansal istikrar üzerinde olumsuz etkiler görülebilecektir.

Krizden bu yana geçen dönemde küresel iktisadi faaliyetteki toparlanma oldukça sınırlı kalmıştır. Gelişmiş ülkelerde kredi arzının istenen seviyelerde olmaması ve düşük seyreden iç talep büyüme oranlarındaki iyileşmeyi geciktirmektedir. Özellikle AB ülkelerinde kriz sırasında artan bütçe açıkları kamu borç sorununa dönüşmüş, bu durum söz konusu ülke otoritelerinin büyümeyi destekleyici maliye politikaları yürütmelerini zorlaştırmıştır. Nitekim, gelişmiş ülkelerde son dönemde büyüme oranlarında düşüş devam etmekte ve uluslararası kuruluşlar 2012 ve 2013 yılları için büyüme tahminlerini aşağı yönlü güncellemektedirler (Grafik I.1, Grafik I.2).

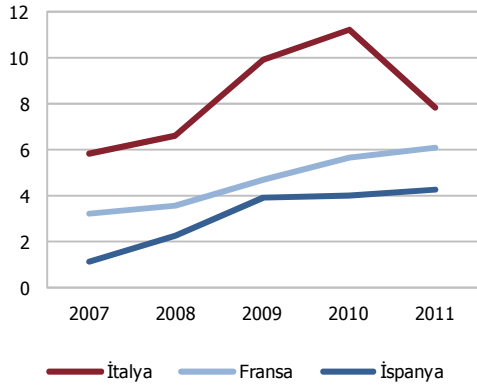

AB ülkelerindeki kamu maliyesi sorunlarının çözümüne yönelik kalıcı tedbirler uygulanamamış, ayrıca bazı ülkelerdeki siyasi belirsizlikler bu ülkelerden kaynaklanan risklerin kontrol altına alınamamasına neden olmuştur. Borç sorunu yaşayan birçok AB ülkesi halen yapısal reformları siyasi sebeplerle yürürlüğe sokamamıştır. AB ülkelerinin bütçe açıklarının sıkı bir şekilde denetlenmesi ve yapısal bütçe açıklarının GSYH'nin yüzde 0,5'i ile sınırlanması konusunda anlaşmaya varılmış olmakla birlikte, söz konusu tedbirin önümüzdeki dönemde uygulanabilirliği halen belirsizliğini korumaktadır. Alınan mali sıkılaştırma önlemlerinin yarattığı sosyal tepkiler sonucu hükümetlerin bunları ne kadar devam ettirebileceği konusunda soru işaretleri doğmaktadır. Diğer taraftan, son dönemde özellikle İspanya ve İtalya başta olmak üzere bazı AB ülkelerinde borç çevrilebilirliğine ilişkin endişeler piyasalarda tedirginliğe neden olmakta ve bu ülkelerin borçlanma ihaleleri yakından takip edilmektedir (Grafik I.3, Grafik I.4).

Ülke risklerindeki artışa bağlı olarak sorun yaşayan AB ülkeleri bankacılık sektörlerinin kredi riskinde artış, kârlılık göstergelerinde ise bozulma görülmeye başlamıştır. Yavaşlayan iktisadi faaliyet ve yüksek seyreden işsizlik oranlarına bağlı olarak bankaların aktif kaliteleri bozulma riski ile karşı karşıyadır. Buna ek olarak bazı bankaların bilançolarında bulundurdıkları sorunlu varlıkların bir kısmını zarar olarak kaydetmeleri kârlılık performanslarında düşüşe neden olmaktadır. Önümüzdeki dönemde de bankaların özellikle Yunanistan borç takası anlaşması çerçevesinde ek zarar yazmaları beklenmektedir (Grafik I.5, Grafik I.6).

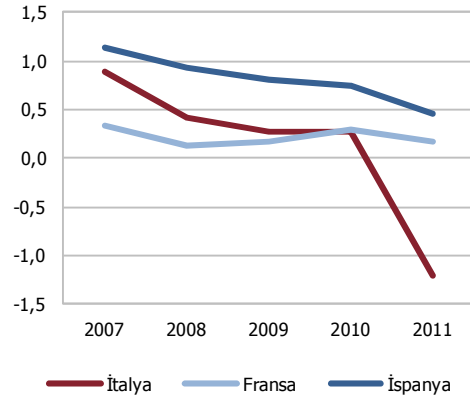
Grafik I.5. Seçilmiş Avrupa Ülkelerindeki Bazı Büyük Bankaların Ortalama Tahsili Gecikmiş Alacak Oranları¹ (%)

Kaynak: Bloomberg

(1) AMB stres testine katılan bankalardan BNP, Credit Agricole, Societe Generale, Santander, BBVA, Unicredito, Intesa, Banco Monte analize dahil edilmiştir.

Grafik I.6. Seçilmiş Avrupa Ülkelerindeki Bazı Büyük Bankaların Ortalama Aktif Kârlılıkları¹ (%)

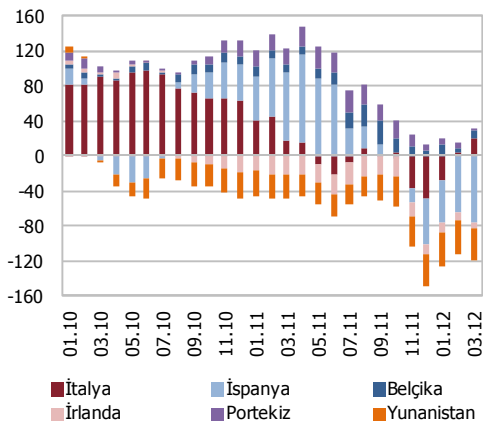

Kaynak: Bloomberg

(1) AMB stres testine katılan bankalardan BNP, Credit Agricole, Societe Generale, Santander, BBVA, Unicredito, Intesa, Banco Monte analize dahil edilmiştir.

Sorun yaşayan AB ülkelerinin bankacılık sektörlerinde finansman sıkıntısı devam etmektedir. Tahvil ihraçları, mevduat ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) para piyasası fonları yoluyla sağlanan kaynaklarda daralma görülmeye devam etmiş, buna bağlı olarak da finansman maliyetlerinde önemli artış yaşanmıştır (Grafik I.7, Grafik I.8). 2011 yılının son çeyreğinden itibaren sorunlu AB ülke bankacılık sektörlerinde önemli miktarda mevduat azalışı görülmüş, buna paralel olarak bankalar otoritelerin finansman desteğine ihtiyaç duymuşlardır (Grafik I.11).

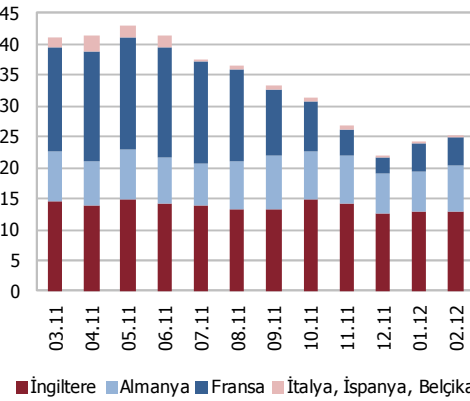
Grafik I.7. Sorun Yaşayan AB Ülkelerinde Mevduat Akımları¹ (Milyar Euro)

Kaynak: AMB

(1) 12 aylık akım verileridir.

Grafik I.8. Seçilmiş AB Ülkeleri¹ tarafından ABD Para Piyasası Fonlarından Sağlanan Kaynaklar (%)²

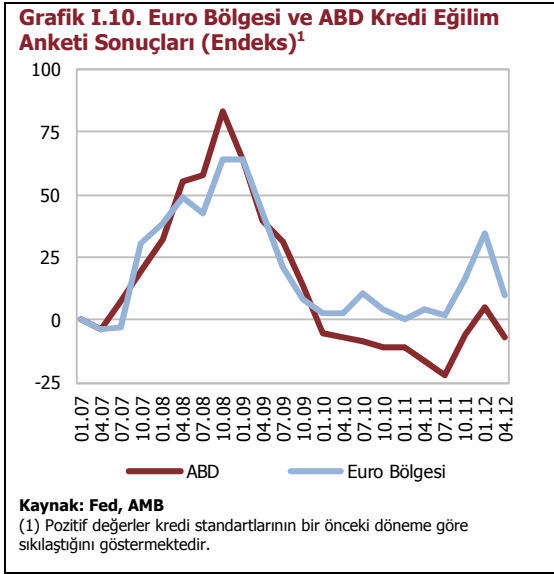
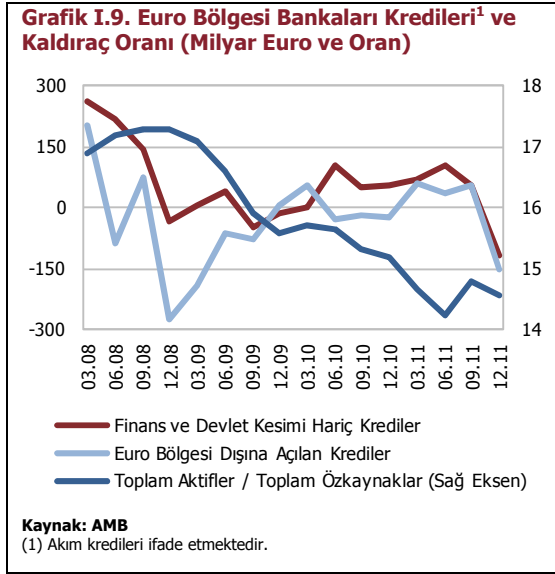
Kaynak: Fitch

(1) ABD para piyasası fonlarının en fazla kaynak sağladığı AB ülkeleri seçilmiştir.

(2) Para piyasası fonlarının toplam aktifleri içerisindeki payını göstermektedir.

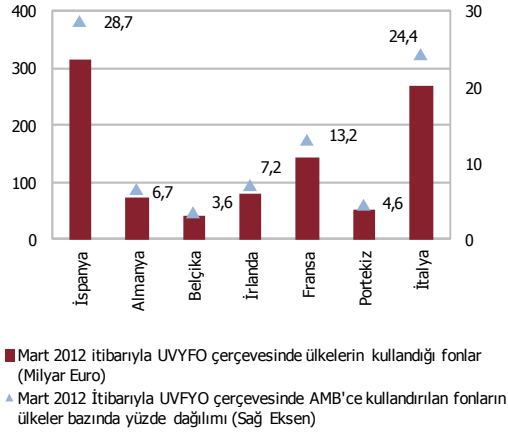
AB bankalarının kredi kalitesindeki bozulma, finansman kaynaklarına ilişkin sıkıntılar ve söz konusu bankaların ek sermaye ihtiyacı, bu bankalar üzerinde bilanço küçültme ya da yeniden yapılandırma yönünde baskı oluşturmuştur. Nitekim, AMB tarafından yapılan banka kredi eğilimi anketi sonuçları da AB bankalarının kredi verme konusunda daha isteksiz davrandıklarını ve kredi koşullarını sıkılaştırdıklarını göstermektedir. Bu durum, özellikle AB ülkelerinde kredi büyümesini olumsuz yönde etkilerken ekonomilerin toparlanmasına sekte vurmaktadır. AB

bankalarının içinde bulunduğu durum söz konusu bankalarla kredi ilişkisi içerisinde olan dünya genelindeki tüm sektörleri de etkileyebilecektir (Grafik I.9, Grafik I.10).

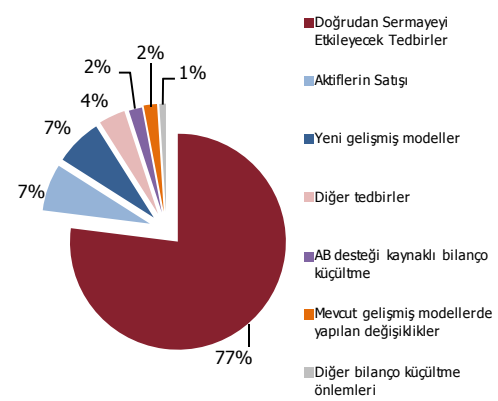

AB bankalarının aktiflerini hızla küçültmeleri küresel olarak olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. AB bankalarının hızlı bir bilanço küçültme eğilimi aktif fiyatlarını ve dolayısıyla aktif kalitesini olumsuz etkileyebilecek, ayrıca reel sektörün kredi kanalının daralmasına yol açarak iktisadi faaliyette bozulmaya neden olabilecektir. Buna karşılık, söz konusu eğilimin orta vadede banka dışı kesimin oldukça yüksek olan borçlanma oranlarının düşmesi, banka bilançolarının daha sağlıklı hale getirilebilmesi açısından finansal sektörün sağlamlığına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Avrupa bankalarının içinde bulunduğu finansman sorununun aşılabilmesi amacıyla AMB'ce çeşitli önlemler devreye sokulmuş, bankalar ise sermaye yapılarının güçlendirilmesine yönelik planlar ortaya koymuşlardır. AMB, 2011 yılı Aralık ve 2012 yılı Şubat aylarında iki adet uzun vadeli yeniden finansman operasyonu ile bankalara 3 yıl vadeli fon imkanı sunmuş ve teminata kabul ettiği aktif havuzunu genişletmiş, ayrıca, zorunlu karşılık oranlarını yüzde 2'den yüzde 1'e düşürmüştür. Söz konusu operasyonlar bankaların finansman sıkıntısını gidermede bir ölçüde rahatlatma sağlamıştır. Diğer yandan, Avrupa Bankacılık Otoritesinin (EBA) bankaların çözüm planlarına ilişkin değerlendirme sonuçlarına göre yeni AB sermaye standartlarına uyum çerçevesinde sermaye yeterlilik oranlarını yükseltmesi gereken bankaların ortaya çıkan sermaye eksikliğinin büyük çoğunluğunu sermaye artırımı yolu ile karşılamaları beklenmektedir (Grafik I.11, Grafik I.12, Kutu I.1).

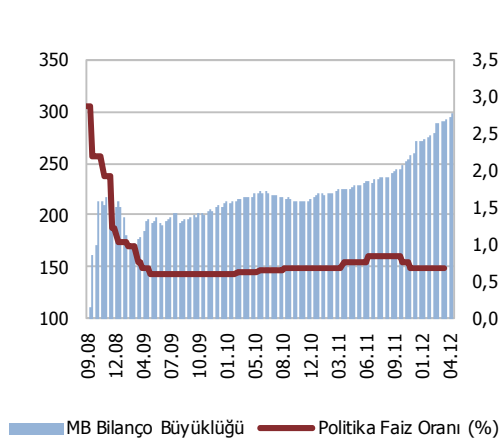
Grafik I.11. AMB'ce Uzun Vadeli Yeniden Finansman Operasyonu (UVYFO) Çerçevesinde Sağlanan Fonlar (Milyar Euro, %)

Kaynak: AMB, Ülke Merkez Bankaları

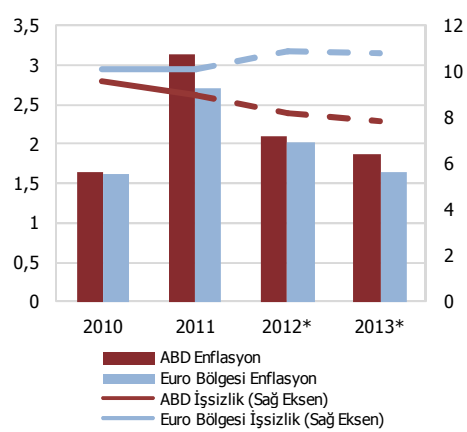
Grafik I.12. Avrupa Bankalarının Sermaye Artırımına İlişkin Planları

Kaynak: EBA

Gelişmiş ülke merkez bankaları kriz sonrası olumsuz makroekonomik görünümün halen sürmesi nedeniyle büyüme ve finansal istikrar odaklı politikaları uygulamaya devam etmektedir. AMB bankacılık sektörünü rahatlatmaya yönelik önlemler alırken, Fed ABD işsizlik oranlarının halen yüksek seyretmesi ve büyümenin istenen seviyede olmaması nedeniyle gevşek para politikası uygulamalarını sürdürmektedir. Son dönemde ABD'de toparlanmanın yavaşladığına yönelik değerlendirmeler miktarsal genişlemede üçüncü dalganın gerçekleşmesi ihtimalini güçlendirmektedir. İngiltere'de ve Japonya'da da büyüme kaygıları nedeniyle genişletici para politikaları uygulanmaya devam edilmektedir (Grafik I.13, Grafik I.14).

Grafik I.13. Gelişmiş Ülkelerde Para Politikası¹

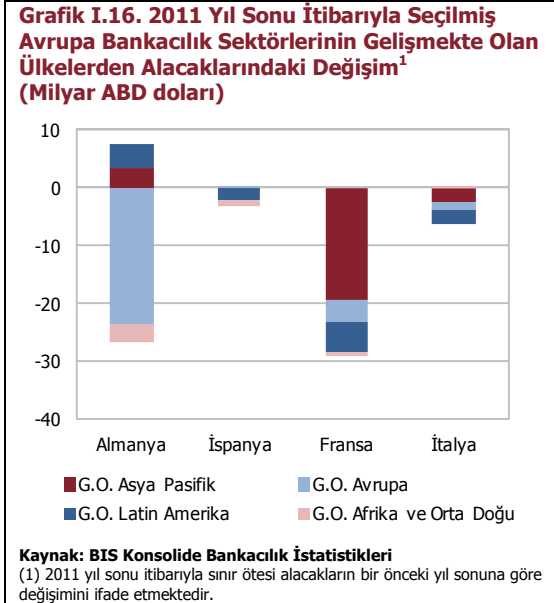
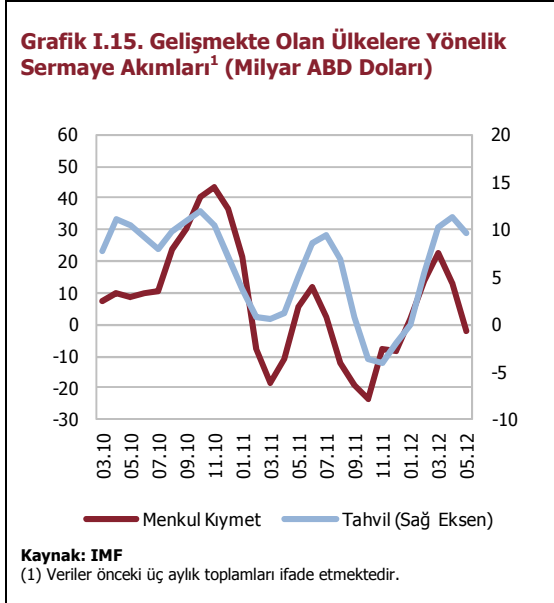
Kaynak: Ülke Merkez Bankaları, TCMB Hesaplamaları
(1) MB Bilanço büyüklüğü Eylül 2008 =100 endeksi olarak ifade edilmektedir. Endekse dahil edilen merkez bankaları Fed, AMB, BoE ve BoJ'dur.

Grafik I.14. ABD ve Euro Bölgesinde Enflasyon ve İşsizlik Oranları (%)

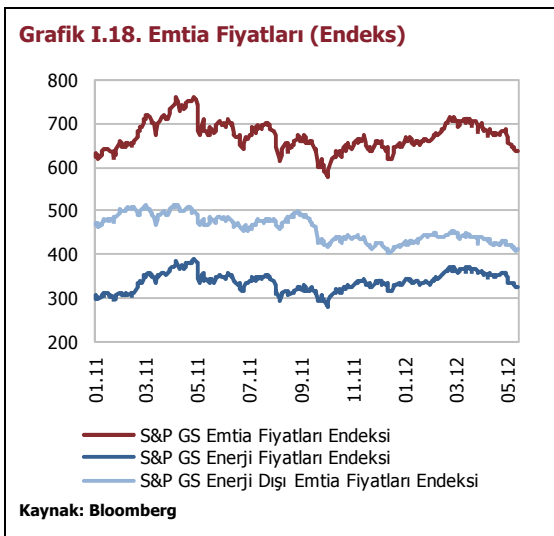
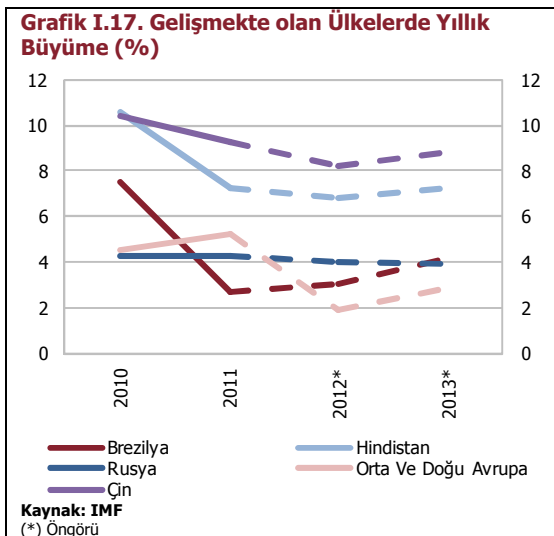
Kaynak: IMF
(*) Öngörü

Avrupa'da yaşanan sorunlar gelişmekte olan ülke bankacılık sektörlerini finansman sıkıntısı yaşama riski ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bankacılık sektöründe yabancı payı yüksek olan gelişmekte olan ülkelerde, merkez ülkeden finansman sağlanmasında sıkıntı yaşanmakta, daha çok toptan fonlama yolu ile uluslararası piyasalardan fon sağlayan ülkelerde ise söz konusu fon kaynakları küresel risk iştahındaki bozulmaya bağlı olarak daralmaktadır. Ayrıca, Avrupa bankalarının uygulanan kredi koşullarındaki sıkılaştırma eğilimi de gelişmekte olan ülkeleri etkilemektedir. Nitekim, sorun yaşayan AB ülkelerinin bankacılık sektörlerinin içinde bulunduğu bilanço küçültme ve yeniden yapılandırma eğiliminden öncelikli olarak sınır ötesi pozisyonlar etkilenmektedir. Son dönemde artan

siyasi belirsizliklere bağlı olarak risk iştahındaki bozulma başta hisse senedi yoluyla olmak üzere gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akımlarında azalışa neden olmuştur. Buna karşılık, tahvil ihraçları, diğer yurt içi fon kaynakları ve Avrupa dışındaki diğer yatırımcılardan sağlanan fonlar Avrupa bankalarından sağlanan finansmandaki azalışı belli bir oranda telafi etmektedir (Grafik I.15, Grafik I.16). Gelişmekte olan ülke bankacılık sektörlerinin yüksek sermaye ve kârlılık oranları ise bu ülkeler açısından tampon görevi görmektedir.

Tasarruf açığı bulunan ülkeler AB'deki yavaşlamadan finansman kanalı ile etkilenirken, bölge ile ticari ilişkileri yoğun olan ülkeler daha çok ticaret kanalı ile etkilenmektedir. Coğrafi konumları nedeniyle AB ile yakın ticaret ilişkisi içerisinde bulunan ve bankacılık sektörlerinde AB bankalarının ağırlığı yüksek olan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri krizin etkilerini doğrudan hissetmektedir. Ayrıca, AB'ye karşı ticaret fazlası veren başta Çin olmak üzere bölge ile yoğun ticari ilişki içerisinde olan ülkelerin söz konusu pazarda yaşanan talep daralması nedeniyle büyüme hızlarında yavaşlama beklenmektedir. Diğer yandan, dünya genelinde zayıf seyreden talep emtia fiyatlarında düşüşe neden olmaktadır (Grafik I.17, Grafik I.18).

Sonuç olarak, son dönemde AB merkezli sorunların etkisiyle iktisadi faaliyet tüm dünya genelinde olumsuz bir görünüm sergilemektedir. Gelişmiş ülke otoritelerince kriz sonrasında ortaya çıkan sıkıntının giderilmesine yönelik alınan tedbirler bir miktar rahatlama sağlamış olsa da, gerek siyasi belirsizlikler gerek kalıcı yapısal çözümlerin eksikliği küresel ekonomik performansın olumsuz seyretmesine neden olmuştur. Avrupa bankalarının hızlı bir şekilde bilanço küçültme eğilimine girmeleri, reel sektöre olan kaynak akışının yavaşlaması suretiyle iktisadi faaliyette bozulmaya neden olabilecektir. Buna karşılık bankaların portföylerinde bulunan sorunlu aktifleri temizlemeleri ve daha güvenli aktiflere yönelmeleri orta vadede finansal istikrara katkı sağlayabilecektir. Bu çerçevede, AB bankalarında yaşanan sıkıntılardan finansman kanalı ile etkilenen ülkeler açısından alternatif fon kaynaklarının değerlendirilmesi önemlidir. Bunlara ek olarak, Yunanistan'ın euro bölgesindeki geleceğine ilişkin piyasalarda oluşan endişeler önem arz etmekte, bu husustaki olası gelişmelerin küresel finansal sistem üzerinde yaratabileceği etkilerin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kutu I.1. Uluslararası Bankaların Bilanço Küçültme Operasyonları ve Gelişmekte Olan Ülkelere Etkileri: Genel Bir Bakış

Küresel finansal kriz öncesi dönemde kaldıraç oranları oldukça yüksek boyutlara ulaşan gelişmiş ülkelerin bankacılık sektörleri, finansal krize sermaye kalitesinin ve oranlarının görece olarak düşük düzeylerde seyrettiği kırılmalı bir bilanço yapısı ile yakalanmıştır. Kriz sonrası dönemde ise bankacılık sistemleri, küresel olarak sistemik öneme sahip kuruluşlar (G-SIFI), Basel III, çözümlene rejimleri, tezgahüstü türev piyasalar gibi konulardaki küresel düzenlemeler ile bazı ulusal ve bölgesel düzenlemelerin etkileri çerçevesinde maruz kaldıkları riskleri ve yüksek kaldıraç oranlarını azaltma yönünde büyük bir baskı altında kalmışlardır. Mevcut durumda ABD merkezli bankalar söz konusu kaldıraç oranlarını aşağıya çekmeyi başarmış iken, Avrupa Birliği'nde yer alan ülkelerin bankacılık sektörleri halen istenen noktanın oldukça gerisindedir. Bu durum temel olarak, bankacılık sektörünün yanı sıra Avrupa'da devletlerin de yüksek borç düzeylerine sahip olması ve Avrupa'daki bankaların daha yüksek mevduat dışı borçlanma ihtiyacı içinde olmalarından kaynaklanmaktadır. Nitekim, önümüzdeki dönemde gelişmekte olan ekonomileri etkileyecek politikaların temelde Avrupa Birliği kaynaklı olacağı düşünülmektedir.

Yaşanan finansal kriz tecrübesi ışığında, bankaların borçluluk düzeylerinin düşürülmesinin küresel finansal istikrara katkı sağlayacağı açıktır. Diğer taraftan, Avrupa bankacılık sektörünün kaldıraç oranlarını aşağıya çekmekte izlenecek politikalara göre, bu politikaların gelişmekte olan ülkelere üzerindeki etkileri farklılaşabilecektir. Kaldıraç oranı, varlıkların sermayeye oranı olarak tanımlanırsa, bu oranın aşağı çekilebilmesi için iki yöntem söz konusudur: Bunlardan ilki paydanın, yani sermayenin artırılması, ikincisi ise payın yani varlıkların azaltılmasıdır. İlk durum - sermayenin artırılması durumu-, daha tercih edilir, sağlıklı ve gelişmekte olan ekonomilerin en az zarar görecekleri bir durum olarak görülmekle beraber, piyasalarda mevcut şartlar altında bankaların bunu gerçekleştirme olasılıklarının nispeten düşük olduğuna ilişkin görüşler yer almaktadır. İkinci durumda ise, Avrupa'daki bankaların varlıklarını azaltmak için gelişmekte olan ülkelere sağladıkları kredi ve fonları kısacağı bir başka deyişle bilançolarını küçültecekleri öngörülmektedir. Bu durum, reel ekonomiye aktarılacak kaynakları ve dolayısıyla büyüme oranlarını etkileyebilecektir.

IMF Küresel Finansal İstikrar Raporu (Nisan 2012), hali hazırda birçok belirsizliğin olduğunu belirtmekle beraber, Avrupa'daki bankaların bilançolarında yaşanacak küçülmenin toplam aktiflerinin yüzde 7'sine karşılık gelen 2 trilyon euro düzeyinde gerçekleşmesini beklemektedir. Bu rakamlar, Avrupa'daki siyasi otoritelerin kararlaştırdıkları politikaları uygulayacakları varsayımı altında yapılmaktadır. Diğer taraftan, gelişmekte olan ülkelerin bu daralmadan etkilenme düzeylerinin farklılaşacağı ve en büyük etkinin gelişmekte olan Avrupa Birliği üyesi ülkelerde yaşanacağı öngörülmektedir. Bu durum söz konusu ülkelerin Avrupa'daki gelişmiş ülke merkezli bankalar ile yakın ilişkilerinin doğal bir sonucudur. Buna göre, Avrupa Birliği üyesi gelişmekte olan ülkeler, özel kredilerinde yüzde 4 düzeyinde bir

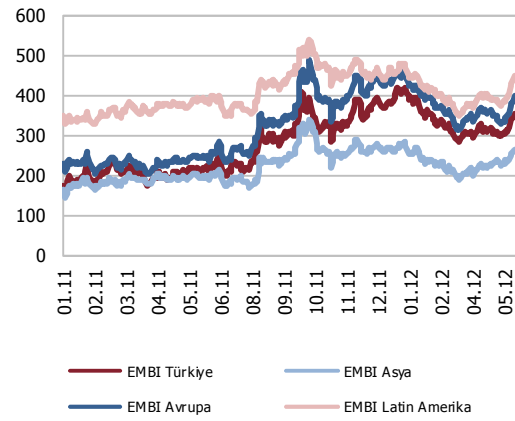
azalış ile karşı karşıya kalabilecektir. IMF, bu oranın Rusya ve Türkiye gibi Avrupa Birliği üyesi olmayan gelişmekte olan ülkelerde yüzde 3 ile sınırlı kalacağını, Latin Amerika ve Asya'daki diğer gelişmekte olan ülkelerde ise bu oranın daha düşük seviyelerde gerçekleşeceğini öngörmektedir. Diğer taraftan ülkelerin kendi ekonomilerine özgü kırılma yapılarına, oynak sermaye hareketlerine ve ülkelerin izledikleri politikalara bağlı olarak bu etki düzeylerinin farklılık göstermesi de kaçınılmazdır.

Bu kapsamda gelişmekte olan ülkelerin uygulayacağı ekonomi politikalarının esnek bir yapıya sahip olması ve değişen koşullara karşı kolaylıkla uyum sağlayabilmesi son derece önemlidir. Bunun yanı sıra, bu ülkelerin kendi iç piyasalarının derinleşmesi için alternatif fon kaynakları oluşturması ve bu yönde çeşitli girişimlerde bulunması, özelden yurt dışı kaynaklı bu tür bilanço küçültme politikalarından ve genelde dış şoklardan daha az etkilenmeleri açısından gerekli adımlardır. Son olarak özellikle belirtmek gerekir ki; yaşanan son krizde gelişmekte olan ülke ekonomilerinin küresel dengesizliklerden etkilenme düzeylerini sınırlayan yapısal önlemlerin zamanında uygulanmaya konulması hayati bir öneme sahiptir.

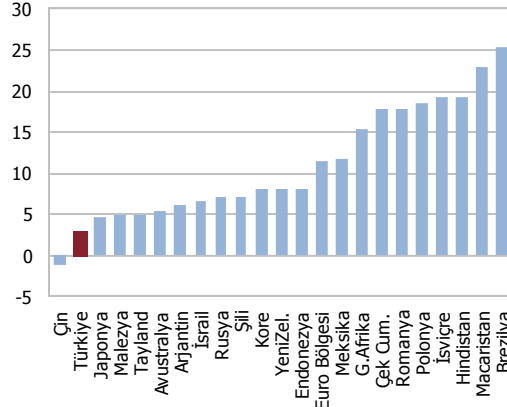
II. ULUSAL EKONOMİK GÖRÜNÜM

Küresel finans piyasalarındaki kırılgan yapı sürmekte, küresel ekonomiye dair gelişmeler Türkiye ekonomisi üzerinde etkili olmaya devam etmektedir. 2011 yılında iktisadi faaliyet, artış hızı yavaşlamakla birlikte, güçlü seyretmiş, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ve diğer otoritelerce alınan tedbirler neticesinde yurt içi talep büyümesi kontrol altına alınırken, net ihracatın büyümeye katkısı belirgin bir şekilde artmış, talep bileşenlerindeki dengelenme güçlenerek sürmüştür. Gerek TCMB'nin sıkı para politikası duruşu gerek 2012 yılının ilk çeyreğinde olumlu seyreden küresel risk iştahının etkisiyle, 2011 yılı Ağustos ayından itibaren TL'nin ABD doları karşısında değer kaybı diğer ülkelere göre sınırlı kalmıştır. Dış ticaret dengesindeki olumlu seyir 2012 yılının ilk çeyreğinde de devam etmiş, buna bağlı olarak cari dengedeki iyileşme 12 aylık birikimli verilere de belirgin olarak yansımıştır. Cari açığın finansmanında ise uzun vadeli borçlanmaların payı yüksek seyretmektedir. Toplam krediler ve tüketici kredileri makul seviyelerde artmaya devam etmekte, hanehalkı yükümlülüklerinin artış hızı, 2011 yılının ikinci yarısından itibaren yavaşlamakta, firma borçluluğunda ise 2011 yılı sonuna göre azalış görülmektedir. İktisadi faaliyetteki güçlü seyre bağlı olarak artan vergi gelirleri ve kontrol altında tutulan kamu harcamaları sonucunda, kamu maliyesi göstergeleri olumlu görünümünü sürdürmüştür. 2011 yılının ikinci yarısında Türk lirasında yaşanan değer kaybı ve yönetilen/yönlendirilen ürünlerdeki fiyat ayarlamaları sonucunda enflasyonda yükseliş gözlenmiştir. Ekonomideki dengelenme sürecinin öngörüldüğü şekilde devam etmesi ve büyüme kompozisyonunun daha sağlıklı bir yapıya kavuşmasıyla enflasyon beklentilerindeki bozulmanın önüne geçilmesi ve fiyatlama davranışlarının kontrol altında tutulması amacıyla, TCMB Ekim 2011 döneminden itibaren parasal sıkılaştırma uygulamaya başlamıştır. Önümüzdeki dönemde de TCMB, odaklandığı fiyat istikrarının yanı sıra, finansal istikrarı da sağlamak amacıyla gereken her türlü tedbiri almaya devam edecektir.

Küresel risk iştahındaki gelişmelere paralel olarak ülkemiz risk primi 2012 yılının ilk çeyreğinde azalış göstermiş, ikinci çeyreğin başı itibarıyla küresel ekonomiye dair algılamalardaki düzelmeye kesintiye uğramasıyla yeniden artış göstermeye başlamıştır. 2011 yılının son çeyreğinde Euro bölgesi ülkelerinde sorunların artarak devam etmesinin etkisiyle gelişmekte olan ülkelere ilişkin risk algılamaları bozulma eğilimini sürdürmüştür. 2012 yılının ilk çeyreğinde Euro bölgesine dair endişelerin azalmasıyla, küresel risk iştahında kayda değer bir iyileşme gözlenmiş, gelişmekte olan ülkelerin risk primlerinde düşüş yaşanmış, ikinci çeyreğin başı itibarıyla ise küresel ekonomiye dair algılamalardaki düzelmeye kesintiye uğramasıyla, gelişmekte olan ülke risk primleri yeniden artış göstermeye başlamıştır. İncelenen dönemde Türkiye'nin risk primi de diğer gelişmekte olan ülkelere paralel hareket etmiştir (Grafik II.1). 2010 yılı Kasım ayından 2011 yılı Ağustos ayına kadar ABD doları karşısında Türk lirasında yaşanan değer kaybı diğer ülke para birimlerine kıyasla daha yüksek olmakla birlikte, TCMB'nin yaklaşık 16 milyar ABD doları döviz likiditesi sağlaması ve sıkı para politikası duruşunun yanı sıra, 2012 yılının ilk çeyreğinde olumlu seyreden küresel risk iştahının etkisiyle, 2011 yılı Ağustos ayından itibaren bakıldığında TL'nin ABD doları karşısında değer kaybı diğer ülkelere göre sınırlı kalmıştır (Grafik II.2).

Grafik II.1. EMBI Endeksleri

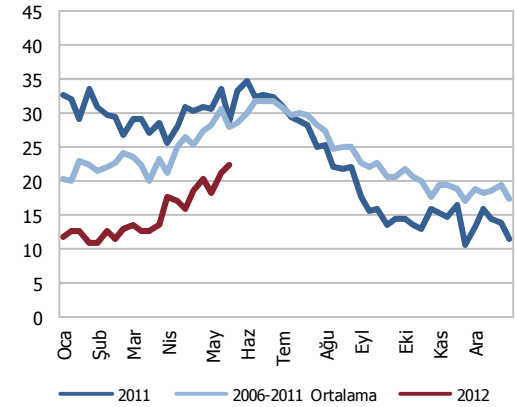
Kaynak: Bloomberg

Grafik II.2. Nominal Döviz Kurları (23.08.2011-16.05.2012, Yüzde Değişim)¹

Kaynak: Bloomberg, TCMB

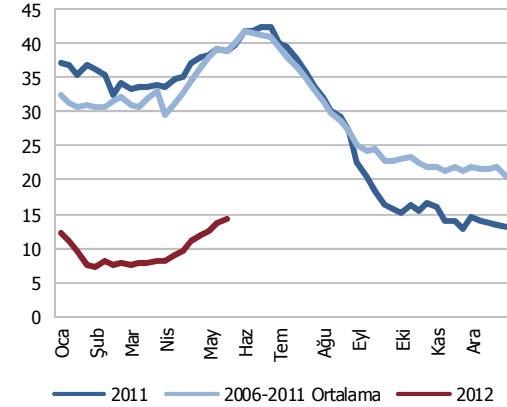
(1) Pozitif değişiklik, ABD dolarına karşı değer kaybını göstermektedir.

Toplam kredilerde ve tüketici kredilerindeki artış hızı makul seviyelerde seyretmektedir. Kur etkisinden arındırılmış kredilerin yıllık artış eğilimi 2011 yılı ilk yarısında geçmiş yıllar ortalamasının üzerinde seyrederken, otoritelerin aldığı tedbirler neticesinde yılın ikinci yarısından itibaren belirgin bir şekilde yavaşlamıştır. 2012 yılı Mayıs ayı ortası itibarıyla yüzde 22,4 olarak gerçekleşen kredi büyümesi geçen yıl ve geçmiş yıl ortalamalarının altında kalmakla birlikte, mevsimsel etkileri de içermektedir (Grafik II.3). Arzu edildiği şekilde tüketici kredileri sınırlı bir artış gösterirken, kredi büyümesi temel olarak firma kredilerinden kaynaklanmaktadır. 2012 yılı Mayıs ayı ortası itibarıyla tüketici kredileri artış hızı yüzde 14,4, firma kredileri artış hızı da 25,1 olarak gerçekleşmiştir (Grafik II.4).

Grafik II.3. Toplam Krediler Büyüme Oranları (%)^{1,2}

Kaynak: BDDK- TCMB

(1) Kur etkisinden arındırılmış veriler kullanılmıştır. Kur etkisinden arındırmak amacıyla kullanılan sepet değer yüzde 70 ABD doları ve yüzde 30 euro'dan oluşmaktadır. Döviz endeksli krediler YP krediler içinde değerlendirilmiştir. Yıllıklandırılmış haftalık değişimlerin 13 haftalık ortalaması alınmıştır.
(2) 13 haftalık ortalama, yıllıklandırılmış.

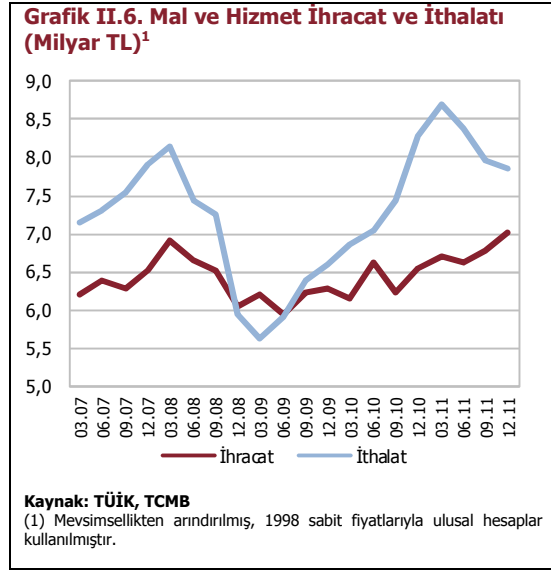
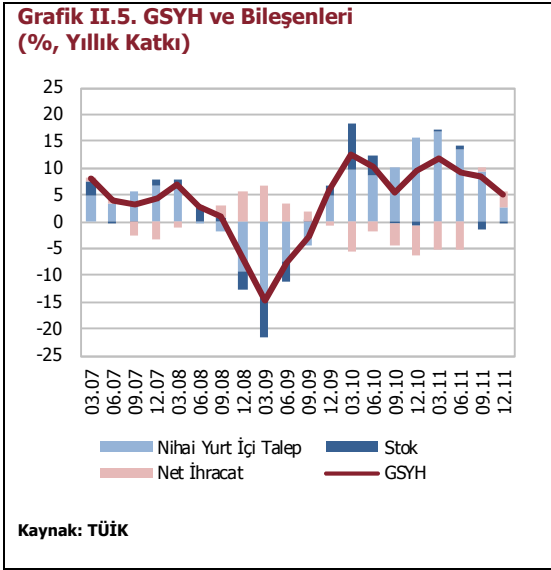
Grafik II.4. Tüketici Kredileri Büyüme Oranları (%)^{1,2}

Kaynak: BDDK-TCMB

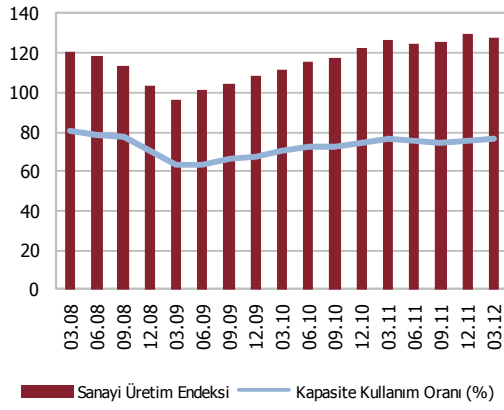
(1) Kur etkisinden arındırılmış veriler kullanılmıştır. Kur etkisinden arındırmak amacıyla kullanılan sepet değer yüzde 70 ABD doları ve yüzde 30 euro'dan oluşmaktadır. Döviz endeksli krediler YP krediler içinde değerlendirilmiştir. Yıllıklandırılmış haftalık değişimlerin 13 haftalık ortalaması alınmıştır.
(2) 13 haftalık ortalama, yıllıklandırılmış.

2011 yılında iktisadi faaliyet, artış hızı yavaşlamakla birlikte, güçlü seyretmiş, yurt içi talep büyümesi kontrol altına alınırken net ihracatın büyümeye katkısı belirgin bir şekilde artmıştır. GSYH, 2011 yılının üçüncü çeyreğinde yıllık yüzde 8,4, dördüncü çeyreğinde yıllık yüzde 5,2 artmıştır. Böylece 2010 yılında yüzde 9,2 büyüyen milli gelir, 2011 yılında yüzde 8,5 artış

göstermiştir. 2011 yılının ilk çeyreğinin ardından iktisadi faaliyetin ivme kaybettiği görülmektedir. 2011 yılında GSYH büyümesi esas olarak nihai yurt içi talepten kaynaklanmakla beraber, özellikle son iki çeyrekte nihai yurt içi talebin büyümeye katkısının belirgin ölçüde azaldığı, net ihracatın katkısının ise pozitif olduğu ve yılın son çeyreğinde net dış talebin büyümeye en yüksek katkıyı harcama bileşeni olduğu görülmektedir (Grafik II.5). Türk lirasında yaşanan değer kaybı ile birlikte başta Afrika ve Orta Doğu olmak üzere alternatif pazarlardaki payımızın artışının etkisiyle 2011 yılının ikinci yarısından itibaren ihracat olumlu seyretmiş, alınan tedbirlerin etkisiyle yurt içi talebin yavaşlamasına ve yine Türk lirasındaki değer kaybına paralel olarak ithalat gerilemiştir (Grafik II.6). Bu durum, talep bileşenlerindeki dengelenmenin güçlenerek sürdüğünü göstermektedir.

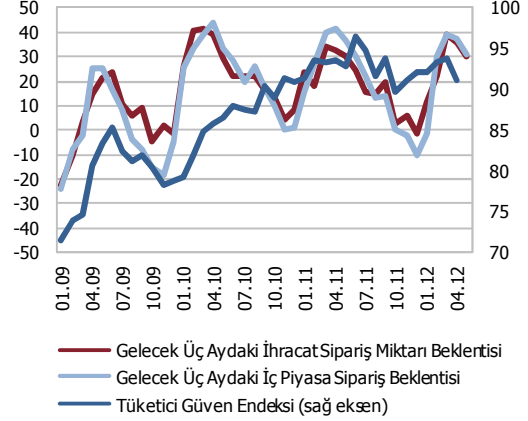

2012 yılının ilk çeyreğine ilişkin göstergeler iktisadi faaliyetteki yavaşlamanın devam ettiğine işaret etmekle birlikte, büyümenin 2012 yılı boyunca ılımlı seyretmesi öngörülmektedir. 2012 yılının birinci çeyrek dönemine ait sanayi üretim ve kapasite kullanım verileri, ekonomik faaliyetteki yavaşlamanın bu dönemde de devam ettiğine işaret etmektedir. Mevsimsellikten arındırılmış verilerle üç aylık ortalama imalat sanayii kapasite kullanım oranı 2012 yılı Mart ayı itibarıyla bir önceki çeyrek ortalamasına çok yakın seyrederken, sanayi üretim endeksinin 3 aylık ortalaması bir önceki çeyrek ortalamasının altında gerçekleşmiştir (Grafik II.7). Ancak, bu gelişmenin büyük ölçüde dış belirsizlikler ve olumsuz hava koşulları gibi geçici unsurları yansıttığı düşünülmekte, tüketici güven endeksleri ile sipariş beklentileri gibi ekonominin gidişatına ilişkin beklentileri yansıtan göstergeler ılımlı da olsa toparlanma sinyalleri içerdiğinden (Grafik II.8), üretimin yılın ikinci çeyreğinden itibaren yeniden artış eğilimine gireceği ve ekonominin 2012 yılında önceki dönemlere kıyasla yavaşlayarak da olsa büyümeye devam edeceği tahmin edilmektedir.

Grafik II.7. Sanayi Üretimi ve Kapasite Kullanımı (2005=100, 3 Aylık Ortalama)¹

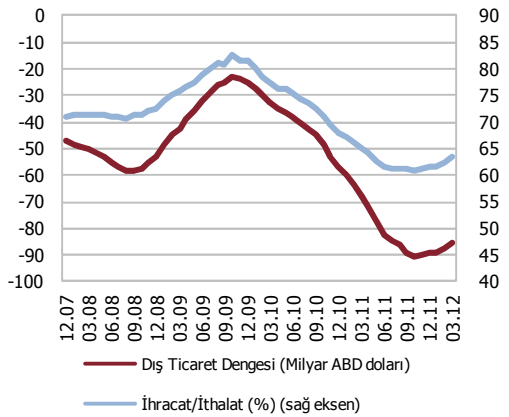
Kaynak: TCMB, TÜİK

(1) Mevsimsellikten arındırılmış veriler kullanılmıştır.

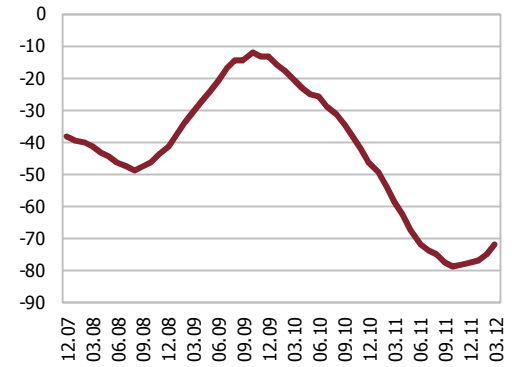
Grafik II.8. Gelecek Üç Aya İlişkin Sipariş Beklentileri (%) ve Tüketici Güven Endeksi

Kaynak: TCMB, TÜİK

Dış ticaret dengesindeki olumlu seyir 2012 yılının ilk çeyreğinde de sürmüştür, buna bağlı olarak cari dengedeki iyileşme 12 aylık birikimli verilere de belirgin olarak yansımıştır. 2011 yılı sonunda yıllık 89,5 milyar ABD doları olan dış ticaret dengesi, 2012 yılı Mart ayı itibarıyla yıllık 85,5 milyar ABD dolarına gerilemiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise, 2011 yılı sonunda yüzde 61,6 iken 2012 yılı Mart ayı itibarıyla yüzde 63,3'e yükselmiştir (Grafik II.9). Dış ticaret dengesindeki iyileşmeye paralel olarak 2011 yılı sonunda yıllık 77,2 milyar ABD doları olan cari işlemler açığı, enerji fiyatlarındaki artışa rağmen, 2012 yılı Mart ayı itibarıyla 71,8 milyar ABD dolarına gerilemiştir (Grafik II.10). Talep bileşenlerindeki dengelenme sürecinin ilk çeyrekte devam etmesi, cari dengedeki iyileşmenin 12 aylık birikimli verilere belirgin bir biçimde yansımalarını sağlamıştır.

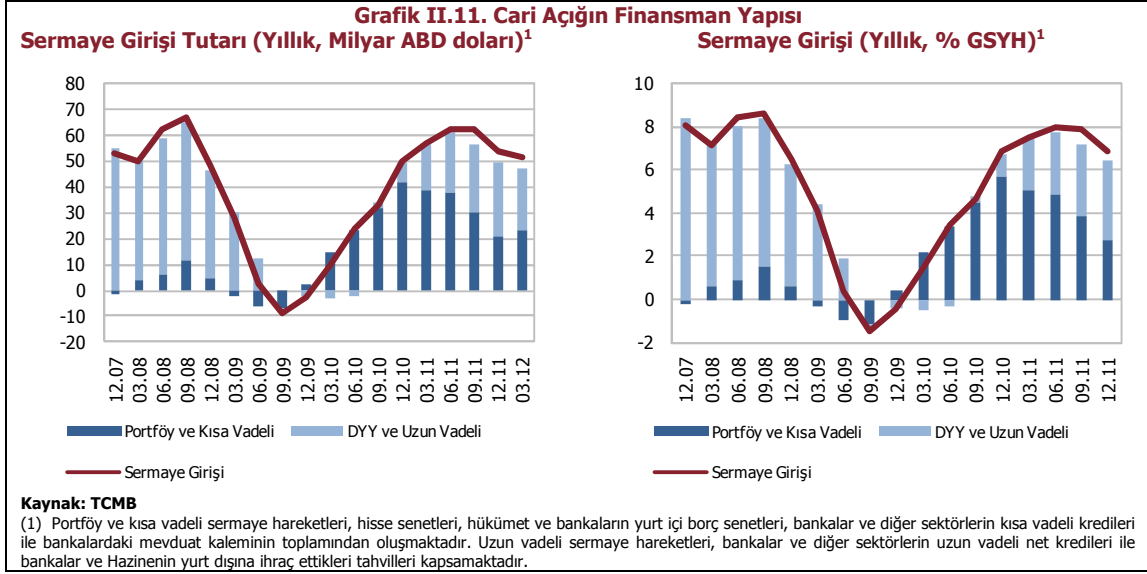
Grafik II.9. Dış Ticaret Dengesi (Yıllık)

Kaynak: TCMB

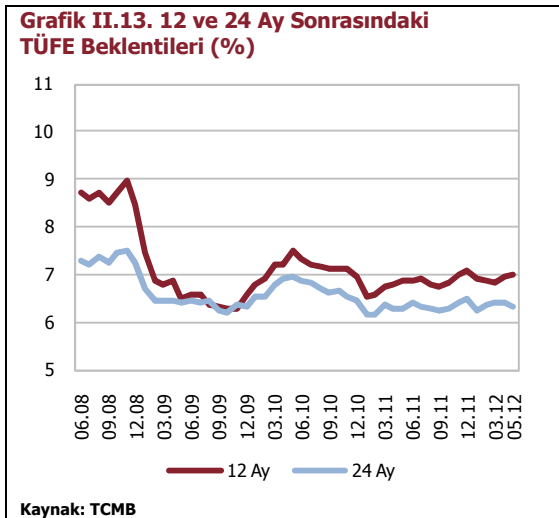
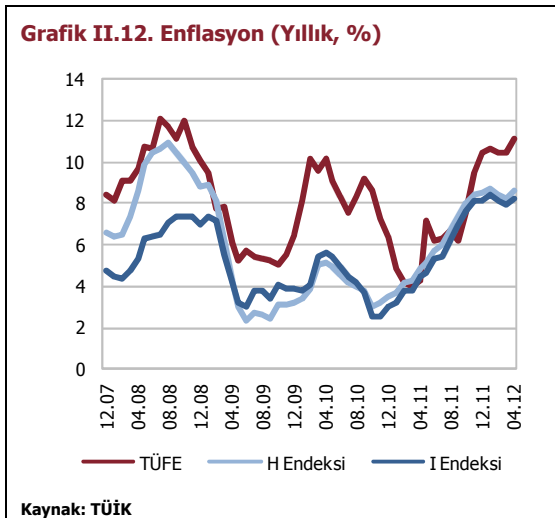
Grafik II.10. Cari İşlemler Dengesi (Yıllık, Milyar ABD Doları)

Kaynak: TCMB

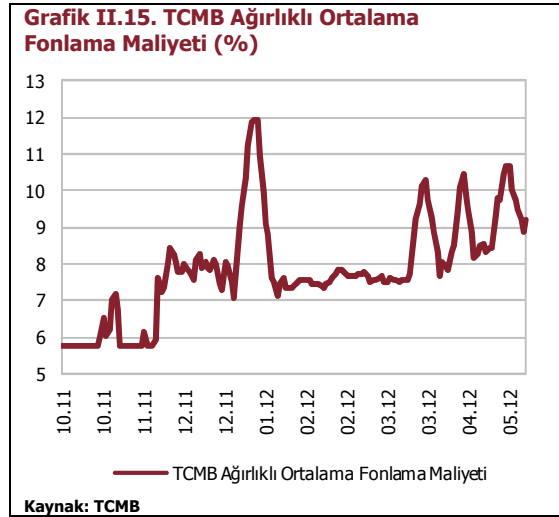
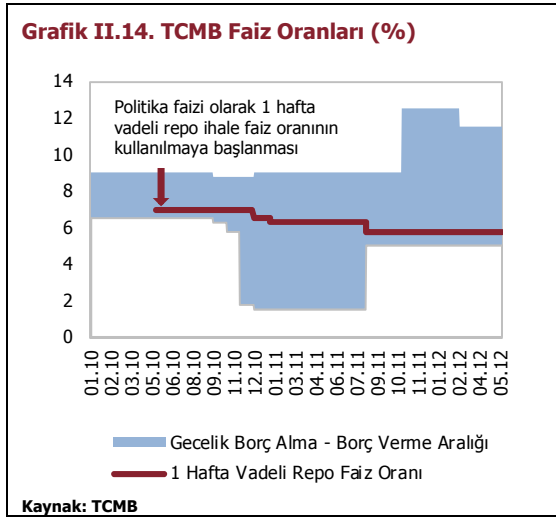
Cari açığın finansmanında uzun vadeli borçlanmaların payı kriz dönemine kıyasla yüksek seyretmektedir. 2010 yılı sonu itibarıyla milli gelirin yüzde 6,8'i olan yıllık net sermaye girişleri, 2011 yılı sonu itibarıyla yüzde 6,9 olarak gerçekleşmiştir (Grafik II.11). 2010 yılı sonuna göre sermaye girişleri içinde doğrudan yatırımların ve uzun vadeli girişlerin payı önemli ölçüde artmış olup, bu durum söz konusu dönemde cari açığın finansman kalitesinin arttığını, uzun vadeli sermaye girişleri lehine bir değişim olduğunu göstermektedir.

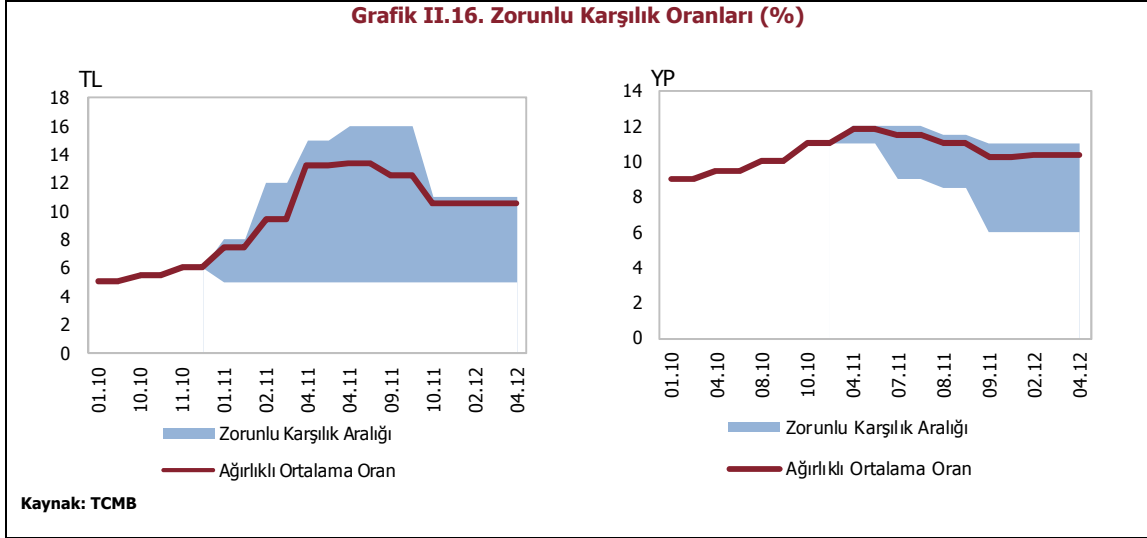
2011 yılının ikinci yarısında Türk lirasında yaşanan değer kaybı, yönetilen/ yönlendirilen ürünlerdeki fiyat ayarlamaları ve yüksek enerji fiyatları sonucunda, enflasyonda yükseliş gözlenmiştir. Türk lirasında yaşanan değer kaybına bağlı olarak artan temel mal fiyatları, yönetilen/yönlendirilen ürünlerdeki fiyat ayarlamaları ve öngörülenden hızlı artış kaydeden enerji fiyatlarının etkisine bağlı olarak 2010 yılı sonunda yüzde 6,4 olan yıllık tüketici fiyat endeksi (TÜFE) artışı, 2012 yılı Nisan ayı itibarıyla yüzde 11,1 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde ılımlı seyreden hizmet fiyatları TÜFE'deki artışı sınırlamıştır. Temel enflasyon göstergelerinden H ve I'nın yıllık enflasyonları, temel mal grubu yıllık enflasyonuna paralel bir seyir izleyerek aynı dönemde sırasıyla yüzde 8,6 ve yüzde 8,2 seviyesinde gerçekleşmiştir (Grafik II.12). Yıl sonuna doğru artış gösteren enflasyon beklentileri ise, 2012 yılının ilk çeyreğinde yatay bir seyir izlemiştir. 12 ve 24 ay sonraki yıllık enflasyon beklentileri, Mayıs ayı sonunda sırasıyla yüzde 7 ve yüzde 6,3 değerlerini almıştır (Grafik II.13). Enflasyonun önümüzdeki dönemde dalgalı bir seyir izledikten sonra, özellikle yılın son çeyreğinde azalış eğilimine girmesi beklenmektedir.

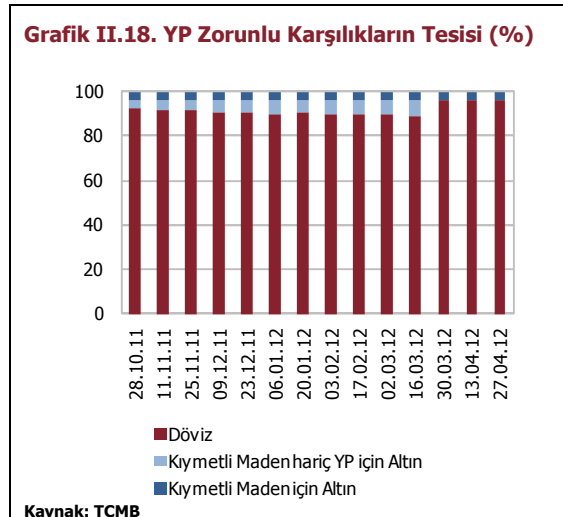
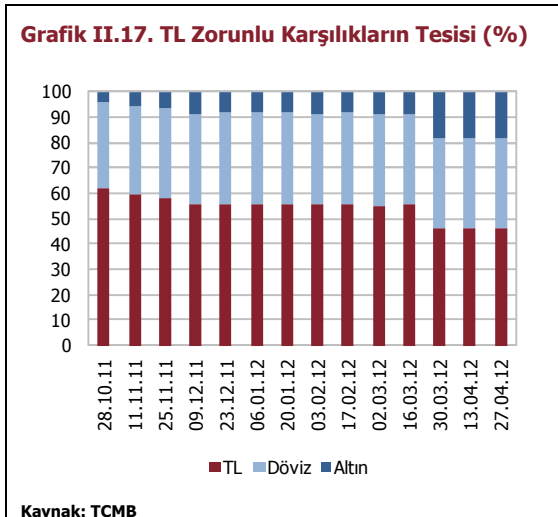
TCMB makro ihtiyati politikaların yanı sıra, enflasyondaki yükselişin fiyatlama davranışlarında bir bozulmaya neden olmaması için, 2011 yılı Ekim ayından itibaren fiyat istikrarına odaklanmıştır. Ekonomideki dengelenme süreci ile birlikte büyüme kompozisyonu daha sağlıklı bir yapıya kavuşmuş, cari işlemler açığı öngörüldüğü biçimde düşüşe geçmiştir. Diğer taraftan, enflasyonda son dönemde görülen yükselişin fiyatlama davranışlarında bir bozulmaya neden olmaması için TCMB fiyat istikrarına odaklanmıştır. Bu doğrultuda, 2011 yılı Ekim ayından itibaren faiz koridoru yukarı yönlü genişletilerek etkin likidite operasyonları ile güçlü bir parasal sıkılaştırma gerçekleştirilmiştir. Buna ilaveten, uygulanan para politikasının esnekliği kullanılarak Aralık, Mart, Nisan ve Mayıs aylarında dört kez ek parasal sıkılaştırmaya gidilmiştir. Söz konusu sıkılaştırma dönemlerinde TCMB, miktar ihalesi ile yaptığı fonlamayı azaltarak piyasaya sağladığı likiditenin ortalama maliyetini belirgin şekilde artırmıştır. Diğer yandan, Euro bölgesi borç sorununun çözümüne yönelik iyimser hava ile küresel risk iştahının artması üzerine, Para Politikası Kurulu (PPK) Şubat ayında faiz koridorunun üst limiti olan gecelik borç verme oranını sınırlı ölçüde düşürerek yüzde 11,5 düzeyine çekmiştir (Grafik II.14, Grafik II.15).

TCMB, etkin likidite yönetiminin sağlanması ve rezervlerin güçlendirilmesi amacıyla, zorunlu karşılıkları ve ihracat reeskont kredisi uygulamasını aktif biçimde kullanmaya devam etmektedir. 2011 yılı Ekim ayından bu yana zorunlu karşılık oranlarında bir değişiklik yapılmamış ve bu süre içinde ağırlıklı ortalama Türk lirası zorunlu karşılık oranı yüzde 10,5, yabancı para zorunlu karşılık oranı 10,3 seviyelerinde gerçekleşmiştir (Grafik II.16).

Makro ihtiyati önlemler çerçevesinde döviz ve altın rezervlerinin güçlendirilmesi ile bankaların likidite ihtiyaçlarının daha kalıcı ve esnek bir şekilde karşılanması amacıyla, zorunlu karşılık uygulamasında 2012 yılı Mart ayında değişiklik yapılmıştır. Buna göre, Türk lirası yükümlülükler için tesis edilmesi gereken zorunlu karşılıkların altın olarak tesis edilebilecek kısmı yüzde 10'dan yüzde 20'ye yükseltilirken, kıymetli maden hariç yabancı para yükümlülükler için tesis edilmesi gereken zorunlu karşılıkların altın olarak tesis edilebilecek kısmı yüzde 10'dan yüzde 0'a indirilmiştir. 30 Mart 2012 tarihli yükümlülük cetveli ve 13 Nisan 2012 tarihli tesis döneminden itibaren geçerli olmaya başlayan bu uygulama ile TL zorunlu karşılıkların tesisinde altın kullanımı yüzde 8,9'dan 27 Nisan 2012 tesis dönemi itibarıyla yüzde 18,2'ye yükselmiştir (Grafik II.17, Grafik II.18). Yapılan bu değişikliklerle, TCMB döviz rezervi yaklaşık 1,3 milyar ABD doları, altın rezervi ise yaklaşık 1,5 milyar ABD doları (27 ton) artmış ve piyasaya yaklaşık 4,9 milyar Türk lirası likidite sağlamıştır.

Bankalar, Türk lirası zorunlu karşılıkların döviz olarak tesis edilebilmesi imkânından büyük ölçüde ve istikrarlı olarak yararlanmaktadır. Sektör bazında söz konusu imkânın kullanım oranı 11 Mayıs 2012 itibarıyla yüzde 89,3 olarak gerçekleşmiştir. 29 Mayıs 2012 tarihinde duyurulan son değişiklikle, Türk lirası zorunlu karşılıkların döviz olarak tesis edilebilmesi imkânının yüzde 40 olan

üst sınırı yüzde 45'e yükseltilmiştir. TL zorunlu karşılıkların TL veya döviz cinsinden tesis edilmesindeki maliyet farkının azaltılması ve bankaların sağlanan yeni imkânı likidite gereksinimleri çerçevesinde kullanmaları amacıyla, ilave edilen yüzde 5'lik imkân için TL zorunlu karşılığın 1,4 katsayısıyla çarpımına karşılık gelen tutarda ABD doları ve/veya euro tesis edilecektir. 8 Haziran 2012 tarihli yükümlülük cetvelinden ve 22 Haziran 2012 tarihli tesis döneminden itibaren geçerli olacak ek imkânın kullanılması durumunda, mevcut verilere göre TCMB rezervleri 2,1 milyar ABD doları artacak, piyasaya 2,8 milyar TL likidite sağlanmış olacaktır (Tablo II.1). Uygun şartlar oluştuğunda söz konusu imkânın üst sınırı kademeli olarak yüzde 60'a kadar yükseltilebilecek ve her bir kademe için artan oranda bir katsayı uygulanabilecektir. Türk lirası zorunlu karşılıkların standart altın olarak tesis edilmesi imkânının üst sınırı da benzer şekilde, kademeli olarak ve artan katsayılarla yüzde 30'a kadar yükseltilebilecektir. Gönüllülük esasına dayanan bu imkânlar sayesinde bankalar, bolluk zamanlarında döviz varlıklarını TCMB'de tutmayı tercih edecek, gereksinim duyduklarında ise söz konusu varlıklarını çekebilecektir. Böylece, TCMB'nin piyasaya döviz alım veya satımı yönünde müdahale ihtiyacı azalacak ve zorunlu karşılıklar bir otomatik dengeleyici özelliği göstererek kurlardaki oynaklığın azaltılmasına katkıda bulunacaktır.

Tablo II.1 Makro İhtiyati Politika Aracı Olarak Zorunlu Karşılıklar¹

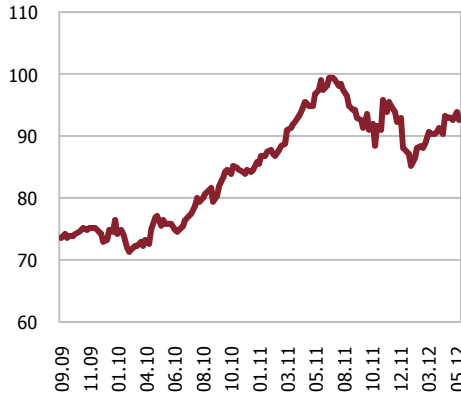
Sıkılaştırıcı Tedbirler	Genişletici ve Rezerv Artırıcı Tedbirler
30.04.10 YP ZK artışı	22.07.11 YP ZK indirimi
06.08.10 YP ZK artışı	05.08.11 YP ZK indirimi
01.10.10 TL ve YP ZK artışı	16.09.11 TL ZK'ların %10'a kadar kısmının YP olarak tutulabilmesi
12.11.10 TL ZK artışı	30.09.11 YP ve TL ZK indirimi; TL diğer yükümlülüklerin vadeye göre farklılaştırılması; TL ZK'ların %20'ye kadar YP olarak tutulabilmesi
07.01.11 TL ZK vadeye göre farklılaştırma, reponun ZK'ya tabi olması	14.10.11 Kıymetli madenlerin ZK'ya tabi olması; kıymetli maden depo hesapları için tamamına kadar, diğer YP ZK'ların %10'a kadar altın olarak tutulabilmesi
04.02.11 TL ZK artışı	28.10.11 TL ZK indirimi; TL ZK'ların %10'a kadar kısmının altın, %40'a kadar kısmının YP olarak tutulabilmesi
01.04.11 TL ZK artışı	30.03.12 TL ZK'ların %20'ye kadar kısmının altın olarak tutulabilmesi; kıymetli maden depo hesapları hariç YP ZK'ların altın olarak tutulabilmesi imkânının %0'a indirilmesi
29.04.11 YP ZK vadeye göre farklılaştırma, TL ZK artışı	08.06.12 TL ZK'ların %45'e kadar YP olarak tesis edilebilmesi, imkânın son %5'lik kısmının 1,4 katsayısıyla çarpımına karşılık gelen tutarda döviz tesis edilmesi

(1) Tedbirlere ilişkin tarihler yükümlülük tarihlerini göstermektedir.
Kaynak: TCMB

Son dönemde uygulanan politikaların etkisiyle TCMB altın dâhil rezervleri yükselişe geçmiştir. 2011 yılı sonundaki döviz satışları ile gerileyen TCMB rezervleri, yılsonunda 88,2 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Ocak ayında 86,4 milyar ABD doları seviyesindeki rezerv miktarı, Ocak ayı PPK toplantısının ardından döviz satım ihalelerine ara verilmesinin etkisiyle, tekrar yükselişe geçmiş, Türk lirası zorunlu karşılıkların döviz olarak tesis edilmesi imkânının yükseltilmesinin, Türk lirası zorunlu karşılıkların altın olarak tutulan kısmının yüzde 10'dan yüzde 20'ye çıkarılmasının ve ihracat reeskont kredilerindeki artışın etkisiyle 18 Mayıs 2012 itibarıyla 92,8 milyar ABD dolarına ulaşmıştır (Grafik II.19). Söz konusu rezervlerin 12,8 milyar ABD dolarlık kısmı altın rezervlerinden oluşmakta olup, 2011 yılı Eylül ayından bu yana yüzde 111,6 artmıştır (Grafik II.20).

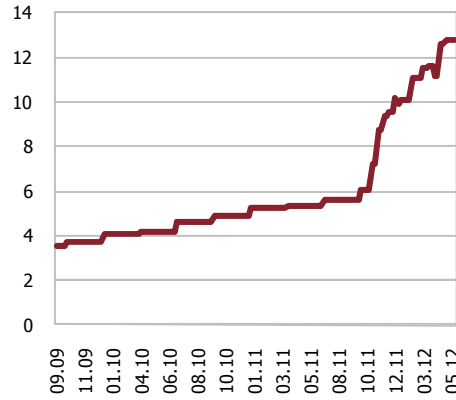
Türk lirası cinsinden kullanılan, ancak geri ödemeleri döviz cinsinden yapılan ihracat reeskont kredileri TCMB döviz rezervlerine önemli katkı sağlamaktadır. Kredi limitlerinin artırılması ve kredi kullanımına getirilen kolaylıkların da etkisiyle ihracat reeskont kredisi kullanımı 2011 yılının ikinci yarısından itibaren hızlanmıştır. Eylül – Aralık 2011 döneminde kullanılan 1,6 milyar ABD doları ihracat reeskont kredisi, 2012 yılının ilk dört ayında TCMB rezervlerine aynı tutarda katkı sağlamıştır. 2011 yılının tamamında 3,1 milyar ABD dolarına yükselen ihracat reeskont kredisi kullanımı, 2012 yılının ilk dört ayında 2,8 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş ve 18 Mayıs 2012 tarihi itibarıyla 3,2 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. İhracat reeskont kredisi talebindeki artışın aynı hızla devam etmesi durumunda, 2012 yılının tamamında toplam kredi kullanımının 10 milyar ABD dolarına yükselmesi ve döviz rezervlerine yaklaşık 8 milyar ABD doları katkı yapması beklenmektedir.

**Grafik II.19. TCMB Rezervi
(Altın dâhil, Milyar ABD doları)**

Kaynak: TCMB

**Grafik II.20. TCMB Altın Rezervi
(Milyar ABD doları)**

Kaynak: TCMB

Kutu II.1. Rezerv Artırıcı ve İhracatı Destekleyici Bir Araç Olarak İhracat Reeskont Kredisi Uygulaması

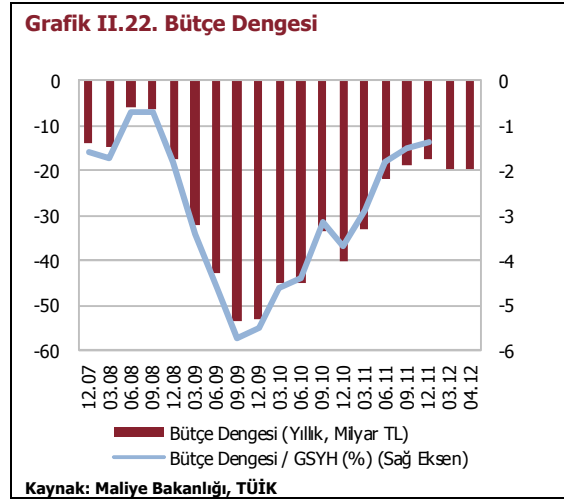
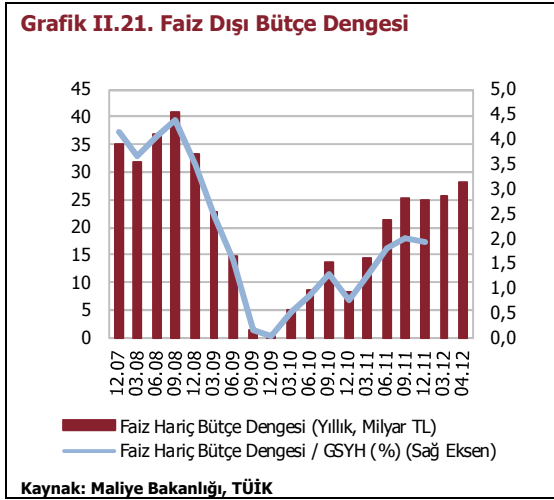
TCMB Kanunu'nun 45'inci maddesi çerçevesinde döviz üzerinden düzenlenen senetlerin reeskonta kabulü suretiyle 4 ay vadeli ve Türk lirası olarak bankalar aracılığıyla ihracatçılara kullanılan ihracat reeskont kredileri, vade sonunda döviz olarak geri ödendiğinden, TCMB döviz rezervlerini güçlendiren araçlardan biridir. Ayrıca, ihracat sektörünü destekleyerek dış ticaretin dengelenmesine de katkı sağlamaktadır.

2011 yılı Eylül ayında 3 milyar ABD doları olarak belirlenmiş olan ihracat reeskont kredisi limiti, 2012 yılında 5,5 milyar ABD dolarına yükseltilmiş olup, 5 milyar ABD doları sevk öncesi ve sevk sonrası ihracatın finansmanı için Eximbank'a, 500 milyon ABD doları sevk sonrası ihracatın finansmanı amacıyla bankalara tahsis edilmiştir. Firma bazında kredi limitleri ise dış ticaret sermaye şirketleri için 90 milyon ABD dolarına, diğer firmalar için 50 milyon ABD dolarına çıkarılmıştır.

İhracat reeskont kredisi kullanımı, kredi kullanımına getirilen kolaylıklar ve limit artışının da etkisiyle 2011 yılının ikinci yarısından itibaren hızlanmış ve 2011 yılının tamamında 3,1 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında daha da hızlanan ve 18 Mayıs 2012 itibarıyla 3,2 milyar ABD dolarına ulaşan ihracat reeskont kredisi talebindeki artışın aynı hızla devam etmesi durumunda, kredi kullanımının 2012 yılının tamamında 10 milyar ABD dolarına yükselmesi ve 2012 yılı için döviz rezervlerine yaklaşık 8 milyar ABD doları katkı yapması beklenmektedir.

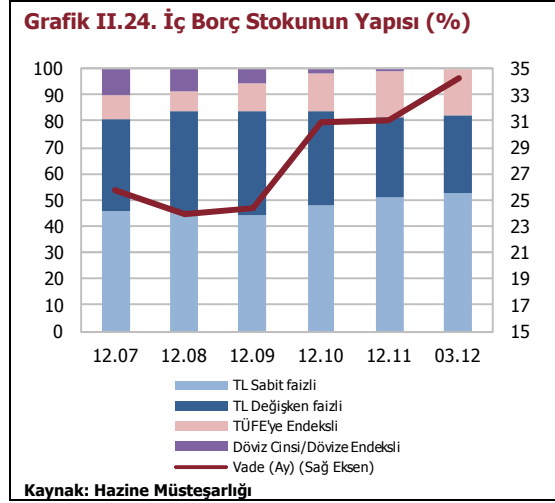
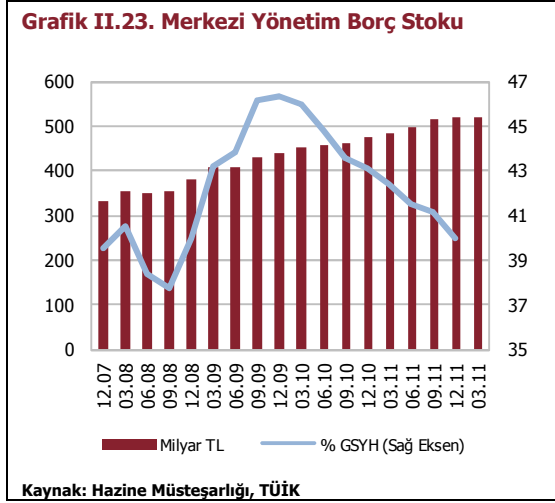
Söz konusu kredilerin LIBOR/EURIBOR faizi esas alınarak oldukça uygun faiz oranları ile kullanılmasını ihracatçıların finansman maliyetini azaltırken, kredi kullanılan firmaların sayısında ve sektörler ve bölgeler itibarıyla dağılımında görülen artış, ülkemiz ihracat pazarlarının ve ihracat ürünlerinin çeşitlendirilmesine de katkı sağlamaktadır.

İktisadi faaliyetteki güçlü seyir ve kontrol altında tutulan kamu harcamalarına bağlı olarak kamu maliyesi dengelerindeki olumlu görünüm sürmektedir. 2011 yılında ekonominin öngörülenden daha hızlı büyümesine bağlı olarak vergi gelirlerinde gözlenen artış ve faiz giderlerindeki azalış, 2010 yılına kıyasla bütçe performansındaki iyileşmede belirleyici olmuştur. Bunun yanı sıra, faiz dışı harcamaların artış hızının görece yavaşlaması ve "Kamu Alacaklarının Yeniden Yapılandırılması Yasası" kapsamında tahsil edilen 13,3 milyar TL ek bütçe geliri de kamu maliyesi dengelerine olumlu katkıda bulunmuştur. Bu gelişmeler sonucunda bütçe performansı olumlu bir seyir izlemiş ve 2010 yılı sonunda 8,2 milyar TL olan merkezi yönetim faiz dışı bütçe fazlası, 2011 yılı sonunda 24,8 milyar TL'ye yükselmiştir (Grafik II.21). Merkezi yönetim bütçe açığı ise 2010 yılı sonunda 40,1 milyar TL tutarındayken, 2011 yılı sonunda 17,4 milyar TL'ye gerilemiştir. 2010 yılı sonunda milli gelirin yüzde 3,6'sı olan bütçe açığı, 2011 yılı sonunda milli gelirin yüzde 1,3'üne gerilemiştir. 2012 yılı Nisan ayı itibarıyla merkezi yönetim bütçe açığı 2011 yılı sonuna göre bir miktar artarak 19,4 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (Grafik II.22). Bu gelişmede 2012 yılının Ocak-Nisan döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre faiz giderlerinin yüzde 31 artış göstermesi etkili olmuştur. Nitekim, merkezi yönetim faiz dışı bütçe fazlası 2011 yılı sonuna göre artış göstererek 28 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (Grafik II.21). Faiz giderlerindeki artışın borç stokunun vade yapısına bağlı olarak ortaya çıktığı ve izleyen aylarda yavaşlayacağı değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, vergi gelirlerindeki görece düşük oranlı artışlar, iktisadi faaliyetteki yavaşlamaya işaret etmektedir.

Kamu borç stoku göstergelerindeki olumlu seyir devam etmektedir. 2010 yılında yüzde 7,3 artarak 474 milyar TL'ye ulaşan merkezi yönetim borç stoku, 2011 yılı sonu itibarıyla yüzde 9,5'lik artışla 518 milyar TL, 2012 yılı ilk çeyreği sonunda ise 520 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında yüzde 43,1 olan borç stokunun milli gelire oranı ise 2011 yılı sonu itibarıyla yüzde 40'a gerilemiştir (Grafik II.23). 2012 yılı Mart ayı itibarıyla, merkezi yönetim borç stokunun yüzde 72,2'si iç borçlardan oluşmaktadır. İç borç stokunun yapısına bakıldığında, Türk lirası cinsinden sabit faizli borçlar ile TÜFE'ye endekli borçların payının 2011 yılında ve 2012 yılı Mart ayı itibarıyla 2010 yılına kıyasla arttığı görülmektedir (Grafik II.24). Ayrıca iç borç stokunun vadesi uzamakta olup, 2010 yılı sonunda 31 ay iken 2012 yılı Mart ayında 34,2 aya yükselmiştir (Grafik II.24). Merkezi yönetim iç borç stoku içinde döviz cinsi ve dövize endekli borç stokunun payı 2012 yılı Şubat ayı itibarıyla sınırlanmış olup, bu durum kur riskine olan duyarlılığın ortadan kalkması açısından olumlu değerlendirilmektedir.

Ayrıca, sabit getirili kıymetlerin payının artması ve vadenin uzaması faiz değişikliklerine duyarlılığı azaltmaktadır.

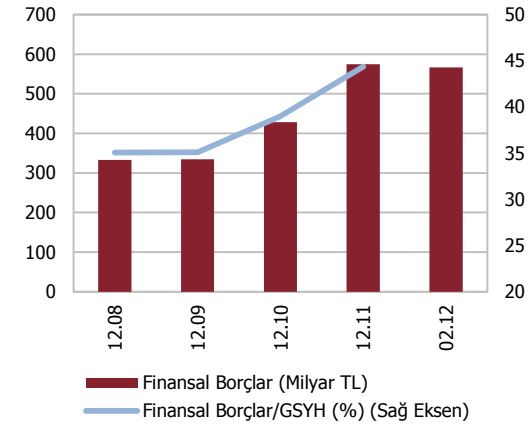

Yeni teşvik sistemi ekonomik büyümeyi desteklemeyi, yatırım ve istihdamı artırmayı, bölgeler arası farklılıkları azaltmayı ve cari açığı makul düzeylere indirmeyi hedeflemekte olup, kısa vadede kamu tasarruflarını azaltması, orta ve uzun vadede ise kamu gelirlerini ve kamu maliyesi görünümünü olumlu etkilemesi beklenmektedir. 5 Nisan 2012 tarihinde kamuoyuyla paylaşılan yeni teşvik sistemiyle beraber Türkiye sosyoekonomik gelişmişlik düzeyine göre altı bölgeye ayrılmıştır. Yeni teşvik sisteminin temel amaçları en az gelişmiş bölgelere sağlanan yatırım desteklerinin artırılması, bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi, ithalat bağımlılığı yüksek olan ara malı ve ürünlerin yatırım ve üretiminin artırılarak cari açığın azaltılması ve yüksek ve orta-ileri teknoloji içeren yatırımların desteklenmesi olarak belirlenmiştir. Bu amaçları gerçekleştirmek için öngörülen teşvik araçları ise Katma Değer Vergisi (KDV) istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği, faiz desteği, yatırım yeri tahsisi ve KDV iadesi olarak sıralanabilir. Söz konusu desteklerin tamamından veya bir bölümünden yatırımın büyüklüğüne, bölgesine ve konusuna göre değişen oran ve sürelerde yararlanma imkanı getirilmiştir. Yeni teşvik sisteminin ekonomik büyümeyi desteklemesi, yatırım ve istihdamı artırması, bölgeler arası sosyoekonomik farklılıkları azaltması, rekabet gücünü artırıp ithal ara malı bağımlılığını azaltarak yapısal cari açığın makul düzeylere inmesini sağlaması beklenmektedir. Öte yandan, öngörülen vergi indirimleri ve diğer devlet yatırımları şeklindeki tedbirler kısa vadede kamu tasarruflarını azaltıcı etkiye yol açabilecektir. Ayrıca, girişimciliğin desteklenmesi amacıyla, melek yatırım olarak da ifade edilen bireysel katılım sermayesi sisteminin esaslarının düzenlenmesi planlanmaktadır. Buna göre; finansmana erişim sıkıntısı çeken erken aşama şirketler için yeni bir finansal enstrüman oluşturulması, bu piyasada belli bir davranış kültürünün ve etik kuralların hakim kılınması ve profesyonelliğin artırılması, bireysel katılım sermayesinin kurumsallaştırılarak girişimcilerin güven duyacağı bir finans piyasası haline getirilmesi ve devlet destekleri ile söz konusu yatırımlarının cazip hale getirilmesi hedeflenmektedir.

Firmaların borçluluğunda 2010-2011 yıllarındaki artış durmuş, 2012 yılında yurt dışı kaynaklı borçların payı yataylaşmıştır. Firmaların toplam finansal borçları, 2010 yılı başından itibaren kademeli olarak artmış, 2011 yılı sonunda 574,6 milyar TL seviyesine ulaştıktan sonra kurdaki

düşüşün etkisiyle 2012 yılı Şubat ayında 566,4 milyar TL seviyesinde gerçekleşmiştir. Firmaların finansal borçlarının GSYH'ye oranı ise 2011 yıl sonunda yüzde 44,4 seviyesinde gerçekleşmiştir (Grafik II.25). 2012 yılı Şubat ayı itibarıyla firmaların finansal borçlarının yüzde 57,7'si yabancı para cinsinden olmakla birlikte, yabancı para borçlar ağırlıklı olarak uzun vadeli. Aynı dönemde yurt dışı şubeler ve iştiraklerden kullanılanlar hariç yurt dışından kullanılan kredilerin toplam krediler içindeki payı yüzde 21,9 olup, Türk bankalarının yurt içi ve yurt dışı şubeleri ile yurt dışı iştiraklerince reel sektöre kullandıkları Türkiye kaynaklı yabancı para kredilerin toplam krediler içindeki payı yılsonuna göre 0,8 puan azalarak yüzde 35,9 seviyesinde gerçekleşmiştir. Reel sektör tarafından kullanılan Türk lirası krediler ise incelenen dönemde artarak Şubat 2012 itibarıyla yüzde 42,3 seviyesinde gerçekleşmiştir (Grafik II.26).

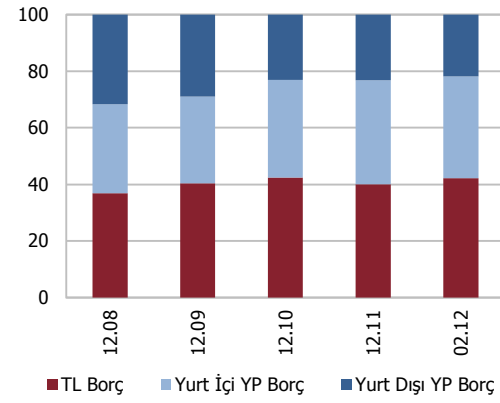
Grafik II.25. Reel Sektörün Finansal Borçları (Milyar TL, %)¹

Kaynak: TCMB

(1) NACE (Ekonomik Faaliyetlerin İstatistik Sınıflaması) Rev.1.1 ile yayımlanan "Özel Sektörün Yurtdışından Sağladığı Kredi Borcu Sektörel Dağılımı", Mart 2012'den itibaren NACE Rev. 2 sınıflamasına göre yayımlanmaya başlanmış olup, veriler önceki Raporlardan farklılık gösterebilmektedir.

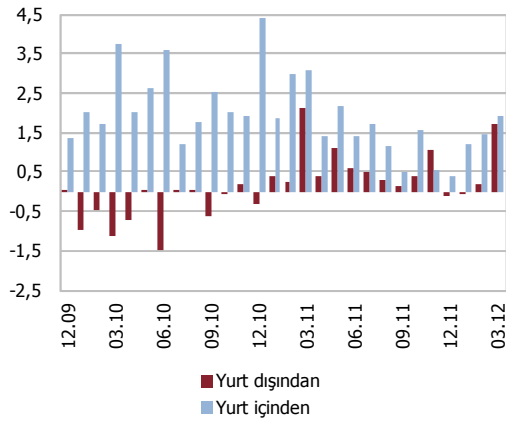
Grafik II.26. Reel Sektör Finansal Borçlarının Yapısı (%)¹

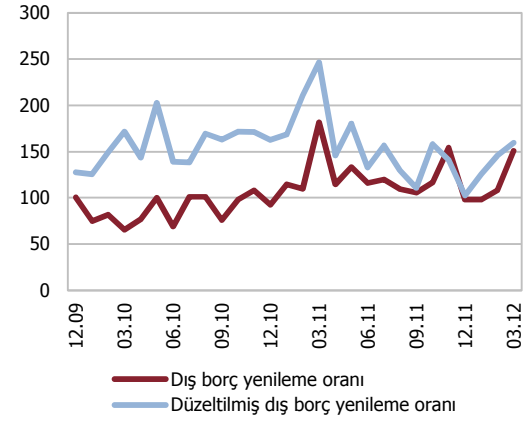
Kaynak: TCMB

(1) NACE (Ekonomik Faaliyetlerin İstatistik Sınıflaması) Rev.1.1 ile yayımlanan "Özel Sektörün Yurtdışından Sağladığı Kredi Borcu Sektörel Dağılımı", Mart 2012'den itibaren NACE Rev. 2 sınıflamasına göre yayımlanmaya başlanmış olup, veriler önceki Raporlardan farklılık gösterebilmektedir.

2009 yılı Haziran ayında 32 Sayılı Karar'da yapılan değişiklikten sonra firmaların kredi kullanımını yurt içine kaydırdıkları görülmekte olup, yurt dışı borçların yenileme oranı 2012 yılı ilk çeyreğinde artış eğilimi sergilemiştir. 2011 yılında bir önceki yıla göre, 1,5 milyar ABD doları azalan, reel sektörün Türkiye'de kurulu bankaların yurt dışı şube ve iştiraklerinden ve yabancı bankalardan kullandığı krediler 2012 yılı ilk çeyreğinde yatay seyredirken, bankaların yurt içi şubelerinden kullandığı yabancı para krediler ise ilk çeyrekte 11,2 milyar ABD doları artış göstermiştir (Grafik II.27). Reel sektör dış borç yenileme oranı, 2011 yılından bu yana olumlu seyretelemeye devam etmiş ve 2012 yılı Mart ayı itibarıyla söz konusu oran yüzde 159 olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılı Mart ayında 2011 yıl sonuna göre dış borç yenileme oranındaki artış, uzun vadeli kredi kullanımlarındaki artıştan kaynaklanmıştır (Grafik II.28). Reel sektörün yurt dışından sağladığı kredilerin yüzde 27,6'sının vadesi önümüzdeki 1 yıllık dönemde gelecek olup, ödenecek tutar 2012 yılı Aralık ayında en yüksek seviyesine ulaşacaktır.

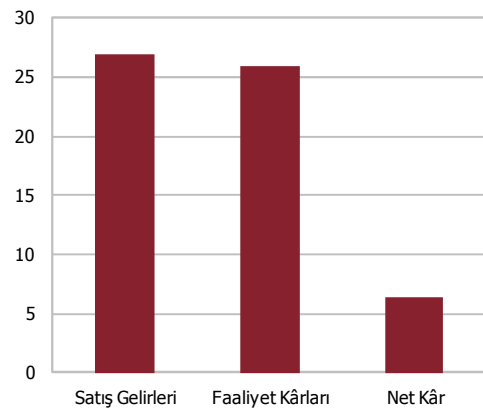
Grafik II.27. Banka Dışı Kesimin Yabancı Para Net Kredi Kullanımları (Milyar ABD doları)¹**Kaynak: TCMB**

(1) TCMB, Hazine ve bankalar hariç diğer sektörlerin yabancı para net kredi kullanımları, ilgili aydaki kredi kullanımlarından geri ödemelerin çıkarılmasıyla hesaplanmıştır.

Grafik II.28. Banka Dışı Kesimin Dış Borç Yenileme Oranı (%)¹**Kaynak: TCMB**

(1) Dış borç yenileme oranı, ödemeler dengesi istatistiklerinden banka dışı kesimin kredi kullanımlarının geri ödemelerine oranlanmasıyla hesaplanmaktadır. 32 sayılı Karar'da yapılan değişikliğin etkisiyle azalan dış borç yenileme oranı banka dışı kesimin yurt içinden yabancı para kredi kullanımları ile geri ödemelerindeki artış dikkate alınarak yeniden hesaplanmıştır.

Firma borçlarının özkaynaklara oranı yükselirken, artan satışlara rağmen kur farkı giderlerine bağlı olarak kâr artışı sınırlı düzeyde gerçekleşmiştir. İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında (İMKB) işlem gören firmaların satış gelirleri 2011 yılında bir önceki yıla göre yüzde 27, faaliyet kârları yüzde 26 artarken, dönem kâr artışı daha sınırlı düzeyde yüzde 6,3 olarak gerçekleşmiştir (Grafik II.29). Kur farkı giderlerindeki artışa bağlı olarak artan finansal giderler dönem kâr artışını sınırlamıştır. Bu gelişmeler sonucunda, 2010 yılında yüzde 13,5 olan özkaynak kârlılığı, 2011 yılında yüzde 12,9'a gerilemiştir. Borçların özkaynaklara oranı ise 2010 yılında yüzde 109,9 seviyesindeyken, 2011 yılında yüzde 119,7'ye yükselmiştir (Tablo II.2). Öte yandan, TBMM'de ele alınan Amme Alacakları Tahsil Usulü Hakkında Kanun Tasarısı'nda banka ve finansal kuruluşlar dışındaki şirketlerin faiz giderlerinin yüzde 10'una kadar kısmını gider olarak yazamayacakları hükmü getirilerek, özkaynağı aşan firma borçlanmalarına kısıtlama getirilmesi öngörülmektedir. Düzenlemenin firmalar için borçlanmadan ziyade özkaynak kullanımını teşvik edeceği ve bu yolla finansal istikrara katkıda bulunacağı değerlendirilmektedir.

Grafik II.29. 2011 Yılı İtibarıyla Firmaların Satış ve Kârlılığı (Yıllık % Değişim)¹**Kaynak: KAP**

(1) İMKB'de işlem gören 239 adet firmanın toplulaştırılmış verileridir.

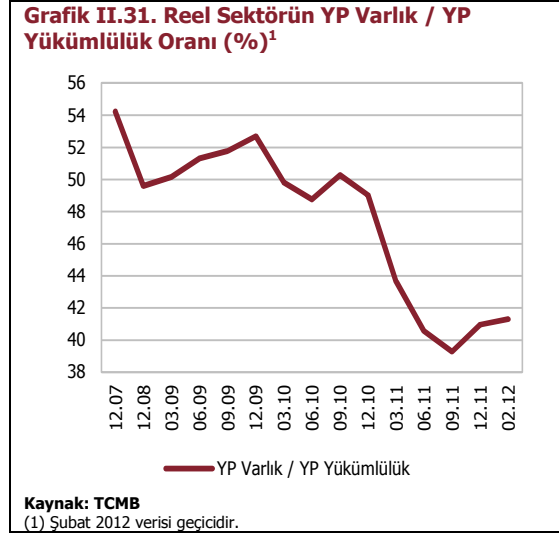
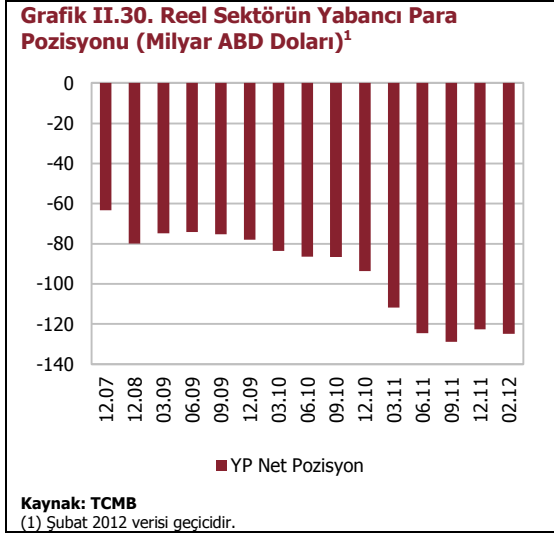
Tablo II.2. Özkaynak Kârlılığı ve Bileşenleri¹

	2009	2010	2011
Net Kâr / Özkaynaklar (%)	12,1	13,5	12,9
Borç / Özkaynaklar (%)	107,0	109,9	119,7
Net Kâr / Aktif (%)	5,9	6,4	5,9
Satışlar / Aktif	1,0	1,0	1,1
Net Kâr / Satışlar (%)	6,1	6,6	5,5
Faaliyet Kârı / Satışlar (%)	8,7	8,6	8,5
Finansal Gelirler (Giderler) / Satışlar (%)	-1,2	-0,5	-1,9

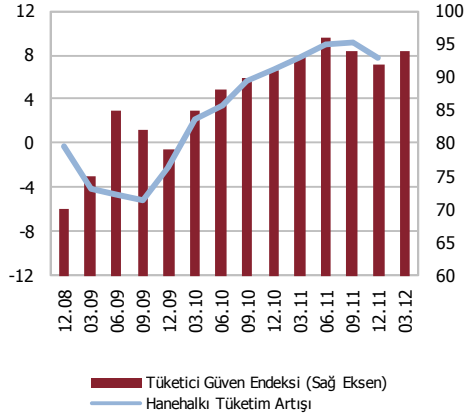
Kaynak: KAP

(1) İMKB'de işlem gören 239 adet firmanın toplulaştırılmış verileridir.

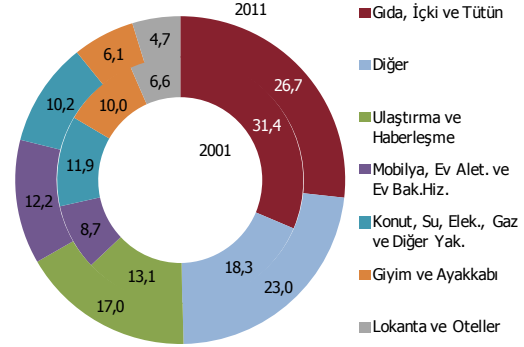
Firmaların yabancı para varlık ve yükümlülükleri incelendiğinde, yabancı para net açık pozisyonunun nispeten yatay seyrettiği, ancak kur riskinin firmalar için önemini koruduğu görülmektedir. Küresel kriz ile birlikte azalma eğilimine giren reel sektörün net açık pozisyonu, ekonomideki toparlanmayla birlikte artmış, 2010 yıl sonunda 93,5 milyar ABD doları, 2011 yıl sonunda 122,7 milyar ABD dolarını ve 2012 yılı Şubat ayında ise 124,8 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir (Grafik II.30). Öte yandan, 2011 yılı son çeyreğinden itibaren yükselen 2012 yabancı para varlıkların yükümlülükleri karşılama oranı, Şubat ayında yüzde 41,3'e yükselmiştir (Grafik II.31).

Küresel krizi takip eden dönemde, milli gelirdeki büyüme ve genel ekonomik görünümdeki iyileşme ile toparlanan tüketici güvenine paralel olarak hanehalkının tüketim harcamaları da artmıştır. Ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması, faiz oranlarındaki gerilemeye bağlı olarak krediye erişim olanağının artması ve ertelenen tüketim harcamalarının hayata geçirilmesi ile birlikte hanehalkı tüketim harcamaları, 2010 yılının tamamında ve 2011 yılının ilk yarısında artmıştır. Yılın geri kalanında ise otoriteler tarafından yurt içi talebi yavaşlatmaya yönelik alınan tedbirler ve tüketici güvenindeki azalışla beraber tüketim artışı daha ılımlı gerçekleşmiştir (Grafik II.32). Hanehalkının son 10 yıllık dönem içerisinde tüketim kompozisyonu incelendiğinde, zorunlu harcama kalemleri olan gıda, içki, tütün, giyim, konut, su, elektrik, gaz ve diğer yakacaklara yönelik harcamaların toplam içerisindeki paylarının azaldığı, ulaştırma ve haberleşme ile diğer gibi hizmetler sektörüne yönelik harcamaların payının arttığı görülmektedir (Grafik II.33).

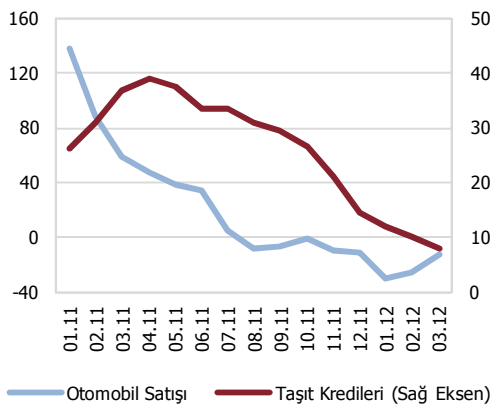
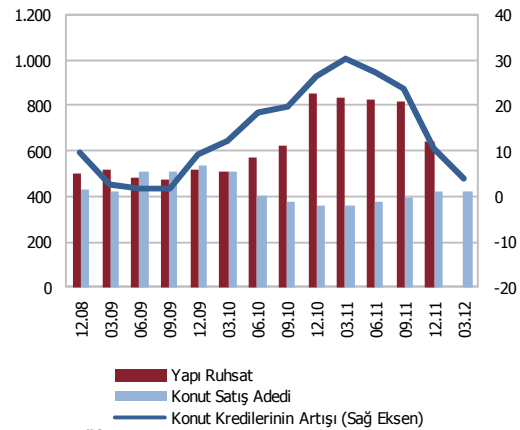
Grafik II.32. Hanehalkı Reel Tüketim Artışı ve Tüketici Güven Endeksi (% , Endeks)¹**Kaynak: TCMB, TÜİK**

(1) Hanehalkı tüketim artışı, GSYH-harcamalar yöntemiyle ve sabit fiyatlarla (1998) hesaplanan yerleşik hanehalkı tüketiminin yıllık değişimini ifade etmektedir.

Grafik II.33. Hanehalkının Tüketim Harcamalarının Dağılımı (%)¹**Kaynak: TÜİK**

(1) 1998 sabit fiyatlarıyla yerleşik ve yerleşik olmayan hanehalkı tüketim harcamalarıdır. Diğer kalemi sağlık, eğlence ve kültür, eğitim ile çeşitli mal ve hizmet harcamalarını kapsamaktadır.

2011 yılında hanehalkının otomobil alımına yönelik talebi azalırken, konut alımına yönelik talebinde bir miktar artış yaşanmıştır. 2011 yılında faiz oranlarının artmasıyla yükselen kredi maliyetinin kredilere olan talebi yavaşlatması ve Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) oranlarındaki artış ile kurlardaki değerlenmeye bağlı olarak otomobil fiyatlarının yükselmesi otomobil satışlarını bir önceki seneye göre önemli ölçüde azaltmıştır (Grafik II.34). Krizin olumsuz etkilerinin azalması ve faiz oranlarındaki düşük seviyelere bağlı artan talep sonucunda 2009 yılı sonunda 519 bine çıkan konut satışları, 2010 yılında konut arzının da artmasına yol açmıştır. Faiz oranlarının artması ve konut kredilerine yönelik alınan tedbirler sonucunda, 2011 yılı sonunda konut satışları 2009 yılı sonuna göre azalmış, ancak 2010 yılı sonuna göre artış göstermiştir. Ayrıca, 2011 yılı boyunca durağan bir seyir izleyen alınan yapı ruhsatı sayısında son çeyrekte görülen düşüş, arz fazlasının bir miktar daralmasını sağlamıştır (Grafik II.35).

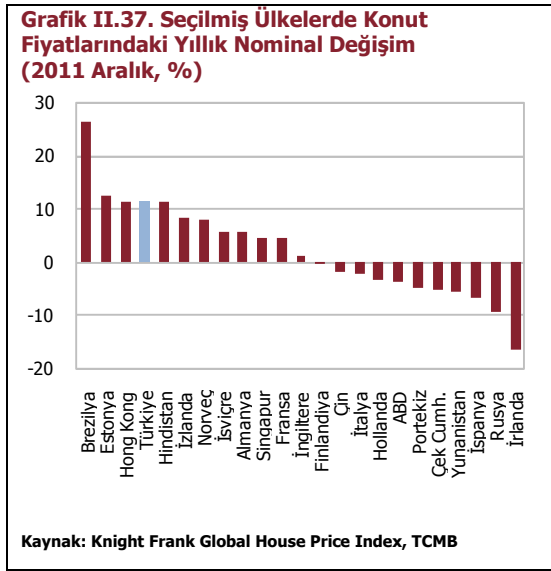
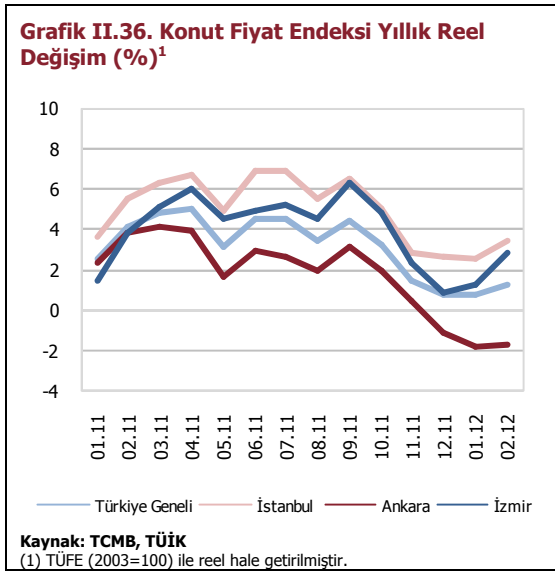
Grafik II.34. Taşıt Kredilerinin Yıllık Reel Artışı ve Otomobil Satışlarının Yıllık Değişimi (%)**Kaynak: BDDK-TCMB, ODD****Grafik II.35. Konut Kredilerinin Yıllık Reel Artışı, Konut Satış Adeti ve Yapı Ruhsatı (Bin Adet,%)¹****Kaynak: TÜİK**

(1) Veriler ikamet amaçlı binalar için daire sayılarının son 12 aylık toplamını ifade etmektedir.

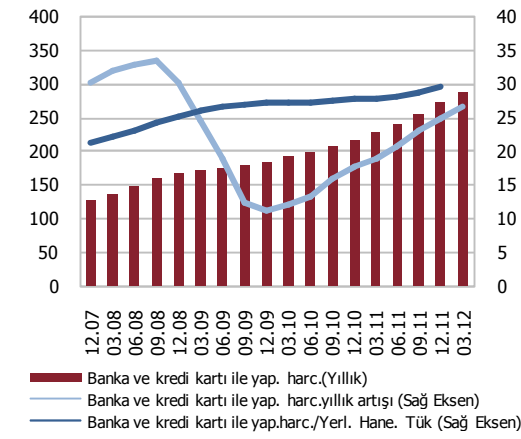
Konut fiyatlarının artışı, 2011 yılının son çeyreğinden itibaren yavaşlamaya başlamıştır. 2011 yılının Aralık ayında konut fiyatları Türkiye genelinde reel olarak yüzde 0,8 artmıştır. Üç büyük şehir arasında konut fiyatlarındaki artışın en fazla olduğu il İstanbul, en az olduğu il ise Ankara'dır. Nitekim, son dönemde Ankara'da konut fiyatları reel olarak gerilemeye başlamıştır

(Grafik II.36). Küresel krizin etkilerinin derin bir şekilde hissedildiği AB ülkelerinden özellikle İrlanda, İspanya ve Yunanistan'ın bankacılık sektörlerinde yaşanan sorunların konut piyasalarını da olumsuz bir şekilde etkilediği ve bu gelişmelerin konut fiyatlarına da yansdığı görülmektedir. AB ülkelerine kıyasla güçlü bir ekonomik performans gösteren ülkemizde ise konut fiyatları 2011 yılı sonunda nominal olarak yüzde 11,3 artış göstererek incelenen ülkeler arasında üst seviyelerde yer alırken, söz konusu artışta enflasyon etkisi de göz önünde bulundurulmalıdır (Grafik II.37).

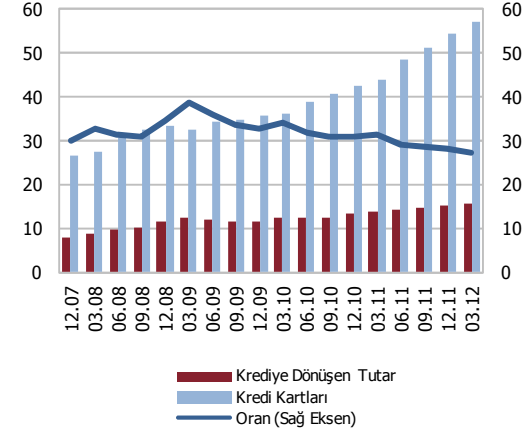
Diğer taraftan, konut fiyatlarında her iki yönde yaşanabilecek aşırı dalgalanmalar finansal istikrar açısından bir tehdit unsuru olabilecektir. Nitekim, küresel krizi derinden hisseden ülkelerde kriz öncesinde aşırı artan konut fiyatlarının sonraki süreçte düşmesi, hem krediyle konut alan hanehalkını normalden daha fazla borçlanmak suretiyle, hem de söz konusu konutları portföylerinde teminat olarak bulunduran ve konut kredilerine dayalı menkul kıymetleri ihraç eden bankaları zor durumda bırakmıştır. Bu bağlamda, finansal istikrar açısından konut fiyatlarındaki gelişmelerin yakından takip edilmesi son derece önem arz etmektedir.

Ekonominin kayıt altına alınmasında önemli rol oynayan banka ve kredi kartı kullanımının yıllar itibarıyla yaygınlaşması ile hanehalkının kredi kartı ile yaptığı tüketim harcamaları artmaya, kredi kartı ile yapılan harcamaların krediye dönüşüm oranı ise olumlu bir şekilde azalmaya devam etmektedir. Küresel krizin etkilerinin hissedildiği dönemde tüketim harcamalarındaki azalış, kredi kartı kullanımına da yansımış ve yıllık artış yavaşlamıştır. Ancak, ekonomideki toparlanma ile beraber kredi kartı ve payı düşük olan banka kartı ile yapılan harcamalar hızlı bir şekilde artmıştır (Grafik II.38). Yıllar itibarıyla hanehalkının tüketici kredisi talebinin daha fazla artmasına paralel olarak kredi kartlarının hanehalkı yükümlülükleri içerisindeki payı da azalmaktadır. Kredi kartı bakiyelerinin artmaya devam etmesi ve kredi kartının bir kredi aracı olarak kullanımının azalması, kredi kartlarının krediye dönüşen tutarlarındaki artışın sınırlı kalmasını ve kredi kartlarının krediye dönüşüm oranının azalmasını sağlamış, bu durum ise ekonomideki olumlu seyrin bir göstergesi olmuştur (Grafik II.39).

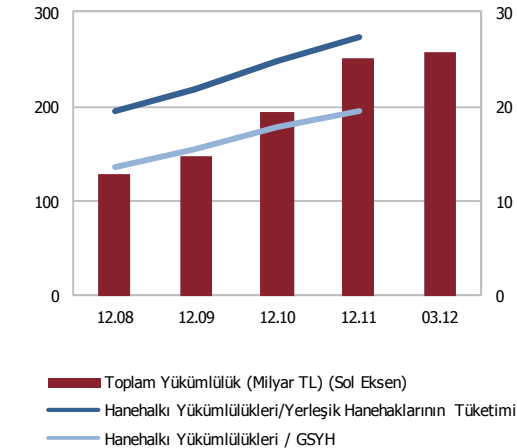
Grafik II.38. Banka ve Kredi Kartlarıyla Yapılan Harcamalar ile Yerleşik Hanehalkı Tüketimi (Milyar TL, %)¹**Kaynak: TÜİK, BKM**

(1) Banka ve kredi kartları ile yapılan harcamalar, banka ve kredi kartlarının yurt içi ve yurt dışı alışveriş için kullanımının yıllıklandırılmasıyla elde edilmiştir.

Grafik II.39. Mevduat Bankaları Kredi Kartı Bakiyeleri ve Krediyeye Dönüşüm Oranı (Milyar TL, %)¹**Kaynak: TCMB**

(1) Krediyeye dönüşüm tutarı, faize tabi olan kredi kartı bakiyesini göstermektedir.

Hanehalkı, tüketim harcamalarının daha büyük bir kısmını kredilerle finanse ederken, hanehalkı yükümlülüklerinin milli gelire oranı da artmıştır. Hanehalkının yükümlülüklerinin artışında ekonominin istikrarlı seyretmesi, küresel sermaye girişi, faiz oranlarının oldukça düşük seviyelere gelmesi ve bankaların kredi arzı önemli rol oynamıştır. Yükümlülüklerin GSYH'ye oranındaki artış ise 2011 yılında bir miktar yavaşlamıştır. Bu gelişmede, TCMB tarafından uygulanan politika bileşimi çerçevesinde alınan ihtiyati tedbirlerin yanı sıra, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından atılan adımlar neticesinde, hanehalkı yükümlülüklerinin artış hızının 2011 yılının ikinci yarısından itibaren yavaşlaması etkili olmuştur (Grafik II.40). Hanehalkının faiz ödemeleri, otoritelerce alınan bu önlemler neticesinde borçlanma maliyetlerinde yükselişe neden olurken, harcanabilir gelirdeki iyileşme faiz ödemelerinin hanehalkı harcanabilir geliri içerisindeki payının aynı kalmasını sağlamıştır (Tablo II.3).

Grafik II.40. Hanehalkı Yükümlülükleri (Milyar TL,%)¹**Kaynak: BDDK-TCMB, TÜİK**

(1) Hanehalkı yükümlülükleri, bankalar ve tüketici finansman şirketlerince kullanılan krediler (TGA dahil), kredi kartı bakiyeleri (TGA dahil), varlık yönetim şirketlerine devredilen donuk bireysel kredi alacakları ile TOKİ'nin vadeli konut satışları karşılığı alacaklarından oluşmaktadır.

Tablo II.3. Hanehalkına İlişkin Seçilmiş Finansal Göstergeler^{1,2,3} (Milyar TL, %)

	12.09	12.10	12.11
Hanehalkı Harcanabilir Geliri	408,9	426,3	487,2
Hanehalkı Yükümlülükleri	148,8	195,1	251,9
Hanehalkı Faiz Ödemeleri	21,1	20,4	23,1
Faiz Öd./Hh.Harcanabilir Gelir(%)	5,2	4,8	4,8
Borc/Hh. Harcanabilir Gelir(%)	36,4	45,8	51,7

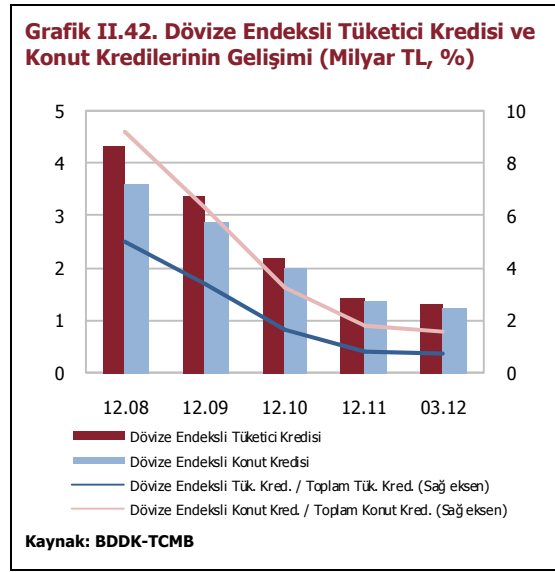
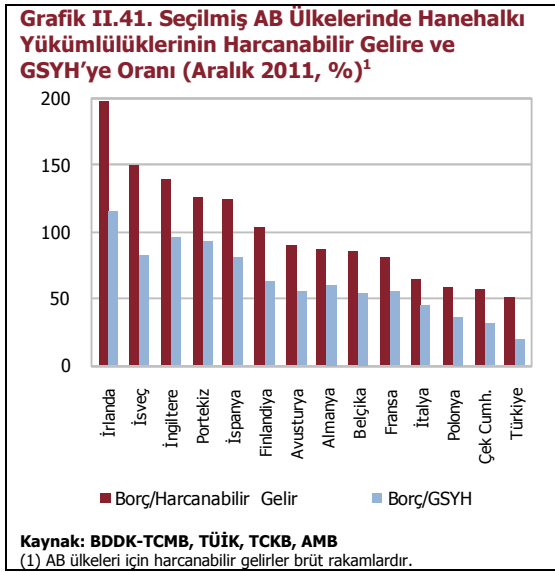
Kaynak: BDDK-TCMB, TÜİK, TCKB

(1) Hanehalkı yükümlülükleri, bankalar ve tüketici finansman şirketlerince kullanılan krediler (TGA dahil), kredi kartı bakiyeleri (TGA dahil), varlık yönetim şirketlerine devredilen donuk bireysel kredi alacakları ile TOKİ'nin vadeli konut satışları karşılığı alacaklarından oluşmaktadır.

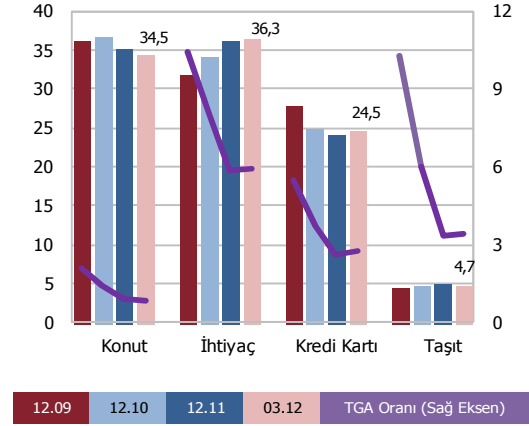
(2) TOKİ'nin vadeli konut satışları karşılığı borçlara ilişkin geri ödemeler memur maaşlarına endeksli olduğundan faiz ödemelerine dahil edilmemiştir.

(3) 2011 yılı hanehalkı harcanabilir geliri, "Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi" sonuçlarına dayalı olarak elde edilen 2010 yılı hanehalkı harcanabilir gelirinin, özel kesim harcanabilir gelirine oranının değişmediği varsayımı altında, 2012 yılı Programında yer alan 2011 yılı (gerçekleşme tahmini) özel kesim harcanabilir gelirleri kullanılarak hesaplanmıştır.

Hanehalkı yükümlülükleri artmakla beraber, seçilmiş ülkelere kıyasla düşük seviyesini korumakta, kur ve faiz riski taşımamaktadır. 2011 yılı sonu itibarıyla yüzde 19 olan hanehalkı yükümlülüklerinin GSYH'ye oranının ve yüzde 51,7 olan harcanabilir gelire oranının AB üyesi ülkelere kıyasla düşük seviyede olduğu görülmektedir (Grafik II.41). Diğer taraftan, özellikle doğu ve merkezi Avrupa ülkelerinde artan hanehalkı kredilerindeki kur ve faiz riski, ülkemizde yok denecek kadar azdır. Hanehalkı için yabancı para cinsinden borçlanmanın önüne geçilmesi, daha sonra 2009 yılının Haziran ayında 32 Sayılı Karar'da yapılan değişiklik ile hanehalkının dövizle endeksli borçlanmasının da engellenmesi ile hanehalkının kur riski ortadan kaldırılmıştır (Grafik II.42). Sadece konut kredilerinde değişken faize izin verilmesi ve değişken faizli kredi kullanımının son derece düşük olması hanehalkının faiz riskini sınırlandırmaktadır.

Hanehalkı yükümlülükleri içerisinde konut ve ihtiyaç kredileri ağırlıklarını korumaya devam ederken, tüketici kredilerinin TGA oranlarının düşüş eğilimi son bulmuştur. Konut kredilerine yönelik alınan tedbirler ile birlikte anılan kredi türünün hanehalkı yükümlülükleri içerisindeki payı gerilemesini sürdürmüştür. Yıllar itibarıyla düşüş eğiliminde olan TGA oranları ise tüketici kredilerindeki yavaşlamanın de etkisi ile yatay seyretmiştir (Grafik II.43). TGA oranlarındaki gelişime paralel bir şekilde tasfiye olunacak kredi kartı ve tüketici kredisi bulunan gerçek kişi sayısı da 2012 yılının ilk 3 ayında 2011 yılı sonuna göre bir miktar artış göstermiştir (Tablo II.4).

Grafik II.43. Hanehalkı Yükümlülüklerinin Dağılımı ve Türlerine Göre TGA Oranları (%)^{1,2,3,4}**Kaynak: TCMB-BDDK**

- (1) Hanehalkı yükümlülükleri, bankalar (TGA dahil) ve tüketici finansman şirketlerince kullanılan krediler (TGA hariç) ve kredi kartı bakiyeleri (TGA dahil) ile TOKİ'nin vadeli konut satışları karşılığı alacaklarından oluşmaktadır.
 (2) TOKİ'nin vadeli konut satışları karşılığı borçlar da konut kredilerine dahil edilmiştir.
 (3) İhtiyaç kredileri, konut ve taahhüt kredisi dışında kalan diğer tüm tüketici kredilerini içermektedir.
 (4) TGA oranları hesaplanırken yükümlülüklere TOKİ kredileri ve tüketici finansman şirketlerince kullanılan krediler dahi edilmemiştir.

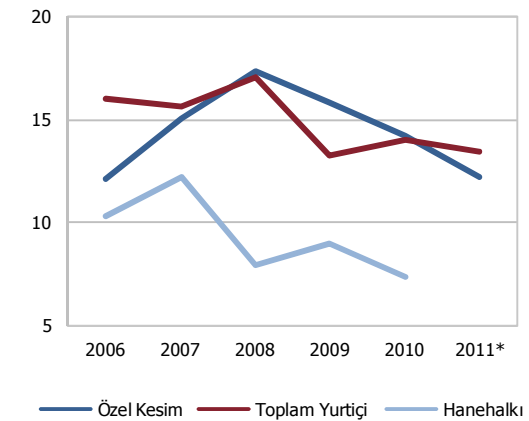
Tablo II.4. Tasfiye Olunacak Kredi Kartı ve Tüketici Kredisi Borcu Bulunan Gerçek Kişi Sayısı^{1,2,3}

	12.09	12.10	12.11	03.12
Bankalar	1.489.131	1.319.111	1.224.668	1.272.065
Varlık Yönetim Şirketleri ²	330.156	574.541	687.946	694.303
Finansman Şirketleri	23.463	18.003	11.052	11.298
Toplam³	1.721.004	1.689.788	1.657.500	1.693.057

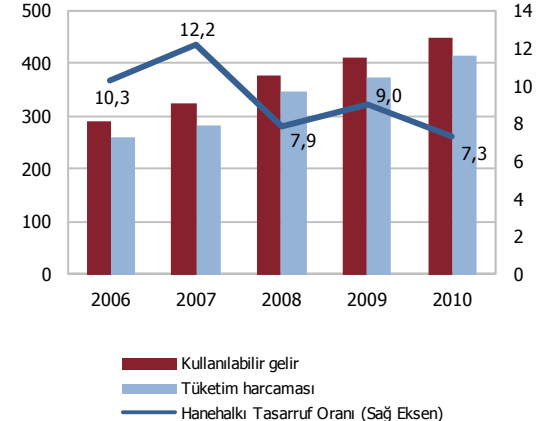
Kaynak: TCMB

- (1) Her bir mali kuruluş grubu için birden fazla kredi kartı ve tüketici kredisi borcu olanlar tek kişi olarak dikkate alınmıştır.
 (2) Varlık Yönetim Şirketleri'nin TMSF, bankalar ve finansman şirketlerinden devraldıkları donuk kredi borçlarını göstermektedir.
 (3) Aynı kişinin farklı finansal kuruluşlarda donuklaşmış kredi kartı ve tüketici kredisi borcu olması nedeniyle, kuruluşlar itibarıyla yer alan verilerin toplamı ile toplam satırındaki veri farklılık göstermektedir.

Hanehalkı tasarruf oranları yıllar itibarıyla dalgalanma gösterse de, düşüş eğilimindedir. Sıkı maliye politikası sonucu kamu tasarruflarındaki iyileşmeye karşılık özel kesim tasarruflarının azalması, yurt içi tasarrufların düşmesine yol açmıştır (Grafik II. 44). Hanehalkı açısından değerlendirildiğinde ise artan tüketim harcamalarının, ekonomik büyümenin sağladığı gelir artışının tasarruflar üzerindeki olumlu etkisini sınırladığı ve tasarruf oranlarının düşüş eğilimine girmesine yol açtığı görülmektedir (Grafik II.45). Ülkemizde, en yüksek gelire sahip ilk iki gruptaki (dördüncü ve beşinci grup) hanehalkının tasarruf edebildiği görülürken, alt üç gelir grubunun negatif tasarruf oranına sahip oldukları görülmektedir (Grafik II.46). Bu bağlamda, gelire orantılı olarak tüketim bilincinin oluşturulması hanehalkının ve dolayısıyla toplam tasarrufların artırılması açısından önemlidir.

Grafik II.44. Tasarruf Oranları (%)^{1,2}**Kaynak: TÜİK-Hanehalkı Bütçe Anketleri, TCKB**

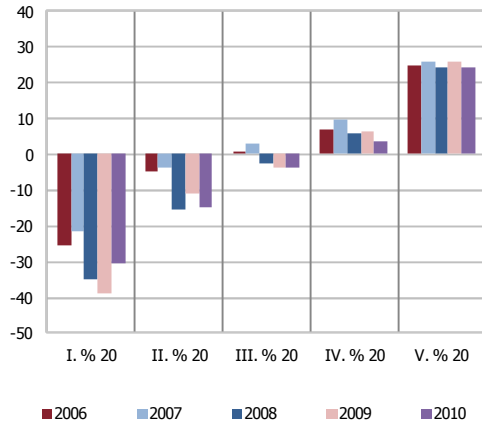
- (1) Tasarruf oranları hanehalkı, özel kesim ve toplam yurt içi tasarruflarının harcanabilir gelirlerine bölünmesi ile hesaplanmıştır.
 (2) Hanehalkı tasarruf oranları hanehalkı bütçe anketinden elde edilen tüketim harcamaları ve harcanabilir gelir rakamları kullanılarak hesaplanmıştır.
 (*) Tahmin.

Grafik II.45. Hanehalkı Tüketimi, Harcanabilir Geliri ve Tasarruf Oranları (Milyar TL, %) ^{1,2}**Kaynak: TÜİK- Hanehalkı Bütçe Anketleri**

- (1) 2007 yılından itibaren yeni nüfus projeksiyonları kullanılmaktadır.
 (2) Hanehalkı tasarruf oranları hanehalkı bütçe anketinden elde edilen tüketim harcamaları ve harcanabilir gelir rakamları kullanılarak hesaplanmıştır.

Yurt içi tüketimin önemli ölçüde arttığı ülkelerde yaşanan sıkıntılar, hanehalkı tasarruflarının artırılmasının önemini vurgulamaktadır. İncelenen ülkeler içerisinde ortalamadan daha yüksek bir hanehalkı tasarruf oranına sahip olmakla birlikte, ülkemizde hanehalkı tasarruf oranlarının düşüş eğiliminde olduğu göz önünde bulundurulmalıdır (Grafik II.47). Ülkemizde istikrarlı bir büyüme seviyesinin sağlanabilmesi açısından, hanehalkı tasarruflarını destekleyici politikaların hayata geçirilmesi ve tasarruf bilincinin artırılmasına yönelik çalışmaların düzenli bir biçimde yürütülmesi büyük önem arz etmektedir. Nitekim, son dönemde otoritelerce bu amaç çerçevesinde yeni düzenlemeler yapılmaktadır (Kutu II.1).

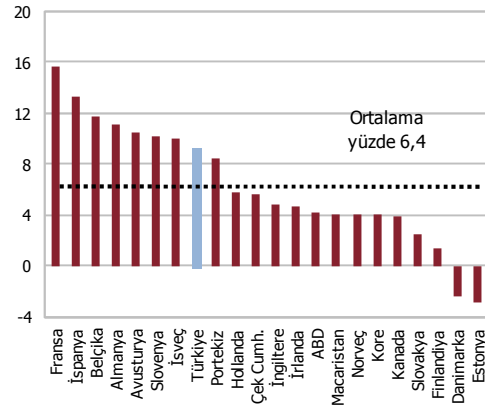
Grafik II.46. Yüzde 20'lik Gelir Dilimleri Bazında Hanehalkının Tasarruf Oranları (%)^{1,2}

Kaynak: TÜİK-Hanehalkı Bütçe Anketleri

(1) 2007 yılından itibaren yeni nüfus projeksiyonları kullanılmaktadır.
(2) Hanehalkı tasarruf oranları hanehalkı bütçe anketinden elde edilen tüketim harcamaları ve harcanabilir gelir rakamları kullanılarak hesaplanmıştır.

Grafik II.47. Seçilmiş Ülkeler Bazında Hanehalkı Tasarruf Oranları (2006-2010, %)¹

Kaynak: OECD Ekonomik Görünüm Sayı 90

(1) Tasarruf oranları tasarruf tutarlarının hanehalkı harcanabilir gelirine oranını ifade etmektedir. 2006-2010 yılları arasındaki beş yıllık ortalamalar hesaplanmıştır.

Kutu II.2. Hanehalkı Tasarruflarının Artırılmasına Yönelik Düzenlemeler

Son dönemde düşüş eğilimine giren hanehalkı tasarrufları, ülkenin ekonomik performansı açısından büyük önem taşımaktadır. Zira ulusal ekonomideki toplam tasarrufların yetersizliği, yurt dışı tasarruflara olan bağımlılığı artırmakta, bu durum ise yakaladığımız büyüme performansının istikrarına ilişkin endişelerin artmasına neden olabilmektedir. Bu çerçevede, ilgili kurumlar tarafından hanehalkı tasarruflarını artırmaya yönelik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. İlgili otoritelerce yapılan ve yapılması planlanan söz konusu çalışmalar ve düzenlemeler aşağıda genel olarak özetlenmiştir:

I. 2003 yılında ürünlerin katılımcılara sunulmaya başlaması ile hayata geçirilen bireysel emeklilik sistemi, hanehalkı tasarruflarının artırılması için büyük önem taşımaktadır. Bireysel emeklilik sisteminin daha cazip hale getirilmesi, sektörün büyümeye devam etmesi ve uzun vadeli tasarrufların artırılabilmesi için mevcut sistemin geliştirilmesi gerekmektedir. Bireysel emeklilik sistemindeki katılımcılara hâlihazırda sağlanan en önemli teşvik, ödenen katkı paylarının gelir vergisi matrahından indirilebilmesidir. Ancak, sistemde vergi mükellefi olmayan katılımcıların bulunması, matrahtan indirim sürecine ilişkin olarak ortaya çıkan operasyonel sorunlar ve diğer bazı problemler nedeniyle söz konusu teşvik etkin bir biçimde çalışmamaktadır. Bu kapsamda, mevcut sistemin yerine sistemdeki katılımcıların doğrudan devlet katkısı yöntemi ile daha etkin bir şekilde teşvik edilebilmesi için "Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı" hazırlanmıştır. Söz konusu tasarıyla;

a. Katkı payı ödemelerinin vergi matrahından indirilmesi yerine katılımcının ödediği katkı payının yüzde 25'i oranında devlet katkısının, katılımcının "Devlet Katkısı" alt hesabına ödenmesi ve bu tutarın yıllık brüt asgari ücretin yüzde 25'i ile sınırlandırılması,

b. Mevcut sistemde olduğu gibi emeklilik yatırım fonları ve devlet katkısı üzerinden vergilendirme yapılabilmesi,

c. Birikimlerin geri ödenmesi aşamasında ise sadece getiri üzerinden vergilendirme yapılması ve devlet katkısına sistemde uzun süre kalmayı özendirerek şekilde katılımcının devlet katkı ve getirilerinin üçüncü yılda yüzde 15'ine, altıncı yılda yüzde 35'ine, onuncu yılda yüzde 60'ına ve emeklilikte yüzde 100'üne olmak üzere kademeli olarak hak kazanması hedeflenmektedir.

II. Aynı Kanun Tasarısı'yla vergi kanunlarında yapılması öngörülen bazı değişikliklerle beraber tasarrufların gelişiminde önemli unsurlar olan hayat ve sağlık sigortacılığının da etkin biçimde teşviki amaçlanmaktadır.

III. TCMB, altın rezervlerini güçlendirmek ve bankalara likidite yönetimlerinde daha fazla esneklik sağlamak amacıyla kıymetli maden depo hesapları için tutulması gereken zorunlu karşılıkların tamamına kadarının ve Türk lirası yükümlülükler için tesis edilmesi gereken zorunlu karşılıkların yüzde 20'sine kadar olan kısmının TCMB nezdinde "standart altın" cinsinden tutulabilmesine imkân sağlamıştır. Düzenlemenin, bankaların altın mevduat hesaplarını yaygınlaştırmasında, yeni ürünler geliştirerek yastık altındaki altınların ekonomiye kazandırılmasında ve kayıt altına alınmasında etkili olması beklenmektedir (Özel Konu V.9).

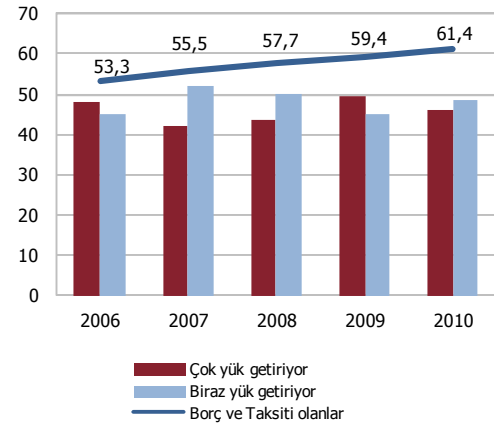
IV. Tasarrufların artmasını sağlayacak bir diğer düzenleme ise Kıdem Tazminatı Fonu'nun (KTF) oluşturulmasına ilişkindir. Çalışmaları devam eden düzenleme ile her çalışan adına bir hesap açılması, hesaplarda toplanan ve nema da verilmesi düşünülen tazminatların kademeli olarak çekilebilmesi ve çalışanların hesaplarını İnternette takip edebilmeleri planlanmaktadır.

V. İlgili otoritelerce, mevduatlara vadelerine göre kademeli olarak stopaj oranı uygulanmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Mevduatlardan elde edilen faiz gelirleri için tüm vadelerde yüzde 15 oranında uygulanan stopaj oranının, yapılan çalışmada vadeler uzadıkça düşürülmesi planlanmaktadır. Bu yolla uzun vadeli tasarrufların artırılması hedeflenmektedir.

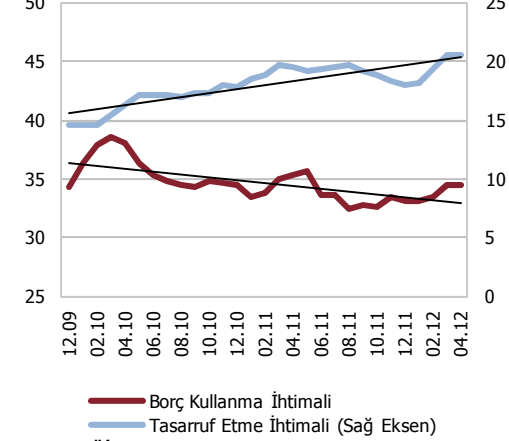
VI. Finansal İstikrar Komitesi tarafından verilen görev doğrultusunda ilgili kurumlar finansal farkındalığın ve eğitim seviyesinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır (Özel Konu V.4). Bireysel ve toplumsal anlamda finansal farkındalığın ve eğitim seviyesinin artırılması, ekonominin genelinde gelişmeye ve toplumsal refahın artmasına katkıda bulunurken, tasarruf bilincinin oluşmasını sağlayacaktır.

Ekonomik büyümenin istikrarlı bir şekilde sürdürülebilmesi için hanehalkı tasarruflarının artırılması gerekmektedir. Bu çerçevede, hanehalkının gelirlerini artıracak makro politikalar ile hanehalkını daha fazla tasarruf etmeye yönlendirecek mikro politikaların hayata geçirilmesinin büyük önem taşıdığı düşünülmektedir.

Tasarruf oranındaki düşüşle beraber borçlu hanehalkının oranı artmış, ancak geleceğe dönük borçlanma ihtimali düşmeye, tasarruf etme ihtimali ise artmaya başlamıştır. TÜİK'in 2010 yılında yaptığı *Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi* sonuçlarına göre kurumsal olmayan nüfusun yüzde 61,4'ünün konut alımı ve konut masrafları dışında borç ve taksit ödemeleri olduğu, borçlu olanların yüzde 46,2'sinin ise borç ve taksit ödemelerinin kendilerine çok yük getirdiğini belirttikleri görülmektedir (Grafik II.48). Diğer taraftan, *Tüketici Güven Endeksinden* elde edilen sonuçlar ise, dalgalanma göstermekle birlikte hanehalkının borçlanma ihtimalinin düşüş, tasarruf etme ihtimalinin ise artış eğiliminde olduğunu göstermektedir (Grafik II.49). Tüketici kredilerinin artışıyla yavaşlama da bu eğilimin bir göstergesi niteliğindedir.

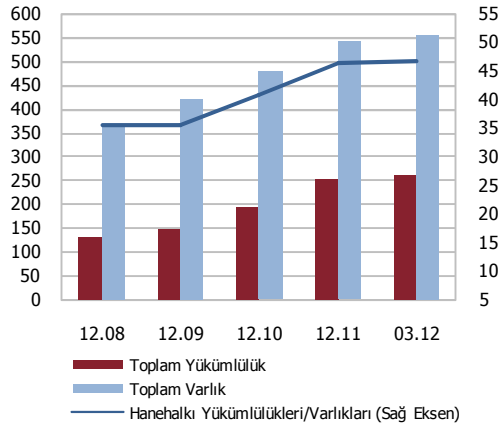
Grafik II.48. Borçlu Hanehalkının Finansal Durumu (%)¹

Kaynak: TÜİK-Hanehalkı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması
 (1) Seçilmiş yaşam koşulları göstergelerinde borç ve taksit ödemeleri (Konut alımı ve konut masrafları dışında) olanların borçlarına ilişkin çok yük getiriyor ve biraz yük getiriyor şeklindeki cevaplarının yüzdesel dağılımlarından hesaplanmaktadır.

Grafik II.49. Hanehalkının Geleceğe Yönelik Borçlanma ve Tasarruf Etme İhtimali (%)^{1,2}

Kaynak: TÜİK-Tüketici Güven Endeksi
 (1) Borçlanma ihtimali "kişinin gelecek 3 aylık dönemde, kendisinin veya hanehalkının tüketimin finansmanı amacıyla borç kullanma (tüketici kredisi kullanımı, diğer borçlanmalar) ihtimali" sorusu bazında oluşturulan endeksi ifade etmektedir. 3 aylık hareketli ortalamalardır.
 (2) Tasarruf etme ihtimali "kişinin gelecek 6 aylık dönem içerisinde, tasarruf etme (Türk lirası, döviz, altın, mevduat, diğer finansal yatırım araçları vb.) ihtimali" sorusu bazında oluşturulan endeksi ifade etmektedir. 3 aylık hareketli ortalamalardır.

Tüketici kredilerindeki artışın yavaşlamasına paralel olarak, hanehalkı finansal yükümlülüklerinin varlıklarına oranının yükselişi de durmuştur. Alınan tedbirlere paralel olarak yavaşlayan tüketici kredilerinin artışı, hanehalkının finansal yükümlülüklerinin varlıklarına oranının gelişimine de yansımıştır (Grafik II.50). 2012 yılı Mart ayı itibarıyla tasarruf mevduatının hanehalkı finansal varlıkları içerisindeki payı azalmakla birlikte hanehalkı varlıkları içerisindeki en önemli kalem olmaya devam etmiştir. 2010 yılı sonunda 59,7 milyar ABD doları olan Döviz Tevdiat Hesapları (DTH), 2012 yılı Mart ayında 62,3 milyar ABD dolarına yükselmiştir. 2010 yılından itibaren altının getirisinin artmasına, bankaların altın ve altına dayalı yeni yatırım araçları geliştirerek müşterilerine yeni alternatifler sunmaya başlamasına paralel olarak, büyük çoğunluğu altın hesaplarından oluşan kıymetli maden depo hesapları önemli ölçüde artış göstermiştir (Özel Konu V.9). Söz konusu dönemde, DTH ve kıymetli maden depo hesaplarının yanı sıra, emeklilik fonları ve repoların hanehalkı varlıkları içerisindeki paylarını arttırdığı, diğer yatırım araçlarının paylarının ise gerilediği görülmektedir (Tablo II.5).

Grafik II.50. Hanehalkı Finansal Varlıklarının ve Yükümlülüklerinin Gelişimi (Milyar TL, %)¹

Kaynak: BDDK-TCMB, SPK, MKK

(1) Hanehalkı Varlıkları = Tasarruf Mevduatı + Döviz Tevdiat Hesabı + Dolayışındaki Para + DİBS + Eurobond + Hisse Senetleri + Repo + Emek. Yat. Fonları + Yatırım Fonları + Tahvil ve Bonolar (2010 yılından itibaren). Hanehalkı yükümlülükleri, bankalar ve tüketici finansman şirketlerince kullanılan krediler (TGA dahil), kredi kartı bakiyeleri (TGA dahil), varlık yönetim şirketlerine devredilen donuk bireysel kredi alacakları ile TOKİ'nin vadeli konut satışları karşılığı alacaklarından oluşmaktadır.

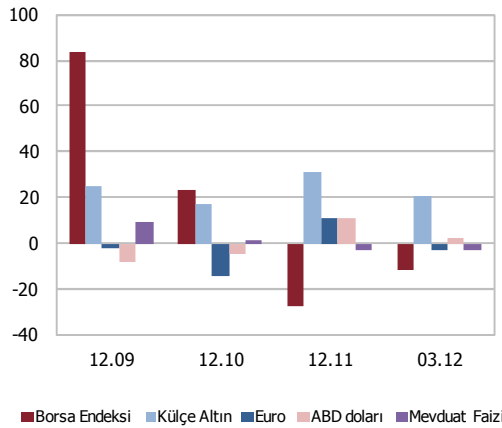
Tablo II.5. Hanehalkı Finansal Varlıklarının Kompozisyonu¹

	12.10		12.11		03.12	
	Milyar TL	Pay	Milyar TL	Pay	Milyar TL	Pay
Tasarruf Mevduatı	253,8	52,9	281,9	51,9	284,5	51,4
DTH	94,6	19,7	111,6	20,5	110,4	19,9
- DTH (Milyar ABD Doları)	59,7		58,5		62,3	
Dolaşımdaki Para	44,6	9,3	49,7	9,1	48,0	8,7
DİBS+Eurobond	9,4	2,0	10,5	1,9	10,1	1,8
Yatırım Fonu	28,5	5,9	25,8	4,7	25,3	4,6
Hisse Senedi	32,6	6,8	30,0	5,5	35,4	6,4
Emeklilik Yatırım Fonları	12,1	2,5	14,3	2,6	15,8	2,9
Repo	1,5	0,3	1,4	0,3	2,5	0,4
Kıymetli Maden Deposu	2,3	0,5	13,4	2,5	14,6	2,6
Tahvil ve Bonolar	0,4	0,1	4,9	0,9	6,9	1,3
Toplam Varlıklar	479,8	100	543,5	100	553,4	100

Kaynak: BDDK-TCMB, SPK, MKK

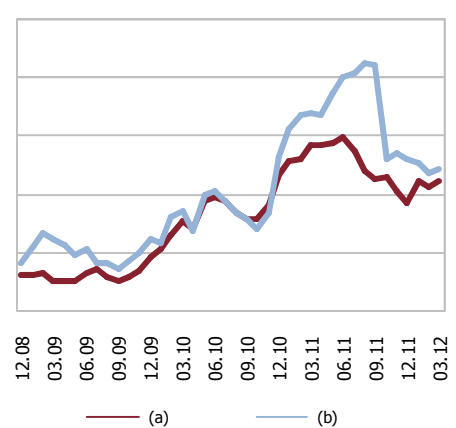
(1) Tasarruf mevduatı ve DTH, katılım fonlarını da içermektedir.

Piyasalarda yaşanan gelişmeler, finansal varlıkların getirilerini etkilerken, hanehalkının risk algısının ve dolayısıyla portföy tercihlerinin değişmesine de neden olmaktadır. 2012 yılının ilk çeyreğinde en fazla getiriye reel olarak ABD doları sağlarken, borsa endeksi kötü bir performans göstermiştir. Bu gelişme, hanehalkının finansal varlıklarının kompozisyonuna da yansımıştır (Grafik II.51, Tablo II.5). Zira döviz kurunda Türk lirası aleyhine yaşanan gelişmeler, ulusal para ve yabancı para cinsinden finansal varlıklar arasındaki portföy tercihlerine de yansımaktadır. Kur etkisinden arındırıldığında, Türk Parası (TP) yatırım araçlarının Yabancı Para (YP) yatırım araçlarına oranının 2011 yılının son çeyreğinden itibaren düşmeye başladığı görülmektedir (Grafik II.52).

Grafik II. 51. Yatırım Araçlarının Türlerine Göre Reel Getirileri (%)¹

Kaynak: TÜİK

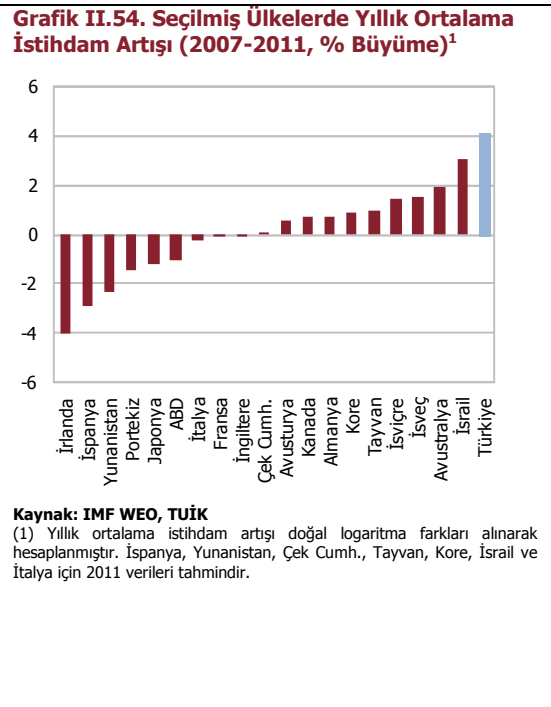
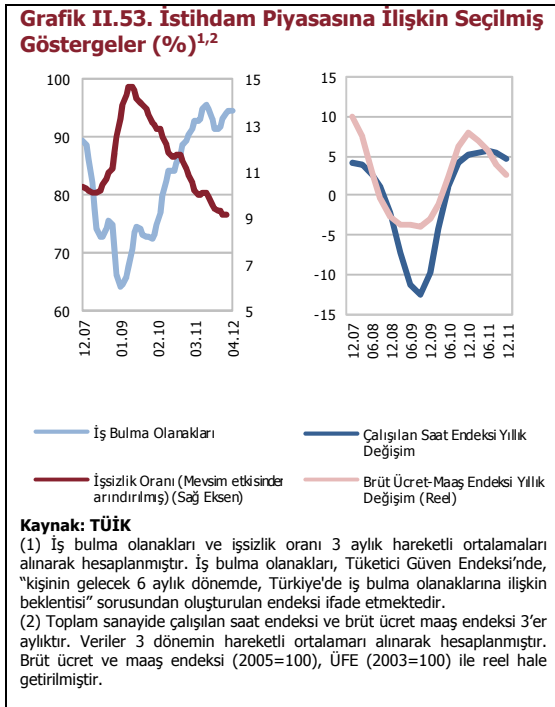
(1) TÜFE ile reel hale getirilmiştir.

Grafik II. 52. Hanehalkı TP Yatırım Araçlarının YP Yatırım Araçlarına Oranı¹

Kaynak: BDDK-TCMB, SPK, MKK

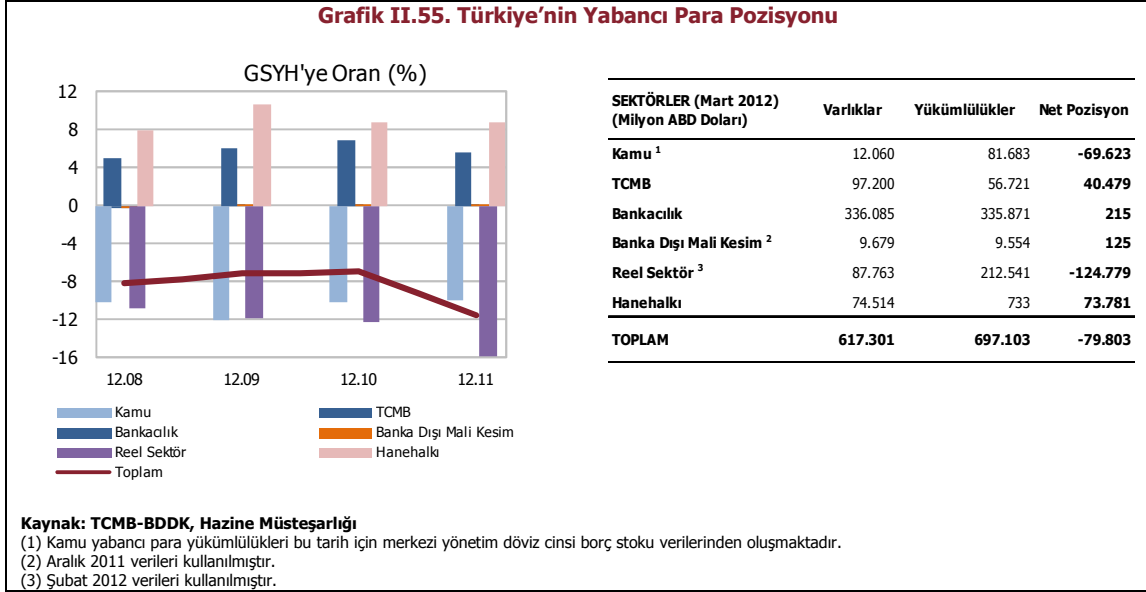
(1) TP Araçlar = Mevduat (TL katılım fonları dahildir) + Repo + DİBS + Hisse Senedi + Emeklilik Yatırım Fonları + Yatırım Fonları + Bono ve tahviller (2010 yılı Eylül ayından itibaren) ; YP Araçlar = DTH (YP katılım fonları dahildir) + DİBS + Eurobond, (a) DTH ve Katılım Fonlarının (YP) cari TL karşılığıdır. (b) DTH ve Katılım Fonları (YP) için 26.12.2008 kuru esas alınmış ve parite etkisinden arındırılmıştır.

Ekonomide yaşanan yüksek büyüme performansı emek piyasasına olumlu yansımış, işsizlik oranı düşmeye devam ederken, sanayide çalışılan saat ve alınan ücretler artmıştır. Küresel krizi takip eden dönemde ülkemizde iktisadi faaliyette gözlenen yavaşlamaya paralel olarak işsizlik oranı artmış, 2009 yılından sonra ise eğilim tersine dönmüş ve istihdam piyasası hızlı bir şekilde toparlanmıştır. İşsizlik oranındaki gerilemeye paralel olarak sanayide toplam brüt ücret ödemeleri ve çalışılan saat endeksi 2010 yılında hızlı bir şekilde artmış, 2011 yılında ise artış hızları yavaşlamıştır. Geleceğe yönelik iş bulma olanaklarına ilişkin hanehalkı beklentisi de istihdam piyasasındaki artışı işaret etmektedir (Grafik II.53). İstihdamdaki söz konusu artış, hanehalkı harcanabilir gelirini de olumlu etkilemektedir (Tablo II.3). Diğer taraftan, hanehalkı açısından en büyük risk unsuru olan işsizlik, özellikle gelişmiş ülkelerde büyük bir sorun olmaya devam etmektedir (Grafik II.54).

Ekonomik birimlerin kur riskinin değerlendirilmesi açısından ülkenin makro döviz pozisyonunun takibi önem arz etmektedir. 2012 yılı Mart ayı itibarıyla ülkemizin yabancı para açık pozisyonu 79,8 milyar ABD dolarıdır. Türkiye'de kamu ve reel sektörün yabancı para açık pozisyon, TCMB ve hanehalkının fazla pozisyon, bankacılık sektörü ve banka dışı mali kesimin ise sıfıra yakın pozisyon taşıdığı görülmektedir. Bu çerçevede, Türk lirasındaki değer kaybından olumsuz etkilenebilecek sektörler, kamu sektörü ile reel sektördür. 2011 yılı Mart ayı itibarıyla reel sektör 124,8 milyar ABD doları, kamu sektörü 69,6 milyar ABD doları açık verirken, hanehalkı 73,8 milyar ABD doları, TCMB 40,5 milyar ABD doları, bankacılık sektörü 0,2 milyar ABD doları, banka dışı mali kesim ise 0,1 milyar ABD doları fazla pozisyon taşımaktadır. GSYH'ye oran olarak bakıldığında ise 2011 yılsonu itibarıyla Türkiye'nin yabancı para açık pozisyonu GSYH'nin yüzde 11,5'i olarak gerçekleşmektedir (Grafik II.55).

Grafik II.55. Türkiye'nin Yabancı Para Pozisyonu

Önümüzdeki dönemde, küresel ekonomiye dair belirsizlikler finansal istikrar açısından önemini korumakta, hâlihazırda düzenleme çalışmaları yapılmakta olan yatırımı ve tasarrufu özendirici reformların gerçekleştirilmesi finansal istikrarın desteklenmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Alınan önlemlerin etkisiyle yurt içi talep büyümesi kontrol altına alınmış olup, hanehalkı yükümlülüklerinin artış hızı yavaşlarken firmaların borçluluğu 2011 yılı sonuna göre gerilemekte ve cari işlemler dengesindeki iyileşme devam etmektedir. Enflasyonda gözlenen yükseliş parasal sıkılaştırma ve alınan tedbirler neticesinde kontrol altına alınırken, önümüzdeki dönemde büyümenin ılımlı seyretmesi öngörülmektedir. Bununla birlikte, küresel ekonomiye dair belirsizlikler sürmekte, gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akımlarındaki oynaklık devam etmektedir. Bu çerçevede, gerek Orta Vadeli Program'da (OVP), gerek yeni teşvik sisteminde öngörüldüğü üzere ülkemizde tasarruf oranlarını artırıcı ve enerjide ve ara mallarında dışa bağımlılığı azaltıcı yapısal reformların gerçekleştirilerek cari açığa kalıcı bir çözüm sağlanması büyük önem arz etmektedir. Ayrıca, orta vadede mali disiplini kalıcı hale getirecek yapısal reformların güçlendirilmesi de finansal istikrarı destekleyecek, uzun vadeli kamu borçlanma faizlerinin düşük düzeylerde kalıcı olmasını sağlayacaktır. TCMB küresel olumsuzlukların ülkemiz ekonomisi üzerindeki etkisini en aza indirecek esnekliğe sahip olup, ekonomideki gelişmeleri yakından izleyerek yurt içi piyasalarda istikrarı sağlamak için gerekli tedbirleri almaya devam edecektir.

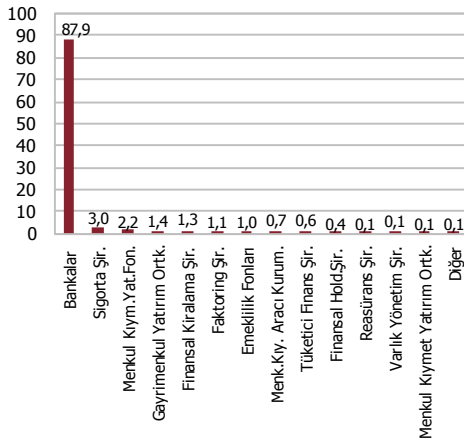
III. BANKACILIK SEKTÖRÜ GELİŞMELERİ VE RİSKLER

Küresel krizin uluslararası finans piyasalarındaki etkileri devam ederken Türk bankacılık sektörü sağlamlığını ve güçlü yapısını korumaktadır. Ülkemizde uygulanan esnek para politikası, sıkı maliye politikası ve alınan diğer tedbirlerin etkisiyle iç ve dış talep arasındaki dengelenmeye bağlı olarak kredilerin yıllık artış hızı finansal istikrar açısından makul seviyelerde gerçekleşmektedir. Ağırlıklı olarak orta-uzun vadeli ve TL cinsinden kullanılan kredilerin finansmanında temel olarak mevduat kullanılmakta olup, 2012 yılı ilk çeyreğinde döviz tevdiat hesaplarındaki ve bankalarca ihraç edilen menkul kıymetlerdeki artışın yanı sıra bankaların dağıtılmayan dönem kârları nedeniyle yedek akçelerde gözlenen yükseliş dikkat çekmektedir. Ayrıca, bankalar uluslararası finansal piyasalardan kaynak sağlama konusunda sorun yaşamamaktadır. Ulusal ve küresel finansal piyasalara ilişkin gelişmeler doğrultusunda bankacılık sektörünün kârlılık performansı 2011 yılında sınırlı bir gerileme göstermesine karşın, 2012 yılı ilk çeyreğinde yeniden yükseliş eğilimine girmiştir. Aktif kalitesi açısından sağlam yapısını korumakta olan ülkemiz bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik rasyosunda 2012 yılı ikinci yarısından itibaren Basel-II/2,5 uygulanması ile birlikte sınırlı bir gerileme yaşanması beklenmektedir. Bankacılık sektörü sermaye yeterliliği açısından birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeye göre sağlam yapısını korumaktadır.

Ağırlıklı olarak bankacılık sektöründen oluşan Türk finans sektörü 2011 yılında da büyümesini sürdürmektedir. Türk finans sektörünün bilanço tutarı 2010 yılı sonuna göre yüzde 20,3 büyüyerek, 2011 yılı sonunda 1.385 milyar TL'ye ulaşmış, GSYH'ye oranı ise yüzde 106,9 olarak gerçekleşmiştir (Grafik III.1).

Finans sektörünün en büyük kısmını yüzde 87,9 payı olan bankacılık sektörü oluşturmakta olup, sektörün payı sözü geçen dönemde 0,5 puan artmıştır. Bankacılık sektörünün toplam varlıkları, 2011 yılı Aralık ayında bir önceki yıl sonuna göre nominal yüzde 21, reel yüzde 9,5 artarak 1.218 milyar TL'ye yükselmiştir. Böylece 2010 yılı sonunda yüzde 91,6 olan bankacılık sektörünün bilanço büyüklüğünün GSYH'ye oranı 2011 yılı sonunda yüzde 94'e yükselmiştir. 2012 yılı Mart döneminde ise sektörün aktif büyüklüğü 1.229 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (Grafik III.2). Türk bankacılık sektörünün GSYH içindeki payı, 2010 yılı itibarıyla yüzde 350 olan AB27 ortalamasının altında bulunmakta olup, sektörün büyüme potansiyeline işaret etmektedir (Tablo III.1).

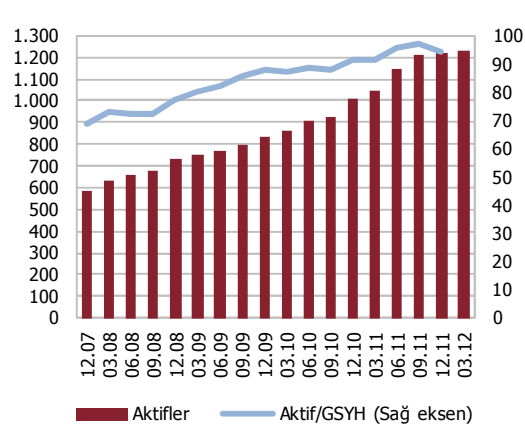
Grafik III.1. Finansal Sektörün Bilanço Büyüklüğünün Dağılımı (%)^{1,2}

Kaynak: BDDK –TCMB, TSPAKB, SPK, TSRSB

(1) Gayrimenkul Yat.Ort. ve Gir.Ser.Yat.Ort. verisi Eylül 2011; Portföy Yön.Şti ve Menkul Kıymet Yat. Ort. Verileri ise Ekim 2011 dönemine aittir.
(2) Diğer başlığı altında KGF, girişim ser. yat. ort. ve portföy yön. şir. verisi bulunmaktadır.

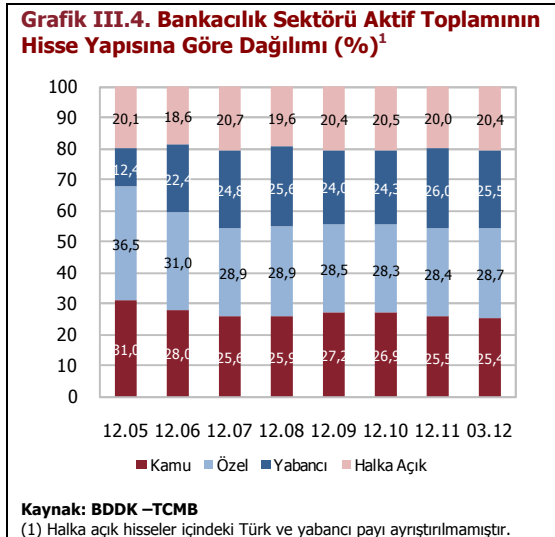
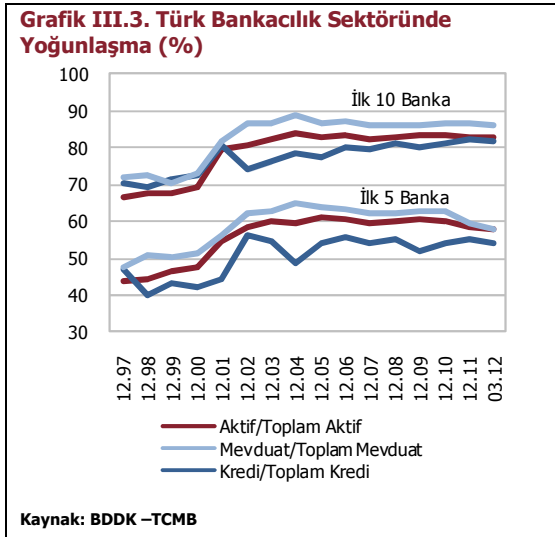
Grafik III.2. Bankacılık Sektörünün Gelişimi (Milyar TL, %)

Kaynak: BDDK –TCMB,TÜİK

Bankacılık sektöründe 2012 yılı Mart ayı itibarıyla faaliyet gösteren 48 bankanın aktif büyüklüğüne göre ilk 5'inin sektör payı yüzde 57,7, ilk 10'unun payı ise yüzde 83,1'dir. Kalem bazında yoğunlaşma büyük ölçüde mevduatlarda gözlenirken, kredilerde daha düşüktür (Grafik III.3). AB ülkeleriyle karşılaştırıldığında, 2010 yılı itibarıyla ülkemiz ilk 5 bankanın toplam aktifler içindeki payı bakımından orta sıralarda yer almaktadır (Tablo III.1).

Sektörde ödenmiş sermayedeki paylar esas alındığında, yabancı hissedarların aktif büyüklüğü içindeki payı, 2012 yılı Mart ayı itibarıyla yüzde 25,5 olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan, Merkezi Kayıt Kuruluşu verilerine göre, yüzde 17,1 olan halka açık paylar içindeki yabancı payları da eklendiğinde bankacılık sektöründeki yabancı payı yüzde 42,6'ya ulaşmaktadır (Grafik III.4). 2010 yılı itibarıyla bankacılık sektöründeki yabancı payı AB ülkelerinde ortalama olarak yüzde 25,4'tür. Türk bankacılık sektöründeki yabancı payı pek çok Doğu ve Orta Avrupa ülkesinin altında gerçekleşmektedir (Tablo III.1).

Bankacılık sektörünün derinlik ve aracılık fonksiyonlarının gelişimini gösteren, mevduatın GSYH'ye oranı 2011 yılı sonunda yüzde 54 olarak gerçekleşmiş, kredilerin GSYH'ye ve mevduata oranları ise sırasıyla yüzde 54'e ve yüzde 101'e yükselmiştir. Söz konusu oranlar, AB27'de sırasıyla yüzde 132, yüzde 190 ve yüzde 143 seviyelerinde bulunmaktadır. Ülkemiz bankacılık sektöründeki banka sayısı bakımından da AB ülkeleri ortalamasının oldukça altında bulunmaktadır (Tablo III.1).

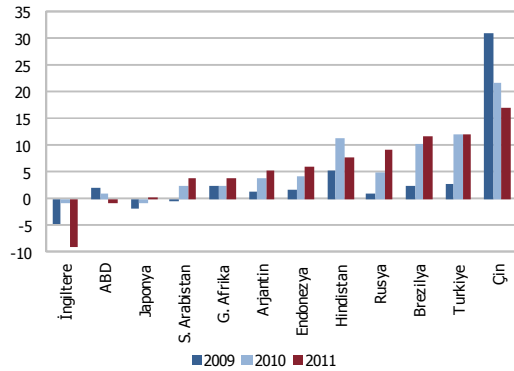
Tablo III.1. Seçilmiş Finansal Göstergelerin AB Ülkeleri ile Karşılaştırılması¹

Ülkeler	Top. Aktifler / GSYH (%)	Mevduat / GSYH (%)	Kredi / GSYH (%)	Kredi / Mevduat (%)	Top. Aktifler / Kredi Kur.Sayısı	En Büyük 5 Kredi Kur. Sektör	Kredi Kuruluşu Sayısı	Bankacılık Sektöründe Yabancı Payları (%)
Lüksemburg	2038	741	1369	185	5.620	31	146	88,1
Almanya	319	118	164	138	4.094	33	1.929	11,5
Avusturya	395	174	278	160	1.450	36	780	16,9
İtalya	178	73	124	170	3.554	39	778	17,3
İngiltere	597	197	237	120	27.166	43	375	42,8
Polonya	85	51	59	115	425	43	706	68,0
İspanya	362	191	257	134	11.299	44	337	8,7
Fransa	330	126	186	147	9.308	47	686	11,9
Romanya	66	36	42	117	1.948	53	42	81,9
Macaristan	123	65	88	135	634	55	189	58,1
Bulgaristan	105	67	83	124	1.256	55	30	85,6
İrlanda	756	165	382	232	2.412	57	489	43,8
Slovenya	156	75	121	162	2.207	59	25	27,1
Letonya	162	86	130	151	746	60	39	71,5
Çek Cum.	108	77	68	87	2.944	62	55	94,5
Danimarka	387	97	265	272	5.667	64	161	23,7
Yunanistan	217	113	159	141	7.953	71	62	20,8
Portekiz	308	134	226	169	3.323	71	160	23,6
Malta	827	316	551	174	1.947	71	26	34,6
Slovakya	82	58	56	98	1.863	72	29	100,0
Belçika	324	150	199	133	10.856	75	106	58,6
Litvanya	93	51	74	147	294	79	87	79,8
Finlandiya	258	77	107	140	1.372	84	338	71,6
Hollanda	460	216	328	152	9.336	84	290	12,7
Estonya	215	114	161	141	1.707	92	18	61,2
AB 27 Ort.	350	132	190	143	5.228	-	304	25,4
Türkiye - 2010	92	56	50	88	10.026	60	49	24,3
Türkiye - 2011	94	54	54	101	10.381	58	48	26,0

Kaynak: BDDK –TCMB, Eurostat, ECB

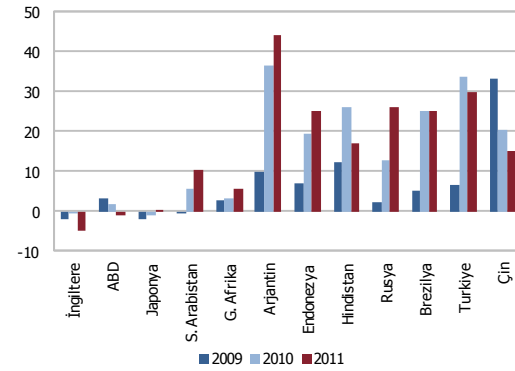
(1) Tabloda AB ülkelerinin 2010 yılı verileri yer almaktadır

Küresel finansal piyasalarda kırılmalıkların sürmesi nedeniyle kredi artışı birçok ülkede ivme kaybetmiştir. Yerel ve küresel finansal piyasalardaki gelişmelere paralel olarak ABD, İngiltere ve Japonya'da kredi artışının yurt içi hasılaya oranı 2011 yılında da daralmaya devam ederken, söz konusu oran gelişmekte olan ülkelerde ivme kaybetmekle birlikte yüksek seyretmektedir (Grafik III.5, Grafik III.6).

Grafik III.5. Kredi Artışı / GSYH (%)¹

Kaynak: IMF, IFS

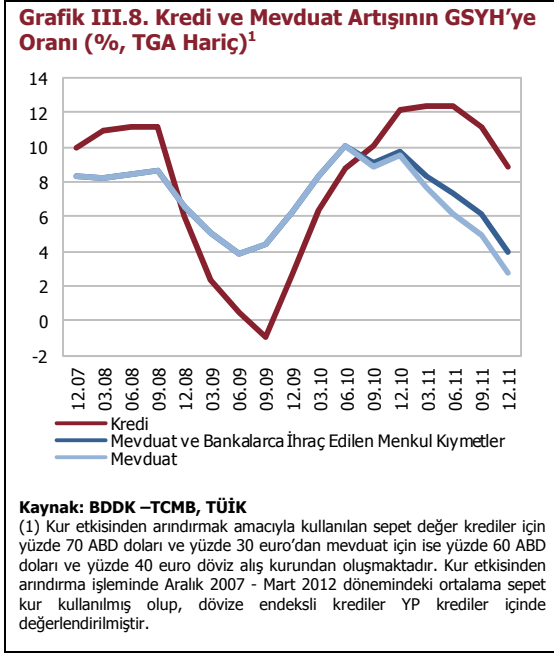
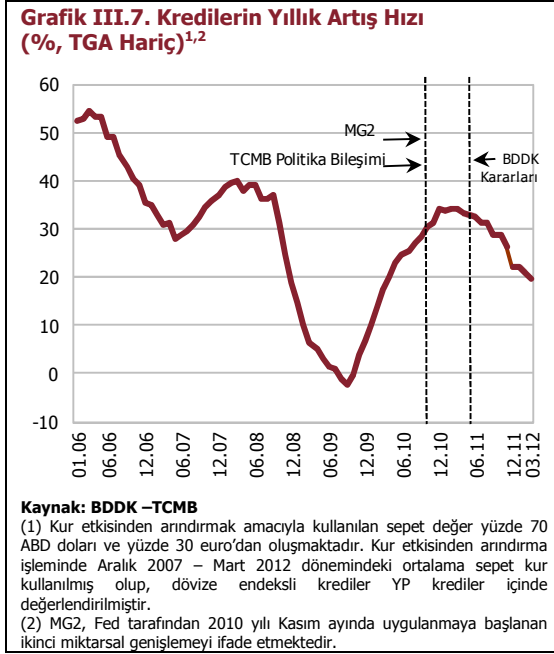
(1) Genel olarak 2011 yılı sonu olmak üzere, IMF - IFS veritabanında yer alan en güncel veriler kullanılmıştır.

Grafik III.6. Kredilerin Yıllık Değişimi (%)¹

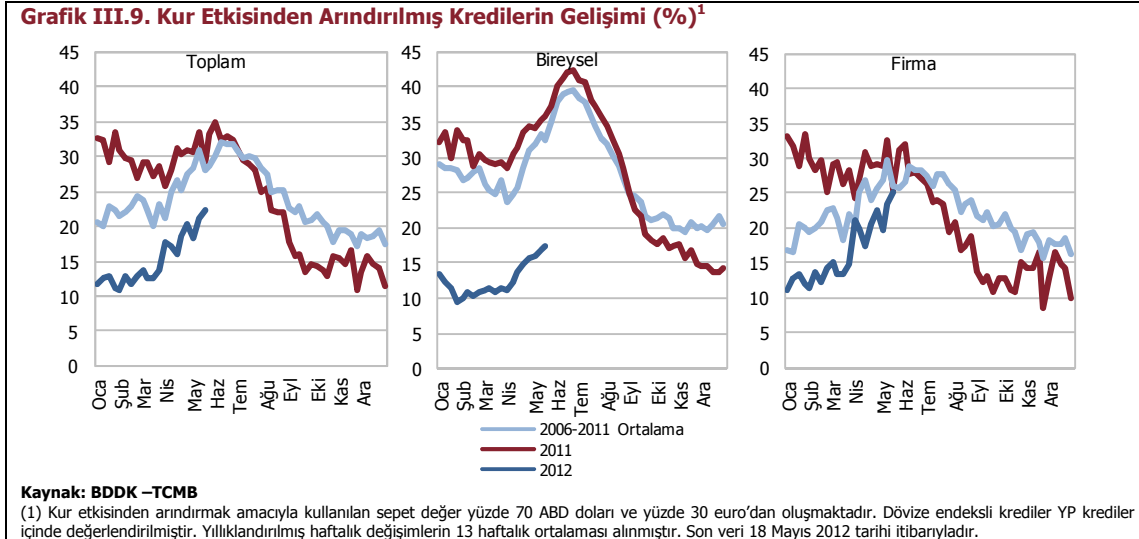
Kaynak: IMF, IFS

(1) Genel olarak 2011 yılı sonu olmak üzere, IMF - IFS veritabanında yer alan en güncel veriler kullanılmıştır.

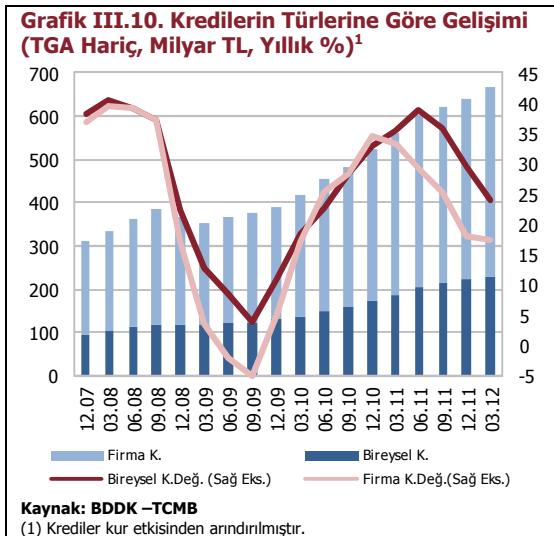
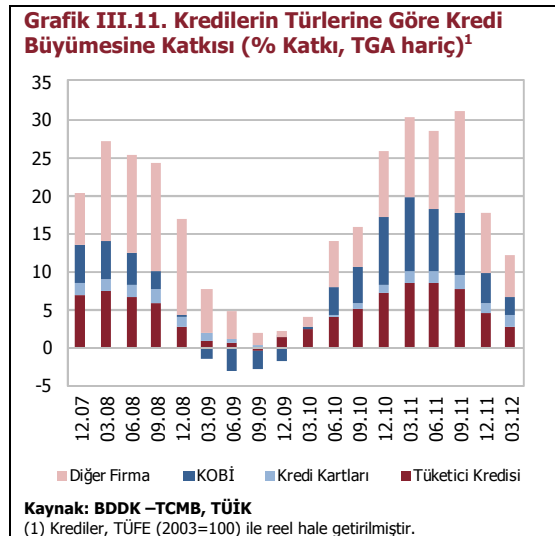
Ülkemizde uygulanan esnek para politikası, sıkı maliye politikası ve otoritelerce alınan diğer tedbirlere bağlı olarak kredi büyümesi finansal istikrar açısından istenilen seviyelerde gerçekleşmiştir. Küresel ekonomiye ilişkin kırılganlıkların devam etmesi ve ülkemiz otoritelerince alınan tedbirler sonucunda kur etkisinden arındırılmış kredilerin yıllık artış hızı 2011 yılı sonunda yüzde 22 olarak gerçekleşmiştir. Yurt içi ve yurt dışı talep arasındaki dengelenmenin devam etmesine paralel olarak 2012 yılında da kredi artışının makul seviyelerdeki seyrini sürdürmesi beklenmektedir (Grafik III.7). 2011 yılı ikinci yarısında kredi artış hızında gözlenen yavaşlamaya paralel olarak kredi artışının GSYH'ye oranında süregelen gerileme de devam etmiştir (Grafik III.8).

Arzu edildiği şekilde tüketici kredileri sınırlı bir artış gösterirken, kredi büyümesi temel olarak firma kredilerinden kaynaklanmaktadır. Kredi artış hızının kontrol altına alınmasına yönelik olarak alınan tedbirler ve sıkılaştırıcı para politikası sonucunda kredilerin artış hızı, geçen yılın ve geçmiş dönem ortalamalarının altında seyretmekle, birlikte mevsimselliğin de etkisiyle son dönemde bir miktar artış göstermiştir. Kur etkisinden arındırılmış toplam kredilerin yıllıklandırılmış artış hızı 2012 yılı Mayıs ayı ortasında yüzde 22,4 olarak gerçekleşmiştir. Firma kredilerinde stok artırımını, işletme sermayesi ile borcun yeniden yapılandırılması gibi finansman ihtiyacının yanı sıra, son dönemde hızlanan ihracat reeskont kredisi uygulamasının da etkisiyle artış hızlanmış olup, Mayıs ayının ortası itibarıyla kur etkisinden arındırılmış firma kredileri artış hızı yüzde 25,1 olarak gerçekleşmiştir. Bireysel kredilerindeki yıllıklandırılmış artış hızı ise aynı dönemde yüzde 17,4 olmuştur (Grafik III.9).

Grafik III.9. Kur Etkisinden Arındırılmış Kredilerin Gelişimi (%)¹

Tüketici kredilerinin büyümeye olan katkısı belirgin bir şekilde azalmaktadır. 2012 yılı ilk çeyreğinde yılsonuna göre kur etkisinden arındırılmış toplam kredi hacmi yüzde 4,5, firma kredileri yüzde 5,4 ve bireysel krediler ise yüzde 2,7 artmıştır (Grafik III.10). 2012 yılı Mart ayında toplam kredilerdeki yıllık reel yüzde 12,2 artışın 2,4 puanı KOBİ kredilerinden, 5,7 puanı diğer firma kredilerinden ve 2,7 puanı tüketici kredilerinden kaynaklanmaktadır (Grafik III.11). 2011 yılı Haziran ayında BDDK tarafından alınan önlemler sonrasında özellikle tüketici kredilerinin büyümeye olan katkısının diğer kredi türlerine göre hızlı bir şekilde azaldığı gözlenmektedir.

Grafik III.10. Kredilerin Türlerine Göre Gelişimi (TGA Hariç, Milyar TL, Yıllık %)¹**Grafik III.11. Kredilerin Türlerine Göre Kredi Büyümesine Katkısı (% Katkı, TGA hariç)¹****Kutu III.1. Banka Kredilerine İlişkin Anketler**

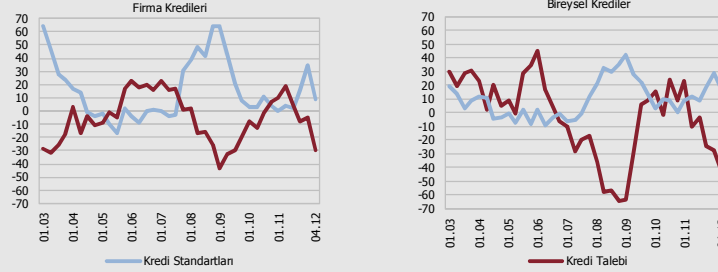
Kredi anketleri, kredi piyasasındaki arz ve talep koşullarını değerlendirmek amacıyla birçok ülke merkez bankası tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu kapsamda Fed, AMB ve TCMB tarafından yayımlanan kredi anketleri ABD'de, Avrupa bölgesinde ve ülkemizde kredi standartlarının ve talebinin hangi nedenlerle ne yönde değişim gösterdiğine işaret etmekte olup, kredi piyasasına dair algılamaların hangi yönde olduğuna ilişkin bilgi sağlamaktadır.

AMB tarafından yayımlanan "The Euro Area Bank Lending Survey"e göre 2011 yılı ikinci yarısından itibaren tekrar artmaya başlayan özel kesime kullanılan kredi standartlarındaki sıkılaştırma, 2012 yılı ilk çeyreğinde önemli ölçüde azalmıştır. Bu gelişimde, genel ekonomik aktiviteye dair beklentilerdeki, bankaların likidite pozisyonlarındaki ve

finansman maliyetindeki iyileşme etkili olmuştur. Bireysel kredilerin standartlarındaki sıkılaştırmanın azalmasında ise fonlama maliyetinin yanı sıra, genel ekonomiye dair beklentilerdeki iyileşmeler belirleyici olmuştur.

2012 yılı ilk çeyreğinde standartlardaki sıkılaştırmanın azalmasına karşın, özel kesim kredi talebindeki gerileme hızlanmıştır. İşletme kredilerindeki talep azalışında temel olarak sabit yatırımlara ilişkin finansman ihtiyacındaki azalma etkili olurken, bireysel kredi talebindeki gerilemede ise tüketici güveninin azalması ve emlak sektörüne ilişkin olumsuz beklentiler belirleyici olmuştur.

Grafik 1. Euro Alanındaki Kredi Standartları ve Talebi (Yüzde)^{1,2}

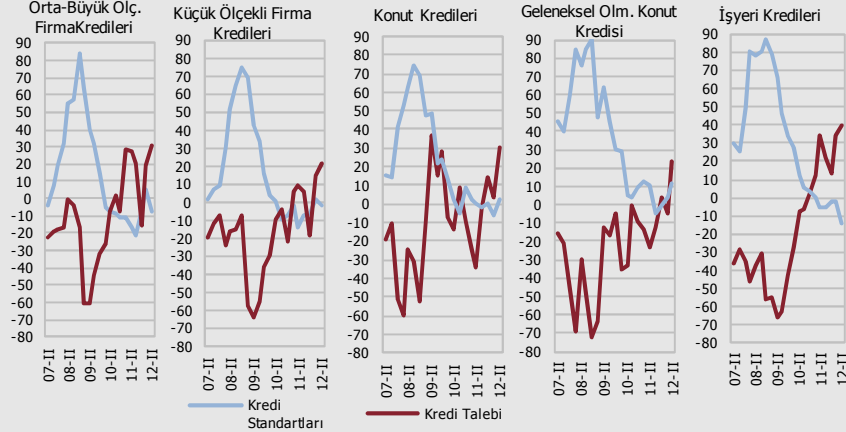
Kaynak: ECB Bank Lending Survey, Nisan 2012

1) Kredi standartlarının negatif olması standartların gevşediğine, kredi talebinin pozitif olması ise kredi talebinin arttığına işaret etmektedir.

2) Bireysel kredi talebi konut kredilerine ilişkindir.

Fed tarafından kredi piyasasına ilişkin hazırlanan anket sonuçlarına göre ise bankalar son dönemde kredi standartlarını gevşetirken, kredi talebinde de artış yaşanmıştır. Firma kredi standartlarındaki gevşemede sektördeki rekabet baskısının artması ve ekonomik görünüme ilişkin olumlu beklentiler etkili olurken, kredi talebindeki artışta stok artırımını, sabit yatırım ve birleşme/devralmalar ile banka dışı kaynakların kullanımının azalması nedeniyle doğan finansman ihtiyacı belirleyici olmuştur. Son dönemde firmaların işyeri alımına ilişkin konut kredisi standartlarında gevşeme yaşanırken, bireylerin konut alımına ilişkin kredi standartlarında sıkılaştırma gözlenmektedir. Diğer taraftan, konut sektörüne ilişkin kredi talebindeki artış devam etmektedir.

Grafik 2. ABD'de Kredi Standartları ve Talebi (Yüzde)¹

Kaynak: Fed, Senior Bank Loan Officer Survey on Bank Lending Practices

1) Kredi standartlarının negatif olması standartların gevşediğine, kredi talebinin pozitif olması ise kredi talebinin arttığına işaret etmektedir.

Ülkemizde ABD kredi piyasasına benzer gelişmeler yaşanmakta olup, Banka Kredileri Eğilim Anketi'ne göre ülkemizde firma kredileri standartlarında 2010 yılı ikinci çeyreğinden bu yana sıkılaştırma eğilimi sürerken, 2012 ilk çeyreğinde standartlardaki sıkılaştırmanın yerini sınırlı da olsa gevşemeye bıraktığı gözlenmektedir. Finansman maliyetleri, rekabet baskısı ve teminatlara ilişkin riskler standartları sıkılaştırıcı yönde etkilerini sürdürürken, iktisadi faaliyete dair risklere ilişkin algılamaların iyileşmesi standartlardaki sıkılaştırıcı etkinin azalmasında rol oynamıştır. Ancak, kısa vadeli kredilere ilişkin sıkılaştırma eğilimi bu dönemde de devam etmiştir.

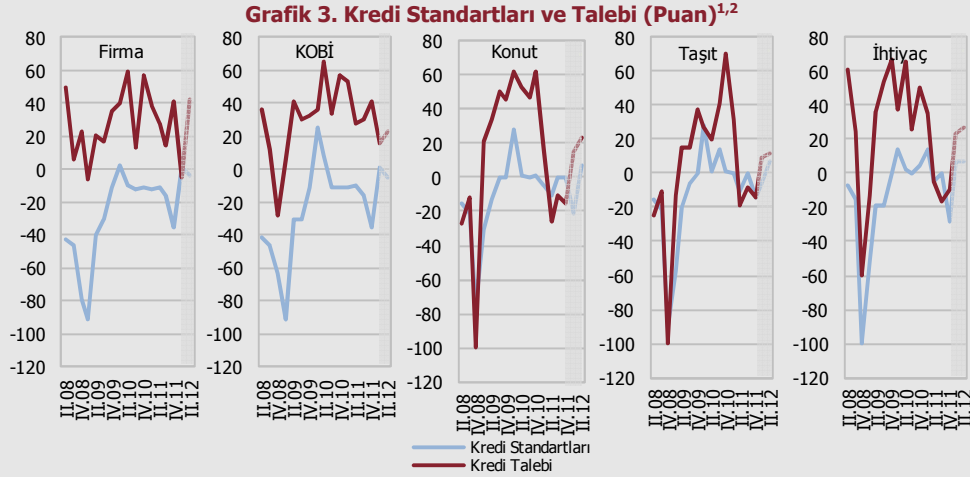
Büyük işletmelere uzun vadeli olarak kullanılan krediler başta olmak üzere, firma kredileri talebinde 2012 yılı ilk çeyreğinde daralma yaşanmıştır. Öte yandan, KOBİ kredileri talebinde sınırlı da olsa artış devam etmektedir. Stok artırımını ve işletme sermayesi gereksinimi ile borcun yeniden yapılandırılmasına dair finansman ihtiyacı kredi talebini artırırken, işletmelerin finansman ihtiyaçlarını iç finansman yoluyla karşılama eğilimi kredi talebinin

azalmasındaki temel etken olmuştur.

Bireysel krediler açısından ise emlak piyasasına ilişkin beklentilerin kötüleşmesi nedeniyle konut kredi standartlarında ve iktisadi faaliyete dair beklentilerin zayıflaması nedeniyle taşıt kredilerinde standartların sıkılaştırılmaya devam edildiği, ihtiyaç kredilerinde ise diğer bankaların rekabet baskısı nedeniyle standartlarda gevşeme yaşandığı gözlenmektedir.

2011 yılı ikinci çeyreğinde gerilemeye başlayan bireysel kredi talebi ise 2012 yılı ilk çeyreğinde tüketici güveninin ve finansman ihtiyacının artması nedeniyle yükselmeye başladığı görülmektedir.

2012 yılı ikinci çeyreğinde bankalar işletme kredileri için standartların sıkılaştırılmasını, tüketici kredileri standartlarının ise gevşetilmesini beklemektedir. Kredi talebi açısından ise beklentiler gerek firma kredilerinde gerek bireysel kredilerde artış yaşanması yönündedir.

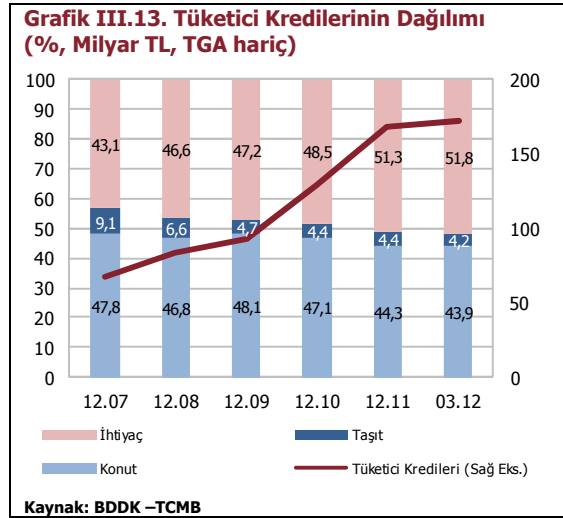
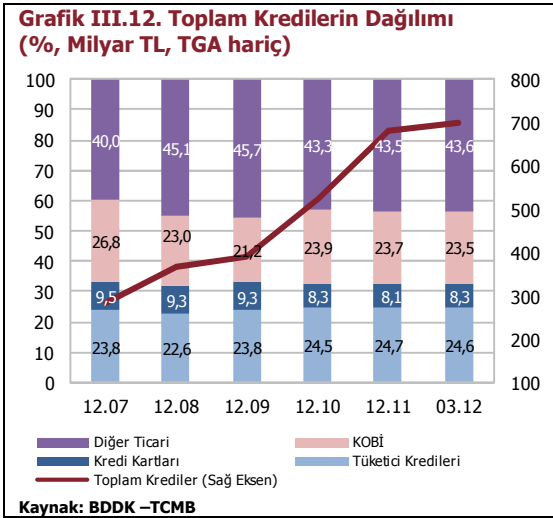

Kaynak: TCMB Banka Kredileri Eğilim Anketi

1) 2012 yılı ikinci çeyreğine ilişkin veriler gelecek üç aya ilişkin beklentilerdir.

2) Kredi standartlarının negatif olması standartların sıkılaştırılmasına, kredi talebinin pozitif olması ise kredi talebinin arttığına işaret etmektedir.

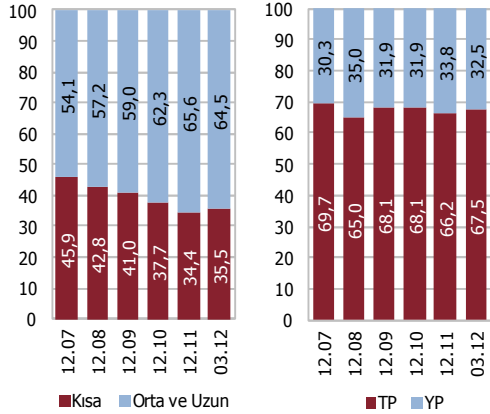
2012 yılının ilk çeyreğinde kredi portföyünün türler itibarıyla dağılımda belirgin bir değişim gözlenmemiştir. İhtiyaç kredilerine ilişkin alınan tedbirler sonucunda söz konusu kredilerin artış hızı ivme kaybetmekle birlikte konut ve taşıt kredilerinin üzerinde gerçekleşmiş, bu nedenle ihtiyaç kredilerinin toplam tüketici kredileri içindeki payında 0,5 puanlık artış yaşanmıştır (Grafik III.12, Grafik III.13).

Krediler ağırlıklı olarak orta-uzun vadeli ve TL cinsinden yapısını korumakta olup, bu gelişme kredi riskinin yönetimi açısından olumlu olarak değerlendirilmektedir. 2011 yılı son çeyreğinden bu yana yabancı para kredilerin payında gözlenen değişimin döviz kurlarında gözlenen

hareketlilikten kaynaklandığı dikkat çekmekte olup, kur etkisinden arındırıldığında kredilerin para cinsi kompozisyonunda önemli bir değişiklik gözlenmemektedir. Aynı dönemde orta ve uzun vadeli kredilerin payında sınırlı bir gerileme gerçekleşmiştir (Grafik III.14). Ülkemiz bankacılık sisteminin kredi portföyündeki döviz cinsinden kredilerin payı diğer ülkelere göre ortalama bir değer almıştır (Grafik III.15).

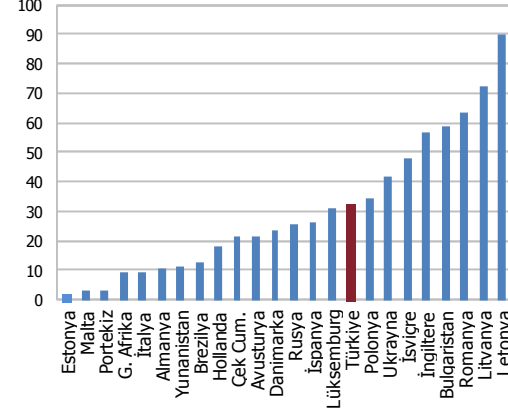
Grafik III.14. Kredilerin Vade ve TP/YP Kompozisyonu (%)^{1,2}

Kaynak: BDDK –TCMB

- (1) Dövizle endeksli kredilerin YP kredilerin içerisinde yer almaktadır.
(2) Kısa vade, 1 yıldan kısa vadeyi ifade etmektedir.

Grafik III.15. YP Krediler (% Toplam Krediler)^{1,2}

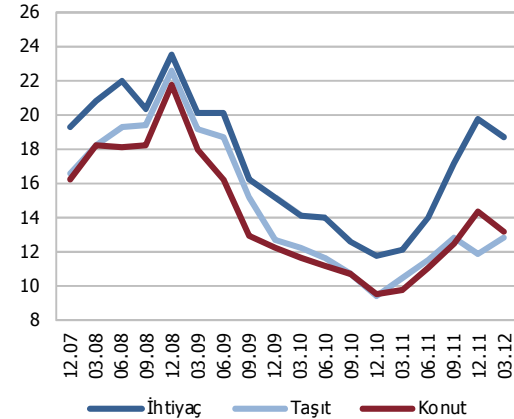
Kaynak: IMF-Financial Soundness Indicators, BDDK –TCMB

- (1) Genel olarak 2011 yılı son çeyreği olmak üzere, FSI veri tabanında yer alan en güncel veriler kullanılmıştır.
(2) Türkiye verisi Mart 2012 itibarıyla DEK dahil YP kredilerin toplam krediler içindeki payını ifade etmektedir.

Sıkı para politikası çerçevesinde kredi faizleri görece olarak yüksek seyretmektedir.

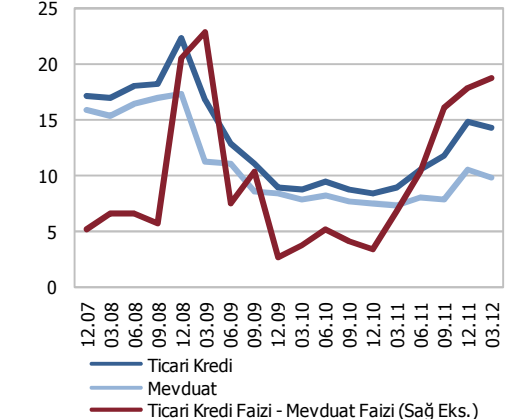
2011 yılında kredi artış hızının makul seviyelere çekilebilmesi için maliyet artırıcı yönde alınan tedbirlere ve küresel finansal piyasalardaki belirsizliğin artmasına paralel olarak kredi faizleri genel olarak artan bir seyir izlemiştir. 2012 yılı ilk çeyreğinde taşıt kredisi dışındaki kredi faiz oranlarında sınırlı da olsa bir gerileme gözlenmiştir. 2012 yılı Mart ayı itibarıyla konut kredisi faiz oranı yüzde 13,2, ihtiyaç kredisi faiz oranı yüzde 18,7 ve taşıt kredisi faiz oranı yüzde 12,8 olarak gerçekleşmiştir (Grafik III.16). Aynı dönemde ticari kredi faiz oranı yüzde 14,4 ve mevduat faiz oranı yüzde 9,9 olmuştur. Mevduat faizlerindeki gerilemenin, ticari kredi faiz oranlarındaki azalışa göre daha fazla olması nedeniyle faiz mârjı halen yüksek seyrini sürdürmekle birlikte ivme kaybetmiştir (Grafik III.17).

Grafik III.16. Tüketici Kredileri Faiz Oranı (% Akım)

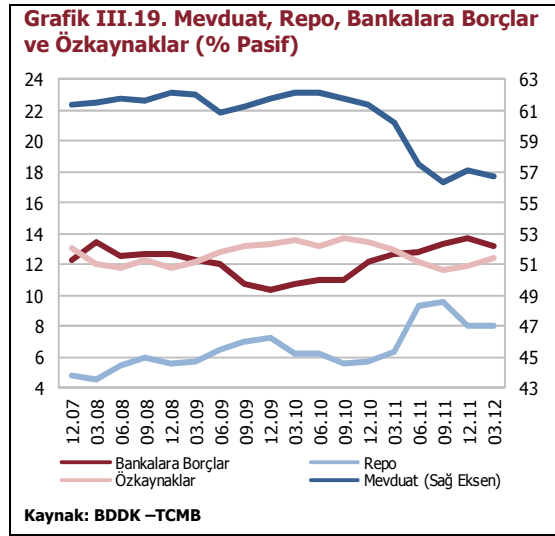
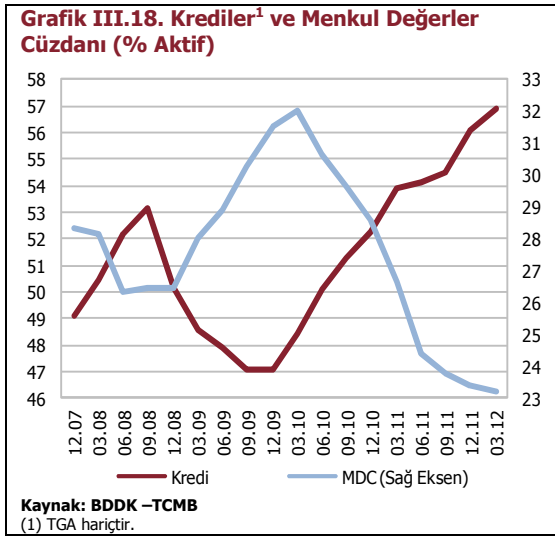
Kaynak: TCMB

Grafik III.17. Ticari Kredi ve Mevduat Faizi (% Puan, Akım)

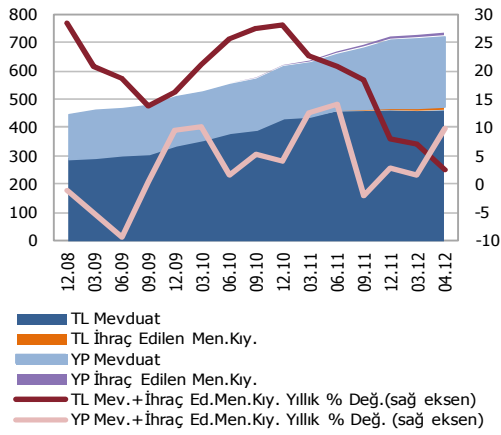

Kaynak: TCMB

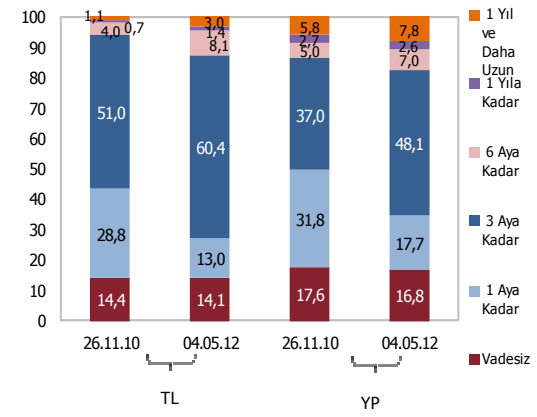
Bankalar ağırlıklı olarak mevduat ile finansman sağlamakla birlikte son dönemde alternatif kaynak kullanımını sürdürmüşlerdir. 2012 yılı Mart ayı itibarıyla kredilerin toplam aktifler içindeki payının 2011 yılı sonuna göre 0,8 puan artmasına karşın, DTH'lardaki artışa rağmen toplam mevduatın kaynaklar içindeki payı 0,5 puan gerilemiştir. Bu dönemde bankalar ihraç edilen menkul kıymetlerden sağladıkları kaynağı artırmış, diğer finansman ihtiyaçlarını da ağırlıklı olarak repo işlemlerinden elde edilen fonlar ve yurt dışı bankalara borçlar yolu ile sağlamaya devam etmişlerdir. 2012 yılı ilk çeyreğinde ise bankalar artan finansman maliyetlerinin de etkisiyle özkaynakları ile finansman eğilimine girmişlerdir (Grafik III.18 ve Grafik III.19). Özkaynakların payının artışında yılsonuna göre sabit kıymet ve menkul kıymet değer artış fonları kaydi olarak olumlu katkıda bulunurken, asıl etkiyi dönem kârının yedek akçelere aktarılan kısmı yapmıştır.

Zorunlu karşılığa tabi Türk lirası mevduat/katılım fonlarının artış hızı 2011 yılının ikinci yarısından itibaren yavaşlama eğilimine girmiştir. Türk lirası mevduatın artış hızının yavaşlamasında bankaların tahvil ve bono gibi alternatif finansman kaynakları kullanımının artması ve Bankamızın zorunlu karşılık olarak altın kabul etmesinin de etkisiyle kıymetli maden depo hesaplarındaki artışın etkili olduğu düşünülmektedir. Zorunlu karşılığa tabi DTH/YP katılım fonlarındaki artış ise 2011 yılı sonundan itibaren yavaşlayarak devam etmektedir (Grafik III.20). Öte yandan, 2010 yılı sonunda zorunlu karşılık oranlarında mevduatın vadesine göre yapılan farklılaştırmayı izleyen dönemde mevduatın vadesinde belirgin bir uzama görülmüştür. Böylece, 2012 yılı Nisan ayı itibarıyla bir aya kadar vadeli mevduat/katılım fonlarının payı azalırken, ağırlıklı olarak üç aya kadar olan mevduatların payında artış görülmüştür (Grafik III.21). Bu dönemde Türk lirası mevduatların ortalama vadesi 62,7 gün, DTH/YP katılım fonlarının ağırlıklı ortalama vadesi 76,3 gün olarak gerçekleşmiştir.

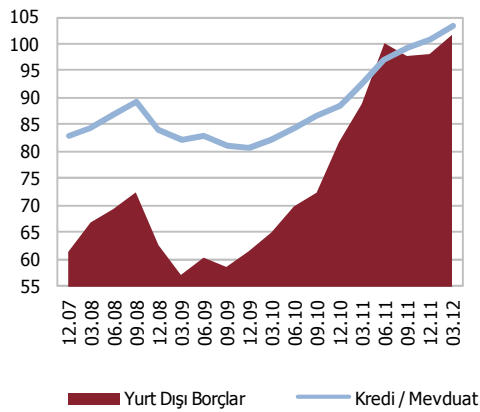
Grafik III.20. İhraç Edilen Menkul Kıymetler ve Mevduatın Gelişimi (Milyar TL, %)¹**Kaynak: TCMB**

(1) Zorunlu karşılığa tabi mevduat dikkate alınmıştır. YP mevduat ve ihraç edilen menkul kıymetlerin yıllık yüzde değişimi ABD doları karşılığı üzerinden hesaplanmıştır.

Grafik III.21. Zorunlu Karşılığa Tabi Mevduatın Vadesi (% Pay)^{1,2}**Kaynak: TCMB**

(1) 1 aya kadar vadeli mevduat için ortalama vadenin 15 gün, 1-3 ay arası için 60 gün, 3-6 ay arası için 135 gün, 1 yıla kadar vadeli için 272 gün, 1 yıl ve daha uzun vadeli için 360 gün olduğu varsayılmıştır.
(2) Kıymetli maden depo hesapları hariç tutulmuştur.

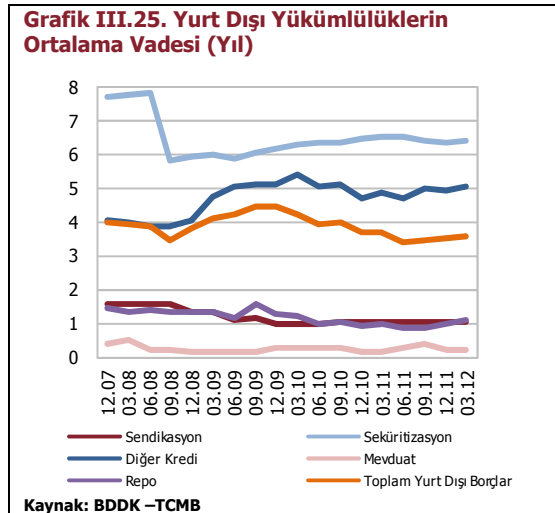
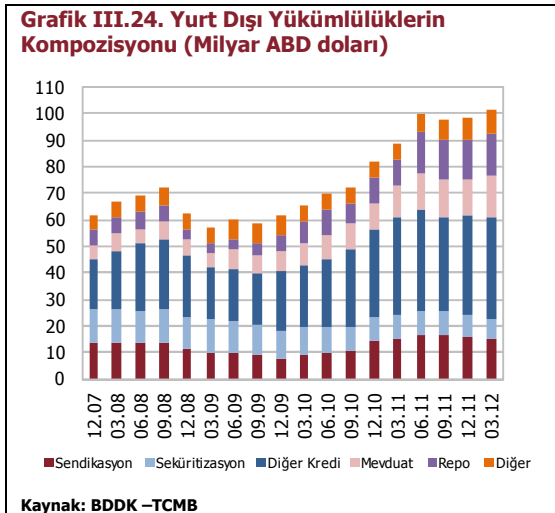
Bankalar yurt dışından kaynak sağlamakta bir sorun yaşamamaktadır. 2012 yılı Mart ayı itibarıyla bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin yüzde 14,7'si yurt dışı borçlarla fonlanmakta olup, bankaların toplam yurt dışı yükümlülükleri yılsonuna göre yüzde 3,6 artarak 101,8 milyar ABD doları seviyesine yükselmiştir (Grafik III.22). Ancak, 2012 yılının ikinci çeyreği başı itibarıyla bazı Avrupa ülke ekonomilerinde yaşanan olumsuz gelişmelerin küresel ekonomiye dair algılamalardaki düzelmeyi kesintiye uğratması sonucunda gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akımlarındaki oynaklığın arttığı gözlenmektedir. Bu nedenle, 2012 yılında sendikasyon ve sekürütizasyon kredilerinin maliyetlerinde başlayan artışın devam edebileceği, Euro bölgesi borç krizi nedeniyle bölge bankacılık sektörünün bilanço küçültmesi durumunda uluslararası para ve sermaye piyasalarının olumsuz etkilenebileceği değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, ülkemizdeki bankacılık sektörünün güçlü yapısı ve söz konusu bilanço küçültmesi operasyonlarından nispeten daha az etkilenen ülkelere borçlandığı dikkate alındığında, reel sektörün talebinin canlı olması halinde mevcut borçlanma seviyelerini koruyabileceği düşünülmektedir.

Grafik III.22. Yurt Dışı Borçlar ve Kredi/Mevduat Oranı (Milyar ABD Doları, %)**Kaynak: BDDK – TCMB****Grafik III.23. Bankaların Dış Borç Yenileme Oranı (%)¹****Kaynak: TCMB**

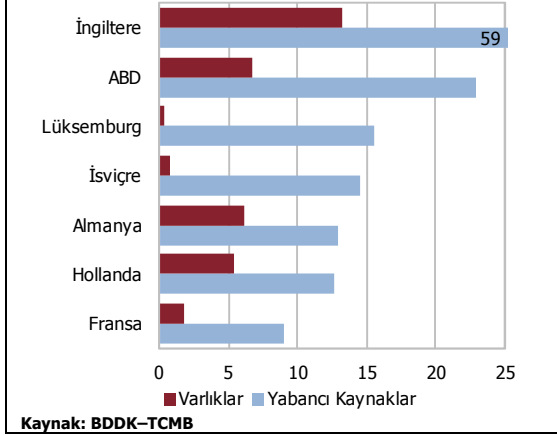
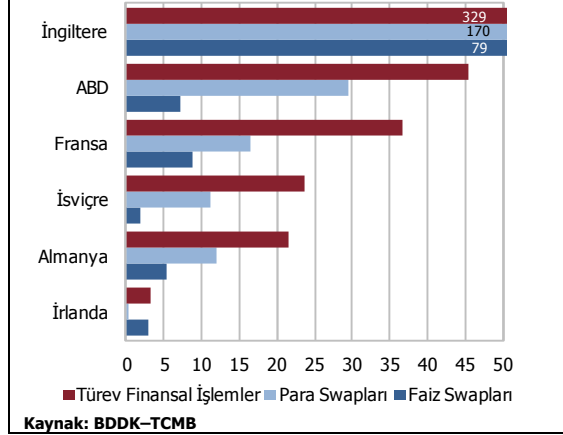
(1) 6 aylık hareketli ortalama

2012 yılında bankaların sendikasyon ve seküritizasyon kredisi ödemelerinde sorun yaşaması beklenmemektedir. 2009 yılı sonundan bu yana bankaların dış borç yenileme oranı yüzde 100'ün üzerinde seyretmektedir (Grafik III.23). 2012 yılı Mart ayı itibarıyla sendikasyon ve seküritizasyon kredileri toplamı 22,8 milyar ABD doları olup, yurt dışı yükümlülükler içindeki payı yüzde 22,4, toplam yabancı kaynaklar içindeki payı yüzde 3,7'dir (Grafik III.24). 2012 yılı sonuna kadar 10,5 milyar ABD doları tutarında sendikasyon ve seküritizasyon kredisinin vadesi dolacaktır. Bankaların TCMB döviz depo piyasasından borçlanma imkânının ve Türk lirası zorunlu karşılıklar için tutulan döviz ve altın cinsinden varlıklarının, ihtiyaç duyulması halinde bu yıl içindeki sendikasyon ve seküritizasyon kredisi geri ödemelerini karşılayacak düzeyde olduğu değerlendirilmektedir.

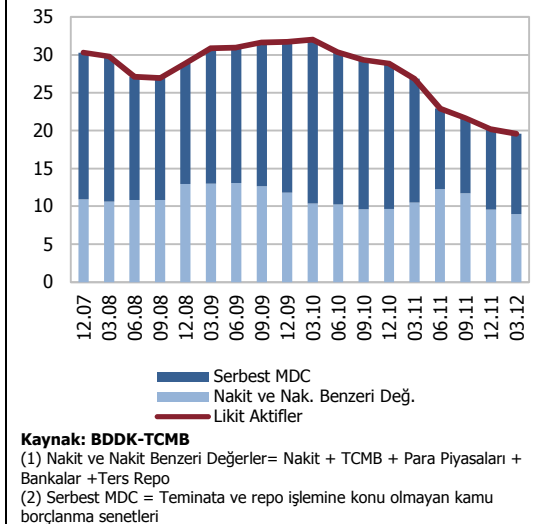
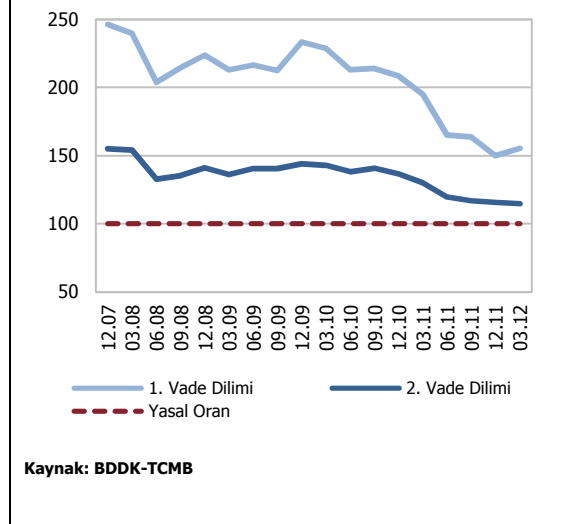
Bankacılık sektörünün yurt dışından sağladığı fonların uzun vadeli olması, pasif vadesinin uzamasına katkıda bulunmaktadır. Yurt dışı yükümlülüklerin ağırlıklı ortalama vadesi son bir yılda istikrarlı seyrini sürdürerek 2012 yılı Mart ayı itibarıyla 3,6 yıl olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde yurt dışı yükümlülüklerin yüzde 14,6'sını oluşturan sendikasyon kredilerinin ortalama vadesi 1 yıl, yüzde 7,7'sini oluşturan seküritizasyon kredilerinin ortalama vadesi ise 6,4 yıldır (Grafik III.25).

Bankaların toplam varlık ve yabancı kaynakları içinde yabancı ülkelerin payı incelendiğinde, Türk bankacılık sektörünün yurt dışına net borçlu konumda olduğu görülmektedir. 2012 yılı Mart ayı itibarıyla bankacılık sektörünün toplam varlıklarının yüzde 4,2'si yabancı ülkelere yapılan plasmanlardan, toplam yabancı kaynaklarının yüzde 19,4'ü ise yabancı ülkelere sağlanan fonlardan oluşmaktadır. Yabancı ülkeler ile yapılan bilanço içi işlemler esas olarak bankalararası işlemlerden oluşmaktadır. AB ülkelerine yapılan plasmanların toplam varlıklar içindeki payı yüzde 2,8, bu ülkelere sağlanan fonların toplam yabancı kaynaklar içindeki payı ise yüzde 12,1'dir. Yabancı ülkeler içinde en yüksek paya sahip olan İngiltere'nin toplam varlıklar içindeki payı yüzde 1,1, yabancı kaynaklar içindeki payı ise yüzde 5,5 düzeyindedir (Grafik III.26). Yabancı ülkeler ile yapılan türev finansal işlemler içinde en yüksek paya sahip olanlar para swapları ve faiz swaplarıdır. Bankacılık sektörünün türev finansal işlemlerinin ülke dağılımına bakıldığında yabancı ülkelerin toplam payının yüzde 77,7 olarak gerçekleştiği, bu ülkeler içinde ise İngiltere'nin yüzde 51,8 ile toplam içindeki en yüksek paya sahip olduğu görülmektedir (Grafik III.27). Bankalarımızın varlık, yabancı kaynak ve bilanço dışı işlemleri içinde Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya'dan oluşan ülkeler grubunun payı ihmal edilebilir derecede düşük düzeydedir.

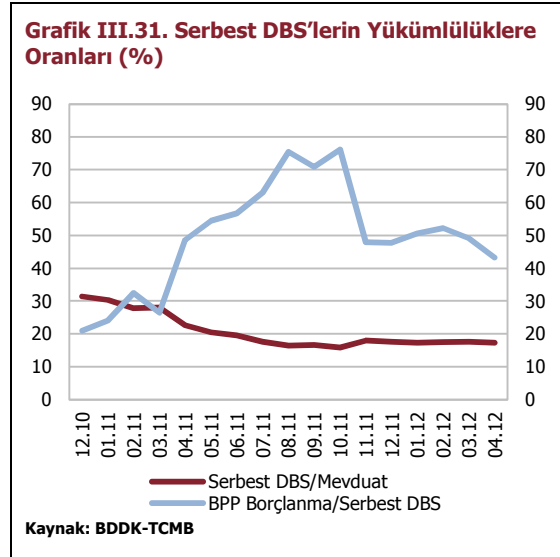
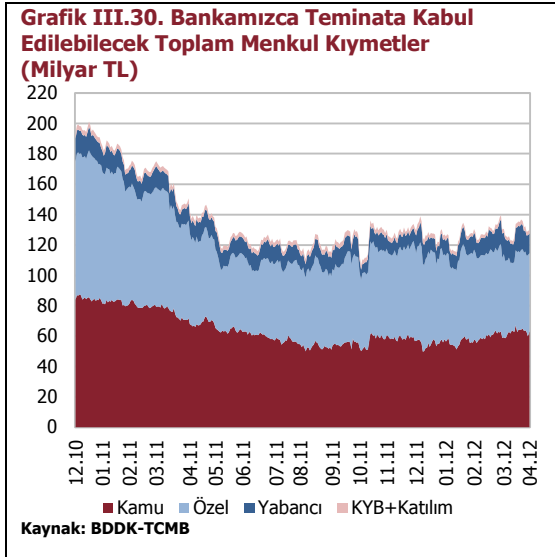
Grafik III.26. Seçilmiş Ülkeler İtibarıyla Bankalarımızın Varlık ve Yabancı Kaynakları (Mart 2012, Milyar TL)**Grafik III.27. Seçilmiş Ülkeler İtibarıyla Bankalarımızın Türev Finansal İşlemleri (Mart 2012, Milyar TL)**

Türk lirası zorunlu karşılıkların altın ve döviz cinsinden tesis edilebilmesi imkânıyla bankacılık sistemi maliyet ve likidite kanalları yoluyla olumlu etkilenmiş, bankaların Türk lirası likidite ihtiyacı ve TCMB'den borçlanmaları azalmıştır. 2012 yılı Mart ayı itibarıyla likit aktiflerin toplam aktiflere oranı geçen yıl sonuna göre 0,6 puan azalarak yüzde 19,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, 28 Ekim 2011 tarihinden itibaren TL zorunlu karşılıkların bir kısmının altın ve yabancı para olarak bloke hesaplarda tesis edilmesine ve zorunlu karşılık oranlarında yapılan indirimlere bağlı olarak nakit ve nakit benzeri değerlerdeki düşüş etkili olmuştur (Grafik III.28). Likit aktiflerin toplam aktiflere oranı gerilemesine rağmen, Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik'e göre hesaplanan bankacılık sektörünün toplam likidite yeterlilik oranları yasal oran olan yüzde 100'ün belirgin olarak üzerinde seyretmektedir (Grafik III.29).

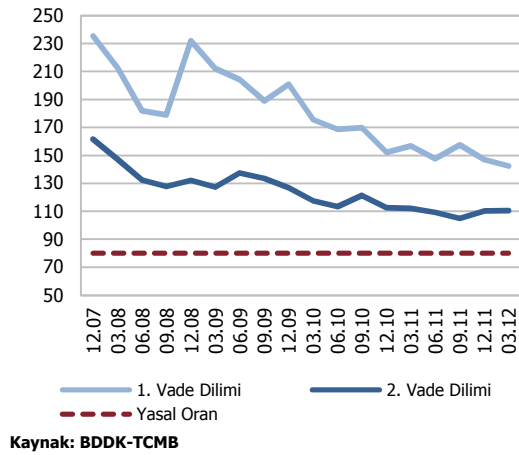
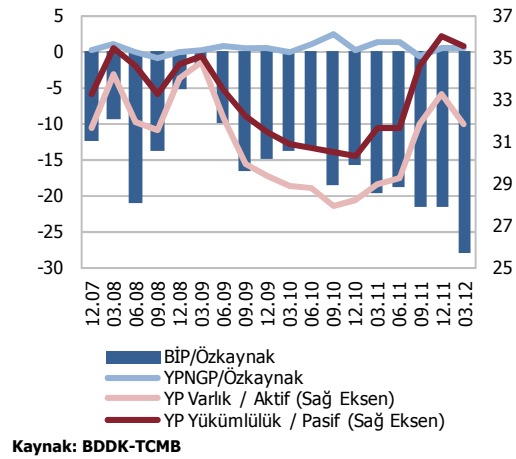
Grafik III.28. Likit Aktifler (% Aktif) ^{1,2}**Grafik III.29. Toplam Likidite Yeterlilik Rasyosu**

Geçici bir likidite sıkışıklığı durumunda TCMB tarafından bankalara likidite temini için kabul edilebilecek teminatlar arasında yer alan serbest menkul değerler ile serbest menkul değerlerin mevduata oranı son dönemde nispeten yatay bir seyir izlerken, İMKB ve bankalararası para piyasalarından (BPP) borçlanma tutarlarının Devlet Borçlanma Senetlerine (DBS) oranı azalış eğilimine girmiştir. 2010 yılı sonunda 190,2 milyar TL

seviyesinde olan serbest DBS bu dönemden sonra gerileme eğilimine girmiş ve 2011 ortalarından bu yana yatay seyrederek Nisan ayı sonunda 128,5 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan, 2011 yılı Ekim ayına kadar artış eğiliminde olan İMKB ve bankalararası para piyasalarından borçlanma tutarlarının DBS'ye oranı, 2012 yılı başından itibaren azalarak Nisan ayında yüzde 43,3 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bankaların likidite ihtiyacı olduğunda kullanabilecekleri serbest DBS'lerin mevduat tutarına oranı yatay bir seyir izleyerek 2012 yılı Nisan ayı itibarıyla yüzde 17 civarında gerçekleşmiştir (Grafik III.30, Grafik III.31).

Bankaların swap yoluyla TL kaynak yaratma eğilimlerinin devam etmesi nedeniyle bilanço içi pozisyon açıkları artmakla birlikte, pozisyon açığını bilanço dışı işlemlerle dengeledikleri için yabancı para net genel pozisyon ve likidite rasyoları yasal sınırlar içindedir. Yasal oranın üzerinde olan yabancı para likidite yeterlilik oranlarında, 1. vade diliminde 2009 yılından itibaren görülen gerileme eğilimi devam ederken, 2. vade diliminde 2011 yılından bu yana yatay bir seyir gözlemlenmiştir (Grafik III.32). 2012 yılı Mart ayı itibarıyla dövize endeksli dâhil olmak üzere yabancı para varlıkların toplam aktiflere oranı yüzde 31,8, yabancı para yükümlülüklerin toplam pasiflere oranı yüzde 35,5 seviyesindedir. Ağırlıklı olarak swap işlemlerinden oluşan bilanço dışı işlemlerle kapatılan bilanço içi açık pozisyon ise 2012 yılı başından bu yana artış eğiliminde olmuştur. Nitekim, Türk lirası borçlanma swaplarının 2012 yılında artışını sürdürdüğü ve Mart ayı itibarıyla 38,8 milyar ABD dolarına ulaştığı, yabancı para borçlanma swaplarının ise 2012 yılında yatay seyrederek Mart ayında 12,9 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. 2012 yılı Mart ayı itibarıyla yabancı para net genel pozisyon açığının toplam özkaynaklara oranı yüzde 0,5 olarak gerçekleşmiştir (Grafik III.33).

Grafik III.32. Yabancı Para Likidite Yeterlilik Rasyosu**Grafik III.33. Yabancı Para Pozisyonu (%)****Kutu III.2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kısa Vadeli Likidite Tedbirleri**

Para Politikası Kurulu (Kurul), 2011 yılının son çeyreğinde Türk lirasında gözlenen aşırı değer kaybı, işlenmemiş gıda fiyatlarındaki baz etkisi ve fiyatı yönetilen/yönlendirilen ürünlerdeki ayarlamaların orta vadeli enflasyon beklentilerini ve görünümünü etkilemesini engellemek için gereken adımı Ekim ayında atmış, borç verme faizlerinin önemli ölçüde artırılması yoluyla faiz koridorunu genişleterek para politikasında güçlü bir sıkılaştırmaya gitmiştir. Kurul 23 Kasım 2011 tarihli toplantısında ise; alınan tedbirlerin krediler, yurt içi talep ve enflasyon beklentileri üzerindeki etkilerinin dikkatle takip edilmesini ve bir hafta vadeli repo ihalesi ile yapılan Türk lirası fonlama miktarının gerekli görüldüğünde aşağı veya yukarı yönlü ayarlanmasını kararlaştırmıştır. Buna ek olarak Merkez Bankası, bankaların likidite yönetimlerini kolaylaştırmak ve toplam fonlama maliyetlerini öngörebilmelerine yardımcı olmak amacıyla bir hafta vadeli repo ihalesi ile sağlamayı planladığı fonlama miktarı hakkında kamuoyunu düzenli olarak bilgilendirmeye karar vermiştir. Bu çerçevede, 25 Kasım 2011 tarihinden itibaren iki haftada bir Cuma günleri sabah saat 9.30'da, zorunlu karşılık tesis dönemi boyunca herhangi bir gün için miktar yöntemi ile gerçekleştirilen bir hafta vadeli repo ihaleleri ile sağlanacak vadesi gelmemiş toplam fonlama stoku (haftalık vadeli fonlama miktarı) için planlanan alt sınır Reuters sisteminin "CBTF" sayfasında duyurulmaya başlanmıştır.

Bu önlemlere ek olarak, küresel ekonomik gelişmelerin ülkemiz üzerindeki etkilerini dengelemek ve likiditenin daha etkin dağılmasına katkıda bulunmak amaçları ile 30 Aralık 2011 tarihinden itibaren, her hafta Cuma günleri geleneksel yöntemle bir ay vadeli (dört hafta) repo ihalesi düzenlenmeye başlanmıştır.

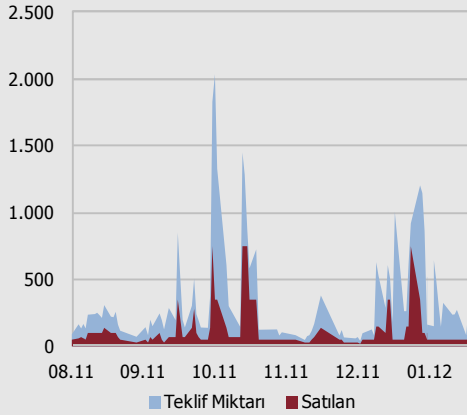
Ayrıca, likidite yönetimi hakkında bankaların öngörebilirliğini artırmaya ilişkin adımların devamı olarak Kurul, 24 Ocak 2012 tarihli toplantısında, iki Kurul toplantısı arasında miktar ihalesi yöntemi ile düzenlenecek bir hafta vadeli repo ihalelerine ilişkin günlük fonlamanın alt ve üst tutarları ile geleneksel yöntemle gerçekleştirilecek bir ay vadeli repo ihalelerinin üst tutarını duyurmaya karar vermiştir.

Diğer taraftan, 4 Ağustos 2011 tarihinde yapılan Kurul toplantısında belirlenen strateji çerçevesinde düzenlenen döviz satım ihalelerine ilişkin olarak, 29 Kasım 2011 tarihinde yapılan değişiklikle her iş gününde, takip eden iki iş günü içerisinde ihaleler yoluyla satılabilecek toplam azami döviz miktarı saat 15.00'de Reuters sisteminin "CBTQ" sayfasında duyurulmaya başlanmıştır. Bu kapsamda, ihaleler yoluyla 29 Kasım ve 30 Kasım 2011 tarihlerinde satılabilecek toplam azami döviz miktarı 100 milyon ABD doları düzeyinde belirlenmiştir. 27 Aralık 2011 tarihinden itibaren bir sonraki Kurul toplantısına kadar olan dönemde açılacak günlük döviz ihalelerinde satılabilecek en yüksek tutarın 1,350 milyon dolar, takip eden iki günde satılabilecek en yüksek tutarın ise 1,700 milyon dolar düzeyinde ilan edilmesine, ancak Merkez Bankası fiyat istikrarı veya finansal istikrar açısından gerekli görülen istisnai durumlar haricinde alınan tekliflerin sadece 50 milyon ABD dolarına kadar olan kısmının karşılanmasına karar verilmiştir. 30 Aralık 2011 tarihinden itibaren ihale saati öncesinde Merkez Bankası dövizle doğrudan müdahale edilen günlerde de

ihale düzenlenmeye devam edilmesi kararlaştırılmıştır. Döviz kurlarında sağlıklı fiyat oluşumları gözlenmesi nedeniyle piyasaya satım yönünde 18 Ekim, 30 Aralık 2011 ve 2-3-4 Ocak 2012 tarihlerinde doğrudan müdahale edilmiştir.

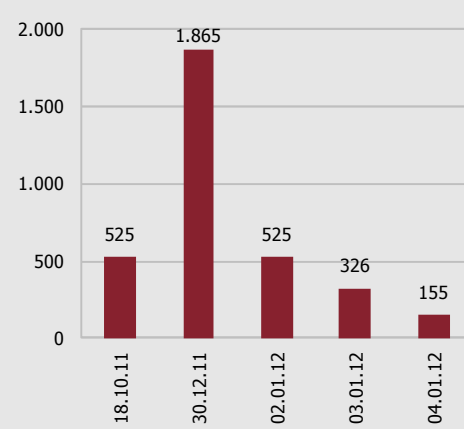
Ayrıca, 6 Ocak 2012 tarihinden itibaren gerek görülen günlerde, gün içinde döviz satım ihaleleri açılması, gün içi ihalelerde satımı yapılacak tutarın her bir ihalede 50 milyon ABD doları olması ve gelen tekliflerin ihale miktarına kadar olan kısmının tamamının karşılanması uygulamasına başlanmıştır. 24 Ocak 2012 tarihli Kurul toplantısında, cari denge dinamiklerindeki düzelleme eğilimi ve küresel koşullardaki ani değişimler göz önüne alındığında gün içi döviz satım ihalelerinin düzenli döviz satım ihalelerine kıyasla daha etkili ve para politikası amaçlarına daha uygun olacağı değerlendirilmiştir. Bu nedenle 25 Ocak 2012 tarihinden itibaren, düzenli döviz satım ihalelerine son verilmesine, ancak 6 Ocak 2012 tarihli "Gün İçi Döviz Satım İhalelerine İlişkin Basın Duyurusu"nda belirtilen çerçevede gerek görülen günlerde gün içi döviz satım ihaleleri açılmasına ve bir sonraki Kurul toplantısına kadar olan dönemde gün içi ihalelerde günlük olarak satılabilecek en yüksek tutarın toplam 500 milyon ABD doları olarak belirlenmesine karar verilmiştir.

Grafik 3. TL Karşılığı Döviz Satım İhaleleri (Milyon ABD doları)

Kaynak: TCMB

Grafik 4. TL Karşılığı Doğrudan Döviz Satım Müdahaleleri (Milyon ABD doları)

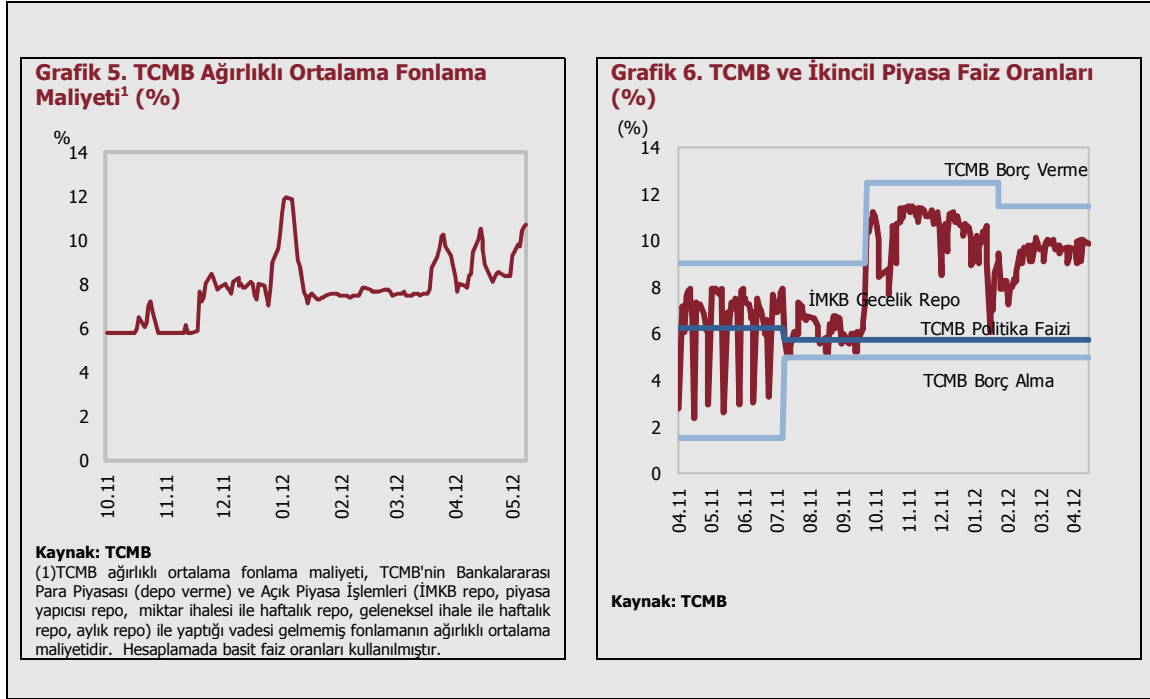

Kaynak: TCMB

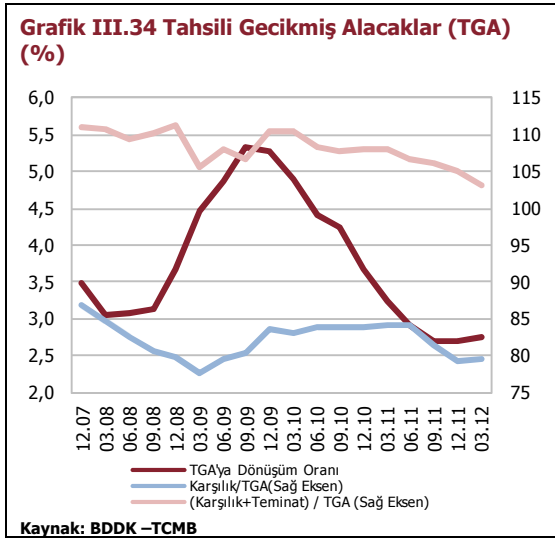
Diğer yandan, 27 Aralık 2011 tarihli basın duyurusuyla, küresel gelişmeler dikkate alınarak, 2 Ocak 2012 tarihinden itibaren bankaların Döviz ve Efektif Piyasaları Döviz Depo Piyasasında kendilerine tanınan borçlanma limitleri çerçevesinde Merkez Bankasından alabilecekleri döviz depolarının vadesi 1 haftadan 1 aya yükseltilmiştir.

2 Ocak 2012 tarihli basın duyurusuyla, istisnai dönemlerde Merkez Bankasının uygulayacağı para politikasına ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Buna göre, 2011 yılsonu enflasyonunun yüzde 10'un üzerinde gerçekleşeceği beklentisi ile mevcut konjunktürde ikincil etkileri sınırlamak için Merkez Bankasının 29 Aralık 2011 gününden itibaren ek parasal sıkılaştırmaya gitmiş olduğu, politika faizinden yapılan fonlama miktarının geçici bir süre için azaltılarak normal günler için ilan edilen alt sınırın altına düşürülebileceği ifade edilmiştir. Gerekmesi halinde bu işlemleri destekleyici yönde, sterilize edilmemiş (etkili) döviz satışlarının ve doğrudan müdahalelerin kullanılmasının da söz konusu olabileceği ifade edilmiştir.

21 Şubat tarihli Kurul toplantısında, küresel ölçekte son dönemde alınan parasal genişlemeye ilişkin kararlar da göz önüne alınarak faiz koridorunun üst sınırının bir miktar indirilmesi uygun görülmüştür. Bu çerçevede gecelik borç verme faiz oranı yüzde 12,5'ten yüzde 11,5'e, açık piyasa işlemleri çerçevesinde piyasa yapıcısı bankalara repo işlemleri yoluyla tanınan borçlanma imkânı faiz oranı yüzde 12'den yüzde 11'e düşürülmüştür. Geç Likidite Penceresi uygulaması çerçevesinde, Bankalararası Para Piyasasında saat 16.00–17.00 arası gecelik vadede borç verme faiz oranı ise yüzde 15,5'ten yüzde 14,5'e düşürülmüştür.

TGA'ya dönüşüm oranı tarihi düşük seviyelerini korumaktadır. TGA'ya dönüşüm oranı 2012 yılı ilk çeyreğinde yatay bir seyir izleyerek Mart ayı itibarıyla yüzde 2,7 olarak gerçekleşmiştir. Mikro büyüklükteki işletmelere kullanılan kredilerin ve konut kredilerinin TGA'ya dönüşüm oranındaki iyileşmenin sürmesi ise dikkat çekmektedir. Ayrıca, sorunlu krediler için ayrılan karşılıklar ve teminatlar birlikte dikkate alındığında, sektörün maruz kaldığı kredi riskini karşılama açısından güçlü olduğu görülmektedir (Grafik III.34 ve Tablo III.2).

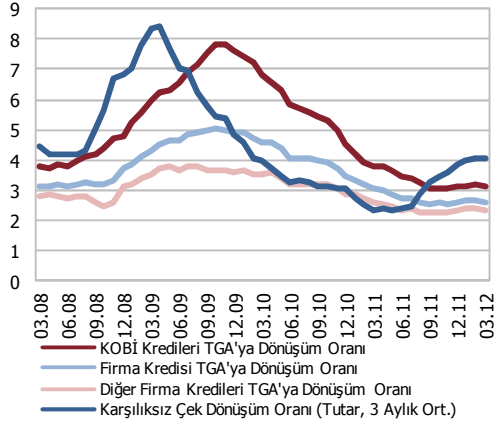

Tablo III.2. TGA'ya Dönüşüm Oranları (%)

	2010	2011	03.12
Toplam Krediler	3,7	2,7	2,7
Firma Kredileri	3,4	2,6	2,6
-KOBİ Kredileri	4,5	3,1	3,2
--Mikro	6,7	4,3	4,0
--Küçük	4,1	2,9	3,1
--Orta	2,8	2,2	2,5
-Diğer Firma Kredileri	2,8	2,3	2,3
Bireysel Krediler	4,1	2,9	3,0
-Tüketici Kredileri	2,7	1,9	1,9
--Konut	1,4	0,9	0,8
--Taahhüt	6,0	3,3	3,4
--İhtiyaç	3,7	2,6	2,7
-Kredi Kartları	8,0	5,9	5,9

Kaynak: BDDK –TCMB

Ülkemizde toplam çek kullanımına ilişkin veri tabanı bulunmamakla birlikte Bankalararası Takas Odaları Merkezi'ne (BTOM) ibraz edilen çeklerin bu konuda önemli bir gösterge olduğu düşünülmektedir. 2011 yılı ikinci yarısında BTOM'a ibraz edilen çeklerden karşılıksız çıkanların toplam çek tutarına oranı artış eğilimine girmiştir (Grafik III.35). Sektörel bazda temerrüt oranları incelendiğinde, 2011 yılından bu yana süregelen iyileşmenin 2012 yılı Mart ayında devam ettiği görülmektedir (Tablo III.3).

Grafik III.35 TGA'ya Dönüşüm Oranı ve Karşılıksız Çek Dönüşüm Oranı (%)

Kaynak: BDDK –TCMB, BTOM

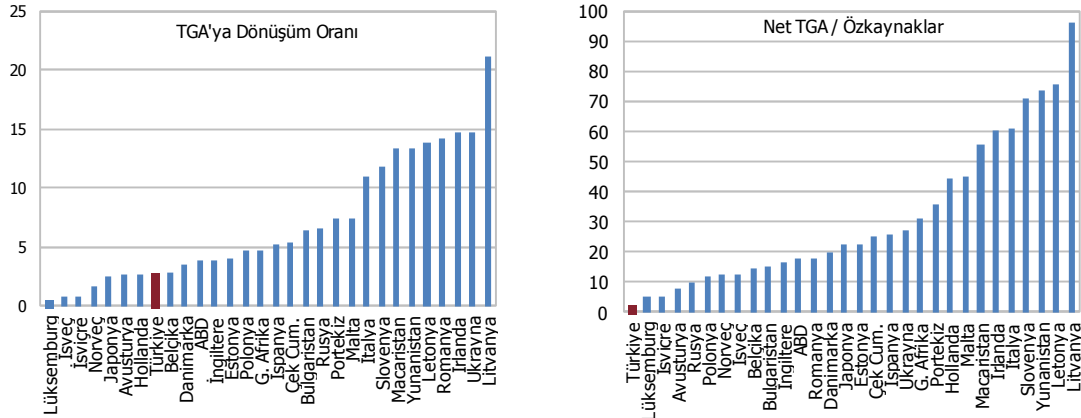
Tablo III.3. Sektörler İtibarıyla Temerrüt Oranları¹

	2009	2010	2011	03.12
Tarım, Avcılık, Ormancılık	19,7	17	10,8	10,9
Gıda, Meşrub.ve Tütün San.	13,4	12,2	9,8	9,7
Tekstil ve Tekstil Ürünleri San.	15,5	14,5	12	11,7
Metal Ana San ve İşlen. Mad.Ürt.	9,9	8,6	6,8	6,5
Makina ve Teçhizat San.	8,6	7,5	6,4	6,2
Elektrik Gaz ve Su Kaynakları	7,5	7,5	5,5	5,3
İnşaat	10,2	9,5	7,6	7,3
Top., Per.Tic., Kom.Mot.Araç. Ser.	11,8	21,3	11,3	10,9
Otel ve Restoranlar (Turizm)	11,1	10,3	8	7,8
Taşmacılık, Depo. ve Haberleşme	9	8,2	5,3	5,1
İlk 10 Sektör	13,2	16,8	10,5	10,2

Kaynak: BDDK –TCMB

(1) Temerrüde düşme oranı; bir sektördeki tahsili gecikmiş kredisi bulunan firma sayısının, o sektördeki nakit ve tahsili gecikmiş kredisi bulunan toplam firma sayısı içindeki oranı olarak hesaplanmıştır.

Bazı Avrupa ülkelerinin bankacılık sistemlerinde yaşanan sorunların ve küresel belirsizliklerin gündemdeki yerini koruması nedeniyle TGA'ya dönüşüm oranları ülkemiz bankacılık sistemine göre oldukça yüksek seyretmektedir. Ülkelerin bilanço düzeltme eğilimleri ve finansman olanaklarının daralması nedeniyle kredi kullandırımında genel olarak bir yavaşlama gözlenmesi ve ekonomilerdeki düşük büyüme performansları nedeniyle sorunlu kredi oranları birçok ülkede yüksek seyretmekte olup, diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında ülkemiz bankacılık sistemi aktif kalitesinin güçlü olduğu görülmektedir (Grafik III.36).

Grafik III.36. Ülkelerin TGA'ya Dönüşüm Oranları¹ ve Net TGA / Özkaynaklar Oranları (%)

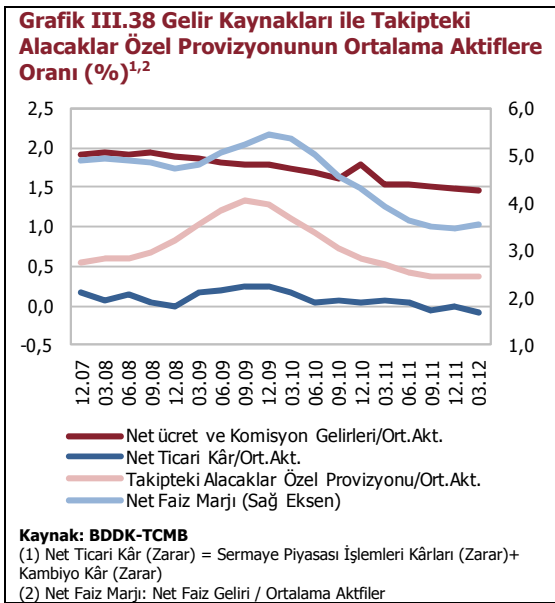
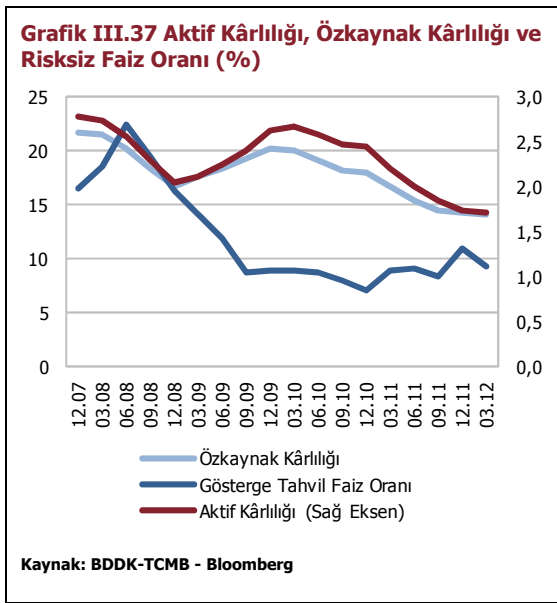
Kaynak: Financial Soundness Indicators, IMF, BDDK –TCMB

(1) Genel olarak 2011 yılı sonu olmak üzere, IMF - FSI veritabanında yer alan en güncel veriler kullanılmıştır.

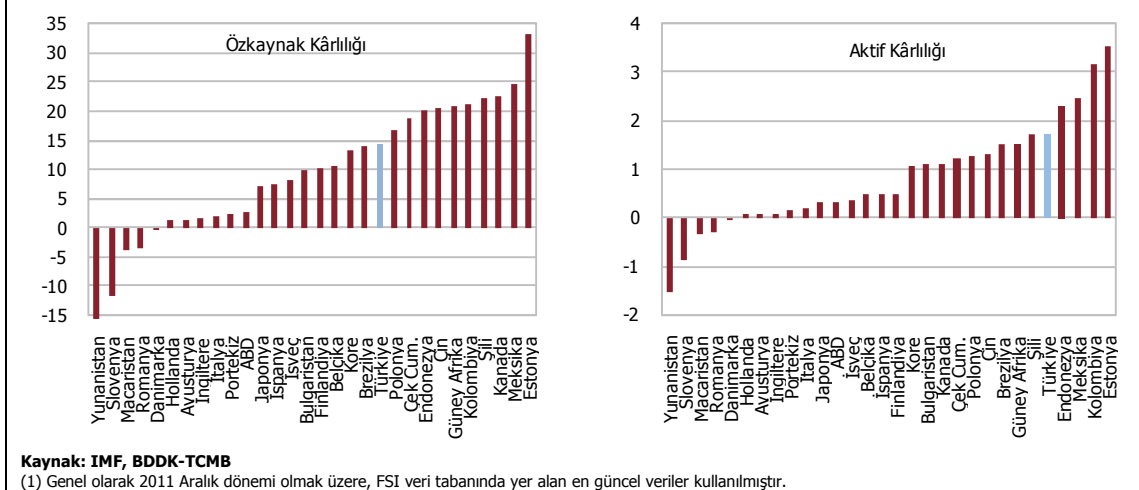
2011 yılında gerileyen bankacılık sektörünün net kârı, 2012 yılı ilk çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre yükselmiştir. 2011 yılsonunda bankacılık sektörünün dönem net kârı bir önceki yılsonuna göre yüzde 10,3 azalarak 19,8 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde, takipteki alacaklar özel provizyonundaki azalış ve net ücret ve komisyon gelirleri ile net faiz gelirindeki artışın olumlu katkısına rağmen, net faiz dışı giderlerdeki artış kârlılığı olumsuz etkilemiştir. Söz konusu dönemde faiz dışı giderlerin artışında işletme giderleri ve genel karşılık provizyonundaki artış ile kambiyo zararlarından kaynaklanan net ticari kârın zarara dönüşmesi etkili olmuştur.

Diğer taraftan, 2012 yılı Mart ayı itibarıyla dönem net kârı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 9,7 artarak 6 milyar TL'ye yükselmiştir. Bu dönemdeki net kârın artışında, net faiz gelirindeki artış etkili olmuştur. Dönem net kârındaki artışı sınırlayan faktörler ise işletme giderlerindeki artışa bağlı olarak yükselen faiz dışı giderler ile türev finansal araçlardan kaynaklı sermaye piyasası işlem kârlarının zarara dönüşmesi ile takipteki alacaklar özel provizyonundaki artış olmuştur.

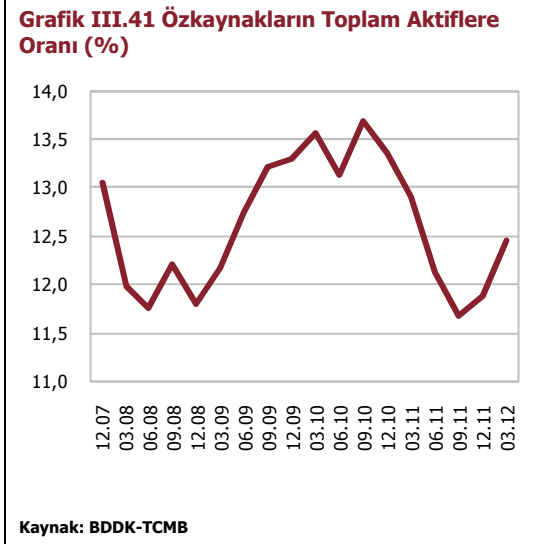
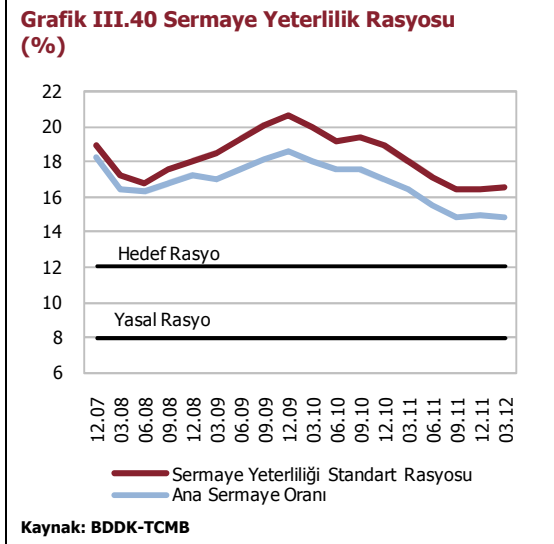
Azalış eğiliminde olan sektörün aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı, 2011 yılsonu itibarıyla sırasıyla yüzde 1,7 ve yüzde 14,3 olarak gerçekleşmiş ve 2012 yılı Mart ayında da yaklaşık aynı seviyesinde kalmıştır. Bununla birlikte, özkaynak kârlılığındaki düşüşe rağmen, elde edilen getirinin alternatif risksiz getiri oranının üzerinde olduğu dikkat çekmektedir (Grafik III.37). 2011 yılsonu itibarıyla yüzde 3,5 olan net faiz marjı, 2012 yılı Mart ayında net faiz gelirindeki artışa bağlı olarak 0,1 puan artmış ve yüzde 3,6 olarak gerçekleşmiştir (Grafik III.38).

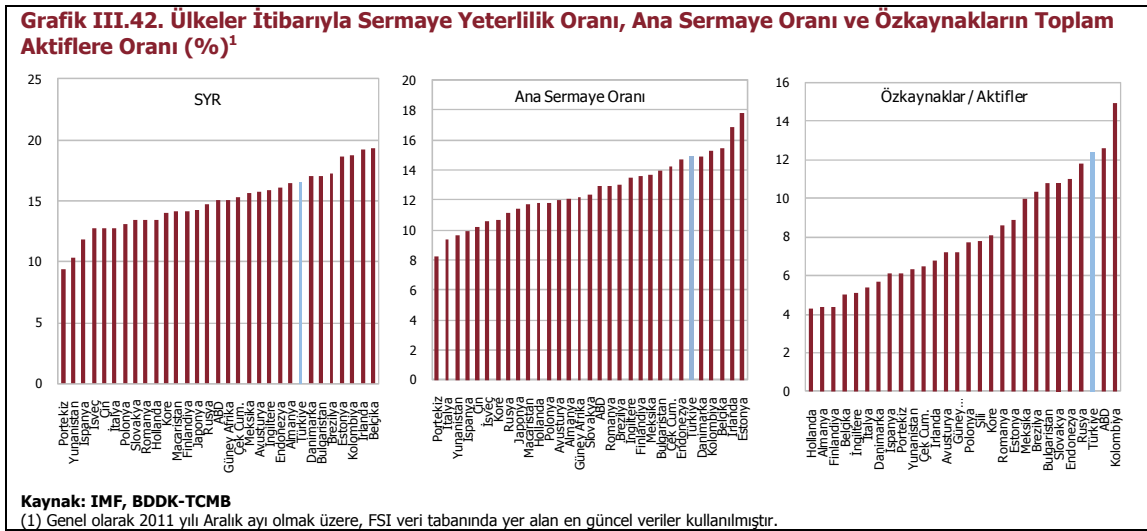
Bankacılık sektörünün kârlılık performansı göstergeleri yılsonu itibarıyla gerilemiş olmasına rağmen, diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında yüksek seviyelerini koruduğu gözlenmektedir. Ülkemiz bankacılık sektörünün özkaynak ve aktif kârlılığı oranlarının diğer ülkelere göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir (Grafik III.39).

Grafik III.39. Ülkeler İtibarıyla Özkaynak Kârlılığı ve Aktif Kârlılığı (Yıllık, %)¹

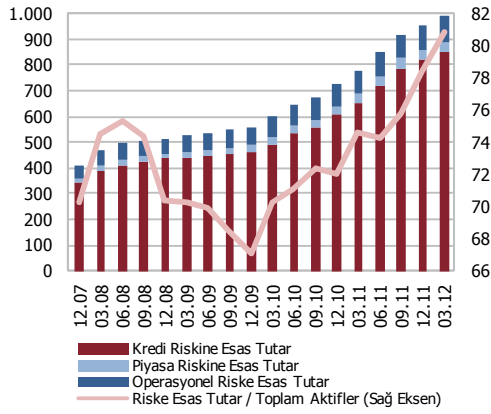
2011 yılı başından itibaren azalış eğiliminde olan bankacılık sektörünün sermaye yeterliliği rasyosu, yıl sonu itibarıyla sınırlı bir artış göstermiştir. Sermaye yeterlilik rasyosu yasal sınır olan yüzde 8 ve hedef rasyo olan yüzde 12'nin oldukça üzerinde bulunmaktadır. 2012 yılı Mart ayı itibarıyla sektörün SYR'si yıl sonu değeri olan yüzde 16,5 düzeyine göre 0,1 puan artarak yüzde 16,6 olarak gerçekleşmiştir. Sektörün sermaye yeterliliği rasyosunda görülen sınırlı artışta, kârlılık performansındaki iyileşme ve kredilerin artış hızının yavaşlaması etkili olmuştur (Grafik III.40). Diğer taraftan, 2012 yılı Mart ayı itibarıyla ana sermayenin toplam özkaynaklar içindeki payının yüzde 90'lar seviyesinde devam etmesi, sektörün özkaynak unsurlarının kaliteli olduğunu göstermektedir. Nitekim, 2011 yılsonu ve 2012 yılı Mart ayı itibarıyla ana sermaye oranı yüzde 14,9 gibi yüksek bir seviyede gerçekleşmiştir. Ayrıca, özkaynakların toplam aktiflere oranı da yükseliş eğiliminde olup, 2011 yılsonu itibarıyla yüzde 11,9, 2012 yılı Mart ayı itibarıyla ise yüzde 12,5 olarak gerçekleşmiştir (Grafik III.41). Sektörün kârlılık performansındaki iyileşme ve menkul değerler değer artış fonundaki artışın yanı sıra, BDDK tarafından bankaların kâr dağıtımına sınırlama getirilmesi uygulamasının devam etmesi sonucunda önemli bir tutarda yedek akçe oluşumunun sağlanması da bankacılık sektörünün özkaynak yapısı üzerinde olumlu etkide bulunmaktadır. Öte yandan, önümüzdeki dönemde sektörün kârlılık performansındaki artışın ve kredilerdeki artış hızındaki yavaşlamanın devam etmesi durumunda sektörün SYR'sindeki artışın sürmesi öngörülmektedir. Ancak, 2012 yılı Temmuz ayından itibaren Basel II'ye geçişle birlikte sektörün sermaye yeterliliği oranında sınırlı bir miktarda düşüş beklenmektedir (Kutu III.3).

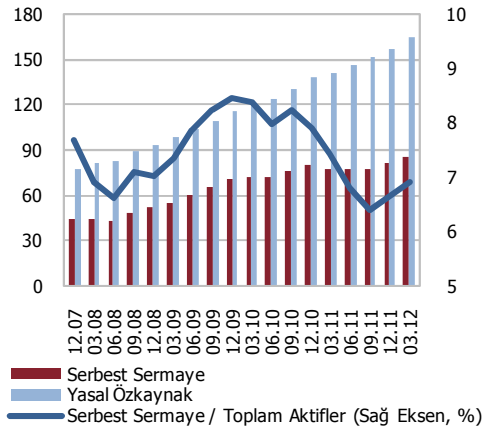
Ülkemiz bankacılık sektörü yüksek sermaye yeterlilik rasyosuna sahiptir. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türk bankacılık sektörü sermaye yeterlilik rasyosu, ana sermaye oranı ve özkaynakların toplam aktiflere oranı açısından yüksek oranlara sahip ülkeler arasındadır (Grafik III.42).

Bankacılık sektörünün riske esas tutarının toplam aktifler içindeki payı artış eğilimini sürdürmektedir. 2011 yılsonu itibarıyla söz konusu oran özellikle kredi riskine esas tutardan kaynaklanmak üzere Eylül ayına göre 2,6 puan artarak yüzde 78,4 olarak gerçekleşmiş, 2012 yılı Mart ayında ise yüzde 80,8 değerini almıştır (Grafik III.43). Aynı dönemlerde serbest sermayenin toplam aktifler içindeki payı da yükselerek sırasıyla yüzde 6,6 ve yüzde 6,9 olarak gerçekleşmiştir (Grafik III.44). Bu artışta özkaynaklardaki hızlı artış ve kredilere bağlı olarak risk ağırlıklı aktiflerdeki artışın yavaşlaması etkili olmuştur.

Grafik III.43. Riske Esas Tutarların Dağılımı (Milyar TL, %)

Kaynak: BDDK-TCMB

Grafik III.44. Serbest Sermayenin Gelişimi (Milyar TL, %)

Kaynak: BDDK-TCMB

Kutu III.3. Basel II, Basel 2,5 ve Basel III Düzenlemeleri**Basel II**

Ülkemizde, paralel uygulama dönemi olarak adlandırılan ve Basel-I ve II'nin birlikte uygulanacağı bir yıllık dönem Temmuz 2012 itibarıyla sona erecek olup, 2012 yılı Temmuz ayı itibarıyla ülkemiz tam olarak Basel II'yi uygular hale gelecektir. Basel II düzenleme tasarımları olarak da bilinen düzenlemelerden Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik Taslağı (Yönetmelik Taslağı) ile bu Yönetmelik taslağına ilişkin ek ve tebliğ tasarımları BDDK tarafından yayınlanmıştır.

BDDK tarafından yapılan açıklamaya göre, bankalarca BDDK'ya yapılan paralel raporlamalara göre Mart 2012 dönemi verileri dikkate alınarak sektörün SYR'sinde 1,2 puanlık bir düşüş beklenmektedir. Bu düşüşe rağmen sektörün sermaye yeterliliği rasyosu gerek yasal ve gerek hedef rasyonun altına düşmemektedir.

Bilindiği gibi, Basel I uygulamasında varlıklara risk ağırlığı verilmesinde OECD üyesi olup olmama kriteri kullanılırken, Basel II standart yaklaşımında kredi derecelerine göre bir risk ağırlığı belirlenmektedir. Bu çerçevede, örneğin Basel I'e göre, ülke hazinesi ve merkez bankaları ile belirli nitelikleri taşıyan kamu kurumlarından olan alacaklar OECD ülkesi olma ayırımına göre yüzde 0 veya yüzde 100 risk ağırlığına tabi tutulmakta iken, Basel II standart yaklaşımı çerçevesinde ülke hazinesi ve merkez bankasından alacaklar ülke derecesine göre risk ağırlığına tabi tutulmaktadır. Ancak, ülke hazinesi ve merkez bankasından alacaklar için ülke denetim otoritesince kullanılabilir bir inisiyatif mevcut olup, bu yerel para cinsinden olan ve yine yerel para ile fonlanan alacaklara yüzde 0-100 aralığında daha düşük risk ağırlığı verilmesi yönündedir. Dolayısıyla, yabancı para cinsinden olan kamu alacaklarına ülkemizin sahip olduğu mevcut derece itibarıyla yüzde 100 risk ağırlığı uygulanacakken, ulusal uygulama tercihleri kapsamında, ülkemiz Hazinesi ve Merkez Bankasından olan TL cinsinden alacaklar, TL cinsinden fonlanmak koşuluyla yüzde 0 risk ağırlığına tabi tutulabilecektir.

Mevcut yaklaşımda;

- yüzde 50 risk ağırlığında sınıflandırılan konut kredileri, Basel II standart yaklaşımı altında yüzde 35 risk ağırlığında sınıflandırılacaktır.
- firma kredileri için nakit teminatlı olanlar yüzde 0, ipotek teminatlı olanlar yüzde 50, diğer krediler ise yüzde 100 risk ağırlığına tabi tutulmaktadır. Basel II'de ise, bu alacaklar için şirketin aldığı dereceye göre belli risk ağırlıkları belirlenmiştir.
- perakende krediler ve KOBİ kredileri yüzde 100 risk ağırlığına tabidir, ancak bu alacakların kredi koruması bulunması halinde risk ağırlıkları daha da düşebilmektedir. Basel II'de ise söz konusu alacaklar yüzde 75 risk ağırlığında sınıflandırılmaktadır.

Basel 2,5

Basel 2,5 olarak bilinen düzenleme önerilerinin (Enhancements to the Basel Framework ve Revisions to the Basel II Market Risk Framework, 2009) halihazırda ülkemizde paralel uygulamaya tabi olarak yürütülmekte olan Basel II Düzenleme Taslakları'na dahil edilmesine ilişkin çalışmalar BDDK tarafından yürütülmektedir.

Basel 2,5 düzenlemeleri, 2009 yılı Temmuz ayında başlamış olup, menkul kıymetleştirme ve ticari portföye yönelik yapılan değişiklikleri kapsamaktadır. 2007 yılının ortasında küresel finansal krizin başlamasından sonra bankaların zararlarının önemli bir bölümü ticari portföyden kaynaklanmıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri 1996 yılında Basel I'e getirilen ve piyasa riskinin sermaye yeterliliği hesaplamasına dahil edilmesi yönündeki değişikliklerin bazı önemli riskleri kapsamamasıdır. Bu nedenle, Basel Komitesi ticari portföye ilişkin olarak riske maruz değere dayalı hesaplama yöntemini menkul kıymetleştirme pozisyonları hariç, alım satım hesaplarında izlenen finansal araçların ihracçısının temerrüt etmesi veya kredi değerliliğinin değişmesi nedeniyle maruz kalınan zarar olasılığını da içerecek şekilde ilave risk için sermaye yükümlülüğü ile destekleme kararı almıştır.

Bunun yanı sıra stres riske maruz değer hesaplaması getirilmiştir. Finansal kriz döneminde bankaların ticari portföyündeki zararlar Basel II'nin piyasa riski için öngördüğü bulundurulması gereken minimum sermaye yükümlülüğünün oldukça üzerinde gerçekleşmiştir. Mevcut durumda riske maruz değer hesaplanırken son 12 aylık dönem dikkate alınmaktadır. Buna ek olarak, yapılan değişiklikle riske maruz değer modelinin girdilerinin 12 aylık önemli bir finansal stres dönemine ilişkin tarihsel verilerin kalibre edilmesiyle hesaplandığı stres riske maruz değer hesaplaması yapılması istenmektedir. Ayrıca, daha önce likit ve iyi çeşitlendirilmiş hisse senedi portföyleri için yüzde 4 olan spesifik risk ağırlığının yüzde 8'e çıkarılmasına karar verilmiştir.

Ticari portföye ilişkin getirilen değişikliklerin yanı sıra Basel II'nin menkul kıymetleştirmeye ilişkin yaklaşımının güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, içsel derecelendirme yönteminde yeniden menkul kıymetleştirmeye ilişkin risk ağırlıkları söz konusu ürünlerin taşıdığı riski daha iyi yansıtabilmek amacıyla artırılmıştır. Ayrıca, menkul kıymetleştirmeye ilişkin olarak spesifik risk hesaplaması getirilmiştir.

Basel III

Küresel kriz, gelişmiş ülke bankalarının büyük bölümünün sermayesinin yeterli ve istenen kalitede olmadığını göstermiştir. Bu sorunun çözümüne yönelik olarak başlatılan çalışmalarda, öncelikle sermayenin kalite ve şeffaflığının artırılması amacıyla ana sermaye (Tier 1) içinde yer alan ve zarar karşılama kapasitesi yüksek olan unsurlar çekirdek sermaye (common equity) olarak adlandırılmıştır. Basel III ile birlikte asgari çekirdek sermaye oranı (Çekirdek Sermaye / Risk Ağırlıklı Aktifler) 2013 ile 2015 tarihleri arasında kademeli olarak yüzde 2'den yüzde 4,5'e çıkarılacaktır.

Yasal sermaye yeterlilik oranlarına ek olarak bankaların tampon sermaye oluşturması yoluyla döngüsellik olumsuz etkilerini azaltacak yaklaşımların geliştirilmesine çalışılmaktadır. Bankaların oluşturmaları öngörülen tampon sermayeyi kullanarak finansal piyasalarda oluşan gerilimler ile ekonomik daralmaların olumsuz etkilerinden korunmaları ve böylelikle etkin bir şekilde faaliyet göstermeye devam etmeleri hedeflenmektedir. Basel III ile getirilen sermaye koruma tamponu çekirdek sermayeye, birinci kuşak sermayeye ve toplam sermayeye kademeli olarak eklenecektir. Söz konusu oranın 2016 yılından 2019 yılına kadar kademeli olarak artırılarak 2019 yılında yüzde 2,5 olarak nihai şeklini alması öngörülmektedir. Ayrıca, uluslararası sistemik öneme sahip bankalar için de taşıdıkları risk esas alınarak ilave 1 - 2,5 puanlık sermaye yükümlülüğü getirilmesi öngörülmektedir. Halen yerel sistemik öneme sahip bankalar için de FSB ve Basel Komitesi tarafından benzer çalışmalar yürütülmektedir.

Finansal sistemde borçluluk düzeylerinin yüksek olması da küresel krizin temel nedenlerinden biri olarak gösterilmiştir. Bu kapsamda, Basel II çerçevesini destekleyecek nitelikte ve zorunlu olması planlanan bir kaldıraç oranı oluşturulması öngörülmüştür. Söz konusu oran birinci kuşak sermayenin (Ana Sermaye) belirli dönüşüm oranlarıyla dikkate alınmış bilanço dışı kalemler ve aktifler toplamına bölünmesi suretiyle (Ana Sermaye / Aktifler + Bilanço Dışı Kalemler) bulunacak olup 2017 yılının ilk yarısına kadar sürecek olan paralel uygulama döneminde yüzde 3 oranı ile test edilmesi planlanmaktadır. Yapılacak olan Sayısal Etki Çalışmaları (QIS) ve paralel uygulama sonucuna göre söz konusu kaldıraç oranına nihai hali verilerek 1 Ocak 2018 tarihinden itibaren uygulamaya geçecektir.

Bankaların sistemik likidite şoklarına karşı dayanıklılığının artırılması ve likidite riski yönetim süreçlerinin güçlendirilmesi çerçevesinde, Basel III ile birlikte likiditeye ilişkin olarak Likidite Karşılama Oranı (Liquidity Coverage

Ratio) ve Net İstikrarlı Fonlama Oranının (Net Stable Funding Ratio) hesaplanması öngörülmüştür. Bankanın likit varlıklarının, 30 gün içerisinde gerçekleşecek net nakit çıkışlarına bölünmesi suretiyle hesaplanacak olan Likidite Karşılama Oranının minimum yüzde 100 olması gerekmektedir. Net nakit çıkışı, 30 gün içerisindeki nakit çıkışları ile 30 gün içerisindeki nakit girişleri arasındaki farktır.

Net İstikrarlı Fonlama Oranı ise "mevcut istikrarlı fonlama tutarının" "ihtiyaç duyulan istikrarlı fonlama tutarına" bölünmesi suretiyle bulunmakta ve en az yüzde 100 olması gerekmektedir. "Mevcut istikrarlı fonlama tutarı" birinci ve ikinci kuşak sermaye de dâhil olmak üzere bankanın pasifinde yer alan kalemlerin vade ve kalitelerine göre belirlenirken; "ihtiyaç duyulan istikrarlı fonlama tutarı" ise bankaların aktifinde yer alan kalemlerin vadelerine ve kalitelerine göre değişen oranlarda dikkate alınması suretiyle hesaplanacaktır.

Likidite Karşılama Oranı için 2011 yılından 2015 yılı başına kadar olan dönem, Net İstikrarlı Fonlama Oranı için ise 2012 yılından 2018 yılı başına kadar olan dönem gözlem periyodu olarak belirlenmiş, gözlem periyodunun ardından anılan oranlar için asgari standartların ilan edileceği belirtilmiştir.

Ülkemizde sermaye yeterlilik rasyosunun yüksekliğiyle birlikte özkaynakların ağırlıklı olarak zarar karşılama kapasitesi yüksek olan ödenmiş sermaye ve dağıtılmamış kârlardan oluşması ülkemiz bankacılık sektörünün Basel III düzenlemelerine uyum konusunda bir zorluk yaşamayacağına işaret etmektedir. Basel III uygulamasına ilişkin olarak ise ülkemizde çalışmalar başlamış olup, Basel Komitesi tarafından belirlenen takvime uygun olarak BDDK tarafından mevzuatımıza alınması ve uygulanması planlanmaktadır.

Bankacılık sektörünün kredi ve piyasa hareketlerinden ileri gelen şoklara dayanıklılığını test eden senaryo analizleri de sektörün özkaynaklarının uygulanan şokları karşılayabilecek durumda olduğunu göstermektedir. Uygulanan senaryo analizine göre; kur, eurobond getirileri, faiz ve TGA'lara uygulanan eş anlı azami şoklar sonucunda dahi, sektörün sermaye yeterlilik rasyosunun yasal sınırdan geçtiği görülmektedir (Tablo III.4, Grafik III.45).

Tablo III.4 Uygulanan Senaryolar¹

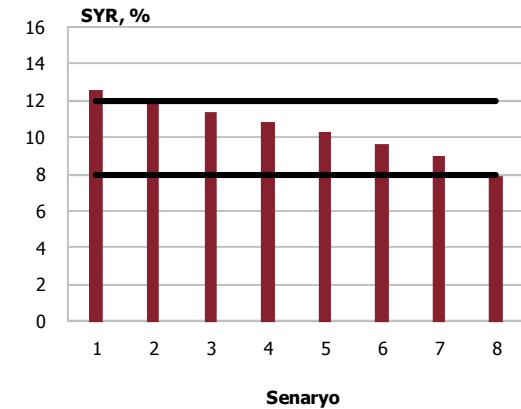
Senaryo	Kur (% artış)	Eurobond (% değer kaybı)	Faiz (puan artışı) ²	TGA (puan artışı)
1	30,0	5,0	10,0	3,0
2	31,5	5,3	10,5	4,0
3	33,0	5,5	11,0	5,0
4	34,5	5,8	11,5	6,0
5	36,0	6,0	12,0	7,0
6	37,5	6,3	12,5	8,0
7	39,0	6,5	13,0	9,0
8	40,5	6,8	13,5	11,0

Kaynak: TCMB

(1) Senaryo analizinde yaşanan krizler dikkate alınarak risk faktörlerine eşanlı şoklar verilmiştir.

(2) Türk lirası faiz oranı şokudur. Yabancı para faiz oranı şoku Türk lirasına uygulananın üçte biri kadardır. Ticari portföy için uygulanan şoklarda sektör bazında değer düşüklüğü yaklaşık yüzde 17'dir. Eurobond şokları uygulamada tablodaki şokların 3 katıdır.

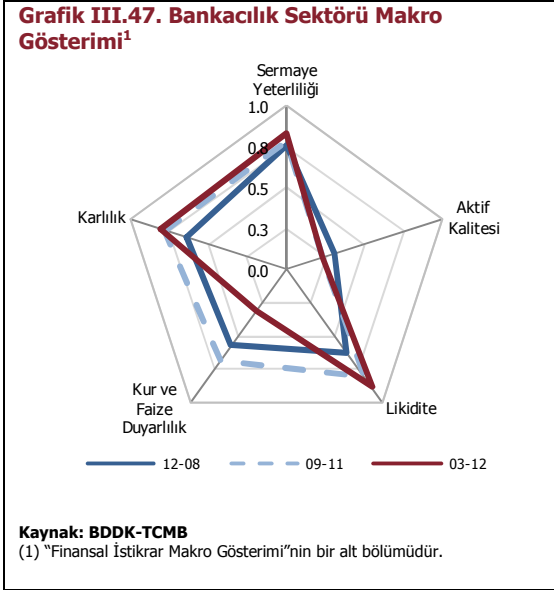
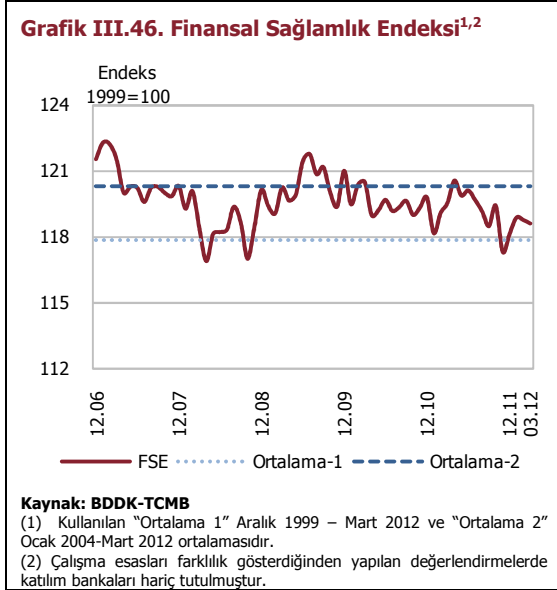
Grafik III.45 Senaryo Analizi Sonuçları

Kaynak: TCMB hesaplamaları

Bankacılık sektörüne ilişkin göstergeler sektörün genel olarak sağlıklı bir yapıda olduğuna işaret etmektedir. Sektörün aktif kalitesinde kriz dönemine göre olumlu gelişmeler gözlenmiş, bir önceki Rapor dönemi ile kıyaslandığında son 6 ayda görece olarak paralel bir seyir izlediği görülmüştür. Tahsili gecikmiş alacaklar bu dönemde artmış, ancak canlı kredilerdeki artış dolayısıyla TGA oranı 2011 yılı Eylül ayına göre yatay hareket etmiştir. Bununla birlikte, sektörün net faiz gelirindeki iyileşmeye bağlı olarak kârlılık performansı göstergeleri artış eğilimine girmiştir. Buna ek

olarak, sektörün kârlılık performansındaki iyileşme ve kredilerin artış hızının yavaşlamasından kaynaklanmak üzere sermaye yeterliliği rasyosu artış göstermektedir. 2011 yılından itibaren bilanço içi yabancı para pozisyon açığı artış eğiliminde olmasına rağmen, bilanço dışı fazlası ile dengelendiğinden yabancı para net genel pozisyonu düşük seviyesini korumaktadır. Bankacılık sektörünün likidite yeterlilik oranları, 1. ve 2. vade dilimleri için hem toplamda hem de yabancı para yasal oranların üzerinde olmakla birlikte, özellikle mevduat dışı fonlamada artış görülmüştür. Bu gelişmelere bağlı olarak 2012 yılı Mart ayı itibarıyla finansal sağlamlık endeksi (FSE) 118,6 olarak gerçekleşmiş olup, sektör sağlam yapısını korumaktadır (Grafik III.46, Grafik III.47).

Küresel iktisadi faaliyetteki yavaşlamaya, sıkı para ve maliye politikasına ve otoritelerce alınan diğer tedbirlere bağlı olarak önümüzdeki dönemde kredi büyümesinin finansal istikrar açısından makul seviyelerde devam etmesi beklenmektedir. Küresel finansal piyasalardaki belirsizliğin artmasına karşın ülkemiz bankacılık sektörü yurt dışından fon sağlama imkânlarında sıkıntı yaşamamaktadır. Bankaların kârlılık performansı yatay bir seyir izlemiş olup, yüksek sermaye yeterliliği korunmaktadır. Nitekim, Basel II/2,5'e geçiş sürecinde sektörün SYR'sinde beklenen düşüşe rağmen, önümüzdeki dönemde sektörün kârlılık performansının mevcut seviyesini sürdüreceği ve sektörün sağlam sermaye yapısını koruyacağı öngörülmektedir.

IV. FİNANSAL ALTYAPI

Finansal piyasalarda son dönemlerde ortaya çıkan gelişmeler ve bu gelişmelerin 1990'lı yıllarda giderek ivme kazanması, merkez bankalarının temel fonksiyonlarını etkilemiştir. Finansal piyasaların derinleşmesi, küreselleşmedeki öncülüğü ve gelişen iletişim teknolojisine bağlı olarak piyasa sistemlerine ağırlık veren uygulamaların yoğunlaşmasıyla merkez bankalarının ödeme sistemlerindeki rolü daha da artmıştır. Ayrıca, küreselleşme, finansal liberalizasyon ve teknolojik gelişmelere paralel olarak yaşanan finansal krizler neticesinde, fiyat istikrarı hedefinin yanı sıra finansal istikrara katkıda bulunmak merkez bankalarının temel görevleri arasında yerini almıştır. Finansal aktivitelerde meydana gelen artış, gerek yurt içi gerek yurt dışı ödemelerde artışı beraberinde getirmiş ve bu ödemelerin gerçekleşmesine altyapı oluşturan ödeme sistemlerinin önemini artırmıştır.

Ödeme sistemlerinin sorunsuz işleyişi finansal sistemin istikrarı açısından kritik öneme sahiptir. Ödeme sistemleri, ekonomik birimler arasında mal ve hizmetlerin değişimini kolaylaştıran araçları, kurumsal ve örgütsel çatıyı, işletim süreçlerini ve haberleşme ağını kapsamaktadır. Ödeme sistemlerinin önemi, özellikle finansal sektörde üstlendikleri rollerden kaynaklanmaktadır. Bankalararası fon aktarımlarında etkinlik sağlanması, ödeme riskinin en aza indirgenmesi, fon yönetiminde kolaylık sağlanması, bankacılık sistemine yeni hizmetler sunma fırsatı verilmesi ödeme sistemlerinin en önemli amaçlarından biridir.

Teknolojik gelişmelere paralel olarak finansal piyasalarda ortaya çıkan gelişmeler, özellikle ödeme sistemlerinde önemli değişikliklere neden olmaktadır. Ekonomik hayatın içinde giderek büyük hacimlere ulaşan "para", işlevini yeni bir şekilde dönüştürerek elektronik ortamda kaydi para aktarımı olarak sürdürmeye başlamıştır. Büyüyen finansal sektörde artan rekabet, işlem hacmine paralel olarak daha çok insan kaynağına gereksinim duyulması, maliyetlerin sürekli yükselmesi, bilgi ve belgenin sürekli kullanıma hazır halde tutulması gerekliliği, müşterilere sunulan finansal hizmetlerin etkinliğinin artırılması ve çeşitlendirilmesine yönelik arayışlar, çağın teknolojik olanaklarının finans sektöründe yaygın ve etkin bir şekilde kullanılması gereğini ortaya çıkarmıştır.

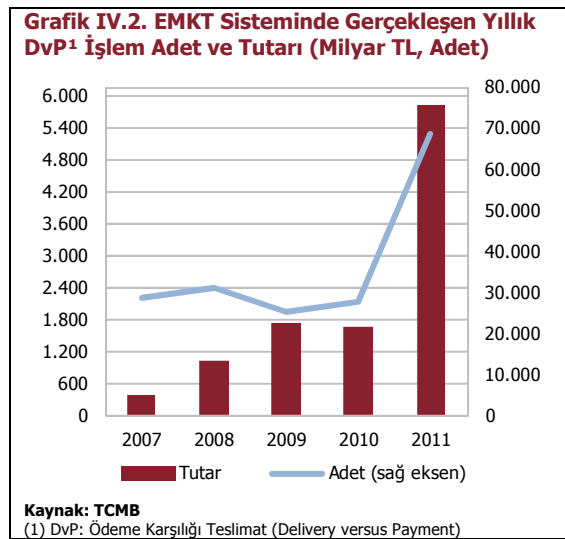
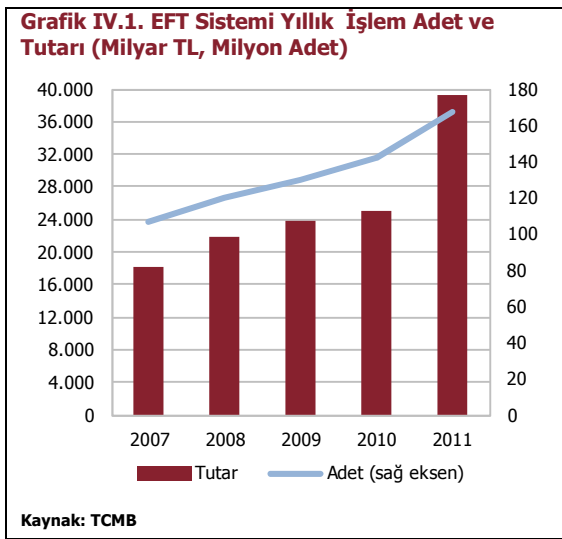
Ülkemizdeki temel ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemleri, Türk lirası ödeme işlemlerinin bankalar arasındaki gerçek zamanlı mutabakatının yapıldığı Elektronik Fon Transfer (EFT) Sistemi, menkul kıymet aktarım ve mutabakatının elektronik ortamda, kaydi ve gerçek zamanlı olarak yapıldığı Elektronik Menkul Kıymet Transfer (EMKT) Sistemi, çeklerin bankalar arasında takasının sağlandığı Bankalararası Takas Odaları Merkezi (BTOM), kartlı ödemelerin takasının gerçekleştiği Bankalararası Kart Merkezi A.Ş. ile İMKB ve Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası (VOB)'nda işlem gören ürünlerin takas ve mutabakatının yapıldığı İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş. (Takasbank)'den oluşmaktadır.

Türk lirası ve menkul kıymet aktarım ve mutabakatını güvenilir, hızlı ve ekonomik bir biçimde gerçekleştirmek; menkul kıymet alışverişine ilişkin işlemlerde menkul kıymet aktarımlarını ilgili fon aktarımları ile eş zamanlı yapmak amacıyla kurulan EFT-EMKT sisteminin sahibi ve işletim sorumlusu TCMB'dir. EFT, gerçek zamanlı toptan mutabakat (Gerçek Zamanlı Toptan Mutabakat-RTGS) ilkesine göre çalışan ve Türk lirası cinsinden ödemelerin gerçekleştirilmesini sağlayan sistemik öneme sahip elektronik ödeme sistemidir. EMKT sistemi ise EFT

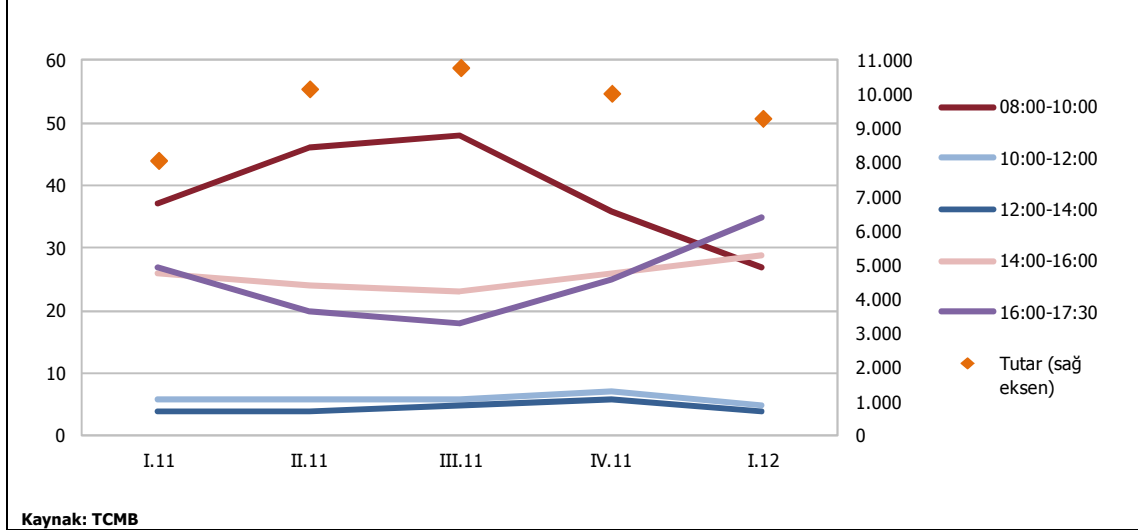
sistemi ile bütünleşik olarak çalışmakta, katılımcılarına menkul kıymet aktarım ve mutabakatını ödeme karşılığı teslimat (Delivery versus Payment-DvP) ilkesine göre gerçekleştirme imkanı sağlamaktadır. 2012 yılı Nisan ayı itibarıyla EFT ve EMKT sistemlerinin 47 katılımcısı bulunmaktadır.

EFT sisteminde gerçekleşen yıllık işlem tutarı, 2011 yılında bir önceki yıla göre yüzde 57,6 artış göstererek, 39.311 milyar TL'ye ulaşmıştır. 2011 yılı içerisinde EFT sisteminde gerçekleşen işlem adedi ise bir önceki yıla göre yüzde 17,2 artarak 166,7 milyon olmuştur (Grafik IV.1).

2011 yılında EMKT sisteminde gerçekleşen ödeme karşılığı teslimat işlem tutarı yüzde 254 artarak 5.828 milyar TL, işlem adedi ise yüzde 147,4 artarak 68,6 bin olarak gerçekleşmiştir (Grafik IV.2). Anılan dönemde piyasaların likidite durumuna bağlı olarak TCMB tarafından gerçekleştirilen açık piyasa işlemlerinde görülen artışın, EMKT işlem adet ve tutarlarındaki söz konusu artış üzerinde önemli etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Ödemelerin gün içerisindeki dağılımının tahmin edilebilir olması likidite yönetiminin etkinliğine katkı sağlamakta ve likidite riskini azaltmaktadır. 2011 yılının dördüncü çeyreğinde EFT sisteminde gerçekleştirilen gün içerisindeki ödemelerin yüzde 36'sı 08:00-10:00, yüzde 7'si 10:00-12:00, yüzde 6'sı 12:00-14:00, yüzde 26'sı 14:00-16:00 ve yüzde 25'i ise 16:00-17:30 saatleri arasında tamamlanmıştır. 2011 yılının son çeyreğinde, sistemdeki tüm işlem tutarı 10.052 milyar TL olurken, 2012 yılının ilk çeyreğinde söz konusu tutar 9.317 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (Grafik IV.3). 2012 yılı ilk çeyreğinde EFT Sistemindeki ödemelerin yüzde 27'si 08:00-10:00, yüzde 5'i 10:00-12:00, yüzde 4'ü 12:00-14:00, yüzde 29'u 14:00-16:00 ve yüzde 35'i ise 16:00-17:30 saatleri arasında yapılmıştır.

Grafik IV.3. EFT Sistemindeki Ödemelerin Saatler İtibarıyla Yoğunluğu ve İşlem Tutarları (% , Milyar TL)

Kaynak: TCMB

EFT sisteminin bankalararası ödemelerin gerçekleştirilebileceği tek sistem olması ve sistemde herhangi bir tutar sınırı bulunmaması nedeniyle sistemde gerçekleşen yıllık işlem adedi birçok Avrupa ülkesinden yüksektir. 2011 yılında EFT sistemindeki 3.000 TL'nin altındaki küçük tutarlı ödeme işlemlerinin toplam ödeme işlem adedine oranı yaklaşık yüzde 75 olarak gerçekleşmiştir.

Seçilmiş bazı ödeme sistemlerinde gerçekleşen işlem tutarının GSYH'ye oranı incelendiğinde, ülkemizde söz konusu oranın diğer ülkelere göre daha düşük gerçekleştiği görülmektedir. 2009 yılında GSYH'nin 24,7 katı olan EFT sistemi yıllık işlem tutarının 2010 yılında GSYH'nin 22,5 katı olarak gerçekleştiği, 2011 yılında ise 30,3 katına yükseldiği görülmektedir (Tablo IV.1).

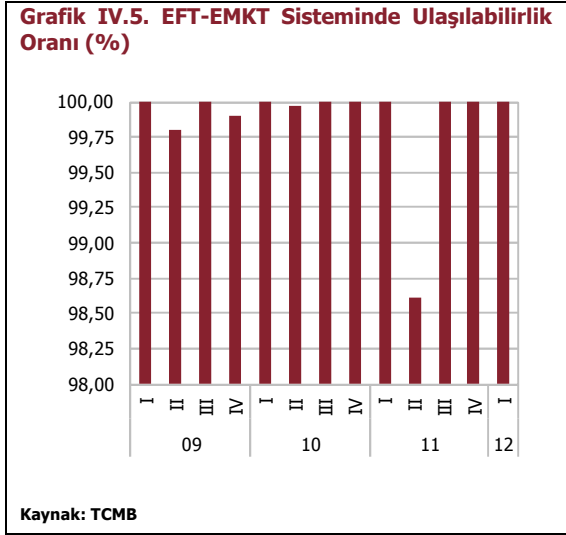
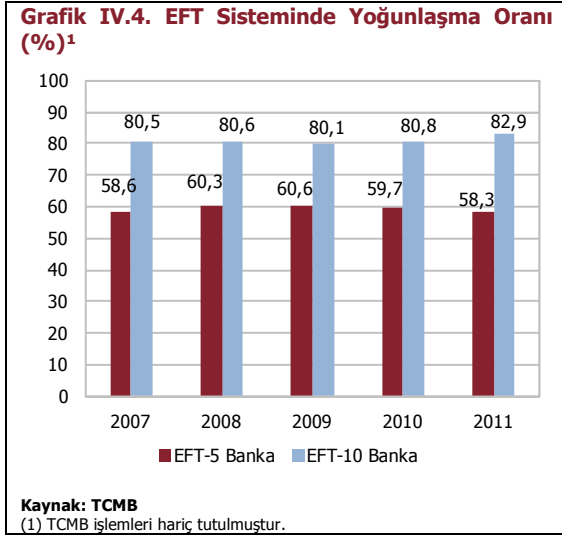
Tablo IV.1. Gerçek Zamanlı Toptan Mutabakat (RTGS) Gerçekleştiren Ödeme Sistemleri Ülke Karşılaştırması

	2006	2007	2008	2009	2010
Belçika (TARGET2-BE)					
İşlem Adedi (Milyon)	1,7	2,0	2,8	2,0	2,4
İşlem Tutarı (Milyar ABD doları)	24.373	36.453	39.683	28.980	26.724
İşlem Tutarı/GSYH	61,1	79,5	78,6	61,4	57,0
Fransa (TARGET 2-BDF)					
İşlem Adedi (Milyon)	4,6	4,9	6,7	7,6	8,2
İşlem Tutarı (Milyar ABD doları)	169.587	198.527	149.131	130.406	124.456
İşlem Tutarı/GSYH	74,8	76,6	52,3	49,1	48,7
Hollanda (TARGET2-NL)					
İşlem Adedi (Milyon)	4,8	7,3	9,3	9,4	8,6
İşlem Tutarı (Milyar ABD doları)	40.146	53.434	86.153	88.834	102.476
İşlem Tutarı/GSYH	59,2	68,3	98,8	111,7	131,7
Almanya (TARGET2-BBk)					
İşlem Adedi (Milyon)	37,9	47,5	41,6	44,7	43,8
İşlem Tutarı (Milyar ABD doları)	189.140	317.934	323.884	238.260	342.119
İşlem Tutarı/GSYH	64,8	95,5	89,2	71,5	104,4
İsviçre (SIC)					
İşlem Adedi (Milyon)	317,1	356,8	371,6	381,7	394,7
İşlem Tutarı (Milyar ABD doları)	35.867	43.570	53.595	52.355	49.702
İşlem Tutarı/GSYH	91,4	100,3	107,1	106,0	94,1
TARGET					
İşlem Adedi (Milyon)	83,4	99,1	89,0	87,6	87,4

İşlem Tutarı (Milyar ABD doları)	676.806	923.700	894.126	738.488	838.540
CLS					
İşlem Adedi (Milyon)	61,5	90,3	134,4	150,1	198,1
İşlem Tutarı (Milyar ABD doları)	714.320	940.621	1.039.230	890.470	1.082.800
Türkiye (EFT)					
İşlem Adedi (Milyon)	93,1	106,1	119,3	129,5	142,2
İşlem Tutarı (Milyar ABD doları)	10.528	13.886	16.827	15.251	16.542
İşlem Tutarı/GSYH	20,0	21,4	22,7	24,7	22,5

Kaynak: BIS, TCMB

EFT sisteminde sayıca en çok işlem gerçekleştiren ilk beş bankanın payı 2011 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 59,7'den yüzde 58,3'e gerilerken; ilk on bankanın payı yüzde 80,8'den 82,9'a yükselmiştir (Grafik IV.4). EFT sistemi, yüksek ulaşılabilirlik sergilemeye devam etmektedir. Ödeme sisteminin hizmet sunma sürekliliğini gösteren ve katılımcıların sistemi kullanabilme süresinin sistemin toplam çalışma saati süresine oranı olarak ifade edilen ulaşılabilirlik oranı, 2011 yılında ortalama yüzde 99,7 olarak gerçekleşmiştir (Grafik IV.5). Söz konusu ortalamanın 2011 yılı için bir önceki yıla göre daha düşük gerçekleşmesinde 3 Haziran 2011 tarihinde sistemde yaşanan teknik sorun etkili olmuştur.

EFT sistemindeki işlem adet ve tutarları günlük ortalamalar itibarıyla incelendiğinde, 2011 yılında günlük ortalama işlem adedinin 659 bin, günlük ortalama işlem tutarının ise 155,4 milyar TL olduğu görülmektedir (Tablo IV.2).

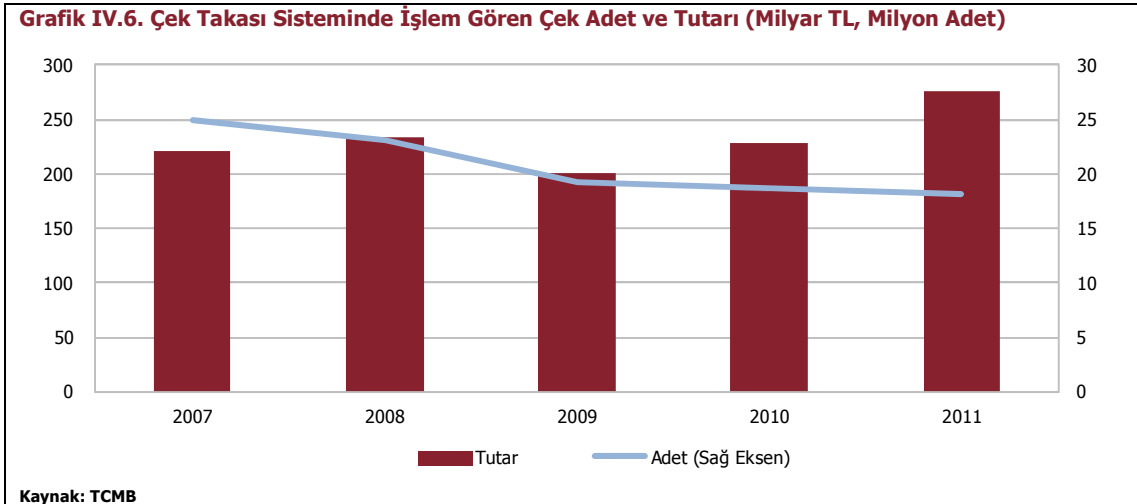
Tablo IV.2. EFT Sistemindeki İşlem Adet ve Tutarları ile Günlük Ortalamaları

	Sistemin açık olduğu gün sayısı	Adet	Tutar (milyon TL)	Günlük ortalama adet	Günlük ortalama tutar (milyon TL)
01.11	21	12.244.317	2.397.633	583.063	114.173
02.11	20	12.309.290	2.543.951	615.465	127.198
03.11	23	13.921.331	3.146.501	605.275	136.804
04.11	21	13.486.103	3.141.285	642.195	149.585
05.11	21	14.083.215	3.461.247	670.629	164.821
06.11	22	14.099.795	3.763.267	640.900	171.058
07.11	21	13.800.044	3.550.786	657.145	169.085
08.11	21	14.407.922	3.582.964	686.092	170.617
09.11	21	13.631.884	3.671.123	649.137	174.815
10.11	21	14.433.704	3.776.025	687.319	179.811
11.11	19	14.132.081	2.987.319	743.794	157.227
12.11	22	16.141.365	3.289.074	733.698	149.503
Toplam	253	166.691.051	39.311.175	-	-
Ortalama	-	-	-	658.858	155.380

Kaynak: TCMB

Ödeme sistemleri içerisinde önemli bir yer tutan çek takası faaliyetleri TCMB gözetimi altında BTOM tarafından yürütülmektedir. 2011 yılı sonu itibarıyla, bankalararası takas odaları faaliyetlerine katılan 40 bankadan 5'i sadece fiziken ibrazlı çek takasına katılırken, 35'i fiziken ibraz edilmeksizin yapılan elektronik çek takasına da katılmaktadır.

BTOM'da hesaplaşmaya tabi tutulan çek sayısı ve tutarındaki gelişmeler incelendiğinde, çek sayısında düşme eğilimi azalarak da olsa devam ederken 2009 yılından itibaren çek tutarındaki artışın sürdüğü görülmektedir. Çek sayısı 2010 yılına göre yüzde 2,5 oranında azalarak 2011 yılında 18,2 milyon adet olmuştur. Söz konusu dönemde çek tutarı ise yüzde 20,8 oranında artarak 275 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (Grafik IV.6).

BTOM'da hesaplaşmaya tabi tutulan çeklerin ortalama tutarı incelendiğinde, 2010 yılında 12.213 TL olan çek başına ortalama tutarın 2011 yılında yüzde 23,8 artarak 15.124 TL'ye yükseldiği görülmektedir.

Çeklerin tutarlarına göre dağılımı incelendiğinde ise 5.000 TL'nin altındaki tutarlar için çeklerin daha yoğun olarak düzenlendiği görülmektedir. 2010 yılında takas odalarına ibraz edilen çeklerin içerisinde tutarı 5.000 TL ve 10.000 TL'nin altında kalanların oranı sırasıyla ortalama

yüzde 57,3 ve yüzde 78 iken 2011 yılında bu oranlar sırasıyla yüzde 48,4 ve yüzde 71,3 olarak gerçekleşmiştir. Son dört yıllık eğilime bakıldığında zaman takasa ibraz edilen 5.000 TL altı çek sayısındaki azalma toplam çek sayısındaki azalmadan daha yüksek gerçekleşmiştir. 2008-2011 döneminde 5.000 TL altı çeklerde yüzde 42,8'lik azalma meydana gelirken, aynı dönemde toplam çek sayısında ise yüzde 25,6'lık bir azalma meydana gelmiştir. Düşük tutarlı çek sayısında görülen söz konusu azalmanın başta kredi kartı kullanımındaki artış olmak üzere İnternet bankacılığının ve EFT kullanımının artmasından kaynaklandığı düşünülmektedir (Tablo IV.3).

Tablo IV.3. Takasa Konu Çek Adetlerinin Tutar Dilimlerine Göre Dağılımı¹

		2.000 TL ve altı	2.001-5.000 TL arası	5.001-10.000 TL arası	10.001-50.000 TL arası	50.001 TL ve üstü
2008	TOPLAM	7.768.109	8.354.979	4.672.376	4.205.297	610.256
	Birikimli Toplam	7.768.109	16.123.088	20.795.464	25.000.761	25.611.017
	%	30,33	32,62	18,24	16,42	2,38
	Birikimli %	30,33	62,95	81,2	97,62	100
2009	TOPLAM	5.976.435	7.349.054	4.119.649	3.609.740	516.811
	Birikimli Toplam	5.976.435	13.325.489	17.445.138	21.054.878	21.571.689
	%	27,7	34,07	19,1	16,73	2,4
	Birikimli %	27,7	61,77	80,87	97,6	100
2010	TOPLAM	4.514.432	6.820.043	4.096.030	3.747.536	609.976
	Birikimli Toplam	4.514.432	11.334.475	15.430.505	19.178.041	19.788.017
	%	22,81	34,47	20,7	18,94	3,08
	Birikimli %	22,81	57,28	77,98	96,92	100
2011	TOPLAM	3.015.125	6.213.519	4.360.484	4.617.123	844.014
	Birikimli Toplam	3.015.125	9.228.644	13.589.128	18.206.251	19.050.265
	%	15,83	32,62	22,89	24,24	4,43
	Birikimli %	15,83	48,44	71,33	95,57	100,00

Kaynak: BTOM

(1)Tutar dilimlerinin üst sınırına denk gelen küsuratlı çek tutarları tabloya dahil edilmemiştir. Toplam çek adedi BTOM'a ibraz edilerek işleme alınan iade öncesi çek adetlerini göstermektedir.

Çek takası sisteminin çok taraflı netleştirme yöntemine göre çalışması sonucu katılımcıların çek işlemlerinden kaynaklanan likidite ihtiyacı azalmaktadır. Çek takası sisteminde katılımcıların provizyon işlemlerini tamamlaması sonucunda yapılan netleştirme ile katılımcıların borç ve alacak durumu belirlenmektedir. Çek takası sisteminde gerçekleşen işlemlerin netleştirme oranı 2011 yılında yüzde 81,3 olmuş, netleştirme sonucu likidite ihtiyacı 223,9 milyar TL azalmıştır (Tablo IV.4).

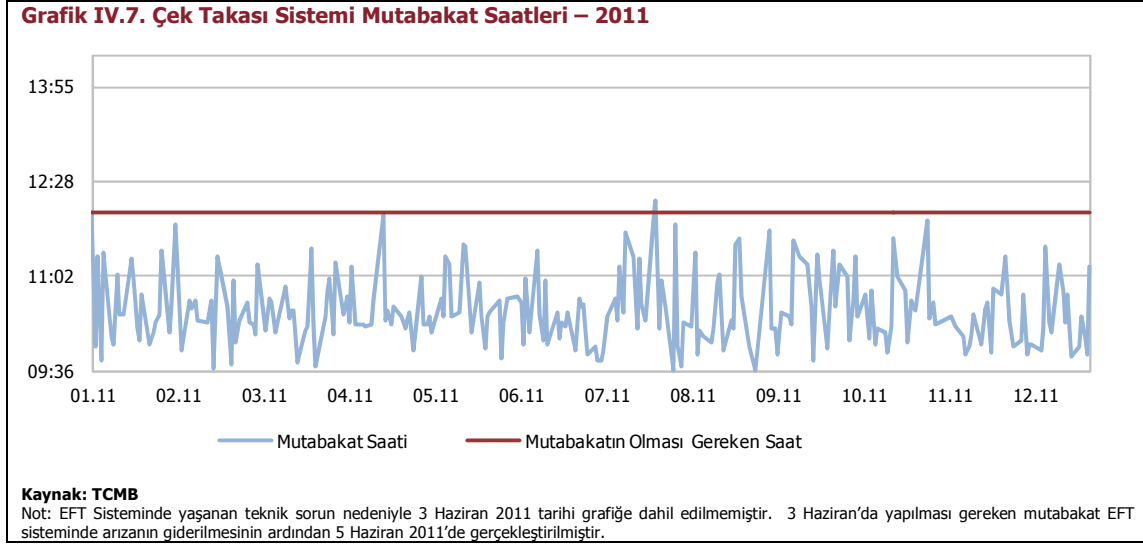
Tablo IV.4. Çek Takası Sistemi-Netleştirme Oranı

	2007	2008	2009	2010	2011
Netleştirme Oranı (%)	77,8	79,3	80,4	83,1	81,3
İşlem Hacmi (Milyar TL)	220,5	234,3	200,8	228	275,4
Likidite Tasarrufu (Milyar TL)	171,6	185,8	161,4	189,4	223,9

Kaynak: TCMB

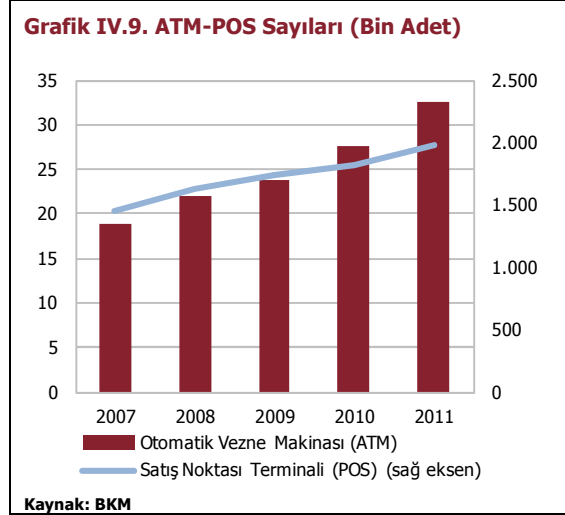
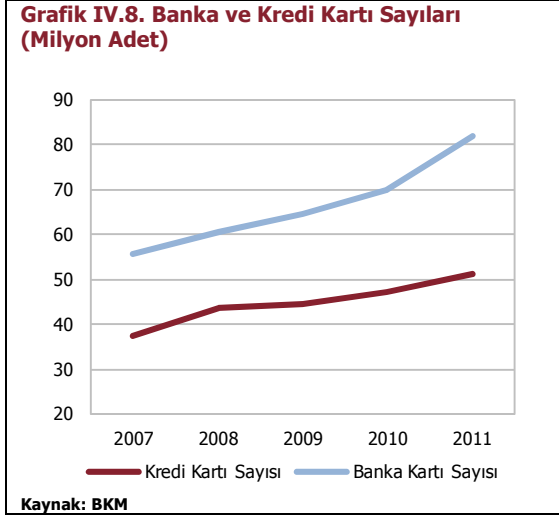
Çek takası sisteminde mutabakatın gerçekleştirilmesi için gün sonunda yapılan netleştirme sonucunda borçlu olan tüm bankaların en geç ertesi işgünü saat 12:00'ye kadar yükümlülüklerini yerine getirmeleri gerekmektedir. Çek takasında 2011 yılı içerisinde sadece iki kez mutabakatta gecikme yaşanmıştır. Birinci gecikme; 3 Haziran 2011 Cuma günü EFT sisteminde ortaya çıkan teknik bir sorun nedeniyle yaşanan hizmet kesintisinden kaynaklanmıştır.

İkincisi ise; borçlu katılımcıların yükümlülüklerini geç yerine getirmeleri sonucunda 26 Temmuz 2011 tarihli mutabakatın 11 dakika gecikmesidir (Grafik IV.7). Çek takası sisteminde 2011 yılında ortalama mutabakat saati 10:32 olarak gerçekleşmiştir.

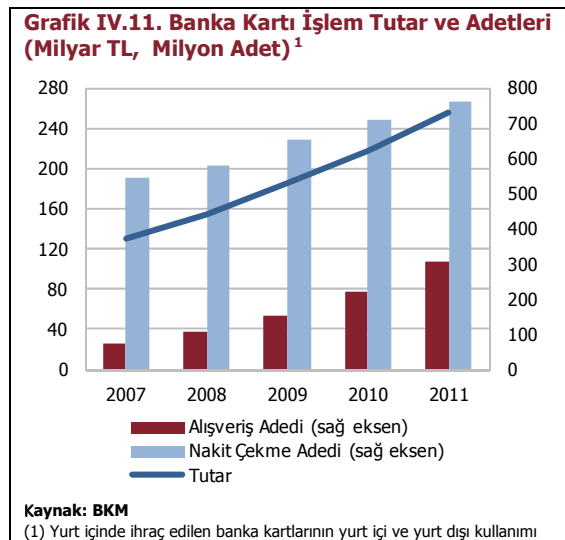
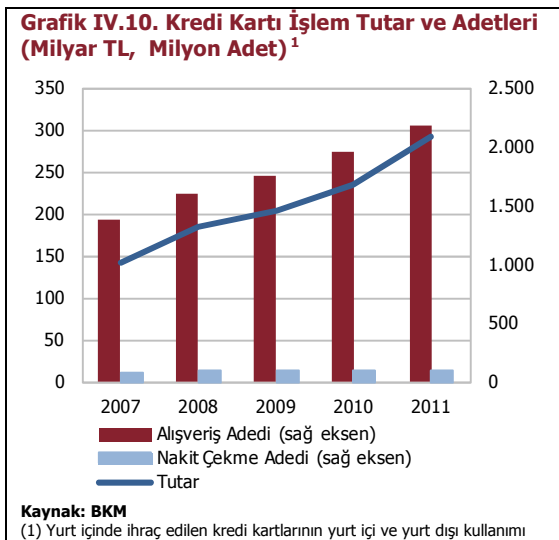
Nakit dışı ödeme araçları içerisinde önemli bir yer tutan banka ve kredi kartlarının kullanımı bankaların teşvik edici uygulamaları ve teknolojiye yaşanan gelişmelerin ödemeler alanına yansısıyla birlikte artış eğilimini sürdürmektedir. Kartlı ödeme sektöründe ortak sorunlara çözüm bulmak ve ülkemizdeki banka kartı ve kredi kartı standartlarını geliştirmek amacıyla özel bir tüzel kişilik olarak faaliyet gösteren Bankalararası Kart Merkezi (BKM), 1990 yılında kurulmuş olup, şu anda 10 ortağa ve 27 üyeye sahiptir. BKM'nin ana faaliyetleri arasında kartlı ödeme sektörü içerisinde bankalararası otorizasyon, takas ve hesaplaşmayı gerçekleştirmek, kredi kartı ve banka kartı sektöründe bulunan bankalar arasında uygulanacak prosedürleri geliştirmek, standardizasyonu sağlamaya yönelik çalışmalar yaparak kararlar almak ve her katılımcı tarafından devam ettirilen işlemleri daha güvenli, süratli ve daha az maliyetli tek bir merkezden yürütmek yer almaktadır. BKM üyesi katılımcıların banka ve kredi kartlarına ait takas ve hesaplaşma işlemleri, BKM tarafından gerçekleştirilmekte, BKM'de yapılan netleştirme sonucu oluşan borçların mutabakatı TCMB nezdinde yapılmaktadır.

Banka ve kredi kartlarının kullanımında artış eğilimi 2011 yılında da devam etmiştir. 2010 yılında önceki yıllara göre yavaşlayarak yüzde 5,9 olarak gerçekleşen kredi kartı sayısındaki artış hızı 2011 yılında yüzde 9,3'e yükselmiş ve kredi kartı sayısı 51,4 milyon adede ulaşmıştır. Aynı dönemde banka kartı sayısındaki artış yüzde 17,1 artışla 81,9 milyon adede ulaşmıştır (Grafik IV.8). Banka kartı sayısındaki bu artışta ise banka kartlarının yaygınlaştırılmasına yönelik çabaların etkili olabileceği değerlendirilmektedir. Türkiye'deki kredi ve banka kartı sayılarının yıllar itibarıyla sergilediği artış eğilimine bağlı olarak satış noktası terminali (POS) ve otomatik vezne makinesi (ATM) sayılarında da artış yaşanmış ve 2011 yılında POS sayısı yüzde 8,4 artışla 2 milyon adede, ATM sayısı ise yüzde 17,4 artışla 32,4 bin adede ulaşmıştır (Grafik IV.9).

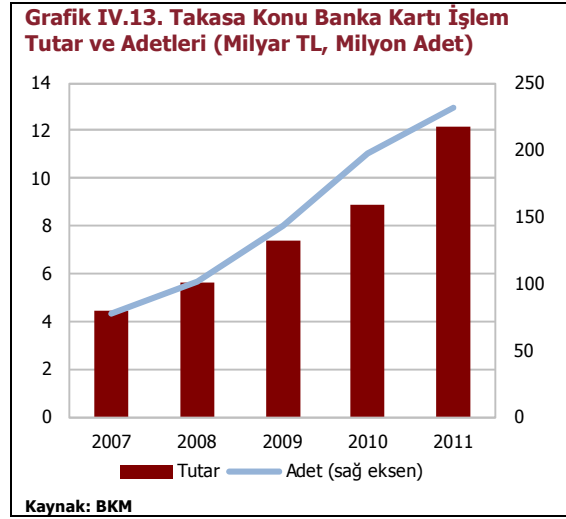
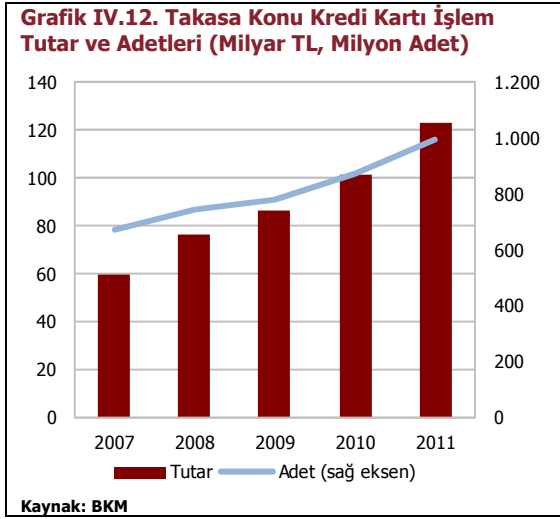

Kredi kartı ile gerçekleştirilen işlem adedi 2011 yılında bir önceki yıla göre yüzde 11,4, işlem tutarı ise yüzde 24,1 oranında artış göstererek sırasıyla 2,3 milyar adet ve 290,6 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında gerçekleşen kredi kartı işlemlerinin adet bazında yüzde 95,8'ini, tutar bazında ise yüzde 91,4'ünü alışveriş işlemleri oluşturmaktadır (Grafik IV.10). Kredi kartlarının asli fonksiyonu olan ödeme aracı olma niteliğine uygun olarak kullanılmasının ve nakit çekimi işlemlerinden mümkün olduğunca kaçınılmasının daha sağlıklı bir yaklaşım olduğu değerlendirilmektedir.

Banka kartı işlemleri incelendiğinde, 2011 yılında banka kartı işlem adedinin yıllık yüzde 15,5 artışla 1,1 milyar adede, işlem tutarının ise yüzde 17,5 artışla 255,1 milyar TL'ye ulaştığı gözlenmektedir. ATM aracılığıyla nakit çekme ve POS aracılığıyla alışveriş yapma amaçlarıyla kullanılan banka kartlarının alışveriş amacıyla kullanım oranı adet ve tutar bazında sırasıyla yüzde 28,8 ve yüzde 4,7 seviyelerinde kaldığı görülmektedir (Grafik IV.11). Banka kartlarının alışveriş işlemlerinde kullanımının yaygınlaşmasının, tüketicilerin gelirleri ile uyumlu harcama yaparak herhangi bir ödeme gücüne düşmesini engellemesi bakımından önemli bir olgu olduğu düşünülmektedir.

2010 yılında yıllık yüzde 11,8 artış gösteren kredi kartı takasına konu işlem adedi 2011 yılında yüzde 13,7 artışla 992,6 milyon adede ulaşmıştır. Diğer taraftan, kredi kartı işlem tutarındaki artış oranı, 2010 yılında yıllık yüzde 17,2 iken, 2011 yılında tekrar ivme kazanarak yüzde 21,8'e yükselmiştir. 2011 yılındaki toplam işlem tutarı 123,6 milyar TL olmuştur (Grafik IV.12). 2010 yılında artış hızı yüzde 36,9 olan banka kartları takasına konu işlem adedi, 2011 yılında yüzde 18'e gerilemiş ve 231,7 milyon adet olmuştur. İşlem tutarı ise 2011'de yüzde 36,7 oranında artarak 12,1 milyar TL'ye yükselmiştir (Grafik IV.13).

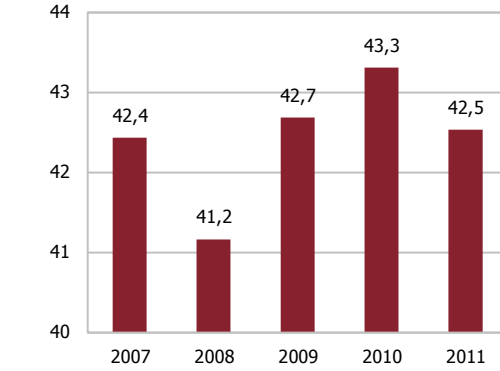
Çek takası sisteminde olduğu gibi kart takası da çok taraflı netleştirme yöntemine göre çalıştığı için katılımcıların kart işlemlerinden kaynaklanan likidite ihtiyacı azalmaktadır. Sistemde gerçekleşen kredi kartı işlemlerinin netleştirme oranı 2011 yılında yüzde 75,3 olmuş ve kredi kartı işlemleri ile ilgili likidite ihtiyacı 93,1 milyar TL azalmıştır. Banka kartı işlemlerinde ise netleştirme oranı yüzde 78 olarak gerçekleşmiş ve 9,5 milyar TL likidite tasarrufu sağlanmıştır (Tablo IV.5).

Takasa konu kredi kartı işlem tutarının toplam kredi kartı işlem tutarına oranı incelendiğinde, 2010 yılında yüzde 43,3 olan söz konusu oranın 2011 yılında yüzde 42,5'e gerilediği görülmektedir (Grafik IV.14). Bu oranın azalmasında, POS ve ATM sayısında yıllar itibarıyla görülen artış ve uygulanan promosyonların da etkisiyle kredi kartlarının bankaların kendi cihazlarında kullanılma eğiliminin etkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo IV.5. Kart Takas ve Hesaplaşma Sistemi / Netleştirme Oranı (%)

	07	08	09	10	11
Kredi Kartı Takas ve Hesaplaşması					
Netleştirme Or. (%)	78,3	76,5	78,1	77,4	75,3
İşlem Hacmi (Milyar TL)	60,0	76,1	86,6	101,4	123,6
Likidite Tasarrufu (Milyar TL)	47,0	58,3	67,6	78,5	93,1
Banka Kartı Takas ve Hesaplaşması					
Netleştirme Or. (%)	64,0	61,9	65,1	76,6	78,0
İşlem Hacmi (Milyar TL)	4,5	5,6	7,4	8,9	12,1
Likidite Tasarrufu (Milyar TL)	2,9	3,5	4,8	6,8	9,5

Kaynak: BKM

Grafik IV.14. Takasa Konu Kredi Kartı İşlem Tutarının Toplam Kredi Kartı İşlem Tutarına Oranı (%)

Kaynak: BKM

İMKB’de gerçekleşen işlemlerin taraflar arasındaki takas ve mutabakatı Takasbank’ta gerçekleşmektedir. İMKB piyasalarına ilave olarak VOB’da gerçekleşen işlemlerin takas ve mutabakatı da Takasbank bünyesinde yapılmaktadır. Finansal piyasalarda gerçekleşen işlemlerin önemli bir bölümü aracı kurumlar tarafından gerçekleştirilmektedir. 31 Aralık 2011 itibarıyla, Takasbank’ın 84 ortağının 65’ini aracı kurumlar oluşturmuştur. Aynı dönemde aracı kurumların Takasbank’taki sermaye payları yüzde 32,9 olmuştur.

TCMB’nin sahibi ve işletim sorumlusu olduğu EFT-EMKT sistemine aracı kurumların üye olamaması ve Takasbank üzerinden bu sistemlere ancak dolaylı olarak katılabilmeleri nedeniyle Takasbank, bankalar ile aracı kurumlar arasında önemli bir köprü görevi de üstlenmiş olmaktadır.

İMKB ve VOB’da yapılan işlemlerin sorunsuz olarak tamamlanabilmesi için Takasbank’ın faaliyetlerine etkin, verimli ve kesintisiz bir şekilde devam etmesi gerekmektedir. Finansal varlıklara ilişkin işlemlerin takas ve mutabakatının kesintisiz gerçekleşmesi ve finansal kuruluşların faaliyetlerini sorunsuz olarak sürdürmesi finansal istikrar açısından önemlidir.

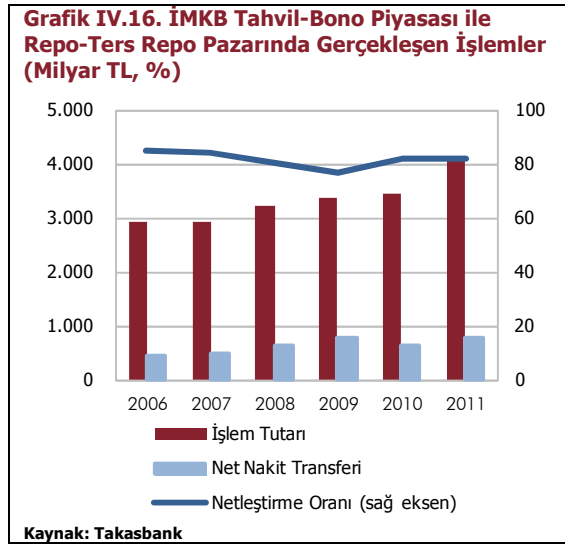
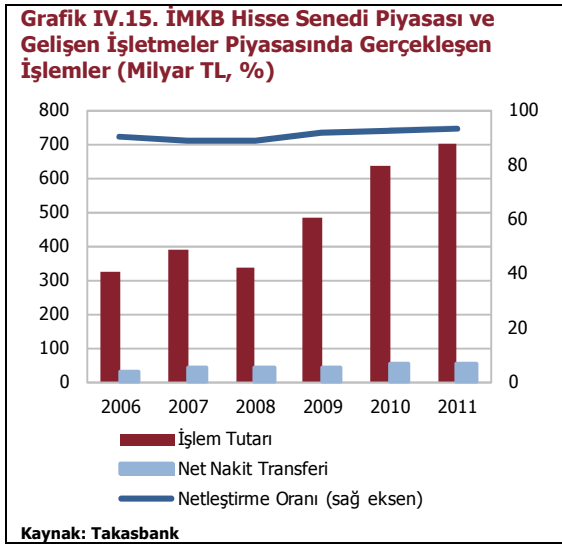
Takasbank, İMKB’de gerçekleşen işlemlerle ilgili olarak yapılan çok taraflı netleştirme sonucunda ortaya çıkan yükümlülüklerin yerine getirilmesi konusunda taraflara herhangi bir garanti vermezken; VOB’da gerçekleşen işlemlerde tüm satıcılar için alıcı, tüm alıcılar için de satıcı olarak merkezi karşı taraf faaliyeti göstermekte ve bu işlemlerde işlem teminatı ve garanti fonu ile sınırlı olmak üzere garanti sağlamaktadır. Ayrıca, VOB nezdindeki piyasa ve pazarlarda alım-satımı gerçekleştirilen sözleşmelere ilişkin teminat alınması ile ilgili işlemler de Takasbank tarafından yapılmaktadır.

Takas ve mutabakat işlemleri Takasbank bünyesinde yapılan İMKB piyasaları, İMKB Hisse Senedi Piyasası ve İMKB Tahvil ve Bono Piyasası Kesin Alım Satım Pazarı ile Repo-Ters Repo Pazarıdır.

Buna göre, 2011 yılında Takasbank’ta İMKB Hisse Senedi Piyasası ve Gelişen İşletmeler Piyasasıyla ilgili olarak toplam 698,4 milyar TL’lik işlem gerçekleşmiş, çok taraflı netleştirme sonucunda bu işlemlerle ilgili olarak 50,6 milyar TL’lik net nakit transferi olmuş ve 647,8 milyar TL’lik likidite tasarrufu sağlanmıştır. İMKB Hisse Senedi Piyasasında gerçekleşen işlemlerle ilgili olarak 2009 ve 2010 yıllarında görülen artış, yavaşlamasına rağmen 2011 yılında da devam etmiş ve İMKB Hisse Senedi

Piyasasında gerçekleşen toplam işlem tutarı 2011 yılında bir önceki seneye göre yüzde 10 oranında artış göstermiştir (Grafik IV.15).

Aynı dönemde Takasbank'ta İMKB Tahvil ve Bono Piyasası Kesin Alım Satım Pazarı ve Repo-Ters Repo Pazarı ile ilgili olarak yapılan işlemlerin toplam tutarı 4.122,3 milyar TL olmuştur. Söz konusu işlemlerle ilgili olarak yapılan çok taraflı netleştirme sonucunda bu tutarın sadece 761,5 milyar TL'lik tutarı için fon transferi yapılmış, netleştirme oranı yüzde 81,5 olarak gerçekleşmiş ve sistemde sağlanan likidite tasarrufu 3.360,8 milyar TL olmuştur. İMKB Tahvil ve Bono Piyasası Kesin Alım Satım Pazarı ve Repo-Ters Repo Pazarında gerçekleşen ve Takasbank'ta takasa tabi tutulan toplam işlemler açısından bakıldığında, 2011 yılında toplam işlem tutarında bir önceki seneye göre yüzde 19,2 oranında bir artış yaşanmıştır (Grafik IV.16).

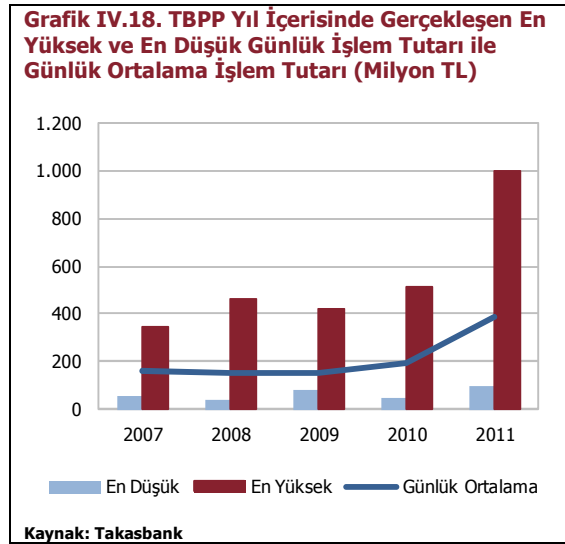
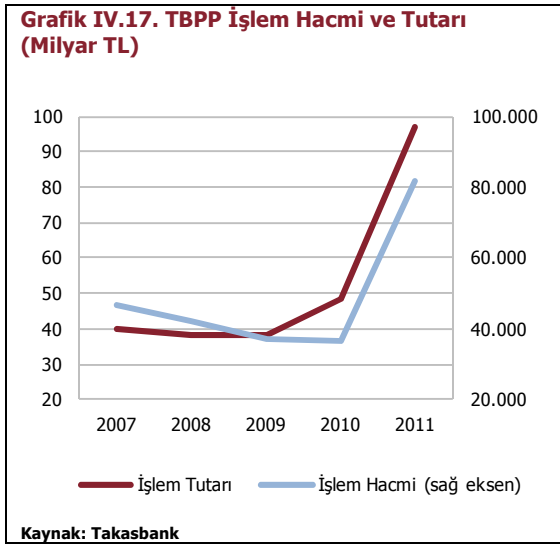
Ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerinde faaliyet gösteren katılımcıların geçici likidite sıkıntıları yaşamaları durumunda, sistem işleticilerinin söz konusu katılımcılara kısa süreli likidite imkanı sağlamaları dünyada kabul görmüş bir uygulama ve prensiptir. Takasbank nezdinde işlem yapan ve banka olarak faaliyet göstermeyen aracı kurumlar, TCMB'ce bankalara sağlanan "gün içi likidite", "geç likidite" ve "gecelik borçlanma" benzeri likidite imkanlarından yararlanamamaktadır. Bu tür kurumların geçici likidite sıkıntısı yaşamaları durumunda sistemin sorunsuz işlemlerini sağlamak ve sorunun sistem aracılığıyla diğer katılımcılara yayılmasını önlemek amacıyla Takasbank tarafından katılımcılarına "Nakit Kredi İmkanı" ve "Takasbank Borsa Para Piyasası (TBPP)" adı altında çeşitli hizmetler sunulmaktadır.

Takasbank "Nakit Kredi İmkanı" çerçevesinde katılımcılarına sistemdeki yükümlülüklerini yerine getirmede sorun yaşamaları durumunda, teminat karşılığında ve önceden belirlediği limitler dahilinde kredi kullanılmaktadır. Bu kapsamda, 2011 yılı içerisinde 22 aracı kurum Takasbank Nakit Kredi İmkanını aktif olarak kullanmış, günlük ortalama kullanım bir önceki yıla göre yüzde 85 oranında artarak 20,7 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Takasbank tarafından sunulan ve aracı kurumlar ile bankaların işlem yapabildiği TBPP hizmeti kapsamında Takasbank sisteme doğrudan fon sağlamamakta, bunun yerine kısa dönemli fon fazlası ve ihtiyacı olan aracı kuruluşlar ile bankaları bir araya getirmektedir. TBPP uygulamasından önce, aracı kuruluşların Merkez Bankasının likidite imkanlarına erişememeleri nedeniyle aralarında ikili anlaşmalar

şeklinde yapılan bu tür işlemler, TBPP ile birlikte organize bir yapı içerisinde alınmıştır. Takasbank, VOB'da gerçekleşen işlemlerde olduğu gibi TBPP'de gerçekleşen işlemlerde de merkezi karşı taraf olarak faaliyet göstermektedir. TBPP'de gerçekleşen işlemleri garanti etmesi nedeniyle Takasbank borçlanan taraftan belirli miktarlarda teminat almaktadır.

TCMB'nin Bankalararası Para Piyasası'na katılım sağlayamayan aracı kurumların fon yönetimi konusunda yaşadıkları sıkıntıları giderme konusunda TBPP'nin çok önemli bir rolü bulunmaktadır. TBPP işlem hacminin yaklaşık yüzde 79'u aracı kurumlar, yüzde 21'i ise bankalar tarafından gerçekleştirilmektedir. TBPP'de gerçekleşen işlemlerde, 2011 yılında yıllık işlem hacmi ve tutarı ile en yüksek ve en düşük günlük işlem hacmi ve ortalama günlük işlem tutarı açısından önceki yıllara kıyasla önemli oranlarda artış kaydedilmiştir (Grafik IV.17 ve IV.18). Bu gelişmede; TBPP katılımcılarının piyasaların likidite durumuna bağlı olarak yaptıkları işlemler ile TBPP'de adına işlem yapılan yatırım fon ve ortaklıkları sayısı ve işlem hacmindeki artış etkili olmuştur. 2010 yılında TBPP'de adına işlem yapılan yatırım fon ve ortaklıkları sayısı 282 adet iken, 2011 yılında 454 olmuştur. Aynı şekilde TBPP'de adına işlem yapılan yatırım fon ve ortaklıklarının işlem hacmi 2010 yılında 30 milyar TL iken, 2011 yılında 65 milyar TL'ye yükselmiştir.

Türev ürünler, şirketlerin risklerini yönetmelerinde ve piyasada oluşan fiyatların ekonomik birimler tarafından sağlıklı şekilde algılanmasında büyük önem arz etmekte ve bu önem gün geçtikçe artmaktadır. Türev ürünlere ilişkin piyasaların etkin çalışmasının ve yaygınlaşmasının en önemli koşullarından biri bu piyasalarda gerçekleşen işlemlerin takas ve mutabakatının sorunsuz şekilde yapılabilmesidir.

VOB'da aracı kurumlar, bankalar ve türev ürünlerle işlem yapma yetkisi olan kuruluşlar işlem yapabilmekte ve VOB'da işlem yapan kuruluşlar Takasbank'a da üye olmaktadır.

2011 yılı sonu itibarıyla VOB'da işlem yapan üye sayısı 93, açılmış hesap sayısı da 72.226 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre, VOB'da gerçekleşen işlemlerde görülen artışa paralel olarak 2006-2011 yılları arasında açılan hesap sayısı, artış hızı azalarak da olsa artmaya devam etmektedir (Tablo IV.6).

Tablo IV.6. VOB Üye ve Açık Hesap Sayıları

	VOB Üye Sayısı	Takasbank sisteminde açılmış hesap sayısı	Hesap Sayısı Artışı (%)
2006	60	11.150	
2007	79	25.160	125,7
2008	86	41.241	63,9
2009	84	56.702	37,5
2010	92	64.151	13,1
2011	93	72.226	12,6

Kaynak: Takasbank

Sonuç olarak, son dönemde küresel ölçekte yaşanan krizden çıkarılan tecrübeler çerçevesinde tüm dünyada finansal piyasa altyapılarına ilişkin çalışmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Bu kapsamda, Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) altında faaliyet gösteren ve Bankamızın da üye olarak aktif bir şekilde çalışmalarına katıldığı Ödeme ve Mutabakat Sistemleri Komitesi (CPSS) bünyesinde finansal altyapıya ilişkin yaklaşımlar ve özellikle finansal piyasa altyapı kuruluşlarına ilişkin mevcut ilkeler yeni tecrübeler ışığında gözden geçirilmektedir. Bu şekilde, finansal piyasa altyapı kuruluşlarından doğabilecek riskler en aza indirgenerek finansal piyasaların daha sağlıklı çalışması ve bu yolla finansal istikrara katkı sağlanması beklenmektedir.

V. ÖZEL KONULAR

V.1. Türk Bankacılık Sisteminde Hisse Senedi Getirilerinin Ortak Hareketi ve Sistemik Risk

2007–2009 finansal krizi finansal kuruluşların yaygın iflasları ve sermaye piyasalarının donmasına sebep olarak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin reel ekonomileri üzerinde önemli etkileri görülmüştür. Bu ekonomilerin toparlanması hâlâ sürmektedir. Söz konusu kriz, bir finansal kuruluş ya da piyasaya gelen şokun diğerlerine hızlı bir şekilde yayılarak finansal istikrarı tehdit etmesiyle finansal kuruluşların ve piyasaların, büyük oranda birbirleriyle iç içe geçtiklerini ortaya koymuştur. Böylece kriz sistemik riskin önemini göstererek bu riski ölçüm yöntemlerinin geliştirilmesine sebep olmuş, ayrıca finansal piyasalardaki bu riski hafifletecek makro ihtiyati politikaların geliştirilmesinin önemini ortaya koymuştur.

Sistemik risk üzerine yapılan son araştırmalar konuya, sistemik riske katkının hassas bir şekilde ölçülmesi, sistemik risk potansiyelinin güvenilir göstergelerinin geliştirilmesi ve sistemik öneme sahip kuruluşların belirlenmesi gibi farklı açılardan yaklaşmaktadır. Politika geliştirilmesi açısından bakıldığında, sistemik riski azaltmak için makro riskleri azaltıcı politikaların ve düzenlemelerin geliştirilmesi, uluslararası kuruluşlar ve finans piyasalarındaki yetkililerce yapılan tartışmaların merkezinde yer almıştır. Örnek olarak Basel Bankacılık Denetim Komitesi (BCBS) ve Finansal İstikrar Kurulu (FSB), küresel sistemik öneme sahip bankaları belirlemiş ve halen bu kurumlarla ilgili farklı politikaları değerlendirmektedir. Benzer şekilde, Dodd-Frank Yasası ile ABD finansal sistemi için tehdit oluşturabilecek ve sistemik öneme sahip bankaları belirlemek ve bunları denetlemek için bir kurumsal bir yapı oluşturulmuştur.

Yerel ve uluslararası finansal kuruluşların hisse senedi getirilerinin ortak hareketini ölçme ve bu hareketin belirleyicilerini açıklamaya yönelik geniş bir yazın bulunmaktadır. Hisse senedi getirilerinin ortak hareketi ile ilgili ilk çalışmalar "bulaşma ve yayılma" literatürü altında sınıflandırılabilir. Örnek olarak, Karolyi ve Stulz (2002), ve Dungey vd. (2005) bulaşma ve getiri ortak hareketi ile ilgili önceki literatürün kapsamlı bir incelemesini yapmaktadırlar. Acharya (2009) ve Billio vd. (2010)'da tartışıldığı gibi, teorik bir perspektiften bakıldığında, kapsamlı bir finansal bozulma olasılığının finansal kuruluşların varlıkları arasındaki korelasyona bağlı olduğu konusunda fikir birliği bulunmaktadır. Ayrıca, bu varlıkların piyasa fiyatlarındaki değişimlere ve iç ve dış makroekonomik şartlara duyarlılığı ve bu varlıkların belirli sektör veya endüstrilere odaklanması, finansal şokları etkileyen diğer faktörler arasında sayılabilmektedir¹.

Finansal kuruluşların birbirine bağımlılığı ile ilgili birçok ölçüt arasında, varlık ve hisse senedi getiri korelasyonları, başka yazarların yanı sıra Lo (2008), Acharya (2009), Goodhart ve Wagner (2012), Patro vd. (2012) tarafından sistemik riskin bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. Lo (2008), küresel finansal sistemin karmaşık yapısı dikkate alındığında riske maruziyetin farklı yönlerini yakalayan birden fazla ölçütün kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla, Lo (2008), kaldıraç, likidite ve

¹ Daha fazla tartışma ve referanslar için Billio vd. (2010) 'a bakınız.

yoğunlaşma gibi birçok ölçütün yanı sıra, finansal sistemin maruz kaldığı genel risk seviyesinin izlenmesi ve yönetilmesi için varlık korelasyonlarının da sistemik riskin sayısal bir göstergesi olarak izlenmesi gerektiğini önermektedir.

Bu çalışmada, bankalar arasındaki ortak hareketler hisse senedi getiri korelasyonları ile ölçülmekte ve bu korelasyonlar sistemik riskin bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. Çünkü korelasyonlardaki bir artış bir şokun sistemik olma potansiyelini güçlendirmektedir. Hisse senedi getirilerini bu bağlamda kullanmak doğrudur çünkü hisse fiyatları, yatırımcıların, bankanın geleceği ve diğer kuruluşlarla etkileşimi ile ilgili değerlendirmelerini yansıtarak bankaların genel performansını ölçmektedir. Bir başka ifadeyle, hisse senedi fiyatları, yatırımcıların, bankanın gelecekteki karlılığı ve dolayısıyla potansiyel geliri, borç ve kaldıraç yapısı ve sistemle etkileşimi ile ilgili algılamalarını yansıtmaktadır. Banka hisse fiyatlarının gösterdiği ileriye yönelik bilgi ve fiyatlardaki hareketler, politika yapıcılarına sistemik riskin nasıl geliştiği ile ilgili bilgi sağlamak ve onlara söz konusu riski hafifletmek için önleyici tedbirler almaları konusunda yol göstermektedirler.

Bu kısımda, De Nicolo ve Kwast (2002) ve Patro vd. (2012)'ye benzer şekilde banka hisse senetleri arasındaki ikili korelasyonlar hesaplanarak, 1990–2011 dönemi için Türk bankacılık sisteminde sistemik riskin gelişimi incelenmektedir. Çalışma, iç politikadaki gelişmelerin ortaya çıkardığı 1994 ve 2001 krizlerini, ayrıca Doğu Asya krizi ve ABD emlak piyasasındaki çöküş gibi dışsal şokları da kapsamaktadır.

Bu çalışma için İMKB işlem gören 17 bankanın hisse senedi fiyat verisi kullanılmıştır. Dolayısıyla, analiz farklı banka tiplerini, büyüklüklerini ve sahipliklerini kapsamaktadır. Her bir bankanın borsada işlem görme tarihi farklı olduğu için, örneklem büyüklükleri de farklıdır. Bununla birlikte genel olarak veri seti 01:1990–07:2011 dönemini kapsamaktadır. İMKB'de işlem gören ve analize dâhil edilen bankalar varlıkları, Eylül 2011 itibarıyla Türk bankacılık sisteminin toplam varlıklarının yaklaşık olarak yüzde 76'sını oluşturmaktadır.

Banka hisse senedi getirileri $100 * [\log(p_t) - \log(p_{t-1})]$ formülü ile hesaplanmaktadır. Bu formülde p_t günlük hisse kapanış fiyatını göstermektedir. Hisse fiyatları temettü ödemeleri ve sermaye değişikliklerine göre düzeltilmiştir. Özet istatistikler ve bütün örneklem periyoduna ait ikili getiri korelasyonları örneklem büyüklüğü, getiri oynaklığı ile getiri korelasyonları açısından banka grupları içinde ve arasında önemli farklılıklar olduğunu göstermektedir. Örnek olarak, büyük bankalar² arasındaki getiri korelasyonlarının, bu bankaların diğer bankalar ile korelasyonlarından daha yüksek olduğu, küçük ölçekli bankaların birbirleri ile korelasyonlarının ise göreceli olarak düşük olduğu bulunmuştur. Bu ön bulgular, bankaların bilanço büyüklüğünün, De Nicolo ve Kwast (2002)'ta olduğu gibi banka ortak hareketlerinin temel belirleyicilerinden olduğu, dolayısıyla sistemik riski belirleyen önemli faktörler arasında bulunduğunu göstermektedir.

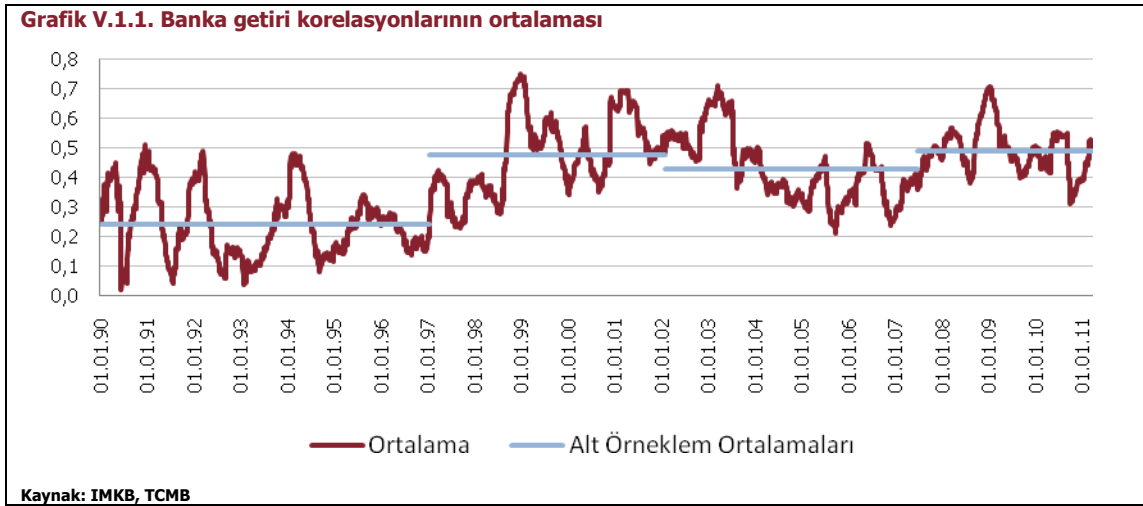
Örneklemdaki bankaların ortak hareketinin ortaya konulabilmesi için ilk olarak bütün banka ikilileri için günlük (Pearson) korelasyonlar hesaplanmıştır³. Daha sonra, her bir gün için mevcut olan

² Bu bankaların İMKB'de işlem gören bankalar arasındaki varlık payı yaklaşık olarak %10 ve üzerindedir.

³ Her bir banka ikilisi için günlük korelasyon, bu iki bankanın getirilerinin o günden önceki 90 günün getiri değerleri kullanılarak hesaplanmıştır. Bir başka ifadeyle 90 günlük *kayan pencere* yöntemi uygulanmıştır. Toplam 17 banka olduğu için, 136 banka ikilisi mevcuttur.

banka ikilisi korelasyonlarının ortalaması en fazla 136 gözlem kullanılarak hesaplanmıştır⁴. Bu ortalamanın tarihsel gelişimi, bankacılık sektörünün ortak hareketlerinin zamanla artıp artmadığını dolayısıyla 1994 ile 2001 krizleri ve sonrasında 2007–2009 küresel krizi gibi önemli olayların gerçekleştiği dönemlerdeki şokların sistemik bir riske dönüşme potansiyelleri hakkında bir fikir verecektir.

Grafik V.1.1 ve Grafik V.1.2, yukarıda bahsedildiği şekilde hesaplanan günlük korelasyonların ortalamasının zaman serisini göstermektedir. Grafik 1, bankacılık sektörünün zamanla daha güçlü bir ortak hareket eğilimi sergilediğini, dolayısıyla finansal sisteme gelebilecek herhangi büyük bir şokun sistemik hale dönme olasılığının zamanla arttığını göstermektedir. Bir başka ifadeyle, ortalama korelasyonun özellikle 1990'ların sonuna doğru artması benzer faktörlere maruz kalmanın güçlendiğini ve bankacılık sistemindeki kırılganlığın arttığını göstermektedir. Grafik V.1.1'de, korelasyonlardaki artış eğiliminin yanı sıra, 1994, 2001 ve 2007–2009 küresel krizinde özellikle Lehman'ın çöküşü sonrasında yüksek artışlar görülmektedir.

⁴ Ortalamanın hesaplanmasında kullanılan gözlem sayıları, bankalar borsaya değişik tarihlerde kote olduklarından farklılık gösterebilmektedir.

Grafik V.1.1'de verilen alt-örneklem ortalamalarında önemli farklılıklar göze çarpmakta olup, bunun sebebi büyük dış şoklar ya da Türkiye'deki önemli politik gelişmeler olabilir. Alt örneklem ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde birbirinden farklıdır. Bu farklılıklar, Grafik V.1.1'de verilen dönemlerde korelasyonlarda dikkate değer artışlar ve değişimlerin olduğunu göstermektedir.

Grafik V.1.2, ortalama korelasyonu varlık büyüklüğüne göre ağırlıklandırarak ve büyük bankalar için ayrı ayrı göstermektedir. Bu grafik, özellikle 90'lı yılların sonunda itibaren büyük ölçekli bankalar arasındaki korelasyonun diğerlerine göre büyük oranlarda fazla olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, bilanço büyüklüğünün getiri korelasyonlarının önemli bir belirleyicisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışmada bankaların hisse senedi getirilerinin ortak hareketi bir sistemik risk ölçütü olarak kullanılmak suretiyle Türk bankacılık sektöründe sistemik riskin 2002 sonrası dönem için gelişimi incelenmiştir. Bulgular banka getirileri arasındaki korelasyonun 2000'li yıllarda 1990'lara göre neredeyse iki katına çıktığını göstermektedir. Korelasyonlar 2002'de sonra bir miktar azalmış ve 2007–2009 krizi dolayısıyla yeniden artış göstermiştir.

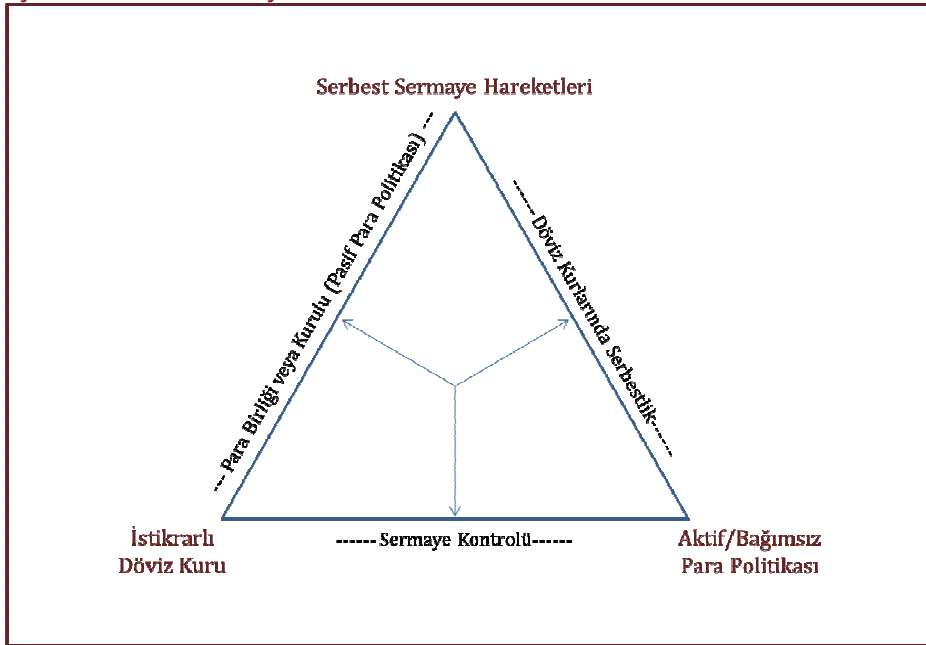
Kaynakça:

- Acharya, V., 2009. "A theory of systemic risk and design of prudential bank regulation," *Journal of Financial Stability*, pp. 224–255
- Billio, M., Getmansky, M., Lo, A. W. and Pelizzon, L., 2010. "Econometric Measures of Systemic Risk in the Finance and Insurance Sectors," NBER Working Paper No. 16223.
- De Nicolo, G. and Kwast, M.L., 2002. "Systemic Risk and Financial Consolidation: Are they related?," *Journal of Banking & Finance*, vol. 26, pages 861-880.
- Dungey, M., Fry, R., Gonzalez-Hermosillo, B. and Martin, V., 2005. "Empirical modelling of contagion: a review of methodologies," *Quantitative Finance*, vol. 5(1), pages 9-24.
- Goodhart, C. A.E. and Wagner, W., 2012. "Regulators should encourage more diversity in the financial system," *VoxEU.org*, 12 April.
- Karolyi G. A. and Stulz, R.M., 2002. "Are Financial Assets Priced Locally or Globally?," *NBER Working Papers* 8994.
- Longin, F. and Solnik, B., 1995. "Is the correlation in international equity returns constant: 1960–1990?," *Journal of International Money and Finance*, vol. 14 (1), pages 3–26.
- Lo, A.W., 2008. "Hedge funds, systemic risk, and the financial crisis of 2007–2008: Written Testimony for the House Oversight Committee Hearing on Hedge Funds," *MIT Working Paper*.
- Patro, D. K., Qi, M. and Sun, X., 2012. "A simple indicator of systemic risk," *Journal of Financial Stability*, doi:10.1016/j.jfs.2012.03.002.

V.2. Zorunlu Karşılık ve Rezervlerin İmkânsız Üçlü Kuramına Etkisi: Türkiye Örneği

Mundell'in (1961) çalışmalarına dayanan ve Mundell-Fleming'in geliştirdiği model ile literatürde yer edinen "imkânsız üçlü kavramı"; politika yapıcıların temelde serbest sermaye hareketleri, bağımsız para politikası ve döviz kurlarının istikrarı amaçlarından en fazla iki tanesini seçebileceğini ifade etmektedir. Şekil V.2.1'de görülebileceği üzere model, politika yapıcıların üçgenin herhangi iki köşesini politika duruşları olarak seçtiklerinde, üçüncü köşeden feragat etmeleri gerektiğini ve bu köşenin karşısındaki kenarda belirtilen politikayı benimsemek durumunda kalacaklarını öngörmektedir. Ancak mevcut durumda uygulanan ekonomi politikaları incelendiğinde, politika yapıcıların kısmen de olsa her üç amacı da kontrol etme eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Bu durum ise üçgenin kenarlarından ziyade üçgenin içinde bir noktaya işaret etmektedir.

Şekil V.2.1. İmkansız Üçlü

Bu kapsamda, Aizenman, Chinn ve Ito (ACI) 2008 yılındaki çalışmalarında imkânsız üçlü kavramını ampirik olarak gösterebilmek amacıyla yeni bir yaklaşım ortaya koymuşlardır. Bu doğrultuda öncelikle her bir amacı temsil eden endeksler tanımlanmış ve aşağıda yer alan regresyon modellenmiştir:

$$1 = C_1 * MI + C_2 * ERS + C_3 * KO + \text{artık terim}$$

Bu analizde *MI* para politikasının bağımsızlık endeksini, *ERS* döviz kurunun istikrar endeksini ve *KO* ise sermaye hareketlerinin serbestlik derecesini gösteren endeksi temsil etmektedir (Bu endekslerin hesaplanmasında kullanılan formüller aşağıda gösterilmektedir⁵). C_1 , C_2 ve C_3 ise her bir endekse karşılık gelen parametreleri nitelendirmektedir. Denklemin sol tarafındaki "1" sayısı, üçgenin herhangi

⁵ MI ve ERS endeksleri, 0 ile 1 arasında değerler alacak şekilde sınırlanmıştır. Bu sınırlama, KO endeksi için teorik olarak geçerli değildir, ancak çalışmanın yapıldığı dönem itibarı ile bu husus ihlal edilmemiştir.

bir noktadan tüm kenarlara olan uzaklığın toplamı olarak düşünülebilir ve isteğe bağlı olarak regresyonda "2", "3" gibi farklı değerler de kullanılabilir. Bu yöntemde, her bir endeksin genel ekonomi politikalarındaki ağırlığının hesaplanmasında, parametrelerin endeksler ile çarpımını (C_1*MI , C_2*ERS , C_3*KO) ifade eden katkılar esas alınmaktadır.

$$ERS = \frac{0.01}{0.01 + std_sapma(\Delta(\log(döviz_kuru)))}$$

$$MI = 1 - \frac{korelasyon(faiz_{US}, faiz_{TR}) - (-1)}{1 - (-1)}$$

$$KO = (\text{Doğrudan yabancı yatırımlar ile portföy hareketlerinin mutlak değer toplamı})/GSYH$$

ACI, imkânsız üçlüyü modellemek için geliştirdikleri bu tekniği, birçok ülkenin yer aldığı panel veri setine uygulamışlardır. Çörtük ve Singh (2011) ise Türkiye üzerine yaptıkları çalışmada, uygulanan bu tekniğin spesifikasyon hatası içerdiği sonucuna varmışlar⁷ ve bu durumun olası sebeplerini incelemişlerdir. Buna göre söz konusu çalışmada, imkansız üçlüde yer alan amaçlar arasındaki ilişkinin öngörüldüğü şekilde lineer olamayabileceğinden hareketle, regresyondaki katsayıların (C_1 , C_2 , C_3) zamanla değişmesine olanak veren Kalman filtresi⁸ yönteminin daha doğru bir yaklaşım olduğu sonucuna varılmıştır.

Zorunlu karşılık oranları ve uluslararası rezervlerin imkânsız üçlü kuramındaki rolü ise Akçelik, Çörtük ve Turhan (2012) tarafından Türkiye örneği üzerinde Kalman filtresi yöntemi ile incelenmiştir. Bu kapsamda, imkânsız üçlüde yer alan amaçlar arasındaki ilişkiyi gösteren regresyondan elde edilen artık terimler ile (Uluslararası Rezerv)/GSYH oranları ve zorunlu karşılık oranları arasında 2002-2011 yılları verileri kullanılarak bir vektör otoregresyon analizi yapılmış ve bu değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir. Neticede, artık terimler ile (Uluslararası Rezerv)/GSYH oranlarının dördüncü gecikmeli değerleri arasında pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Artık terimler ile zorunlu karşılık oranları arasında benzer ilişki ise ancak 2009 yılının ikinci yarısından sonra istatistiki (%90 güven düzeyinde) olarak anlamlı hale gelmektedir. Yazarlar, belirtilen dönemlerde vektör otoregresyon analizi ile bulunan ilişkinin istatistiki olarak anlamlı olduğunu Granger nedensellik testi ile doğrulamışlardır.

Artık terimlerin büyümesi, imkânsız üçlüyü temsil eden üçgenin küçülmesine ve üç amacın (döviz kurunun istikrarı, bağımsız para politikası, sermaye hareketlerinin serbestliği) aynı anda gerçekleşmesinin daha mümkün hale geldiğine işaret etmektedir. Artık terimler ile (Uluslararası Rezerv)/GSYH oranları ve zorunlu karşılık oranları arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olması ise, bu politika araçlarının imkânsız üçlü modeline özgü olan politika duruşları arasındaki ödünleşmeyi esneklaştırması olarak yorumlanabilir. Buna göre, zorunlu karşılık oranlarında yapılan düzenlemeler ve rezerv biriktirme politikaları, Türkiye'nin imkânsız üçlü kapsamında karşılaştığı açmazlara azaltıcı yönde etkide bulunmakta ve üç amacın da kontrol edilebilmesine daha fazla olanak sağlamaktadır.

⁶ Hutchison, M., Sengupta, R. ve Singh, N. (2010) yaklaşımı benimsenmiştir.

⁷ Ramsey RESET test sonuçlarına göre

⁸ Kalman (1961) tarafından geliştirilmiştir.

Vektör Otoregresyon Analizi Sonuçları: Zorunlu Karşılık Oranları (ZKO) (2009:06-2011:12)

	Artık Terim	Zorunlu Karşılık Oranları
Artık terim (-1)	0.0424 (0.186)	-0.007* (0.004)
Artık terim (-2)	-0.404** (0.197)	0.0085* (0.004)
ZKO (-1)	-7.995 (6.280)	1.735*** (0.147)
ZKO (-2)	12.534* (6.760)	-0.777*** (0.158)
Sabit	-0.201** (0.085)	0.0027 (0.0019)

*, **, *** sırası ile %90, %95 ve %99 güven düzeylerine karşılık gelmektedir. Standart hatalar parantez içinde gösterilmiştir.

Granger Nedensellik Analizi Sonuçları: Zorunlu Karşılık Oranları (2009:06-2011:12)

	F-İstatistik	Olasılık
ZKO, artık terimin Granger nedeni değildir.	8.274***	0.007
Artık terim, ZKO'nun Granger nedeni değildir.	5.392**	0.027

*, **, *** sırası ile %90, %95 ve %99 güven düzeylerine karşılık gelmektedir.

Vektör Otoregresyon Analizi Sonuçları: Rezerv/GSYH Oranları (2002:01-2011:12)

	Artık Terim	Rezerv/GSYH
Artık terim (-1)	0.2464*** (0.089)	0.027 (0.038)
Artık terim (-2)	-0.2758*** (0.092)	-0.080** (0.039)
Artık terim (-3)	0.1435 (0.094)	0.0670 (0.040)
Artık terim (-4)	-0.1481 (0.0928)	0.0005 (0.039)
Rezerv/GSYH (-1)	0.3475 (0.219)	0.763*** (0.093)
Rezerv/GSYH (-2)	-0.2015 (0.278)	0.335*** (0.119)
Rezerv/GSYH (-3)	-0.3252 (0.271)	-0.183 (0.116)
Rezerv/GSYH (-4)	0.5075** (0.220)	-0.1503 (0.094)
Sabit	-0.3639** (0.175)	0.298*** (0.075)

*, **, *** sırası ile %90, %95 ve %99 güven düzeylerine karşılık gelmektedir. Standart hatalar parantez içinde gösterilmiştir.

Granger Nedensellik Analizi Sonuçları: Rezerv/GSYH Oranları (2002:01-2011:12)

	F-İstatistik	Olasılık
Rezerv/GSYH, artık terimin Granger nedeni değildir.	2.155**	0.044
Artık terim, Rezerv/GSYH'nin Granger nedeni değildir.	1.437	0.198

*, **, *** sırası ile %90, %95 ve %99 güven düzeylerine karşılık gelmektedir.

Kaynakça:

Aizenman, J., M. Chinn ve H. Ito. (2008). "Assessing the Emerging Global Financial Architecture: Measuring the Trilemma's Configurations over Time." NBER Working Paper, No: 14533.

Akçelik Y., Çörtük O., Turhan İ. (2012). "Relaxing Turkey's Trilemma Trade-off", 11th International Conference of the Middle East Economic Association, Haziran 2012, Mısır.

Fleming, J. M. (1962). "Domestic Financial Policies under Fixed and Floating Exchange Rates". *IMF Staff Papers* 9: 369–379. Reprinted in Cooper, Richard N., ed. (1969). *International Finance*. New York: Penguin Books.

Kalman, R. E. (1960). "A New Approach to Linear Filtering and Problems." *Journal of Basic Engineering*, 82(1): 35-45.

Çörtük O. ve Singh N. (2012). "Turkey's Trilemma Trade-offs", mimeo, UC Santa Cruz.

Hutchison, M., Sengupta, R. ve Singh, N. (2010). "India's Trilemma: Financial Liberalization, Exchange Rates and Monetary Policy", mimeo, University of California, Santa Cruz.

Mundell, R. A. (1961). "The International Disequilibrium System", *Kyklos*, 14(2):154-172.

Mundell, R. A. (1963). "Capital Mobility and Stabilization Policy under Fixed and Flexible Exchange Rates". *Canadian Journal of Economic and Political Science* 29 (4): 475–485. doi:10.2307/139336. Reprinted in Mundell, Robert A. (1968). *International Economics*. New York: Macmillan.

V.3. Likidite Riskinin Piyasa Riskine Etkisi

Bankaların portföylerinde bulunan piyasa riskine maruz kâğıtların büyük zararlar doğurabileceği hem son yaşanan küresel kriz hem de özellikle 2012 yılı Mayıs ayında JP Morgan Chase'in açıkladığı yüksek tutardaki zarar ile bir kez daha görülmüştür. Zararın yanı sıra, bankaların riskli pozisyonlarını elden çıkarmak ve/veya likidite ihtiyacı gereği finansal varlıklarını satma isteği, piyasadaki likidite koşullarının ani ve şiddetli biçimde bozulmasına neden olabilmektedir. Bu durum, piyasa likiditesi ve fonlama likiditesi arasında geri beslemeli bir süreç yaratmakta ve sonuçları itibarıyla likidite sorunlarının artmasına ve büyük zararlar yazılması yoluyla sermayenin erimesine yol açabilmektedir. Özellikle piyasalara erişimin kısıtlı ve maliyetli olduğu koşullarda riskin boyutu oldukça derinleşebilmektedir. Merkez bankalarının piyasadaki likiditeyi kolaylaştırıcı politikaları sistemin işlevliliğine büyük katkı sağlasa da, piyasa kaynakları ile fonlama sağlayarak faaliyetlerini sürdürebilen bir bankacılık sisteminin varlığı finansal istikrar açısından önemlidir.

Bu kapsamda, yaşanan krizlerin tipik özellikleri ve yarattığı hasarlar dikkate alındığında, piyasa likiditesi ve fonlama likiditesi arasındaki etkileşimin de bir şekilde piyasa riski çerçevesinde değerlendirilerek risk yönetiminin geliştirilmesi gerekmektedir. Nitekim, daha ihtiyatlı risk ölçüm yöntemlerini temel alan teknik alt yapının oluşturulması, sağlıklı işleyen bir finansal sistem için büyük önem taşımaktadır. Bankalarca yaygın şekilde kullanılan "Riske Maruz Değer" (VaR) yönteminin daha ihtiyatlı bir şekli olan "Beklenen Kayıp" (expected shortfall-ES) yöntemi, düzenleyici otoritelerin ve piyasa oyuncularının gündem konuları arasındadır. Konuya ilişkin olarak düzenleyici otoritelerin ortaya koyduğu yaklaşım aşağıda kısaca sunulmuştur⁹.

Basel Bankacılık Denetim Komitesi (Komite), hazırladığı istişare raporunda (Rapor), piyasa riskine karşı bulundurulması gereken sermayenin yetersizliğine işaret etmiştir. Piyasa riskinin döngüselliklerinin azaltılması ve gerekli sermayenin artırılması yönündeki çalışmalar, özellikle kredi riski taşıyan ürünlere odaklanmaktadır. Bu kapsamda içsel model tabanlı ve standart yaklaşımların risk ölçümü konusundaki zayıflıklarını gidermeye yönelik düzenlemeler getirilmektedir. Rapor'da düzenleyici sermaye hesaplamasına esas teşkil eden VaR yönteminin yetersizliğine yer verilmiştir. VaR, belirlenen bir zaman döneminde, belirli bir olasılıkla, finansal bir varlığın veya portföyün değerinde meydana gelebilecek en fazla kayıp olarak tanımlanmaktadır. Hem hesaplanmasındaki kolaylık hem de portföy riskinin tek bir rakamla ifade edebilmesine olanak vermesi, yöntemin yaygın olarak kullanılmasını da beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan, VaR yönteminin "uç durum riskini" (tail risk) yakalamada yetersiz kalması sonucunda Komite, oluşma olasılığı düşük ancak yaratabileceği hasar büyük olan oldukça uç durumlara karşı da sermaye bulundurulmasını sağlayabilecek bir yöntem olan ES yöntemini alternatif olarak değerlendirmektedir. ES, belli bir güven düzeyindeki değeri esas alan VaR'dan farklı olarak, bu güven düzeyine denk gelen eşik değerden daha uç durumların beklenen değerine dayanmaktadır. Bu kapsamda, ES uç kuyruk riskini daha kapsamlı şekilde dikkate almaktadır. ES'nin kullanılması operasyonel açıdan bazı zorluklar getirirse de, fayda-maliyet analizi çerçevesinde artıları

⁹ BCBS, Fundamental review of the trading book, Consultative document, Mayıs 2012

oldukça ağır basmaktadır. Buna ek olarak Komite'nin VaR yöntemine alternatif olarak sunduğu bir diğer seçenek ise VaR yönteminin likidite riskini içerecek şekilde geliştirilmesidir. Akademik yazında L-VaR olarak bilinen bu modeller de VaR yönteminin öngördüğü piyasa riskinin üzerinde bir riske işaret etmektedir.

Komite'nin piyasa riskine ilişkin önemli adımlarından bir diğeri ise likidite riskine ilişkin ek yükümlülüklerin getirilmesidir. Söz konusu ek yükümlülükler, alım-satım portföyündeki ürünlerin likit olması varsayımını ortadan kaldırmak için atılan önemli bir adımdır. Piyasa riski ölçüm yöntemleri, bankaların 10 gün içerisinde pozisyonlarından çıkabilecekleri ya da ters pozisyon olarak kendilerini koruyabilecekleri üzerine kuruludur. Oysa krizden alınan önemli derslerden biri, bu varsayımın geçerli olmadığıdır. Likidite koşulları kötüleştiğinde, bankalar riskli pozisyonlarını başlangıçta öngördüklerinden daha uzun süre ellerinde tutmak zorunda kalmış ve likidite primindeki dalgalanmalara bağlı olarak büyük zararlar etmişlerdir. Buna göre, Komite'nin piyasa likiditesi riskine ilişkin önerisi üç unsurdan oluşmaktadır:

- (i) Stresli piyasa ortamlarında, fiyatların önemli derecede etkilenmeden pozisyon çıkışı ya da karşı koruma pozisyonu alımının yapılabilmesi için gerekli sürenin (likide etme süresi) belirlenmesi ve bu kapsamda 10 günden 1 yıla kadar bir zaman aralığının beş kategori altında değerlendirilmesi;
- (ii) Farklı likide etme süresi risk ölçümüne dâhil edilerek ek sermayenin hesaplanması ve bu şekilde kısa sürede pozisyonlarını kapatamayan bankaların daha yüksek sermaye bulundurmasının sağlanması ve
- (iii) Likidite primlerinde oluşabilecek ani artışlara karşı belli kriterler altında bankalara ek sermaye yükümlülüğü getirilmesi.

Bu kriterler, piyasa riski ölçütünün genişletilmiş likide etme süresi altında dahi yetersiz olduğu durumda likit olmayan ürünlerin belirlenmesini ve likidite risk primlerindeki dalgalanmalara karşı yeterli sermayenin temin edilmesini sağlayacaktır. Bunlara ek olarak Komite ayrıca, piyasa likiditesinin içsel niteliğini risk ölçümüne iki olası seçenek yoluyla dâhil etmek istemektedir. İçsel likidite bölümü, bankaya özgü portföy özelliklerini (örneğin büyük tutarda olma ya da yoğunlaşma riski taşıma) kapsamaktadır. Bu kapsamda Komite'nin temel yaklaşımı, likide etme sürelerinin uzatılması ya da daha ihtiyatlı değerlendirme yöntemlerinin uygulanması şeklindedir.

Son olarak, Komite risk ölçüm yöntemlerinde standart ve model tabanlı yöntemlerin avantaj ve dezavantajlarını ve birbirleri ile olan ilişkilerini değerlendirmektedir. Buna göre, bankalar arası karşılaştırmaya olanak sağlayan standart yöntemin kullanılması zorunlu tutulmakta ve standart yöntem ile öngörülen sermayenin model tabanlı yöntemden elde edilecek sonuçlara bir alt sınır teşkil etmesi istenmektedir. Model tabanlı yaklaşımda, modelin onaylanma sürecinin belli adımlara bölünmesi ve bu şekilde model performanslarının daha sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi beklenmektedir. İçsel model yaklaşımında ES ölçüm yönteminin esas alınması, piyasa riski analizlerine önemli ölçüde ihtiyatlılık getirecektir. Diğer yandan, revize edilen standart yöntemde, kısmi risk faktörü yaklaşımı esas

alınmaktadır. Bu yaklaşıma göre, benzer risk özelliklerine sahip ürünler aynı dilimlerde yer alacak ve Komite'nin belirlediği risk ağırlıklarına tabi olacaklardır. Dilim sayısının beş geniş sınıfa ayrılan ürünler için yaklaşık yirmi olması öngörülmekte olup, bu rakam ampirik çalışmalar ile belirlenecektir. Kısmi risk faktörü yaklaşımına alternatif olarak Komite, "Fuller risk faktör yaklaşımını" da görüşe sunmaktadır. Buna göre, ürünler düzenleyici otoritenin belirlediği risk faktörleri ile doğrudan ilişkilendirilecektir. Bu risk faktörlerine şok uygulanarak sermaye gereksinimi belirlenecektir. Bu durumda banka, bir fiyatlama modeli kullanarak uygun risk faktörleri çerçevesinde portföyündeki ürünlerin her biri için risk pozisyonunu belirleyecektir.

V.4. Finansal Üçleme: Finansal Erişim, Finansal Eğitim ve Finansal Tüketicinin Korunması

Uluslararası literatürde, finansal istikrarı yakından ilgilendiren ve ona katkı sağlayan, bireylerin finansal sistemle ilişkisini farklı açılardan ele alan üç temel kavram yer almaktadır. Bunlar; finansal erişim¹⁰, finansal eğitim ve finansal tüketicinin korunmasıdır. Küresel finansal kriz, bu kavramların önemini ve finansal istikrar ile ilişkisini ön plana çıkarmıştır.

Birçok merkez bankası fiyat istikrarı temel amacının yanında finansal istikrarı da destekleyici amaç olarak kabul etmektedir. Bu amaç, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası dâhil olmak üzere bazı merkez bankalarının kanunlarında bulunmaktadır. Dolayısıyla, merkez bankaları bir yandan yasal yükümlülükleri, diğer yandan söz konusu kavramların finansal istikrarla olan yakın ilişkileri nedeniyle finansal erişim, finansal eğitim ve finansal tüketicinin korunması çalışmalarının içinde yer almaktadır.

Finansal Erişim

Finansal erişim, güvenli ve iyi düzenlenmiş finansal piyasa ürün ve hizmetlerine uygun maliyetli, zamanında ve yeterli erişimin sağlanması ve geliştirilmesi; bu ürün ve hizmetlerin finansal refah ile ekonomik ve sosyal katılımı da destekleyecek nitelikte düzenlemeler ile finansal eğitimi de kapsayan mevcut ve yaratıcı yaklaşımların uygulanmasıyla toplumun tüm kesimlerince kullanımının yaygınlaştırılması sürecini ifade etmektedir¹¹.

Demirgüç-Kunt ve Klapper (Nisan 2012) tarafından yapılan çalışmada küresel finansal erişim veritabanı ve bir endeks (Global Findex) oluşturulmuştur. 148 ülkede 150 binin üzerinde yetişkin denek kullanılarak yapılan ankette 18 soru sorulmuştur. Genel olarak finansal erişimi ölçmede, bir finansal kuruluştaki hesabı olma, hesaba erişme ve onu kullanma sıklığı, ödeme yapma, tasarruflarını bir finansal kuruluştaki değerlendirme, kredi kullanımı ve sigortacılık hizmetlerine erişim gibi ölçütler baz alınmaktadır. Diğer yandan, Honohan (2007) ve Dünya Bankasına göre, Türkiye finansal erişim düzeyi olarak dünya ortalamasının bir miktar üzerinde yer almaktadır.

Uluslararası platformda da bu alanda çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Kasım 2009'daki G-20 Pittsburgh Zirvesi sonrasında finansal erişim ile ilgili çalışmalar yapmak üzere, Finansal Erişim Uzmanlar Grubu kurulmuştur. Grup tarafından hazırlanan Eylem Planı ile dokuz adet "G-20 yenilikçi finansal erişim ilkesi" belirlenmiştir. Bunlar; liderlik, çeşitlilik, yenilik, koruma, güçlendirme, işbirliği, bilgi, orantılılık ve çerçevedir. Kasım 2010'daki G-20 Seul Zirvesi'nden sonra ise, Finansal Erişim Uzmanlar Grubu, Finansal Erişim Küresel Ortaklığı (Global Partnership for Financial Inclusion - GPFI) platformuna dönüştürülerek resmi bir yapıya kavuşturulmuştur. GPFI, G-20 üyesi olan ve olmayan ülkeler, özel sektör, sivil toplum ile çeşitli bölgesel, ulusal, uluslararası kurum ve kuruluşlar ile işbirliği yaparak, Eylem Planı'nın uygulanması ve sistematik eşgüdümünün sağlanması ile finansal erişime

¹⁰ Uluslararası literatürde kullanılan "financial inclusion" ve "financial access" kavramlarının karşılığı olarak ülkemizde *finansal erişim*, *finansal tabana yayılma* ve *finansal katılım* gibi çeşitli terimler kullanılmakla birlikte, bu çalışmada "finansal erişim" ifadesi kullanılmıştır.

¹¹ OECD, INFE, "Developing a Roadmap on Financial Inclusion and the Role of Financial Education" (Finansal Erişim İçin Bir Yol Haritası Geliştirmek ve Finansal Eğitimin Rolü), 8. INFE Toplantısı Referans Dokümanı, Ekim 2011.

ilişkin farkındalığı artırmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır. GPFI'nın anahtar uygulayıcı ortakları, Finansal Erişim Birliği (Alliance for Financial Inclusion - AFI), Yoksullara Yardım için Danışma Grubu (Consultative Group to Assist the Poor - CGAP) ve Uluslararası Finans Kurumudur (International Finance Corporation - IFC). Ayrıca, Ocak 2012'de Dünya Bankası dördüncü uygulayıcı ortak olarak GPFI'ya katılmıştır. GPFI'da G-20 Troyka ülkeleri eş başkanlık görevini yürütmektedir. GPFI bünyesinde oluşturulan 3 tane alt grup bulunmaktadır. Bunlar, "Yenilikçi Finansal Erişim İlkeleri ve Standart Belirleyici Kuruluşların Dâhil Edilmesi", "KOBİ Finansmanı" ile "Finansal Erişim Veri ve Ölçümü"dür. KOBİ Finansmanı alt grubunda ülkemiz, ABD, Almanya ve İngiltere ile birlikte eş başkanlık görevini yürütmektedir. GPFI'nın çalışmaları kapsamında finansal erişim ile ilgili pek çok konuda raporlar hazırlanıp, kamuoyu ile paylaşılmaktadır.

Diğer yandan, G-20 Meksika dönem başkanlığı da, finansal erişim konusunu kendi dönem başkanlığı sürecinde ön plana çıkardığı beş¹² konu arasına almış ve bu konuya verdiği önemi vurgulamıştır. G-20 Meksika Başkanlığında "Finansal Erişim Gündemi" altında yapılan çalışmalardan biri "Finansal Erişim Emsal Öğrenme Programı"dır. Söz konusu program, aşağıda yer alan üç aşamalı bir süreçten oluşmaktadır:

1. Finansal erişim konusunda ulusal taahhütte bulunmak ve eşgüdüm mekanizması kurmak,
2. Finansal erişime ilişkin bir ulusal strateji oluşturmak,
3. Eylem planını gerçekleştirmek ve tecrübeleri paylaşmak.

Bu kapsamda, 22 Nisan 2012 tarihinde Dünya Bankası ve Meksika Maliye Bakanlığı ev sahipliğinde bir seminer düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra, finansal erişim konusunda taahhütte bulunan ülkelerin katılımıyla 17 Haziran 2012 tarihinde Los Cabos, Meksika'daki G-20 Zirvesi'nde bir imza töreni yapılarak söz konusu programın resmileştirilmesi planlanmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin Kalkınma için Finansal Erişim Özel Temsilcisi (United Nations Secretary-General's Special Advocate (UNSGSA) for Inclusive Finance for Development) Hollanda Prensesi Maxima'nın öncülüğünde de dünyanın birçok yerinde, toplumun her kesiminden insanlara ulaşarak çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. Bu kapsamda, etkili politikalar, güçlü hükümet liderliği, sektörler arası ortaklıklar ve iyi ürünlerin geliştirilmesi teşvik edilmektedir. Bu çabaların sonucunda, finansal erişimin artırılmasına yönelik somut sonuçlar alındığı belirtilmekte olup, 2011 yılı Eylül ayında bir yıllık rapor yayınlanmıştır.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organisation for Economic Cooperation and Development - OECD) bünyesindeki Uluslararası Finansal Eğitim Ağı (International Network on Financial Education - INFE) kapsamında 2010 yılı Ekim ayında oluşturulan ve TCMB'nin de üyesi olduğu "Finansal Erişimde Finansal Eğitimin Rolü" alt grubu da finansal erişime talep yönlü bir bakış

¹² Meksika'nın belirlediği konular: (1) Büyüme ve istihdam, (2) finansal sistemin güçlendirilmesi ve finansal erişimin teşvik edilmesi, (3) uluslararası finansal mimarinin geliştirilmesi, (4) gıda güvenliği ve emtia fiyatları oynaklığı, (5) sürdürülebilir ve yeşil büyüme, iklim değişikliği ile mücadele.

açısıyla çalışmalarını sürdürmektedir. Ayrıca, Dünya Bankası ve CGAP de finansal erişim konusunda önemli çalışmalar yürütmektedir.

Ülkemiz, finansal erişim konusunda uluslararası alanda yapılan çalışmalara özellikle veri toplama ve anket çalışmaları yoluyla destek sağlamaktadır. Hazine Müsteşarlığı, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ve TCMB başta olmak üzere birçok kurum finansal erişim ile ilgili çalışmalar yapmaktadır.

Finansal Eğitim

Finansal eğitim, tüketicilerin, yatırımcıların finansal ürün ve kavramları kavrayışlarını geliştiren, bilgilendirme ve öğretme yoluyla finansal riskler ve fırsatların farkında olmalarını, bilinçli seçimler yapmalarını, yardım için nereye başvuracaklarını öğrenmelerini, finansal refahlarını geliştirecek bir güven ve yetenek geliştirmelerini sağlayan süreçtir (OECD, 2005).

Bireysel ve toplumsal anlamda artan finansal farkındalık ve eğitim, finansal piyasaların daha etkin ve verimli çalışmasına, finansal istikrarın sağlanmasına, dolayısıyla ekonominin genelinde gelişmeye ve toplumsal refahın artmasına katkıda bulunmaktadır. Finansal eğitim, bireylerin finansal ürün ve hizmetler ile finansal riskler ve yatırım hakkındaki bilinç ve bilgi düzeylerinin artmasını, dolayısıyla finansal ürün ve hizmetlerin etkin ve yerinde kullanımını desteklemektedir.

Uluslararası platformda, OECD bünyesindeki INFE çalışma ağı, finansal eğitimin artırılması konusunda önemli çalışmalar yapmaktadır¹³. OECD / INFE "Finansal Eğitim Ulusal Stratejisi Üst Düzey İlkeleri" taslak raporu, INFE üyelerinin onayına sunulmuştur. Daha sonra, Finansal Piyasalar Komitesi ile Sigorta ve Özel Emeklilik Komitesi tarafından incelenen Rapor, Haziran ayında Los Cabos'taki G-20 Zirvesi'nde Liderlerin onayına sunulacaktır. TCMB, INFE çalışma ağının bir üyesidir ve grubun finansal eğitim konusundaki çalışmalarını desteklemekte ve çalışmalara aktif katılım ve katkı sağlamaktadır¹⁴.

Son dönemde giderek artan sayıda ülkenin "finansal eğitim ulusal stratejisi"ni oluşturduğu ya da bu doğrultuda çabalarının olduğu görülmektedir. Bu noktada, her ülke için geçerli tek bir en iyi stratejinin olmadığı, stratejiler oluşturulurken ülkeler arasındaki kültürel, ekonomik ve sosyal farklılıkların göz önüne alınması gerektiği vurgulanmalıdır. Ancak, en iyi ülke örnekleri ve uluslararası kuruluşların çalışmaları, her ülkenin kendi finansal eğitim stratejisini oluşturmasında önemli bir rehber niteliğindedir.

Grifoni ve Messy (2012) tarafından yapılan çalışmada, finansal eğitime ilişkin ulusal strateji konusunda atılacak adımlar ve ülkelerin ilerleme düzeyi ele alınmıştır. Buna göre, 14 ülke ulusal stratejisini uygulamaya geçirmişken, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 19 ülke ulusal strateji oluşturmayı değerlendirmekte ve tasarlamakta olup, henüz uygulamaya geçmemiştir (Tablo 1).

¹³ <http://www.financial-education.org>

¹⁴ TCMB, INFE'de yer alan "Finansal Eğitim Ulusal Stratejisi" ve "Finansal Erişimde Finansal Eğitimin Rolü" alt gruplarına üyedir.

Tablo V.4.1. Finansal Eğitime İlişkin Ulusal Strateji Konusunda Ülkelerin İlerleme Düzeyi*

Ulusal Strateji	Ülkeler
<i>Ulusal Stratejisi olan ve uygulayan (Uygulama tarihi)</i>	Avustralya (2011), Brezilya (2010), Çek Cumhuriyeti (2010), Gana (2009), Hindistan (2006/2010), İrlanda** (2009), Malezya (2003), Hollanda (2008), Yeni Zelanda (2008, 2010), Portekiz (2011), Slovenya (2011), İspanya (2008), Birleşik Krallık (2003), ABD (2006, 2011).
<i>Ulusal Stratejisi değerlendiren ve tasarlayan (Henüz uygulamaya geçmeyen)</i>	Kanada, Kolombiya, Estonya, Endonezya, Kenya, Letonya, Lübnan, Malavi, Meksika, Peru, Polonya, Romanya, Sırbistan, Güney Afrika, İsveç, Tanzanya, Türkiye , Uganda, Zambiya.

* Şubat 2012 itibarıyla. Danimarka'nın bir ulusal stratejisi yok, ancak finansal eğitimden sorumlu bir ulusal kurulu var.

** İrlanda, ulusal stratejisi olmadığı halde, bir yürütme grubunun tavsiyelerine dayanan bir yaklaşıma sahiptir ve çalışmada bu, ulusal strateji gibi değerlendirilmiştir.

Kaynak: Grifoni, A. ve Messy, F-A (2012), "Current Status of National Strategies for Financial Education: A Comparative Analysis and Relevant Practices", OECD WP on Finance, Insurance and Private Pensions No. 16.

Ülkemizde finansal sektörün büyüme hızı son dönemlerde yüksek seyretmesine rağmen, gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında borçluluk seviyelerinin halen düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Diğer yandan, TCMB "finansal istikrar kapsamında finansal eğitim" bakış açısı ile finansal eğitim konusuna özel bir önem atfetmektedir¹⁵. Konunun önemi, bireysel ve toplumsal açıdan sağlayacağı faydalar düşünüldüğünde, finansal eğitimin ulusal bir politika çerçevesi gerektirdiği değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, Finansal İstikrar Komitesi (FİK) tarafından verilen görev doğrultusunda, SPK'nın eşgüdümünde "Finansal Eğitim Ulusal Stratejisi ve Eylem Planı" taslağı hazırlanmış olup, çalışmanın yakın zamanda sonuçlandırılarak FİK'in onayına sunulması beklenmektedir.

Finansal Tüketicinin Korunması

Finansal tüketicinin korunması, finansal ürün ve hizmetleri arz edenler ile bunları tüketenler arasında hakkaniyetli ve adil bir alışveriş ortamını temin etmeye yönelik düzenlemeleri ifade etmektedir¹⁶.

Finansal ürün ve hizmet çeşitliliğindeki hızlı artış ve bunların giderek daha karmaşık hale gelmesi, bireylere yatırım, tüketim ve tasarruf kararlarında birçok alternatif sunarken, aynı zamanda bireylerin üstlendikleri riskleri de artırmaktadır. Finansal ürün ve hizmetleri kullanan tüketicilerin hak ve menfaatlerinin korunmasına ilişkin politikaların geliştirilmesi, bireylerin risk yönetimlerini olumlu yönde etkilemekte ve finansal piyasalardaki rekabeti artırmaktadır. Finansal tüketicinin korunması, başta tasarruf sahipleri ve yatırımcılar olmak üzere, finansal ürün ve hizmetlerden yararlananların sisteme olan güvenini artırarak finansal sistemin etkin ve verimli bir şekilde işlemesine katkıda bulunmakta ve finansal istikrarı desteklemektedir.

¹⁵ "Finansal Eğitim ve Finansal Farkındalık: Zorluklar, Fırsatlar ve Stratejiler" Uluslararası Konferans, 9-11 Mart 2011, İstanbul http://www.tcmb.gov.tr/yeni/konferans/financial_education/konferans.html, "Dünyada ve Türkiye'de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansal Eğitim" Kitapçığı, Mart 2011 http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/finansal_egitim.pdf

¹⁶ BDDK, Finansal Tüketicinin Korunması Politika Tebliği Taslağı, Mart 2012.

Küresel krizin ardından hanehalkının maruz kaldığı risklerin finansal sistem üzerinde oluşturduğu baskının da etkisiyle, ulusal ve uluslararası alanda tüketicinin korunmasına ilişkin politikaların güçlendirilmesine ilişkin çalışmalar yoğunlaşmıştır. G-20 liderlerinin talebi doğrultusunda Finansal İstikrar Kurulunun (Financial Stability Board - FSB) eş güdümünde, OECD ve diğer uluslararası kuruluşlar ile işbirliği içinde, "Consumer Finance Protection with particular focus on credit" başlıklı bir rapor hazırlanmış ve 2011 yılı Kasım ayındaki zirvede liderlere sunulmuştur.

Diğer yandan, finansal tüketicinin korunması konusunda OECD de önemli çalışmalar yapmaktadır. Söz konusu kurumun çatısı altında yer alan Finansal Piyasalar Komitesine (Committee on Financial Markets) bağlı Finansal Tüketicinin Korunması Görev Gücü (Task Force on Financial Consumer Protection) çalışmaları kapsamında 10 üst düzey ilke belirlemiş olup, oluşturulması planlanan Rapor üzerindeki çalışmalar sürmektedir (bkz. TCMB Finansal İstikrar Raporu Sayı 13, Özel Konu 9). TCMB de, Hazine Müsteşarlığı ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ile birlikte ülkemizi Görev Gücünde temsil etmektedir. Diğer yandan, finansal tüketicinin korunması konusunda uluslararası düzeyde işbirliği ve bilgi paylaşımını sağlamayı amaçlayan bir ağ kurulması yönündeki çabalar da devam etmektedir.

Ulusal bazda ise, FİK tarafından verilen görev doğrultusunda, BDDK'nın eş güdümünde "Finansal Tüketicinin Korunması Politika Tebliği ve Stratejik Planı" taslakları hazırlanmış olup, çalışmaların kısa zamanda sonuçlandırılarak FİK'in onayına sunulması beklenmektedir.

Sonuç

Bütçe, gelir-gider, yatırım, tasarruf ve tüketim kararları bireyler ve şirketler için her zaman önemli olmuştur, ancak küresel finansal kriz bu konuların öneminin daha iyi anlaşılması için bir fırsat yaratmıştır. Finansal ürün ve hizmetlerin artan çeşitliliği ve karmaşıklığı ile bireylerin artan sorumlulukları ve aldıkları riskin farkında olmalarının önemi, yaşam sürelerinin uzaması, bireysel emeklilik sistemlerinin ön plana çıkması ve genç yaşta yüksek borçluluk düzeyleri gibi yaşanan demografik değişimler finansal üçlemede yer alan kavramların önemini artırmakta ve belli düzeyde bir finansal bilgi, birikim, yeterli risk analizi yapabilme kapasitesi ve farkındalık gerektirmektedir.

Bireysel ve toplumsal açıdan sağlayacağı faydalar dikkate alındığında finansal eğitim, finansal erişim ve finansal tüketicinin korunması konularının sağlam bir politika çerçevesi, politika iradesi ve kararlılık gerektirdiği düşünülmektedir. Tüm bu kavramların finansal istikrar ile yakından ilişkili olması nedeniyle, bu konularda yapılacak çalışmaların finansal istikrara önemli katkı sağlayacağı açıktır. TCMB, finansal istikrar bakış açısı ile finansal erişim, finansal eğitim ve finansal tüketicinin korunması konularında ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde ulusal ve uluslararası alandaki çalışmalara aktif olarak katılım sağlamaya ve söz konusu çalışmaları desteklemeye devam edecektir.

Kaynakça:

Demirgüç-Kunt A., Klapper L., "Measuring Financial Inclusion – The Global Findex Database", Dünya Bankası, Nisan 2012.

FSB "Consumer Finance Protection with Particular Focus on Credit", 2011.

"G-20 Financial Inclusion Action Plan", Financial Inclusion Experts Group.

Grifoni, A. ve Messy, F-A (2012), "Current Status of National Strategies for Financial Education: A Comparative Analysis and Relevant Practices", OECD WP on Finance, Insurance and Private Pensions No. 16.

Honohan P., "Cross-Country Variation in Household Access to Financial Services", 2007.

OECD "Recommendation on Principles and Good Practices for Financial Education and Awareness", 2005.

OECD "Financial Literacy and Consumer Protection: Overlooked Aspects of the Crisis - Recommendation of the Council on Good Practices on Financial Education and Awareness Relating to Credit", 2009.

OECD "G-20 High-Level Principles on Financial Consumer Protection", 2011.

OECD, INFE, "Developing a Roadmap on Financial Inclusion and the Role of Financial Education" (Finansal Erişim İçin Bir Yol Haritası Geliştirmek ve Finansal Eğitimin Rolü), 8. INFE Toplantısı Referans Dokümanı, Ekim 2011.

TCMB "Dünyada ve Türkiye'de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansal Eğitim", 2011.

TCMB Finansal İstikrar Raporu Sayı 11, Özel Konu 7, Aralık 2010.

TCMB Finansal İstikrar Raporu Sayı 13, Özel Konu 9, Kasım 2011.

"United Nations Secretary-General's Special Advocate (UNSGSA) for Inclusive Finance for Development" (Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin Kalkınma için Finansal Erişim Özel Temsilcisi), Yıllık Rapor, Eylül 2011.

V.5. Tahvil/Bono İhraçları

Yakın zamana kadar ülkemizde kamu kesimi hariç tahvil bono piyasasındaki gelişim sınırlı kalmıştır. Son yıllarda ise gerek kamu borçlanma gereğinin azalmasına bağlı olarak kamunun dışlama etkisinin azalması gerek düzelen makro ekonomik göstergeler sonrasında sağlanan ve küresel krize rağmen sürdürülen finansal istikrarın katkısı ile tahvil bono piyasasında özel sektörün ihraçları artmaya başlamıştır. Büyük kısmı bankalarca gerçekleştirilen özel sektör tahvil ve ihraçlarının yanı sıra bankacılık kesimi dışındaki firmalarımızın da ihraçları artmaktadır.

Bu notta, öncelikle küresel ölçekte tahvil bono piyasaları, sonrasında da ülkemizdeki gelişmeler incelenecektir.

I. Uluslararası Tahvil Bono Piyasaları

Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) verilerine göre finansal kuruluşların buldukları ülke içinde gerçekleştirdikleri menkul kıymet ihraçları incelendiğinde, ABD finansal kuruluşlarının, gelişmiş sermaye piyasalarına da bağlı olarak, hem miktarsal olarak hem de aktiflere oran bakımından incelenen ülke bankacılık sektörleri arasında en yüksek paya sahip oldukları gözlenmektedir. AB ülkeleri ve ABD'nin finansal kuruluşlarının yurt içi menkul kıymet piyasalarından borçlanmalarının bankacılık sektörü aktiflerine oranı, 2011 yılının üçüncü çeyreğine gelindiğinde oldukça gerilemiştir. Söz konusu oranın gerilemesinde, önce ABD'de yaşanan kriz ve sonrasında AB borç krizi nedeniyle sermaye piyasalarında yaşanan dalgalanmalar sonucu tahvillerin çevrilme oranlarındaki (roll-over) düşüş ve bunun sonucu olarak bankaların daha çok merkez bankası kaynaklarına yönelmeleri etkili olmuştur.

Genel olarak bakıldığında, gelişmekte olan ülke finans sektörlerinin, gelişmiş ülkelerin aksine yurt içi piyasalardan menkul kıymet ihracı yolu ile elde ettikleri fon miktarlarında artış gözlenmiştir. Söz konusu artışta, 2010 yılı ile başlayan gelişmekte olan ülkelere doğru hızlı sermaye akımlarının da etkisi bulunmaktadır.

Tablo V.5.1. Finansal Kuruluşlarca Yurt İçi Piyasalarda Çıkarılan Borçlanma Araçları (Milyar ABD doları)

	2009	2010	09.11
ABD	12.394,0	10.845,0	10381,0
Fransa	1.174,7	1.182,5	1290,1
İspanya	934,4	798,8	756,6
İtalya	782,6	701,1	744,0
Avustralya	606,1	659,5	586,0
Brezilya	423,8	497,1	510,5
Almanya	909,5	530,2	446,8
G. Kore	331,0	255,3	237,3
Meksika	123,7	146,5	139,0
Malezya	34,5	59,2	72,7
Polonya	7,1	8,4	11,7
Macaristan	9,6	8,6	9,9

Kaynak: BIS Quarterly Review

Tablo V.5.2. Finansal Kuruluşlarca Yurt İçi Piyasalarda Çıkarılan Borçlanma Araçlarının Bankacılık Sektörü Toplam Aktiflerine Oranı (%)

	2009	2010	09.11
ABD	93,9	74,9	69,4
İtalya	42,3	33,6	-
İspanya	38,6	29,6	-
Meksika	33,4	33,9	28,9
Fransa	26,4	24,3	-
Brezilya	24,6	21,4	21,6
G. Kore	22,7	16,7	14,9
Avustralya	20,6	24,3	19,1
Almanya	17,6	8,4	7,0
Malezya	7,4	11,9	13,6
Macaristan	5,9	6,0	7,7
Polonya	1,9	2,2	3,0

Kaynak: BIS Quarterly Review ve IMF FSI istatistikleri

Tablo V.5.3. Finansal Kuruluşlarca Uluslararası Piyasalarda Çıkarılan Borçlanma Araçları (Milyar ABD doları)

	2009	2010	09.11
ABD	5.444,5	5.539,3	5445,9
Almanya	2.502,2	2.318,3	2393,4
İspanya	1.674,6	1.595,4	1680,6
Fransa	1.545,4	1.518,1	1630,0
İtalya	1.072,9	1.000,7	1038,8
Avustralya	525,9	562,6	567,8
Brezilya	72,0	95,9	116,5
G. Kore	86,9	95,3	105,0
Malezya	26,5	32,1	31,5
Meksika	28,7	22,6	22,6
Macaristan	13,4	10,3	9,9
Polonya	3,5	5,2	6,2

Kaynak: BIS Quarterly Review

Tablo V.5.4. Finansal Kuruluşlarca Uluslararası Piyasalarda Çıkarılan Borçlanma Araçlarının Bankacılık Sektörü Toplam Aktiflerine Oranı (%)¹

	2009	2010	09.11
İspanya	69,2	59,1	
İtalya	58,0	48,0	
Almanya	48,4	36,7	37,6
ABD	41,2	38,3	36,4
Fransa	34,7	31,2	
Avustralya	17,9	20,7	18,5
Macaristan	8,2	7,2	7,7
Meksika (1)	7,8	5,2	4,7
G. Kore	6,0	6,2	6,6
Malezya	5,7	6,4	5,9
Brezilya	4,2	4,1	4,9
Polonya	0,9	1,3	1,6

Kaynak: BIS Quarterly Review ve IMF FSI istatistikleri

(1) Eylül 2011 toplam aktifler verisi için Ağustos 2011 verisi kullanılmıştır.

Finansal kuruluşların uluslararası piyasalarda gerçekleştirdikleri menkul kıymet ihraçları incelendiğinde ise miktarsal olarak ABD finansal kuruluşları yine açık ara önde iken, bankacılık sektörü aktiflerine oranı incelendiğinde İspanya, İtalya ve Almanya'nın ilk sıralarda yer aldıkları gözlenmektedir. Bu ülkelerin Euro Bölgesi'ne dâhil olması nedeniyle euro piyasalarında daha aktif olmaları, bu duruma neden olan en önemli faktörlerden biridir. Gelişmiş ülke finans sektörlerinin yurt dışı borçlanma aracı ihraçları, yurt içi ihraçlarına göre daha durağan bir seyir izlemiş ve yukarıda bahsedilen düşüş boyutunda bir azalma yaşanmamıştır.

Gelişmekte olan ülkeler incelendiğinde ise Brezilya ve Macaristan sırasıyla miktarsal ve oransal olarak en fazla ihraca sahip ülkeler olarak ön plana çıkmaktadır. Brezilya ve Güney Kore 2011 yılında uluslararası piyasalardaki tahvil ihraçlarını artırırken, özellikle 2011 yılının son çeyreğinde yaşanan olumsuz piyasa koşulları ve azalan risk iştahına bağlı olarak diğer ülkelerde 2010 yılı sonuna göre tahvil ihraçlarında sınırlı da olsa düşüş görülmüştür (Tablo V.5.1, Tablo V.5.3).

Reel sektör firmalarınca ihraç edilen menkul kıymetler incelendiğinde ise yine sermaye piyasaları oldukça derin olan başta ABD olmak üzere gelişmiş ülke firmalarının tahvil ihraçlarının görece yüksek olduğu görülmektedir. 2009 yılından 2011 yılının ortalarına kadar gerek yurt içi gerek uluslararası piyasalarda yapılan toplam ihraç tutarlarında genel olarak bir artış eğilimi gözlenmektedir. Söz konusu gelişmede düşük faiz oranları ve artan likidite ile birlikte firmaların piyasadan menkul kıymet yolu ile borçlanmalarının bankalardan borçlanmalarından daha uygun koşullarda olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülke reel sektör firmalarından, Güney Kore, Meksika, Brezilya ve Malezya firmalarının 2009 - 2011 Haziran döneminde hem yurt içi hem yurtdışı tahvil ihraçlarında artan sermaye hareketlerine paralel olarak önemli artışlar gözlenmekle birlikte 2011 yılının ikinci yarısından itibaren tüm ülkelerin reel sektör firmalarının stok ihraç tutarlarında düşüş gözlenmektedir (Tablo V.5.5, Tablo V.5.6).

Tablo V.5.5. Reel Sektör Firmalarınca Yurt İçi Piyasalarda Çıkarılan Borçlanma Araçları (Milyar ABD doları)

	2009	2010	09.11
ABD	3.025,8	3.143,8	3.244,7
G.Kore	309,5	380,6	398,8
Almanya	344,7	352,1	388,1
İtalya	435,6	363,8	358,5
Fransa	278,1	287,3	294,3
Malezya	60,5	85,1	86,3
Avustralya	38,3	44,1	43,3
Meksika	29,2	35,5	35,9
İspanya	22,9	22,7	24,2
Brezilya	9,8	10,6	9,8
Macaristan	0,3	0,4	0,4

Kaynak: BIS Quarterly Review

Gelişmekte olan ülkeler arasında ise Brezilya miktarsal olarak en yüksek tahvil ihraç stokuna sahip iken, yurt içi piyasalardan tahvil yolu ile fonlanmanın toplam aktiflere oranı bakımından Meksika¹⁷ ilk sırada yer almaktadır. Bu iki ülke, finansal sektörleri fonlamalarını geleneksel olarak mevduatın yanı sıra, sermaye piyasası araçlarını da etkin kullandıkları için, fonlanma yapıları gelişmiş ülke finansal sektörlerine daha çok benzemektedir (Tablo V.5.2, Tablo V.5.4).

Tablo V.5.6. Reel Sektör Firmalarınca Uluslararası Piyasalarda Çıkarılan Borçlanma Araçları (Milyar ABD doları)

	2009	2010	09.11	2011
ABD	1.245,4	1.631,7	1.882,9	1.959,8
Fransa	403,7	416,7	443,5	448,6
Almanya	131,0	127,8	136,8	126,8
İtalya	98,6	105,0	100,6	97,4
Meksika	25,7	38,3	50,3	54,7
G. Kore	35,2	40,6	46,5	46,9
Avustralya	23,5	30,3	35,7	38,2
Brezilya	16,8	27,4	33,1	34,7
İspanya	22,8	21,7	23,9	23,4
Malezya	5,6	5,7	6,3	7,8
Macaristan	1,4	2,3	2,4	2,3
Polonya	0,4	0,4	0,4	0,6

Kaynak: BIS Quarterly Review

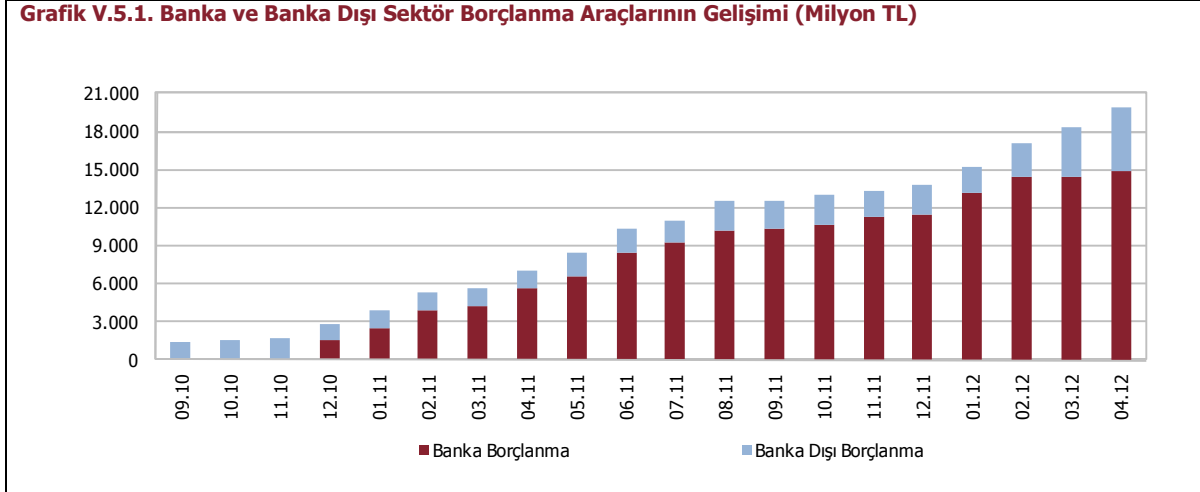
Özel sektör tahvil ve bono piyasalarının finansal sektörü gelişmiş ülkelerde daha derin olduğu, bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerin de bu piyasalarında derinleşme başladığı gözlenmektedir.

¹⁷ Meksika için Aralık 2010 - Eylül 2011 döneminde bankacılık sektörü toplam aktifleri yüzde 9 artarken, tahvil ihraçlarının yüzde 5 azalması, finansal kuruluşların yurt içi menkul kıymet ihraçlarının bankacılık aktiflerine oranında 5 puanlık düşüşe neden olmuştur.

II. Türk Özel Sektör Tahvil Bono Piyasası

Merkezi Kayıt Kuruluşundan alınan verilere göre, 2012 yılı Nisan ayı itibarıyla bankacılık sektörü dahil tüm özel sektör tarafından ihraç edilen menkul kıymetlerin tutarı yaklaşık olarak 20 milyar TL olmuştur. Merkezi Kayıt Kuruluşu ve TCMB verileriyle yapılan hesaplamalara göre bankalarca ihraç edilen borçlanma araçlarının tutarı 15,1 milyar TL iken, banka dışı özel sektör tarafından ihraç edilen tutar 4,9 milyar TL¹⁸ olmuştur (Grafik V.5.1).

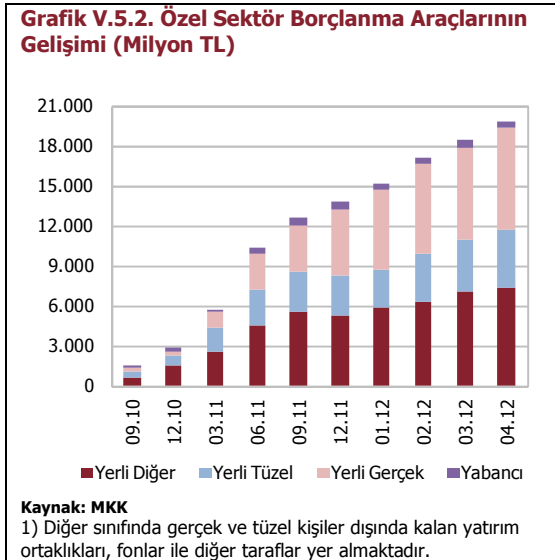
Grafik V.5.1. Banka ve Banka Dışı Sektör Borçlanma Araçlarının Gelişimi (Milyon TL)

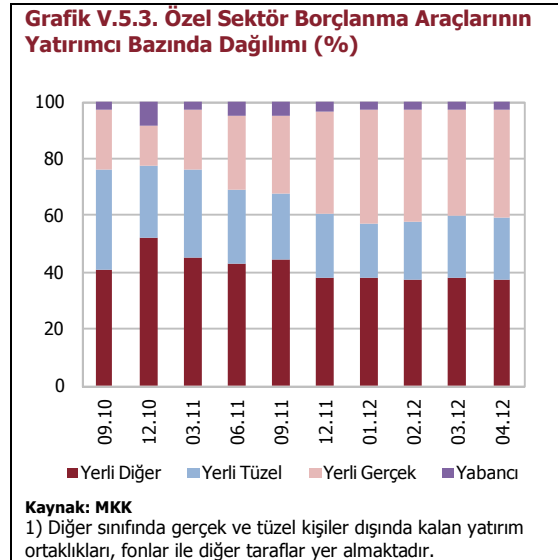
Kaynak: TCMB ve MKK

Bankacılık sektörü dahil tüm özel sektör tarafından ihraç edilen 20 milyar TL tutarındaki menkul kıymetlerin yatırımcı bazında dağılımına bakıldığında, en büyük kısmının yüzde 38,3 ile yurt içinde yerleşik gerçek kişiler olduğu görülmektedir. Geriye kalan tutarın yüzde 21,7'si yurt içinde yerleşik tüzel, yüzde 37,4'ü ise yurt içinde yerleşik yatırım ortaklıkları ile fonların elinde bulunmaktadır. Yurt dışında yerleşiklerin elinde bulunan menkul kıymetlerin payının ise sadece yüzde 2,7 düzeyinde olduğu görülmektedir (Grafik V.5.2, Grafik V.5.3).

Grafik V.5.2. Özel Sektör Borçlanma Araçlarının Gelişimi (Milyon TL)

Grafik V.5.3. Özel Sektör Borçlanma Araçlarının Yatırımcı Bazında Dağılımı (%)

22 Mayıs 2012 itibarıyla ise bankalarca TL cinsinden ihraç edilen tahvil ve bonoların hacmi 19 milyar TL'ye, YP cinsinden ihraç edilen tahvillerin hacmi ise 5,3 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Öte

¹⁸ 4,9 Milyar TL'lik bu tutara bono ve tahvil ihraçlarının yanı sıra VDMK, VTMK ve Kira Sertifikaları ihraçları da dahildir.

yandan gerçekleştirilen ihraçlardan daha yüksek bir tutarın SPK kaydına alındığı ve önemli bir tutar için de SPK'ya başvuru yapıldığı anlaşılmaktadır (Tablo V.5.7).

Tablo V.5.7. Bankaların tahvil ve bono ihraçları (Stok)

Nominal Tutar	TP cinsinden (Milyon TL)	YP cinsinden (Milyon ABD doları)
SPK'ca Kurul kaydına alınan ve gerçekleştirilen ihraçlar	18.977	5.337,0
SPK'ca Kurul kaydına alınan ancak henüz gerçekleştirilmeyen ihraçlar	24.413	8.856
Kurul kaydına alınmak üzere SPK'ya başvurusu yapılan ihraçlar	4.740	1.500
GENEL TOPLAM	48.130	15.693

Kaynak: SPK, KAP

Bankalarca yurt içinde gerçekleştirilen ihraçların ortalama vadesi 294 gün iken, yurt dışında gerçekleştirilen ihraçların ortalama vadesi 5,8 yıldır.

22 Mayıs 2012 itibarıyla banka dışı kuruluşlarca TL cinsinden ihraç edilen tahvil ve bonoların hacmi de 2,3 milyar TL'ye ulaşmıştır (Tablo V.5.8).

Tablo V.5.8. Banka dışı özel sektör tahvil ve bono ihraçları (Stok)

Nominal Tutar	TP cinsinden (Milyon TL)	YP cinsinden (Milyon ABD doları)
SPK'ca Kurul kaydına alınan ve gerçekleştirilen ihraçlar	2.263	0,4
SPK'ca Kurul kaydına alınan ancak henüz gerçekleştirilmeyen ihraçlar	3.049	857
Kurul kaydına alınmak üzere SPK'ya başvurusu yapılan ihraçlar	580	0
GENEL TOPLAM	5.891	857

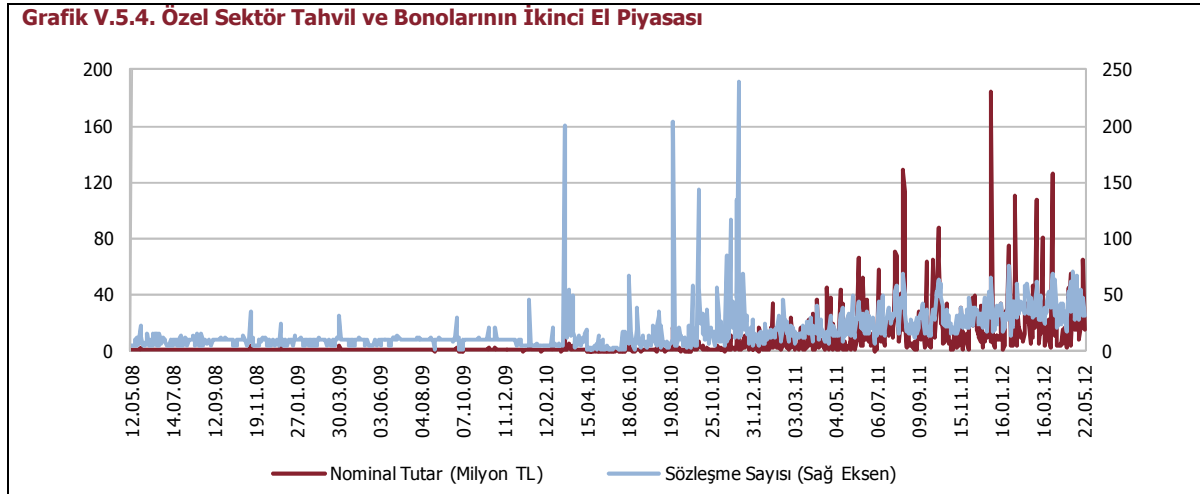
Kaynak: SPK, İMKB, KAP, BIS ve Gazete Haberleri kullanılarak hesaplanmıştır.

Banka dışı kuruluşlarca yurt içinde gerçekleştirilen ihraçların ortalama vadesi 713 gündür.

III.Özel Sektör Tahvil ve Bonolarının İkinci El Piyasası

Bankalar tarafından ihraç edilen bono ve tahvilleri alanlar vadesi gelmeden satmak istediklerinde söz konusu menkul kıymet ihracına aracılık eden banka ya da aracı kuruluşa başvurabilmekte, söz konusu kuruluşlar ise resmi bir alım taahhütleri olmasa dahi, satmak isteyenlerin ellerindeki bonoları geri alabilmektedirler. Henüz işlem hacmi düşük olsa da İMKB Tahvil Bono Piyasası'nda bu bono ve tahvillerin ikinci el piyasası da oluşmuş durumdadır (Grafik V.5.4).

Grafik V.5.4. Özel Sektör Tahvil ve Bonolarının İkinci El Piyasası

Kaynak: İMKB

Bankalar, özel sektör menkul kıymetlerinin İMKB dışında da alınıp satılmasına aracılık etmektedir. Ancak, söz konusu işlemler nadiren yapılmakta, genelde bankalar kendi bono ve tahvillerinin alım ve satımlarına aracılık etmektedirler. Özel sektör menkul kıymetlerinin ikincil piyasasında yapılan işlemlerin fiyat oluşturma amacıyla yapıldığı, piyasada yeterince derinliğin oluşmadığı anlaşılmaktadır (Tablo V.5.9).

Tablo V.5.9. 22 Mayıs 2012 İtibarıyla İkincil Piyasada Gösterge Kağıtlar

	Kodu	Bileşik Faiz (%)	Nominal İşlem Tutarı (Bin TL)	Sözleşme Sayısı
Kamu Menkul Kıymetleri	TRT120122T17	9,33	120.325	229
Özel Sektör Tahvili	TRSCKKBE1316	12,11	35	3
Banka Bonosu	TRQAKBK71216	10,43	985	1

Kaynak: İMKB

Ülkemiz gibi yapısal nedenlerle düşük tasarruf oranlarına sahip olan gelişmekte olan ülkelerde ekonominin ihtiyacı olan yatırımların yapılabilmesi ve kredi imkanlarının artırabilmesi için özellikle yurt dışı kaynaklara ihtiyaç duyulduğundan, özel sektörün ulusal ve uluslararası piyasalarda borçlanabilmeleri, hem bu kaynağın daha uzun vadeli hem de daha istikrarlı olması nedeniyle tercih edilmektedir. Bu bakımdan uluslararası örnekler incelendiğinde halen oldukça küçük ve yeterli derinliğe sahip olmayan ülkemiz özel sektör menkul kıymet piyasalarındaki gelişmeler dikkatle izlenmekte ve bu piyasaların sağlıklı bir şekilde gelişmesi için diğer otoritelerle birlikte uyum içinde çalışılmaktadır.

V.6. Altın Yatırımlarındaki Gelişmeler

Türkiye’de altının ziynet eşyası olarak çok eski bir geleneksel yatırım aracı olmasının yanı sıra, küresel finansal krizle beraber piyasalarda yaşanan belirsizliklerin yatırımcıları güvenli araçlar aramaya yöneltmesi, dünya piyasalarında kurumsal ve bireysel müşteriler ve merkez bankaları tarafından ciddi alımların yapılması paralelinde altın talebi gün geçtikçe artmaktadır. Altın fiyatları 2009-2012 arasındaki üç yıllık dönemde ABD doları bazında yaklaşık iki kat yükselmiş olup, Ortadoğu’da giderek artan jeopolitik riskler ve güvenlik endişelerinin devam etmesi de altın talebinin sürekliliğini sağlamaktadır.

29 Mayıs 2008 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karara İlişkin 2008-32/35 No`lu Tebliğ ile bankalarca altın, gümüş ve platin depo hesabı açılması, altın, gümüş ve platin kredisi kullanılması ve kıymetli madenler aracı kuruluşları tarafından yurt dışından kıymetli madenler kredisi sağlanmasına ilişkin usul ve esasların yeniden düzenlenmesiyle bankalar, gerçek ve tüzel kişiler adına, altın, gümüş ve platinin fiziken tesliminin yanında bankalarca satışı yapılmak suretiyle de vadeli veya vadesiz olarak altın, gümüş ve platin depo hesabı açılabilme olanağına kavuşmuşlardır. Kıymetli Maden Depo Hesapları Hakkındaki bu mevzuat değişikliğinin olumlu etkisi ve bir yatırım aracı olarak altına olan ilginin de giderek yükselmesiyle, çok sayıda bankanın, altınları kaynak olarak toplamak için yeni projeleri hayata geçirdikleri görülmektedir. Ayrıca, TCMB’nin 2011 yılı Ekim ayından itibaren kıymetli maden depo hesapları hariç yabancı para zorunlu karşılıkların yüzde 10’una kadar olan kısmının; kıymetli maden depo hesapları için ise tamamına kadarının altın olarak tesis edilebilmesi imkânını tanıması, 2011 yılı Kasım ayından itibaren Türk lirası zorunlu karşılıklar için de benzer uygulamaya gidilmesi ve 2012 Nisan ayı itibarıyla Türk lirası zorunlu karşılıklar için tesis edilebilen altın oranını yüzde 10’dan yüzde 20’ye yükseltmesinin de bankacılık sektörünün altın bankacılığına yönelmesinde etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Altın mevduatı bankalarda kıymetli maden depo hesapları altında takip edilmekte, bu hesapların tamamına yakını da altın mevduat hesaplarından oluşmaktadır.

Tablo V.6.1. Bankaların Kıymetli Maden Depo Hesaplarının Gelişimi¹

	Mevduat Bankaları			Katılım Bankaları			Altın Fiyatı		Kıymetli Maden Depo Hesaplarının Gelişimi (Bin ons) (B+D)/E
	DTH Cari Değerlerle (Milyon USD) (A)	Kıymetli Maden Depo Hesapları (Milyon USD) (B)	B/(A+B) (%)	Katılım Fonları YP (milyon USD) (C)	Kıymetli Maden Depo Hesapları (Milyon USD) (D)	D/(C+D) (%)	TL/KG	USD/ons. (E)	
31.12.2008	99.905	313	0,31	5.182	18	0,35	41.300,1	839,4	395
31.12.2009	107.531	780	0,72	6.321	151	2,33	55.778,3	1.143,6	814
31.12.2010	110.355	1.395	1,25	6.781	423	5,87	68.423,5	1.393,0	1.305
30.12.2011	111.373	5.807	4,96	6.221	2.003	24,36	97.814,8	1.628,5	4.796
31.01.2012	116.368	6.112	4,99	6.286	2.058	24,67	97.848,9	1.655,0	4.937
29.02.2012	120.920	6.018	4,74	6.891	2.006	22,55	99.241,9	1.751,6	4.581
30.03.2012	120.206	6.624	5,22	7.190	2.222	23,61	96.440,2	1.676,3	5.277
30.04.2012	122.653	7.006	5,40	7.523	2.250	23,02	94.890,9	1.651,8	5.603
04.05.2012	123.445	6.922	5,31	7.649	2.227	22,55	92.254,1	1.632,2	5.605
11.05.2012	123.608	6.769	5,19	7.653	2.175	22,13	90.909,4	1.580,1	5.660
18.05.2012	122.213	6.859	5,31	7.732	2.185	22,03	93.561,3	1.583,7	5.711
Yıllık Fark	7.616	4.759		1.046	1.498		17.596	90	3.845
Yıllık Değişim (%)	6,6	226,7		15,6	218,2		23,2	6,0	206,1

Kaynak: TCMB, İAB

(1) Kıymetli maden hesaplarının tamamının altın olduğu varsayılmıştır.

18.5.2012 tarihi itibarıyla mevduat bankalarının kıymetli maden depo hesaplarının DTH içindeki payı yüzde 5.3 iken, katılım bankalarının söz konusu hesaplarının YP katılım fonları içindeki payı yüzde

22 olarak gerçekleşmiştir. Ancak altın hesaplarının ons cinsinden gelişimi değerlendirildiğinde; 2011 yılında önemli ölçüde artan hesapların, altının değerindeki düşüşle birlikte, artışının yavaşladığı görülmektedir (Tablo V.6.1).

Tablo V.6.2. Mevduat Bankaları Kıymetli Maden Depo Hesaplarının Vade Dağılımı (Milyon ABD Doları)

Tarih	Vadesiz	1 Aya Kadar Vadeli	3 Aya Kadar Vadeli	6 Aya Kadar Vadeli	1 Yıla Kadar Vadeli	1 Yıl ve Daha Uzun Vadeli	Toplam Altın Mevduatı
30.12.2011	5.357	272	137	24	13	4	5.807
31.01.2012	5.588	301	179	25	15	4	6.112
29.02.2012	5.501	288	180	30	15	4	6.018
30.03.2012	6.102	302	172	29	15	4	6.624
30.04.2012	6.498	280	175	34	15	4	7.006
04.05.2012	6.424	276	170	34	15	3	6.922
11.05.2012	6.260	275	187	29	15	3	6.769
18.05.2012	6.337	285	189	30	15	3	6.859

Kaynak: TCMB

Tablo V.6.3. 18 Mayıs 2012 İtibarıyla Katılım Bankalarının Kıymetli Maden Depo Hesaplarının Vade Dağılımı (Milyon ABD Doları)

Özel Cari	1 Ay Vadeli	3 Aya Kadar Vadeli	6 Aya Kadar Vadeli	1 Yıla Kadar Vadeli	1 Yıl ve Daha Uzun Vadeli	Toplam Altın Mevduatı
1.408	0	717	21	29	10	2.185

Kaynak: TCMB

Gerek mevduat gerek katılım bankalarındaki altın mevduatının vade dağılımına bakıldığında vadesiz mevduat ve cari katılma hesaplarında yoğunlaşma olduğu görülmektedir. 18.05.2012 itibarıyla mevduat ve katılım bankaları için söz konusu oran sırasıyla: yüzde 92 ve yüzde 64 olarak gerçekleşmiştir (Tablo V.6.2, Tablo V.6.3).

Aynı tarih itibarıyla bankacılık sektörünün toplam altın mevduatının yüzde 58'i biri katılım bankası olmak üzere dört bankada yoğunlaşmıştır.

Türkiye Bankalar Birliği'nin (TBB) 2010 yılını baz alarak yaptığı bir çalışmaya göre altın kıymetli madenler depo hesaplarında öne çıkan şehirlerin ise: İstanbul (yüzde 44,4), Ankara (yüzde 16,5), İzmir (yüzde 5,0), Bursa (yüzde 3,2), Antalya (yüzde 1,8), Konya (yüzde 1,7) olduğu görülmektedir.

THP gereği kıymetli maden hesapları gram olarak takip edilmektedir. Bununla birlikte, kıymetli maden depo hesapları açan bankalar genel olarak incelendiğinde; bu hesapların genellikle TL ve diğer döviz cinsleri karşılığı açıldığı görülmektedir. 4 tanesi katılım bankası olmak üzere altın mevduatı açan 16 bankanın 7 tanesinde fiziki teslim hiçbir şekilde kabul edilmezken, fiziki teslim yapılan 9 bankanın 3'ü katılım bankası olmak üzere sadece 4 tanesinde hem hesap açılışında hem de hesap kapanışında fiziki teslim de yapılabilen, geri kalan 5 banka ise sadece hesap kapanışında fiziki teslim yapmaktadır. Hesapların büyük bir çoğunluğu vadesiz olarak açıldığından faiz ödemesi sifıra yakinken, vadeli hesaplara gram cinsinden yüzde olarak faiz ödendiği görülmektedir.

Tablo V.6.4. B Tipi Altın Fonlarının Gelişimi

Tarih	Altına Dayalı B Tipi Fonlar (A)			Toplam Yatırım Fonları (B)			
	Takasbank Hesap Sayısı	Yatırımcı Sayısı	Portföy Değeri (Milyon TL)	Takasbank Hesap Sayısı	Yatırımcı Sayısı	Portföy Değeri (Milyon TL)	Portföy Değeri Oranı (%)
31.12.2008	5	8.521	75	369	3.260.753	29.606	0,3
31.12.2009	8	22.255	313	369	3.260.753	29.606	1,1
31.12.2010	13	36.219	581	485	3.379.426	30.980	1,9
30.12.2011	15	77.519	1.510	590	3.357.719	27.051	5,6
31.01.2012	15	76.679	1.532	598	3.340.643	27.545	5,6
29.02.2012	15	74.179	1.462	608	3.275.340	26.703	5,5
30.03.2012	15	73.500	1.361	617	3.244.253	26.969	5,0
30.04.2012	14	71.683	1.261	623	3.321.143	27.734	4,5
04.05.2012	14	71.631	1.241	625	3.408.671	27.245	4,6
11.05.2012	14	71.161	1.212	626	3.427.372	27.211	4,5
18.05.2012	14	70.334	1.181	630	3.439.275	27.400	4,3

Kaynak: SPK

Altın mevduat hesabının yanı sıra, bankalarca ihraç edilen B Tipi Altın Fonlarının ikincil piyasa işlem hacminin gelişimine bakıldığında, 2008 sonundan bu yana yatırımcı yüzde sayısının 7,3 kat, Takasbank hesap sayısının da 1,8 kat arttığı, ancak yatırım fonları içindeki ağırlığının yüzde 4 seviyesinde seyrettiği görülmektedir (Tablo V.6.4).

Sonuç

Altın mevduatı son bir yıl içinde yaklaşık 2,3 kat artmış olup, Türkiye'de 5 bin ton civarında ve 260 milyar ABD doları değerinde altının yastık altında yattığı tahmin edilmektedir¹⁹. Türkiye'de yastık altındaki altın, uluslararası altın piyasasında hurda altın olarak tanımlanan ziynet eşyasından oluşmakta ve son dönemde canlanan altın bankacılığında, altın günleri ve benzeri uygulamalarla fiziki hurda altını mevduata kabul eden bankalar da bulunmaktadır. Bankalarda açılan altın mevduat, büyük oranda vadesiz "kaydi" altın olmakla birlikte, mevcut yastık altı altınların ekonomiye kazandırılmasında önemli bir araç olacağı değerlendirilmektedir.

¹⁹ Altın ve Mücevher Zirvesi, 2012 İstanbul

V.7. Veri Eksiklikleri

Küresel kriz sonrasında finansal sektörün reformuna ilişkin önemli adımlar atılmış, küresel finansal istikrarın sağlanmasına yönelik olarak düzenleme çerçevesi yeniden gözden geçirilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda, sistemik riskin izlenmesi ve önlenmesi amacıyla makro ihtiyati araçlar geliştirilmekte, düzenleme çerçevesinin dışında kalan sektörlerde oluşabilecek risklerin de gözden kaçırılmamasına yönelik olarak söz konusu sektörler de mercek altına alınmaktadır.

Bunlara ek olarak, küreselleşmenin önemli bir sonucu olan finansal piyasaların iç içe geçmiş yapısı, finansal sektörlerin birbirinden bağımsız olarak ele alınmasını imkânsız hale getirmiş; riskler, ülkeler ve bölgeler arasında hızla ve büyüyerek yayılabilir duruma gelmiştir. Diğer yandan, teknolojik gelişmelere paralel olarak finansal piyasalar giderek daha karmaşık hale gelmiş, ürün çeşitliliği artmış, bu durum yeni oluşan risklerin analiz edilmesine yönelik yöntemler geliştirilmesini gerekli kılmıştır.

Kriz sonrasında önemleri daha da artan tüm bu hususlarda ilerleme kaydedilebilmesine yönelik olarak atılması gerek temel adımlardan birinin de finansal sektöre ilişkin verilerin kalitesinin ve kapsamının geliştirilmesi olduğu, kriz döneminde edinilen tecrübelerle ortaya çıkmıştır. Finansal sektöre ilişkin mevcut verilerin kalitesinin düşük, detaylarının yetersiz oluşu ve ilgili otoritelerin söz konusu verilere zamanında ulaşamamaları sorunların önceden tespit edilebilmesinde yetersiz kalınmasına neden olmuş, buna bağlı olarak gerekli önlemlerin kapsamı ve zamanlaması tam olarak tespit edilememiştir. Ayrıca, ülkelerarası risklerin yayılma hızı göz önüne alındığında uluslararası düzeyde karşılaştırılabilirliği olan ve ilgili otoriteler arası paylaşılan veri setlerinin eksikliği ortaya çıkmıştır.

Bu çerçevede, finansal sektörün reformu kapsamında G-20 Maliye Bakanları ve Merkez Bankası Başkanları 2009 yılı Kasım ayında, kriz sonrasında veri eksikliklerini gidermek üzere hazırlanan 20 maddelik tavsiyeler setini onaylamıştır (Kutu V.7.1). 2010 yılı Mayıs ayında söz konusu tavsiyeler setine ilişkin bir eylem planı ortaya konulmuş olup, ilgili ulusal/bölgesel otoriteler ve uluslararası kuruluşlarca tavsiyelerin yerine getirilmesi için izlenmesi gereken yol haritası belirlenmiştir. 2011 yılı Haziran ayında ise G-20 Maliye Bakanları ve Merkez Bankası Başkanlarına konuya ilişkin bir güncelleme raporu sunulmuştur.

Kutu V.7.1. G-20 Ülkelerince Veri Eksikliklerinin Giderilmesine Yönelik Ortaya Konulan Tavsiyeler

Tavsiye 1: FSB ve IMF’ce 2010 yılı Haziran ayında G-20 Maliye Bakanları ve Merkez Bankası Başkanlarına somut bir faaliyet planı ve uygulama gerektiren her bir tavsiye için bir takvim sunulması. Bu tarihten sonra IMF ve FSB tarafından ilerleme konusunda güncelleme raporları sunulması.

Tavsiye 2: IMF tarafından Finansal Sağlık Göstergelerini (FSI) raporlayan ülke sayısının (tüm G-20 üyelerini içerecek şekilde) artırılması ve FSI internet sitesinin, tercihen çeyreklik raporlamayı da içerecek şekilde, geliştirilmesi yönünde çalışmalar yürütülmesi. FSI listesinin güncellenmesi.

Tavsiye 3: Ulusal otoritelerle işbirliği içerisinde ve Finansal Sağlık Göstergeleri Derleme Klavuzu temel alınmak suretiyle IMF tarafından uç risklere, konsantrasyonlara, dağılımlardaki değişimlere ve göstergelerin zaman içerisindeki değişimine ilişkin bilgi vermek üzere standart göstergelerin araştırılıp, geliştirilmesi ve uygulanmasının desteklenmesi.

Tavsiye 4: Uluslararası platformda, sistem genelinde makro ihtiyati göstergelerin araştırılması. İlk adım olarak, BIS ve IMF tarafından Küresel Finansal Sistem Komitesi (CGFS) ve Basel Bankacılık Denetim Komitesinden

(BCBS) alınacak girdilerle toplam borç ve vade uyumsuzluğuna ilişkin göstergeler geliştirme yönündeki çalışmalara devam edilmesi.

Tavsiye 5: CGFS ve BIS tarafından merkez bankaları ve düzenleme otoriteleriyle yakın işbirliği yapılmak suretiyle kredi iflas takası (CDS) piyasalarındaki risk aktarımının daha iyi anlaşılmasına yönelik olarak söz konusu piyasalara ilişkin istatistiklerin kapsamının geliştirilmesi.

Tavsiye 6: Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Teşkilatı (IOSCO) aracılığıyla çalışmalar yürüten menkul kıymet piyasası düzenleyicilerince karmaşık yapılandırılmış ürünlere ilişkin açıklama yükümlülüklerinin, finansal raporlamalar için kamuoyuna açıklama yükümlülükleri de dâhil olmak üzere, gözden geçirilmesi ve gözetim otoritelerince ve ilgili diğer otoritelerce yürütülen çalışmaları da göz önüne alarak gerektiğinde ek düzeltmelere ilişkin tavsiyelerde bulunulması.

Tavsiye 7: Özellikle G-20 ülkeleri merkez bankaları ve ilgili durumlarda istatistik ofislerince BIS'in menkul kıymetlere ilişkin veri toplama faaliyetine katılım sağlanması ve BIS-AMB-IMF Menkul Kıymet İstatistikleri El Kitabı'nın geliştirilmesine katkıda bulunulması. Menkul Kıymet Veri Tabanları Çalışma Grubunca söz konusu El Kitabı için iletişim stratejisi geliştirilmesi ve uygulanması.

Tavsiye 8: FSB tarafından gözetim grupları kapsamındaki veri toplama faaliyetleri dâhil olmak üzere finansal kuruluşların birbirleri ile olan bağlantılarına ilişkin ve kriz yönetimi planlaması kapsamındaki verilerin ve paylaşımlarının geliştirilmesi hususunun araştırılması. Söz konusu çalışmada gözetim otoriteleri arasındaki mevcut bilgi paylaşımı düzenlemelerinin, gizlilik ve yasal hususlar gibi önemli konuların göz önüne alınması beklenmektedir.

Tavsiye 9: FSB tarafından 2010 yılı sonuna kadar, IMF ile yakın işbirliği içerisinde, küresel olarak sistemik öneme sahip finansal kuruluşların farklı sektörlere ve ulusal piyasalara olan pozisyonlarının daha iyi anlaşılmasına yönelik olarak söz konusu kuruluşlar için bir ortak veri şablonu oluşturulması amacıyla ilgili merkez bankaları, ulusal gözetim otoriteleri ve uluslararası kuruluşların bir araya getirilmesi. Söz konusu çalışmanın sistemik öneme sahip finansal kuruluşlara ilişkin ilgili diğer çalışmalar da göz önünde bulundurularak yürütülmesi beklenmektedir. Herhangi bir raporlama çerçevesi uygulanmaya başlanmadan önce geniş kapsamlı istişare yapılması ve gizlilik hususlarına gereken önemin verilmesi önem arz etmektedir.

Tavsiye 10: Tüm G-20 ekonomilerinin IMF'nin Koordineli Portföy Yatırımları Anketi (CPIS) ve BIS'in Uluslararası Bankacılık İstatistiklerine (IBS) katılımının teşvik edilmesi. IMF ve BIS'ce CPIS ve IBS'in önemli finansal merkezlere ilişkin kapsamının geliştirilmesi yönündeki çalışmalara devam edilmesinin teşvik edilmesi.

Tavsiye 11: BIS ve CGFS tarafından diğer iyileştirmelere ek olarak, konsolide bankacılık verilerinde banka dışı finansal kuruluşların ayrıca belirlenebilmesi ve uluslararası finansal piyasalardan fonlanma eğiliminin takip edilmesi için gereken verilerin göz önüne alınması. IMF'ce, IMF Ödemeler Dengesi İstatistikleri Komitesi ile istişare yapılmak suretiyle, CPIS verilerinin sıklığı ile raporlama zamanlamasının iyileştirilmesi ve yurt dışı yerleşik olan borçlunun kurumsal sektörünün belirlenmesi gibi diğer olası gelişmeler üzerinde çalışılması.

Tavsiye 12: IMF tarafından Uluslararası Yatırım Pozisyonu raporlayan ülke sayısının ve çeyreklik raporlamanın artırılmasına yönelik olarak ülkelerle birlikte çalışmaya devam edilmesi. G-20 ülkelerince Ödemeler Dengesi ve Uluslararası Yatırım Pozisyonu El Kitabı'nın altıncı sayısı ile uluslararası yatırım pozisyonuna ilişkin iyileştirmelerin uygun olan en kısa zamanda kabul edilmesi gerekmektedir.

Tavsiye 13: Ekonomik ve Finansal İstatistiklere İlişkin Kuruluşlararası Grup (IAG) tarafından, yabancı para ve türevler dâhil olmak üzere finansal ve finansal olmayan şirketlerin sınır ötesi pozisyonlarının izlenmesi ve ölçülmesine ilişkin raporlama konusunda rehberliği ve veri dağıtımını teşvik etmek amacıyla araştırma yapılması.

Tavsiye 14: IAG tarafından, FSB ile işbirliği yapılmak suretiyle ve BIS'in IBS veri seti ve diğer mevcut ve oluşturulması beklenen veri kaynaklarına ilişkin tecrübelerden faydalanarak ve ilgililere danışılarak, büyük banka dışı finansal kuruluşların uluslararası pozisyonlarını içeren standart bir şablon geliştirilmesinin uygulanabilirliğini incelemek üzere G-20 tavsiyesinin yeniden gözden geçirilmesi.

Tavsiye 15: IAG tarafından, G-20 ülkelerinden başlamak üzere, bilanço yaklaşımı, fon akımı ve sektörel verilerin derlenmesi ve dağıtımının teşvik edilmesine yönelik bir strateji geliştirilmesi. Banka dışı finansal kuruluşlara ilişkin verilere öncelik verilmesi, Avrupa'da AMB ve Eurostat'ın ve OECD'nin tecrübelerinden faydalanılması beklenmektedir. Orta vadede, Özel Veri Yayınlama Standartları (SDDS) kapsamına daha fazla sektörel bilanço verisinin dâhil edilmesi hususu göz önüne alınmalıdır.

Tavsiye 16: Veri kaynakları ve sınıflandırılmasına ilişkin tavsiye edilen iyileştirmeler uygulanmaya geçtikçe, istatistik uzmanlarınca uygun yerlerde toplam rakamların yanı sıra dağılımsal bilgilerin de derlenmesi. IAG tarafından söz konusu verilerin üretimi ve dağıtımının zamanında yapılması konusunun desteklenmesi teşvik edilmektedir. OECD'nin ise ulusal hesaplar verileri ile dağılımsal bilgilerin bağlantısının kurulması konusundaki çalışmalarına devam etmesi teşvik edilmektedir.

Tavsiye 17: IMF tarafından zamanında ve ülkelerarası karşılaştırılabilir şekilde standartlaştırılmış genel yönetim mali verilerinin, genel uluslararası standart olan 2001 Genel Yönetim Mali İstatistikleri Kullanım Kılavuzu'na bağlı kalınmak suretiyle desteklenmesi.

Tavsiye 18: Dünya Bankası tarafından 2010 yılında, IMF ile işbirliği içerisinde ve Finansal İstatistiklere İlişkin Kuruluşlararası Görev Gücü ile istişare edilmek suretiyle, kamu borcu veri tabanının kullanıma açılması.

Tavsiye 19: *Inter-Secretariat Working Group on Price Statistics* tarafından planlanan emlak fiyatları endeksi el kitabının tamamlanması. BIS ve üye merkez bankalarınca emlak fiyatlarına ilişkin kamuya açık verilerin BIS internet sitesinde yayınlanması hususunun incelenmesi. IAG'ce, ikamet ve ticari amaçlı konut fiyatlarının Temel Küresel Göstergeler (PGI) internet sitesine dâhil edilmesinin değerlendirilmesi.

Tavsiye 20: G-20 ülkelerince PGI internet sitesinin desteklenmesi ve ulusal verilerdeki eksikliklerin giderilmesi. IAG'ce daha uzun süreli tarihsel veri setleri oluşturulması hususunun değerlendirilmesi.

Hali hazırda istatistiksel bir çerçevesi bulunmayan ya da mevcut çerçevenin geliştirmesi gereken olmak üzere iki grupta sınıflandırılan söz konusu tavsiyelerin yerine getirilmesine yönelik olarak, çeşitli platformlarda çalışmalar yürütülmekte, ülkelerin uygulamaya yönelik katettikleri mesafe uluslararası düzeyde takip edilmektedir.

Tablo V.7.1. Veri Eksikliklerine İlişkin Tavsiyelerin Sınıflandırılması

	Kavramsal/istatistiksel çerçevenin geliştirilmesini gerektiren tavsiyeler	Kavramsal/istatistiksel çerçeve mevcut olup, devam etmekte olan veri toplama süreçlerinin iyileştirilmesini gerektiren tavsiyeler
Finansal sektörde biriken riskler	3, 4 ve 6. Tavsiyeler	2, 5, 7. Tavsiyeler
Sınır ötesi finansal bağlantılar	8-9. ve 13.-14. Tavsiyeler	10-11. Tavsiyeler 12. Tavsiye
Yerel ekonomilerin şoklar karşısındaki kırılganlığı	16. Tavsiye	15, 17, 18 ve 19. Tavsiyeler
Resmi istatistiklere ilişkin iletişimin geliştirilmesi		20. Tavsiye

Ülkemizde de ilgili kurumlar, görev alanlarına giren konularda işbirliği içerisinde mevcut veri setlerinin geliştirilmesine, kalitelerin artırılmasına ya da yeni veri tabanlarının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yürütmektedirler. Örneğin, 2010 yılı Ocak ayından itibaren TCMB’ce yayınlanmasına başlanmış olan Konut Fiyat İstatistikleri²⁰ bu kapsamda atılmış önemli adımlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Buna ek olarak uluslararası kuruluşlarca derlenen veri tabanlarına yapılmakta olan raporlamaların da söz konusu tavsiyeler çerçevesinde geliştirilmesi yönünde mesafe kaydedilmektedir.

Veri eksikliklerinin giderilmesine yönelik ilerlemelerin gerek finansal kuruluşlar gerek ulusal otoriteler ve uluslararası kuruluşlar açısından doğuracağı maliyetler göz önünde bulundurulmalı, benzer veri setlerinden yararlanmak ya da veri tanımlarında standardizasyona gitmek suretiyle söz konusu maliyetlerin en aza indirilmesi sağlanmalıdır. Ancak, söz konusu verileri üretmenin yaratacağı maliyetlerin, bu veri setlerine sahip olmamanın kriz döneminde yaratabileceği maliyetlerle karşılaştırıldığında oldukça düşük kalacağı da unutulmamalıdır. Şüphesiz ki veri setleri, kapsamlı ve analitik analiz tekniklerinin bulunmadığı durumlarda tek başlarına sistemik riskin anlaşılmasına katkı sağlamada yeterli olmayacaktır. Ancak kaliteli, zamanında ve tutarlı olarak üretilen veriler olmaksızın finansal istikrar analizinde gereken donanımın sağlanmasının mümkün olmayacağı da açıktır.

Veri eksikliklerinin giderilmesinde öne çıkan bir başka konu da, ulusal ve uluslararası düzeyde söz konusu verilerin paylaşımıdır. Sistemik riskin analizinde ulusal düzeyde gözetim otoriteleri, merkez bankaları ve diğer otoritelerin rolü bulunmaktadır. Ayrıca, finansal kuruluşların uluslararası düzeydeki bağlantıları finansal istikrarın sınır ötesi bağlantılar göz önüne alınmadan değerlendirilmesini imkansız kılmaktadır. Söz konusu nedenlerle, yeni oluşturulacak ya da hali hazırda kullanılmakta olan veri setlerinin ilgili otoritelerce paylaşımının önündeki yasal engellerin aşılmasına, bunun yanı sıra kuruluşların kendi risk durumlarına ilişkin verileri kamuoyu ile paylaşmalarına yönelik çabalar önemlidir.

Kaynakça:

Financial Stability Board (FSB) and International Monetary Fund (IMF)-The Financial Crisis and Information Gaps- Report to the G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors, 29 Ekim 2009.

FSB ve IMF-The Financial Crisis and Information Gaps- Progress Report, Mayıs 2010.

FSB ve IMF-The Financial Crisis and Information Gaps-Implementation Progress Report, Haziran 2011.

FSB-Understanding Financial Linkages: A Common Data Template for Global Systemically Important Banks, Consultation Paper, 6 Ekim 2011.

²⁰ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Konut Fiyat Endeksi, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kfe/kfe.html>

V.8. Kamu Elektronik Ödeme Sistemi (KEÖS)

Günümüzde büyük tutarlara ulaşan ödemelerin sorunsuz ve hızlı bir şekilde hedefine ulaştırılarak sonuçlandırılabilmesi ödeme sistemlerine olan ilgiyi artırmıştır. Paranın elektronik ortamda kaydi bir şekilde işlevini devam ettirmesi bilişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde elektronik ödeme fikrini doğurarak elektronik ödeme sistemlerine hızlı bir geçiş yapılmasını sağlamıştır.

Ödeme sistemlerinin istikrarının ve etkinliğinin sağlanması, ödeme sistemlerinden kaynaklanan riskleri azaltıcı önlemlerin geliştirilmesi, ödeme sistemlerindeki düzenleme ve değişikliklerin parasal yönetimi tehlikeye atmamasının sağlanması ve finansal piyasaların temel taşlarından biri olan ödeme sistemlerinin kesintisiz çalışmasının sağlanarak finansal istikrara katkı sağlaması merkez bankalarının önemli birer hedefi haline gelmiştir.

Bu bağlamda, temel hedeflerinden biri de finansal istikrarı sağlamak olan TCMB ödeme sistemlerinin geliştirilmesi için dünya genelindeki eğilimleri de izleyerek finansal sistemimizle yakın bir işbirliği içinde çalışmalarını sürdürmektedir.

Elektronik ödeme sistemlerinde yaşanan gelişmelerle, kamunun etkin nakit yönetimi ve kaliteli hizmet verme anlayışı, kayıt dışı ile mücadele çalışmalarıyla birleşince, kamu ödemelerinin önemli bir kısmının elektronik ortamda yapılması gerekliliği doğmuştur.

Devletin gelir ve giderlerinin yer ve zaman açısından denkleştirilmesini içeren nakit yönetimi, ülkemizde Hazine Müsteşarlığı tarafından tek hazine hesabı aracılığıyla yürütülmektedir. 01.08.1972 tarihinden 2007 yılına kadar uygulanan tek hazine hesabı sisteminde genel bütçeye bağlı bazı muhasebe birimlerine ait yurt içindeki tahsilat ve ödemeleri T.C. Ziraat Bankası A.Ş. (TCZB) şubeleri aracılığıyla TCMB Ankara Şubesi nezdindeki Hazine adına açılmış olan tek bir hesapta muhasebeleştirilmekte idi. Tahsilatlar ve ödemeler aynı hesaptan yapıldığından, sağlanan gelirler nedeniyle hesaplarda bir bakiye olması durumunda muhasebe birimleri ödemelerini bu tahsilatları kullanarak gerçekleştirmiş, ayrıca, muhasebe birimlerinin hesaplarında yeterli nakit olmasa dahi ödemeler TCZB tarafından fonlanmak suretiyle yapılmaya devam etmiştir. Bu durum Hazine tarafından öngörülmemiş harcamaların da yapılması sonucunu doğurmuştur.

Ancak, Hazine Müsteşarlığı'nın 27.07.2006 tarih, 2006/81 sayılı basın duyurusunda²¹ kamu bankalarının yeniden yapılandırılmaları ve kamu kesiminin bu bankalarla olan yükümlülük ve ayrıcalık ilişkisinin aşamalı bir şekilde kaldırılmasına yönelik olarak, Kamu Haznedarlığı uygulamasının 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun ekinde yer alan listeler esas alınarak yeniden düzenlenmesinin öngörüldüğü kamuoyu ile paylaşılmış ve söz konusu Kanun ekinde yer alan Genel Bütçe Kapsamındaki Kuruluşların 01.07.2007 tarihinden itibaren kaynaklarını TCMB'deki hesaplarında tutmalarının planlandığı belirtilmiştir.

Söz konusu duyuruyu müteakip başlatılan çalışmalarda, Hazine Müsteşarlığı'nın tüm hesaplarının TCMB'de toplanması ve genel bütçeli kuruluşların ödemelerinin tek elden bu hesaptan yapılması planlanmış ve 1972 yılından beri uygulanan tek hazine hesabı sistemi, 31.07.2007 tarihinde Hazine

²¹ <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=navurl://d3e718df25b76dbbd779b0f5a5359cd2>

Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı ve TCMB arasında imzalanan "Tek Hazine Cari Hesabına İlişkin Protokol" ile genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerinin ödemeleri TCMB'ce KEÖS aracılığı ile gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Ayrıca, TCMB'nin yaygın şube ağı olmaması sebebiyle Tek Hazine Hesabı sistemine dahil muhasebe birimlerinin KEÖS kapsamına alınmalarına kadar tahsilat ve ödeme işlemlerinin gerçekleştirilebilmesi için TCMB'nin muhabir bankası sıfatıyla TCZB ile Hazine Müsteşarlığı ve Maliye Bakanlığı arasında 31.08.2007 tarihinde "Tek Hazine Cari Hesabının Uygulanmasına İlişkin Muhabir Banka Protokolü" imzalanmıştır.

TCMB nezdinde hesabı bulunan merkez muhasebe birimleri tarafından yapılacak ödemeler için nakit ihtiyaçları bir gün önceden muhasebe birimlerince KEÖS üzerinden Hazine İç Ödemeler Muhasebe Biriminden talep edilmekte, İç Ödemeler Muhasebe Birimi de ertesi gün yapılacak ödemelere ilişkin ödeme emirlerini faks ortamında TCMB Ankara Şubesi'ne göndermekte ve Şube tarafından da merkez muhasebe birimlerinin hesaplarına virman yapılmaktadır. Bu sayede, Hazinenin günlük nakit programında olmayan ödemelerin yapılmaması ve tahsilatların da ödeme için kullanılmaksızın doğrudan Hazineye aktarılması sağlanabilmektedir.

18.06.2011 tarih, 27968 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Genel Bütçe Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Ödeme ve Tahsilat İşlemlerinin Elektronik Ortamda Gerçekleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar" ile sistemin yasal altyapısı yeniden şekillenmiştir. Söz konusu Usul ve Esaslar kapsamında, genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerinin nakit ihtiyaçlarının belirlenmesi, karşılanması, ödemelerin gerçekleştirilmesi ve tahsilatın Tek Hazine Hesabına aktarılması işlemlerinin elektronik ortamda gerçekleştirilmesi hususları düzenlenmiş olup merkez muhasebe birimleri dışında kalan taşra muhasebe birimlerinin KEÖS kapsamına alınması öngörülmüştür.

KEÖS ile halen TCZB tarafından yürütülen taşra muhasebe birimlerinin yaptığı ödeme işlemleri de dahil olmak üzere tüm kamu ödeme işlemleri 18.06.2012 tarihine kadar kademeli olarak elektronik ortamda gerçekleştirilmeye başlanacaktır. Bu yönü ile KEÖS, dünya uygulamaları için de örnek sayılabilecek "uçtan uca" prensibiyle çalışan bir otomasyon sistemi olarak varlığını sürdürecektir. Bu sistemde, TCMB'ce güvenli bilişim mimarisi kullanılarak hazırlanan altyapı ile kamu ödeme işlemlerinin her adımı, Hazine Müsteşarlığı ve Maliye Bakanlığınca anlık olarak takip edilebilmektedir.

Ayrıca, 2008 yılında 9 merkez muhasebe birimi ile uygulanmaya başlanan sistemde bugün 19 merkez muhasebe biriminin ödemelerinin yanı sıra, kademeli olarak uygulamaya alınan taşra muhasebe birimlerinin ödemeleri de TCMB aracılığıyla başarılı bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Nitekim, 2011 yılı başından 2012 yılı Nisan ayı sonuna kadar KEÖS aracılığı ile 503.017 adet ve yaklaşık 201 milyar Türk lirası tutarında ödeme emri yerine getirilirken, aynı dönemde sistemde 1.576.137 adet işlem gerçekleştirilmiştir.

Merkez dışı muhasebe birimlerinin tahsilatları ise TCMB ve TCZB arasında imzalanacak protokol kapsamında yine TCMB muhabir bankası sıfatıyla TCZB tarafından gerçekleştirilecektir.

KEÖS ile ıslak imza olmaksızın taşra ve merkez muhasebe birimlerinin tüm ödeme işlemlerinin TCMB üzerinden elektronik olarak yapılması operasyonel riskin azaltılmasının yanı sıra, işlemlerin daha hızlı ve raporlanabilir olmasını sağlamakta, ayrıca etkin nakit yönetimi sayesinde Hazinenin finansman ihtiyacının azaltılmasına ve bu yolla finansal istikrara katkı sağlamaktadır.

Kaynakça:

Başçı, E., "Kamu Elektronik Ödeme Sistemi (KEÖS) Tanıtım Toplantısı Konuşması", 13 Nisan 2012.

Erdener, G., Cangöz, C., "Hazine Nakit Yönetimi", Maliye Finans Yazıları Dergisi (Temmuz 2010, No 88) 115-147.

Kirdaban, İ., "Ödeme Sistemlerindeki Gelişmeler ve Ödeme Sistemlerinin Finansal Sistem İstikrarı Üzerindeki Etkileri", Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Şubat 2005.

Küçükkırmı, C., İman Er, B., "Tek Hazine Hesabı Sistemi: Türkiye ve Diğer Ülke Örnekleri", Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Lira (Nisan 2012, No 62) 25-32.

V.9. Finansal Piyasa Altyapılarına İlişkin Prensipler

Ödeme ve Mutabakat Sistemleri Komitesi (CPSS) ile IOSCO tarafından ortaklaşa yürütülen bir çalışma ile Finansal Piyasa Altyapılarına (FPA) ilişkin standartların güncelleştirilmesi çalışmaları tamamlanmıştır.

Son finansal krizde doğrudan FPA'lardan kaynaklanan herhangi bir problemle karşılaşılması olsa da yaşanan süreçte etkin risk yönetimi ile ilgili önemli dersler ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda, Sistemik Öneme Sahip Ödeme Sistemleri İçin Temel İlkeler (CPSS-2001), Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri İçin Öneriler (CPSS, IOSCO-2001) ve Merkezi Karşı Taraflar İçin Öneriler (CPSS, IOSCO-2004) isimli raporlarda oluşturulan ilkeler FPA'lara ilişkin olarak hazırlanan yeni rapor ile toplulaştırılmış ve özellikle son finansal krizlerin ardından doğan ihtiyaçlar paralelinde güncellenerek güçlendirilmiştir.

İlk olarak 2011 yılı Mart ayında kamuoyu ile paylaşılan ve 2012 yılı Nisan ayında nihai hali yayımlanan FPA'lara İlişkin Prensipler Raporu'nda sistemik öneme sahip ödeme sistemleri, merkezi saklama kuruluşları (CSD), menkul kıymet mutabakat sistemleri, merkezi karşı taraflar (CCP) ve işlem kayıt merkezleri (TR) finansal piyasa altyapı kuruluşları olarak tanımlanmaktadır.

Ödeme sistemlerini katılımcılar arasında fonların transfer edilmesi amacıyla oluşturulmuş araçlar, prosedürler ve kurallar bütünü şeklinde tanımlamak mümkün bulunmaktadır.

Söz konusu Rapor'da menkul kıymet mutabakat sistemleri ise önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde menkul kıymetlerin katılımcılar arasında kaydi olarak transfer edilmesini ve mutabakatının yapılmasını sağlayan yapılar olarak tanımlanmaktadır.

CSD'ler üyelerine mutabakat hesabı sağlama, merkezi saklama faaliyetleri yürütme ve menkul kıymet ihracında tutarlılık sağlama gibi birçok hizmet sunmaktadır. CSD'lerin saklama hizmetleri fiziksel veya kaydi olarak sunulabilmektedir. Yine uygulamada CSD'ler her menkul kıymetin doğrudan kime ait olduğunu bilebilmekte veya menkul kıymetleri sadece kendi üyeleri adına takip ederek menkul kıymetin gerçek sahibini bilmeyebilmektedir. Birçok ülkede CSD'lerin aynı zamanda menkul kıymet mutabakat sistemi de işletmesine rağmen anılan Rapor'da menkul kıymet mutabakat sistemleri ile CSD faaliyetleri birbirinden ayrılarak düzenlenmiştir.

CCP'ler ise bir veya birden fazla mali piyasada işlem gören kontratlar için kendilerini taraflar arasına konumlandırarak her satıcı için alıcı her alıcı için de satıcı olarak faaliyet göstermektedirler. Bu yöntem ile finansal işlemlerde işlemin bir tarafının yükümlülüğünü yerine getirmesine karşın işlemin diğer tarafının yükümlülüğünü yerine getirmemesi/getirememesi anlamına gelen karşı taraf riski bertaraf edilmektedir. CCP'ler son finansal krizlerin ardından özellikle tezgah üstü türev ürünlerine ilişkin işlemlerin gerçekleştirilmesi konusunda büyük önem kazanmış ve bu çerçevede anılan Rapor ile bu konuda kredi riski, likidite riski, teminat ve marjin gibi konularda önemli standartlar getirilmiştir.

Anılan Rapor'da FPA olarak değerlendirilen son kuruluş işlem kayıt merkezleridir. İşlem kayıt merkezleri finansal piyasalarda gerçekleşen işlemlerin elektronik kayıtlarının merkezi olarak tutulduğu kuruluşlardır.

FPA'lar para ve diğer mali işlemlerin takasını, mutabakatını ve kaydını sağlamakta veya söz konusu işlemleri kolaylaştırmaktadır. FPA'lar bu kapsamda hizmet sundukları piyasaları

güçlendirebilmekte ve finansal istikrarın sağlanmasında kritik roller üstlenebilmektedir. Ancak, FPA'ların iyi yönetilememesi durumunda özellikle zorlu piyasa koşullarının hüküm sürdüğü dönemlerde mali sisteme önemli riskler yüklemesi ve sorunların yayılma kaynağı olarak faaliyet göstermesi mümkün bulunmaktadır.

Bu kapsamda, yapılan çalışmalar ile FPA'ların gözetimi ve denetimi konusunda dünya genelinde tutarlılık sağlanması, FPA'lardan ve FPA'larca gerçekleştirilen işlemlerden kaynaklanan risklerin azaltılması ve G-20 ülkeleri ile Finansal İstikrar Komitesinin finansal piyasaların güvenliğini ve sağlığını artırma hedeflerinin desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Söz konusu Rapor ile getirilen en önemli yenilikleri tezgah üstünde işlem gören türev ürünlere ilişkin işlemlerin yapılacağı CCP'lere ilişkin detaylı değerlendirmeler yapılması ve ilkeler belirlenmesi ile daha önce takibi yapılamayan bu tür piyasalarda gerçekleşen işlemlere ilişkin kayıtların tutulacağı işlem kayıt merkezlerinin tanımlanarak bu tür yapılara ilişkin standartların oluşturulması olarak sıralamak mümkün bulunmaktadır.

Tüm bu hususlar çerçevesinde hazırlanan FPA'lar için Standartlar Raporu'nda FPA'lara ilişkin olarak 24 ilke, düzenleyici ve denetleyici otoritelere ilişkin olarak da 5 temel sorumluluk belirlenmektedir. Söz konusu ilkelerin bazıları tüm FPA'lara uygulanırken, bazıları sadece belirli FPA'lara uygulanmaktadır (Tablo V.9.1).

Temel İlkeler:

1- Kanuni Temel: FPA'lar tarafından gerçekleştirilen tüm faaliyetlerin kanuni dayanaklarının iyi tesis edilmiş, açık, şeffaf ve uygulanabilir olması gerekmektedir.

2- Yönetim: FPA'ların yönetim düzenlemelerinin açık ve şeffaf; güvenlik ve verimlilik düzeyini yükseltecek ve finansal sistemin istikrarına, kamu çıkarlarına ve diğer ilgili tarafların amaçlarına destek sağlayacak nitelikte olması gerekmektedir.

3- Kapsamlı Risk Yönetimi için Altyapı: FPA'ların risk yönetim çerçevelerinin hukuki risk, kredi riski, operasyonel risk, likidite riski ve diğer tüm riskleri yönetebilecek şekilde sağlam ve kapsamlı olması gerekmektedir.

4- Kredi Riski: FPA'ların katılımcılardan ve kendi yürüttüğü ödeme, takas ve mutabakat süreçlerinden kaynaklanan kredi riskini etkin bir şekilde ölçmesi, izlemesi ve yönetmesi gerekmektedir. FPA'ların her bir katılımcı nedeniyle karşı karşıya kalınan riskleri kapsamak için yeterli mali kaynaklara sahip olması, CCP'lerin de buna ilaveten katılımcıların yükümlülüklerini yerine getirememeleri durumunda işlemlerin gerçekleşmesini sağlayacak ilave kaynaklar bulundurması gerekmektedir.

5- Teminat: FPA'ların kendilerinden veya katılımcılardan kaynaklanan kredi riskini yönetmek amacıyla teminat yapıları bulundurmaları durumunda, teminat olarak kabul edilecek varlıkların kredi, likidite ve piyasa risklerinin düşük seviyelerde olması ve ayrıca bu tür FPA'ların yeterli düzeyde muhafazakar iskonto oranları ve konsantrasyon limitleri bulundurması gerekmektedir.

6- Marjin: FPA'lar işlem gören tüm ürünler için katılımcılarından kaynaklanabilecek kredi riskini karşılayabileceği risk tabanlı ve sürekli gözden geçirdiği bir marjin sistemi uygulamalıdır.

7- Likidite Riski: FPA'lar likidite risklerini etkin bir şekilde ölçmeli, izlemeli ve yönetmelidir. FPA'ların en yüksek likidite yükümlülüğünü doğuran en az bir piyasa katılımcısının iflas ettiği ve olağanüstü ancak mantıklı piyasa koşullarının değerlendirildiği stres testleri sonucunda ortaya çıkabilecek yüksek likidite ihtiyaçlarının karşılanmasını ve bu tür durumlarda dahi mutabakatın (aynı gün veya gün içi gibi) sağlanmasını temin edecek tutarda ilgili tüm para birimlerinden likit kaynak bulundurmaları gerekmektedir.

8- Mutabakatın Kesinliği: FPA'lar en kötü ihtimalle valör sonu itibarıyla açık ve kesin olarak işlemlerin nihai mutabakatını sağlıyor olmalıdır. Gerekli veya tercih edilebilir olduğu durumlarda, FPA'lar mutabakatın kesinliğini gün içinde veya eş zamanlı olarak sağlamalıdır.

9- Para Mutabakatı: Uygulanabilir ve mümkün olan durumlarda FPA'ların para mutabakatı işlemlerinin merkez bankası parası ile sağlanması gerekmektedir. Mutabakat işlemlerinde merkez bankası parasının kullanılmaması durumunda ise, FPA'ların mutabakat işlemlerinde ticari banka parası kullanılması nedeniyle oluşacak kredi ve likidite risklerini asgari düzeye indirmesi ve sıkı bir şekilde kontrol etmesi gerekmektedir.

10- Fiziki Teslimat: FPA'lar fiziki enstrümanlar veya malların teslimi ile ilgili yükümlülüklerini açık bir şekilde belirtmeli ve fiziksel teslimatlardan kaynaklanan riskleri tanımlamalı, izlemeli ve yönetmelidir.

11- Merkezi Saklama Kuruluşu: Merkezi saklama kuruluşunun menkul kıymetlerin ihracında bütünlüğün sağlanması ve menkul kıymetlerin korunması ve transfer edilmesi ile ilgili risklerin azaltılması ve yönetilmesini temin edecek uygun kural ve prosedürleri olmalıdır.

12- Değer Değişim Mutabakat Sistemleri: FPA'nın bağlantılı iki yükümlülüğün mutabakatını içeren bir işlem gerçekleştiriyor olması durumunda, bir yükümlülüğün kesinliğinin diğer yükümlülüğün kesinliğinin sağlanması şartına bağlanması yoluyla, yükümlülüğünü yerine getiren tarafın maruz kalacağı karşı tarafın yükümlülüğünü yerine getirmemesi riski (principal risk) ortadan kaldırılmalıdır (DvP (ödeme karşılığı teslimat) veya Pvp (ödeme karşılığı ödeme) benzeri yöntemler yoluyla).

13- Katılımcının Temerrüde Düşmesi Durumuna İlişkin Kurallar ve Prosedürler: FPA'ların katılımcıların temerrüde düştüğü durumları yönetmek için etkin ve açık bir şekilde tanımlanmış kural ve prosedürleri bulunmalıdır. Söz konusu kural ve prosedürlerin, FPA'ların bu tür sıkıntılı durumlarda zamanında hareket ederek olası kayıpları ve likidite baskılarını karşılamalarını ve yükümlülüklerini yerine getirmeye devam etmelerini sağlayacak şekilde dizayn edilmesi gerekmektedir.

14- Ayırma ve Taşınırılık: Merkezi karşı tarafların, katılımcıların müşterilerine ait pozisyonların ve bu pozisyonlarla ilgili olarak merkezi karşı tarafa verilmiş olan teminatların ayrılmasını ve taşınmasını sağlayacak kural ve prosedürlerinin olması gerekmektedir.

15- Genel İş Riski: FPA'lar genel iş riskini tanımlamalı, izlemeli ve yönetmelidir. Bu kapsamda, FPA'ların sürekli hizmet verebilmesini ve operasyonlarını sürdürebilmesini teminen potansiyel genel iş kayıplarını karşılayabilecek düzeyde ve öz sermaye ile fonlanan net likit varlıklara sahip olmaları gerekmektedir.

16- Saklama ve Yatırım Riski: FPA'lar kendilerinin ve katılımcılarının varlıklarını güvenli bir şekilde muhafaza etmeli ve bu varlıklara erişilmesi ile ilgili gecikme ve kayıp oluşma riskini azaltmalıdır. FPA'ların yatırım yaptıkları araçların kredi, piyasa ve likidite riskinin asgari düzeyde olması sağlanmalıdır.

17- Operasyonel Risk: FPA'lar akla yatkın bütün içsel ve dışsal operasyonel risk kaynaklarını tanımlamalı; uygun sistem, politika, prosedür ve kontrol mekanizmaları vasıtasıyla söz konusu risklerin olası etkilerini en aza indirmelidir. Sistem yüksek seviyede güvenlik ve operasyonel güvenilirlik sağlamalı, yeterli kapasiteye sahip olmalıdır. İş sürekliliği yönetimi sistemlerde meydana gelebilecek geniş çaplı ve önemli kesinti ve sorunlar durumunda dahi işlemlerin zamanında kurtarılmasını ve FPA'nın yükümlülüğünü yerine getirebilmesini sağlamayı amaçlamalıdır.

18- Erişim ve Katılım: FPA'ların katılım kriterleri sisteme katılımın herkese açık ve adil olmasını sağlayacak şekilde objektif, risk odaklı ve kamuya açık olmalıdır.

19- Aşamalı Katılım Düzenlemeleri (Dolaylı katılımcılar gibi): FPA'lar aşamalı katılım düzenlemelerinden kaynaklanan önemli riskleri tanımlamalı, izlemeli ve yönetmelidir.

20- Diğer FPA'larla Bağlantılar: Diğer FPA'lar ile bağlantısı olan bir FPA'nın bu bağlantıdan kaynaklanan riskleri tanımlaması, izlemesi ve yönetmesi gerekmektedir.

21- Verimlilik ve Etkinlik: FPA'lar katılımcılarının ve faaliyette bulunduğu piyasanın ihtiyaçlarını verimli ve etkin bir şekilde karşılamalıdır.

22- İletişim Prosedürleri ve Standartları: Ödeme, takas, mutabakat ve kayıt işlemlerinin verimli bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak amacıyla FPA'ların uluslararası kabul görmüş ilgili iletişim prosedür ve standartlarını kullanmaları veya en azından bu standartlar ile gerekli uyumu sağlamaları gerekmektedir.

23- Kural, Temel Prosedür ve Piyasa Verilerinin Yayımlanması: FPA'ların açık ve kapsamlı prosedürleri olmalı ve katılımcılara FPA'ya katılmaları nedeniyle maruz kalacakları risk, ücret ve diğer maliyetleri doğru bir şekilde anlayabilmelerini sağlayacak düzeyde yeterli bilgi sağlanmalıdır.

24- İşlem Kayıt Merkezleri Tarafından Piyasa Verilerinin Yayımlanması: İşlem kayıt merkezlerinin ilgili otoritelere ve kamuya ihtiyaçları doğrultusunda zamanında ve doğru veriler sunmaları gerekmektedir.

Merkez Bankaları, Piyasa Düzenleyicileri ve Diğer İlgili Otoritelere Finansal Piyasa Altyapı Kuruluşları için Getirilen Sorumluluklar:

Sorumluluk A- FPA'ların Düzenlenmesi, Denetimi ve Gözetimi: FPA'lar merkez bankaları, piyasa düzenleyicileri veya diğer ilgili otoritelerin uygun ve etkin düzenleme, denetleme ve gözetim faaliyetlerine tabi olmalıdır.

Sorumluluk B- Düzenleme, Denetleme ve Gözetim Gücü ile Kaynaklar: Merkez bankaları, piyasa düzenleyicileri ve diğer ilgili otoriteler FPA'ların düzenlenmesi, denetlenmesi ve gözetiminin etkin bir şekilde yerine getirilmesi için gerekli güce ve kaynağa sahip olmalıdır.

Sorumluluk C- FPA'lar ile ilgili Politikaların Yayınlanması: Merkez bankaları, piyasa düzenleyicileri ve diğer ilgili otoriteler FPA'ların düzenlenmesi, denetlenmesi ve gözetimiyle ilgili politikaları açık bir şekilde belirlemeli ve yayımlamalıdır.

Sorumluluk D- FPA'lara İlişkin İlkelerin Uygulanması: Merkez bankaları, piyasa düzenleyicileri ve diğer ilgili otoriteler CPSS-IOSCO tarafından hazırlanan "FPA'lara İlişkin Prensipleri" benimsemeli ve devamlı bir şekilde uygulamalıdır.

Sorumluluk E- İlgili Otoriteler ile İş Birliği: Merkez bankaları, piyasa düzenleyicileri ve diğer ilgili otoritelerin, FPA'ların güvenli ve etkin bir şekilde çalışmasını sağlarken gerek yurt içi gerekse uluslararası düzeyde birbirleriyle iş birliği içinde çalışmalarını gerekmektedir.

Tablo V.9.1. FPA'lara İlişkin Prensiplerin Uygulama Alanı

	Ödeme Sistemi	Merkezi Saklama Kuruluşu	Menkul Kıymet Mutabakat Sistemi	Merkezi Karşı Taraf	İşlem Kayıt Merkezi
1- Kanuni Temel	X	X	X	X	X
2- Yönetim	X	X	X	X	X
3- Kapsamlı Risk Yönetimi için Altyapı	X	X	X	X	X
4- Kredi Riski	X	O	X	X	O
5- Teminat	X	O	X	X	O
6- Marjin	O	O	O	X	O
7- Likidite Riski	X	O	X	X	O
8- Mutabakatın Kesinliği	X	O	X	X	O
9- Para Mutabakatı	X	O	X	X	O
10- Fiziki Teslimat	O	X	X	X	O
11- Merkezi Saklama Kuruluşu	O	X	O	O	O
12- Değer Değişim Mutabakat Sistemleri	X	O	X	X	O
13- Katılımcının Temerrüde Düşmesi Durumuna İlişkin Kurallar ve Prosedürler	X	X	X	X	O
14- Ayırma ve Taşınırılık	O	O	O	X	O
15- Genel İş Riski	X	X	X	X	X
16- Saklama ve Yatırım Riski	X	X	X	X	O
17- Operasyonel Risk	X	X	X	X	X
18- Erişim ve Katılım	X	X	X	X	X
19- Aşamalı Katılım Düzenlemeleri	X	X	X	X	X
20- Diğer FPA'larla Bağlantılar	O	X	X	X	X
21- Verimlilik ve Etkinlik	X	X	X	X	X
22- İletişim Prosedürleri ve Standartları	X	X	X	X	X
23- Kural, Temel Prosedür ve Piyasa Verilerinin Yayınlanması	X	X	X	X	X
24- İşlem Kayıt Merkezleri Tarafından Piyasa Verilerinin Yayınlanması	O	O	O	O	X
	X: Uygulanacak				
	O: Uygulanmayacak				

Kaynak: CPSS – BIS, IOSCO

Kaynakça:

Committee on Payment and Settlement Systems, Bank for International Settlements – Technical Committee of the International Organization of Securities Commissions, 2012 "Principles For Financial Market Infrastructures", Nisan 2012.

V.10. Perakende Ödemelerdeki Yenilikler

Perakende ödemeler alanında son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler, yeni yasal düzenlemeler ve piyasa güçlerinin etkisi ile pek çok yeni ödeme aracı geliştirilmiştir.

Bu çerçevede Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) altında faaliyet gösteren Ödeme ve Mutabakat Sistemleri Komitesi (CPSS) de, 1996 yılından bu yana elektronik para ürünleri başta olmak üzere yenilikçi perakende ödeme araçlarındaki gelişmeleri yakından takip etmektedir.

Konuya ilişkin olarak kamuya açıklanan 2004'teki son CPSS çalışmasından bu yana, teknolojik gelişmelerin ve e-ticaretin de yaygınlaşmasının da etkisiyle, birçok yenilikçi perakende ödeme aracı geliştirilmiştir. Söz konusu gelişmeler sonucunda Bankamızın da aktif katılımı ile CPSS bünyesinde bir çalışma grubu oluşturulmuş ve çalışma grubunca hazırlanan anket 30 ülke merkez bankasına gönderilmiştir. Yakın zamanda kamuoyu ile de paylaşılan Perakende Ödemelerde Yenilikler Raporu'nda, CPSS ülkelerindeki ve diğer ülkelerde perakende ödemeler alanındaki son yıllarda yapılan yenilikler, bu yeniliklerin ortak özellikleri ve sınıflandırılma yöntemleri, yeniliklerin önündeki engeller ve yeniliklere neden olan itici güçler ile önümüzdeki dönemde piyasada ortaya çıkması muhtemel eğilimler belirlenmiş, ayrıca yeniliklerin merkez bankaları açısından yol açabileceği sorunlar tespit edilmiştir.

Anket çalışmasında yüz yirmi iki yeniliğe yer verilmiş olup, anketten ortaya çıkan sonuçlar perakende ödemeler piyasasının dinamik olmakla birlikte, yeniliklerin piyasa etkilerinin düşük olduğunu ve satış noktasında ve kişiden kişiye yapılan ödemelerde nakdin halen en fazla kullanılan ödeme aracı olduğunu göstermiştir. Yeniliklerin çoğu, ülke içinde kullanılmak üzere geliştirilmiş ve benzer türde yenilikler diğer ülkelerde de aynı zamanlarda ortaya çıkmıştır. Anket sonuçlarına göre, yapılan yeniliklerin yaklaşık yarısının odak noktasının teknolojinin gelişmesi ve tüketici talepleriyle uyumlu olarak, ödeme işlemini hızlandırmak olduğu görülmektedir. Ayrıca, gerçek zamanlı veya gerçek zamanlıya yakın olma amacı taşıyan yeniliklerin çoğu bankalararası mutabakatı hızlandırmayı hedeflemektedir. Yenilikler genellikle tüketiciler ve işyerleri arasındaki hesaptan hesaba para transferini hızlandırmakta olup, çoğunlukla bankacılık sektöründeki işbirliğiyle -bazen merkez bankasının da katılımıyla- mümkün olmaktadır. Ayrıca kart ödemeleriyle ilgili bildirilen yeniliklerin yarısından çoğunun temassız kart teknolojisi kullanımıyla ilgili olduğu görülmektedir.

Tablo V.10.1.'de ankete katılan ülkelerin cevapları arasından seçilen yeniliklerden bazılarının yer verilmiştir.

Tablo V.10.1. Seçilmiş Bazı Ülkelerde Perakende Ödemelerdeki Yenilikler

Ülke	Yenilik Adı	Açıklama
S.Arabistan	SADAD	Üç değişik hizmet verebilen elektronik fatura ibraz ve ödeme sistemidir. Bu hizmetler, sonradan öde (faturalar için), peşin öde (bazı cep telefonları için) ve elektronik kuponlar (para biriktirme kartları) şeklinde sunulmaktadır. Sisteme değişik bankacılık kanallarıyla giriş yapılabilmektedir.
İngiltere	Faster Payment Services	7/24 ödeme yapma imkanı sağlayan perakende ödeme sistemidir. Bu ödemeler genellikle iki saat içinde tamamlanmaktadır. Mutabakatın günde üç kere çok taraflı netleştirme usulüne göre yapıldığı bir sistemdir.
Hong Kong	Octopus Card	Taşımacılık ücreti gibi küçük tutarlı ödemeler yapmak için kullanılan temassız çok amaçlı ön ödemeli kart uygulamasıdır.

Kenya	M-PESA	Finansal erişimi sağlamak amacıyla çıkarılan ve kullanıcıların bir banka hesabı sahibi olmaksızın temel bankacılık hizmetlerinden yararlanmasını sağlayan bir uygulamadır. Kullanıcılar, cep telefonlarındaki SMS teknolojisini kullanarak, kişiden kişiye transfer, kişiden işyerine transfer, belirli noktalarda para yatırıp çekme ve borç ödemesi işlemlerini yapabilmektedir.
Hollanda	iDEAL	İnternet alışverişleri için internet bankacılık uygulaması aracılığıyla yapılan bu elektronik ödeme sisteminde satıcı için gerçek zamanlı mutabakat garantisi verilmektedir.
Singapur	Çek Takas Sistemi	Fiziken ibraz yapılmaksızın çeklerin görüntüleri muhatap bankaya elektronik olarak gönderilmesi suretiyle çek takası yapılmaktadır.
Türkiye	Mobil Ödeme	GSM operatörlerinin küçük ödemeleri SMS ile ödenmesi imkanı sağlayan bu ödeme şeklinde ödeme tutarları ya cep telefonu faturasına yansıtılmakta, ya da ön ödemeden düşülmektedir.
İsviçre	Mobile Buy	Genellikle parkmetrelerde, kayak pist geçişlerinde, yol kenarı dükkanlarında kullanılan bu ödeme şeklinde, tüketici cep telefonu ile belli bir numarayı arayarak, ya da SMS göndererek ödemeyi gerçekleştirmektedir. Tüketicinin cep telefonu kredi kartına bağlı olup bu yolla yapılan ödemeler tüketicinin kredi kartına yansımaktadır.
Avustralya	BPAY	Finansal kuruluşların internet uygulamaları veya cep telefonları aracılığı ile fatura ödemesine imkan sağlayan bu uygulamada, fatura çıkaran kuruluşu belirlemek için fatura kodu, müşteriye belirlemek için müşteri referans numarası kullanılmaktadır.
Çeşitli (27 ülke)	Paysafe	Ön ödemeli elektronik para kartı sistemidir. Kiosklarda, dükkanlarda ve ATM'lerde satışı yapılan kart, elektronik mağaza alışverişlerinde kullanılmaktadır.

Kaynak: CPSS - BIS

Rapor'a göre, finansal katılım yeniliklerin önemli itici güçlerinden biri olup özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki bazı yenilikler banka hesabı olmayan kişileri hedeflemektedir. Araştırma sonuçları da son yıllarda yenilikler konusunda banka dışı kuruluşların rolünün arttığını göstermektedir. Teknolojideki gelişme, bankalar tarafından henüz hakimiyet kurulmayan mobil ödemeler ve internet ödemeleri gibi alanlarda bankalarla banka dışı kuruluşların rekabet etmesine yol açmıştır. Özellikle mobil ve internet ödemeleri konusunda bildirilen yeniliklerin yaklaşık yarısının sahibi bankalar olup, diğer yarısı da banka dışı kuruluşlar veya banka-banka dışı kuruluşların ortaklığıdır.

Anket cevapları incelendiğinde, önümüzdeki beş yıl içinde perakende ödemeler alanında görülmesi muhtemel eğilimlerin aşağıdaki gibi olması beklenmektedir:

- Teknik gelişmeler, ürün kategorileri arasında ayırım yapmayı güçleştirecektir.
- Yakın alan iletişimi (NFC) teknolojisini kullanan temassız ödeme sistemlerinin büyüme potansiyeli mevcuttur.
- E-ticaret gelecekte yeniliklerin ortaya çıkması için önemli bir alandır. Özellikle internet ve cep telefonlarının kullanımındaki artış e-ticaret konusundaki arzı ve talebi artırmış, böylece bu yolla ödeme yapmak ve almak için yeni hizmetler ortaya çıkmıştır. Güvenlik teknolojisinin gelişmesiyle, dolandırıcılık endişesi olmadan güvenli alışveriş yaygınlaşmaya başlamıştır.
- Uluslararası kart sistemleri, küresel mobil hizmet sağlayıcıların ve internet ortamında yoğun olarak faaliyet gösteren kuruluşların hazır müşteri potansiyeli ve piyasa gücünden dolayı bu alanda rollerinin artması beklenmektedir.
- Perakende ödemelerde görülen yeniliklerin, mevcut olan ödeme hizmetlerinin üzerine kurulduğu, tüketicilerin ödeme alışkanlıklarının değişiminin yavaş olması ve ödeme piyasasındaki değişikliklerin uzun geçiş dönemine sahip olması nedeniyle çoğu ülkede köklü bir değişiklik yerine aşamalardan oluşacağı tahmin edilmektedir. Ancak ödeme altyapısı gelişmemiş olan ülkelerde ödeme araçlarında veya altyapısında köklü bir değişiklik yaşanması potansiyeli de mevcuttur.

- Sanal para gibi tek amaçlı ve sadece sanal dünyada kabul edilen yeni ödeme araçları ile teknolojiye ve yeni ödeme yöntemlerine açık olan ve hazır bir müşteri potansiyeline sahip olan sosyal ağların çok amaçlı hale gelme potansiyeli mevcuttur.

- Ödeme yöntemlerinin kullanılması konusunda bölgeler arasındaki önemli farklılıkların devam edeceği beklenmektedir. Örneğin Afrika'da ve Asya'nın bazı kısımlarında mobil para uygulamaları başarılı bir şekilde fatura ödemelerinde ve para transferlerinde yaygın olarak uygulanmakta iken, Japonya'da cep telefonları sadece POS makinelerinde temassız ödeme aracı olarak kullanılmaktadır. Bir ülkede başarı sağlayan inovasyonun diğer ülkelerde de başarılı olması beklentisi olmamalıdır.

Bu alanda merkez bankalarının rolüne bakıldığında, merkez bankalarının perakende ödeme sistemleriyle finansal sistemin istikrarını ve etkinliğini sağlamak ve paraya olan güveni sürdürmekteki rolleri çerçevesinde ilgilendikleri görülmektedir. Bankalararası ödemeler kadar yüksek meblağlarda yapılsa da, ödemelerin sayıca çoğunluğunu oluşturan perakende ödeme sistemlerinin güvenilirliğiyle ilgili bir zayıflığın, finansal sistemi ve ekonomiyi etkileme gücüne sahip olduğu açıktır. Bu sebeple merkez bankaları perakende ödeme sistemlerinin sağlamlığı, etkinliği ve güvenilirliğini geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede merkez bankaları, yeniliklere ve bu konudaki piyasa gelişmelerine engel olan yasal ve düzenleyici konuları belirlemek, rekabetçi piyasa koşullarını sağlamak, etkin standartlar ve altyapı oluşumunu desteklemek, konuyla ilgili kendi hizmetlerini sunmak gibi faaliyetlerde bulunabilmektedir. Ancak merkez bankalarının uygulamaları ülkedeki yasal çerçeveye, merkez bankası hedeflerine, politikalarına ve araçlarına bağlı olarak ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Bu çerçevede yeniliklerin merkez bankası faaliyetleri üzerindeki etkileri farklılaşmakla beraber, Rapor'da tespit edilen ortak noktalar aşağıda belirtilmektedir:

- Merkez bankaları perakende ödeme sistemlerindeki yeniliklere önem vermektedir. Birçok merkez bankası yenilikçi ödeme sistemlerinin kullanılmasını ve nakit dışı perakende ödemeleri teşvik etmektedir.

- Bazı ülkelerde ödemeler alanındaki gözetim fonksiyonu, perakende ödemeler alanındaki yeni gelişmeleri de göz önüne alacak şekilde yeniden ele alınmaktadır.

- Son yıllarda perakende ödemeler alanında faaliyet gösteren banka dışı kuruluşlar dikkat çekmektedir. Birçok ülkede perakende ödemeler alanındaki yeniliklerle ve banka dışı kuruluşlara ilişkin kanunlar uygulanmaya başlanmıştır.

- Perakende ödemeler konusundaki politikanın piyasayla paylaşımı, perakende ödemeler konusunda bilimsel araştırmalar, piyasayla diyalogu sağlama adına bu alandaki değişik oluşumlara katılım, gerekli yasal düzenlemeleri yapma gibi katalizör rolü ile işletici ve gözetleyici rollerine uygun olarak merkez bankaları ödemeler piyasasını etkileyebilmekte ve piyasadaki yeniliklerden kendisi de etkilenebilmektedir.

Rapor'da merkez bankalarının görevleri itibarıyla perakende ödemelerdeki yenilikler konusunda karşılaşılabilecekleri sorunlar da sayılmıştır:

- **Son gelişmelerin izlenmesi ve değerlendirilmesi:** Veri toplamada zorluk, istatistiksel araştırmaların geçerliliği/yeterliliği, yeni ürünlerin/süreçlerin potansiyelini tayin etmede güçlük, merkez bankalarının teknolojiyi takip eden otoritelerle işbirliği yapma gerekliliği.

- **İletişim, yayımlama ve şeffaflık:** Her piyasa katılımcısının görüşüne göre hareket etmenin zorluğu, merkez bankalarının değerlendirmelerinin ve rehberliğinin hatalı olması durumunda itibarının zedelenmesi.

- **Ödeme sistemlerinin birlikte işlemesi ve birbirine bağılılığı:** Birlikte işlemenin, taraflardan birinin riskinin yüksek olması durumunda toplam riski artırması, standartlaştırma baskılarının merkez bankalarını bu konuda önlem almaya zorlaması.

- **Diğer otoritelerle birlikte ödemelerin etkili gözetimi:** Bankalarla banka dışı kuruluşlara uygulanan yasaların adil rekabet kurallarına aykırı olmaması, hukuki çerçeveyi değiştirmenin yenilikçi gelişmelerin ihtiyaçlarına cevap vermede ağır kalabilmesi.

- **Merkez bankalarının operasyonel faaliyetleri üzerindeki etki:** Ödemelerde gerçek zamanlı ve gerçek zamanlıya yakın mutabakat eğilimin büyük tutarlı ve perakende ödemeler arasındaki ayrımı güçleştirilmesi, son gelişmelerle merkez bankalarının operasyonel desteğin derecesini yeniden değerlendirmesi, örneğin hangi tip kuruluşlara destek verip hangilerine vermeyeceği hususunun gündeme gelmesi.

- **Nakit üzerindeki etki:** Elektronik perakende ödeme araçlarının ekonomide nakit kullanımı üzerindeki, dolayısıyla olası senyoraajları, nakit işlemleri, banknot sahteciliği üzerindeki etkileri.

- **Para politikası üzerindeki etki:** Merkez bankalarının en son gelişmeleri yakından takip etme isteği ve yeni çıkarılan ürünlerin nakitin veya merkez bankası hesaplarını ikame edebilme etkilerinin takip edilmesi.

Sonuç olarak, günümüzde teknolojinin de katkısıyla ödemeler alanındaki yeniliklerin hızla geliştiği, bununla birlikte konuya ilişkin yasal altyapının bu hıza yetişmekte zorlanabildiği görülmektedir. Aynı zamanda bu alandaki yenilikler merkez bankalarının ödeme hizmetleri ve araçları konusundaki gözetim rolünü yeniden gözden geçirmelerine neden olmaktadır.

Kaynakça:

Committee on Payment and Settlement Systems, Bank for International Settlements, 2004, "Survey of Developments in Electronic Money and Internet and Mobile Payments", March 2004.

Committee on Payment and Settlement Systems, Bank for International Settlements, 2012, "Innovations in Retail Payments", May 2012.

GRAFİK LİSTESİ

Grafik I.1. Seçilmiş Ülkelerde Yıllık Büyüme Oranları	1
Grafik I.2. 2012 Yılı için Yapılan Büyüme Tahminleri	1
Grafik I.3. Seçilmiş Ülkelerin 2011 Yılı Brüt Borç Stoku ve Bütçe Dengesi	2
Grafik I.4. Seçilmiş AB Ülkelerinin Alman Tahvilleriyle Getiri Farkı	2
Grafik I.5. Seçilmiş Avrupa Ülkelerindeki Bazı Büyük Bankaların Ortalama Tahsili Gecikmiş Alacak Oranları	3
Grafik I.6. Seçilmiş Avrupa Ülkelerindeki Bazı Büyük Bankaların Ortalama Aktif Kârlılıkları	3
Grafik I.7. Sorun Yaşayan AB Ülkelerinde Mevduat Akımları	3
Grafik I.8. Seçilmiş AB Ülkeleri tarafından ABD Para Piyasası Fonlarından Sağlanan Kaynaklar	3
Grafik I.9. Euro Bölgesi Bankaları Kredileri ve Kaldıraç Oranı	4
Grafik I.10. Euro Bölgesi ve ABD Kredi Eğilim Anketi Sonuçları	4
Grafik I.11. AMB’ce Uzun Vadeli Yeniden Finansman Operasyonu (UVYFO) Çerçevesinde Sağlanan Fonlar	5
Grafik I.12. Avrupa Bankalarının Sermaye Artırımına İlişkin Planları	5
Grafik I.13. Gelişmiş Ülkelerde Para Politikası	5
Grafik I.14. ABD ve Euro Bölgesinde Enflasyon ve İşsizlik Oranları	5
Grafik I.15. Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Sermaye Akımları	6
Grafik I.16. 2011 Yıl Sonu İtibarıyla Seçilmiş Avrupa Bankacılık Sektörlerinin Gelişmekte Olan Ülkelerden Alacaklarındaki Değişim	6
Grafik I.17. Gelişmekte olan Ülkelerde Yıllık Büyüme	6
Grafik I.18. Emtia Fiyatları	6
Grafik II.1. EMBI Endeksleri	10
Grafik II.2. Nominal Döviz Kurları	10
Grafik II.3. Toplam Krediler Büyüme Oranları	10
Grafik II.4. Tüketici Kredileri Büyüme Oranları	10
Grafik II.5. GSYH ve Bileşenleri	11
Grafik II.6. Mal ve Hizmet İhracat ve İthalatı	11
Grafik II.7. Sanayi Üretimi ve Kapasite Kullanımı	12
Grafik II.8. Gelecek Üç Aya İlişkin Sipariş Beklentileri ve Tüketici Güven Endeksi	12

Grafik II.9. Dış Ticaret Dengesi	12
Grafik II.10. Cari İşlemler Dengesi	12
Grafik II.11. Cari Açığın Finansman Yapısı	13
Grafik II.12. Enflasyon	13
Grafik II.13. 12 ve 24 Ay Sonrasındaki TÜFE Beklentileri	13
Grafik II.14. TCMB Faiz Oranları	14
Grafik II.15. TCMB Ağırlıklı Ortalama Fonlama Maliyeti	14
Grafik II.16. Zorunlu Karşılık Oranları	15
Grafik II.17. TL Zorunlu Karşılıkların Tesisi	15
Grafik II.18. YP Zorunlu Karşılıkların Tesisi	15
Grafik II.19. TCMB Rezervi	17
Grafik II.20. TCMB Altın Rezervi	17
Grafik II.21. Faiz Dışı Bütçe Dengesi	18
Grafik II.22. Bütçe Dengesi	18
Grafik II.23. Merkezi Yönetim Borç Stoku	19
Grafik II.24. İç Borç Stokunun Yapısı	19
Grafik II.25. Reel Sektörün Finansal Borçları	20
Grafik II.26. Reel Sektör Finansal Borçlarının Yapısı	20
Grafik II.27. Banka Dışı Kesimin Yabancı Para Net Kredi Kullanımları	21
Grafik II.28. Banka Dışı Kesimin Dış Borç Yenileme Oranı	21
Grafik II.29. 2011 Yılı İtibarıyla Firmaların Satış ve Kârlılığı	21
Grafik II.30. Reel Sektörün Yabancı Para Pozisyonu	22
Grafik II.31. Reel Sektörün YP Varlık / YP Yükümlülük Oranı	22
Grafik II.32. Hanehalkı Reel Tüketim Artışı ve Tüketici Güven Endeksi	23
Grafik II.33. Hanehalkının Tüketim Harcamalarının Dağılımı	23
Grafik II.34. Taşıt Kredilerinin Yıllık Reel Artışı ve Otomobil Satışlarının Yıllık Değişimi	23
Grafik II.35. Konut Kredilerinin Yıllık Reel Artışı, Konut Satış Adeti ve Yapı Ruhsatı	23
Grafik II.36. Konut Fiyat Endeksi Yıllık Reel Değişim	24
Grafik II.37. Seçilmiş Ülkelerde Konut Fiyatlarındaki Yıllık Nominal Değişim	24
Grafik II.38. Banka ve Kredi Kartlarıyla Yapılan Harcamalar ile Yerleşik Hanehalkı Tüketimi	25
Grafik II.39. Mevduat Bankaları Kredi Kartı Bakiyeleri ve Krediyeye Dönüşüm Oranı	25

Grafik II.40. Hanehalkı Yükümlülükleri	25
Grafik II.41. Seçilmiş AB Ülkelerinde Hanehalkı Yükümlülüklerinin Harcanabilir Gelire ve GSYH'ye Oranı	26
Grafik II.42. Dövizle Endeksli Tüketici Kredisi ve Konut Kredilerinin Gelişimi	26
Grafik II.43. Hanehalkı Yükümlülüklerinin Dağılımı ve Türlerine Göre TGA Oranları	27
Grafik II.44. Tasarruf Oranları	27
Grafik II.45. Hanehalkı Tüketimi, Harcanabilir Geliri ve Tasarruf Oranları	27
Grafik II.46. Yüzde 20'lik Gelir Dilimleri Bazında Hanehalkının Tasarruf Oranları	28
Grafik II.47. Seçilmiş Ülkeler Bazında Hanehalkı Tasarruf Oranları	28
Grafik II.48. Borçlu Hanehalkının Finansal Durumu	30
Grafik II.49. Hanehalkının Geleceğe Yönelik Borçlanma ve Tasarruf Etme İhtimali	30
Grafik II.50. Hanehalkı Finansal Varlıklarının ve Yükümlülüklerinin Gelişimi	31
Grafik II.51. Yatırım Araçlarının Türlerine Göre Reel Getirileri	31
Grafik II.52. Hanehalkı TP Yatırım Araçlarının YP Yatırım Araçlarına Oranı	31
Grafik II.53. İstihdam Piyasasına İlişkin Seçilmiş Göstergeler	32
Grafik II.54. Seçilmiş Ülkelerde Yıllık Ortalama İstihdam Artışı	32
Grafik II.55. Türkiye'nin Yabancı Para Pozisyonu	33
Grafik III.1. Finansal Sektörün Bilanço Büyüklüğünün Dağılımı	35
Grafik III.2. Bankacılık Sektörünün Gelişimi	35
Grafik III.3. Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma	36
Grafik III.4. Bankacılık Sektörü Aktif Toplamının Hisse Yapısına Göre Dağılımı	36
Grafik III.5. Kredi Artışı / GSYH	37
Grafik III.6. Kredilerin Yıllık Değişimi	37
Grafik III.7. Kredilerin Yıllık Artış Hızı	38
Grafik III.8. Kredi ve Mevduat Artışının GSYH'ye Oranı	38
Grafik III.9. Kur Etkisinden Arındırılmış Kredilerin Gelişimi	39
Grafik III.10. Kredilerin Türlerine Göre Gelişimi	39
Grafik III.11. Kredilerin Türlerine Göre Kredi Büyümesine Katkısı	39
Grafik III.12. Toplam Kredilerin Dağılımı	41
Grafik III.13. Tüketici Kredilerinin Dağılımı	41
Grafik III.14. Kredilerin Vade ve TP/YP Kompozisyonu	42

Grafik III.15. YP Krediler	42
Grafik III.16. Tüketici Kredileri Faiz Oranı	42
Grafik III.17. Ticari Kredi ve Mevduat Faizi	42
Grafik III.18. Krediler ve Menkul Değerler Cüzdanı	43
Grafik III.19. Mevduat, Repo, Bankalara Borçlar ve Özkaynaklar	43
Grafik III.20. İhraç Edilen Menkul Kıymetler ve Mevduatın Gelişimi	44
Grafik III.21. Zorunlu Karşılığa Tabi Mevduatın Vadesi	44
Grafik III.22. Yurt Dışı Borçlar ve Kredi/Mevduat Oranı	44
Grafik III.23. Bankaların Dış Borç Yenileme Oranı	44
Grafik III.24. Yurt Dışı Yükümlülüklerin Kompozisyonu	45
Grafik III.25. Yurt Dışı Yükümlülüklerin Ortalama Vadesi	45
Grafik III.26. Seçilmiş Ülkeler İtibarıyla Bankalarımızın Varlık ve Yabancı Kaynakları	46
Grafik III.27. Seçilmiş Ülkeler İtibarıyla Bankalarımızın Türev Finansal İşlemleri	46
Grafik III.28. Likit Aktifler	46
Grafik III.29. Toplam Likidite Yeterlilik Rasyosu	46
Grafik III.30. Bankamızca Teminata Kabul Edilebilecek Toplam Menkul Kıymetler	47
Grafik III.31. Serbest DBS'lerin Yükümlülüklerine Oranları	47
Grafik III.32. Yabancı Para Likidite Yeterlilik Rasyosu	48
Grafik III.33. Yabancı Para Pozisyonu	48
Grafik III.34. Tahsili Gecikmiş Alacaklar	50
Grafik III.35. TGA'ya Dönüşüm Oranı ve Karşılıksız Çek Dönüşüm Oranı	51
Grafik III.36. Ülkelerin TGA'ya Dönüşüm Oranları ve Net TGA / Özkaynaklar Oranları	51
Grafik III.37. Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı ve Risksiz Faiz Oranı	52
Grafik III.38. Gelir Kaynakları ile Takipteki Alacaklar Özel Provizyonunun Ortalama Aktiflere Oranı	52
Grafik III.39. Ülkeler İtibarıyla Özkaynak Kârlılığı ve Aktif Kârlılığı	53
Grafik III.40. Sermaye Yeterlilik Rasyosu	54
Grafik III.41. Özkaynakların Toplam Aktiflere Oranı	54
Grafik III.42. Ülkeler İtibarıyla Sermaye Yeterlilik Oranı, Ana Sermaye Oranı ve Özkaynakların Toplam Aktiflere Oranı	54
Grafik III.43. Riske Esas Tutarların Dağılımı	55

Grafik III.44. Serbest Sermayenin Gelişimi	55
Grafik III.45. Senaryo Analizi Sonuçları	57
Grafik III.46. Finansal Sağlık Endeksi	58
Grafik III.47. Bankacılık Sektörü Makro Gösterimi	58
Grafik IV.1. EFT Sistemi Yıllık İşlem Adet ve Tutarı	60
Grafik IV.2. EMKT Sisteminde Gerçekleşen Yıllık DvP İşlem Adet ve Tutarı	60
Grafik IV.3. EFT Sistemindeki Ödemelerin Saatler İtibarıyla Yoğunluğu ve İşlem Tutarları	61
Grafik IV.4. EFT Sisteminde Yoğunlaşma Oranı	62
Grafik IV.5. EFT-EMKT Sisteminde Ulaşılabilirlik Oranı	62
Grafik IV.6. Çek Takası Sisteminde İşlem Gören Çek Adet ve Tutarı	63
Grafik IV.7. Çek Takası Sistemi Mutabakat Saatleri	65
Grafik IV.8. Banka ve Kredi Kartı Sayıları	66
Grafik IV.9. ATM-POS Sayıları	66
Grafik IV.10. Kredi Kartı İşlem Tutar ve Adetleri	66
Grafik IV.11. Banka Kartı İşlem Tutar ve Adetleri	66
Grafik IV.12. Takasa Konu Kredi Kartı İşlem Tutar ve Adetleri	67
Grafik IV.13. Takasa Konu Banka Kartı İşlem Tutar ve Adetleri	67
Grafik IV.14. Takasa Konu Kredi Kartı İşlem Tutarının Toplam Kredi Kartı İşlem Tutarına Oranı	68
Grafik IV.15. İMKB Hisse Senedi Piyasası ve Gelişen İşletmeler Piyasasında Gerçekleşen İşlemler	69
Grafik IV.16. İMKB Tahvil-Bono Piyasası ile Repo-Ters Repo Pazarında Gerçekleşen İşlemler	69
Grafik IV.17. TBPP İşlem Hacmi ve Tutarı	70
Grafik IV.18. TBPP Yıl İçerisinde Gerçekleşen En Yüksek ve En Düşük Günlük İşlem Tutarı ile Günlük Ortalama İşlem Tutarı	70
Grafik V.1.1. Banka getiri korelasyonlarının ortalaması	75
Grafik V.1.2. Banka getiri korelasyonlarının ortalaması	75
Grafik V.5.1. Banka ve Banka Dışı Sektör Borçlanma Araçlarının Gelişimi	93
Grafik V.5.2. Özel Sektör Borçlanma Araçlarının Gelişimi	93
Grafik V.5.3. Özel Sektör Borçlanma Araçlarının Yatırımcı Bazında Dağılımı	93
Grafik V.5.4. Özel Sektör Tahvil ve Bonolarının İkinci El Piyasası	94

TABLO LİSTESİ

Tablo II.1. Makro İhtiyati Politika Aracı Olarak Zorunlu Karşılıklar	16
Tablo II.2. Özkaynak Kârlılığı ve Bileşenleri	21
Tablo II.3. Hanehalkına İlişkin Seçilmiş Finansal Göstergeler	25
Tablo II.4. Tasfiye Olunacak Kredi Kartı ve Tüketici Kredisi Borcu Bulunan Gerçek Kişi Sayısı	27
Tablo II.5. Hanehalkı Finansal Varlıklarının Kompozisyonu	31
Tablo III.1. Seçilmiş Finansal Göstergelerin AB Ülkeleri ile Karşılaştırılması	37
Tablo III.2. TGA'ya Dönüşüm Oranları	50
Tablo III.3. Sektörler İtibarıyla Temerrüt Oranları	51
Tablo III.4. Uygulanan Senaryolar	57
Tablo IV.1. Gerçek Zamanlı Toptan Mutabakat (RTGS) Gerçekleştiren Ödeme Sistemleri Ülke Karşılaştırması	61
Tablo IV.2. EFT Sistemindeki İşlem Adet ve Tutarları ile Günlük Ortalamaları	63
Tablo IV.3. Takasa Konu Çek Adetlerinin Tutar Dilimlerine Göre Dağılımı	64
Tablo IV.4. Çek Takası Sistemi-Netleştirme Oranı	64
Tablo IV.5. Kart Takas ve Hesaplaşma Sistemi / Netleştirme Oranı	68
Tablo IV.6. VOB Üye ve Açık Hesap Sayıları	71
Tablo V.4.1. Finansal Eğitime İlişkin Ulusal Strateji Konusunda Ülkelerin İlerleme Düzeyi	87
Tablo V.5.1. Finansal Kuruluşlarca Yurtiçi Piyasalarda Çıkarılan Borçlanma Araçları	90
Tablo V.5.2. Finansal Kuruluşlarca Yurtiçi Piyasalarda Çıkarılan Borçlanma Araçlarının Bankacılık Sektörü Toplam Aktiflerine Oranı	90
Tablo V.5.3. Finansal Kuruluşlarca Uluslararası Piyasalarda Çıkarılan Borçlanma Araçları	91
Tablo V.5.4. Finansal Kuruluşlarca Uluslararası Piyasalarda Çıkarılan Borçlanma Araçlarının Bankacılık Sektörü Toplam Aktiflerine Oranı	91
Tablo V.5.5. Reel Sektör Firmalarınca Yurtiçi Piyasalarda Çıkarılan Borçlanma Araçları	92
Tablo V.5.6. Reel Sektör Firmalarınca Uluslararası Piyasalarda Çıkarılan Borçlanma Araçları	92
Tablo V.5.7. Bankaların tahvil ve bono ihraçları (Stok)	94
Tablo V.5.8. Banka Dışı Özel Sektör Tahvil ve Bono İhraçları (Stok)	94
Tablo V.5.9. 22 Mayıs 2012 İtibarıyla İkincil Piyasada Gösterge Kağıtlar	95
Tablo V.6.1. Bankaların Kıymetli Maden Depo Hesaplarının Gelişimi	96

Tablo V.6.2. Mevduat Bankaları Kıymetli Maden Depo Hesaplarının Vade Dağılımı	97
Tablo V.6.3. 18 Mayıs 2012 İtibarıyla Katılım Bankalarının Kıymetli Maden Depo Hesaplarının Vade Dağılımı	97
Tablo V.6.4. B Tipi Altın Fonlarının Gelişimi	98
Tablo V.7.1. Veri Eksikliklerine İlişkin Tavsiyelerin Sınıflandırılması	101
Tablo V.9.1. FPA'lara İlişkin Prensiplerin Uygulama Alanı	110
Tablo V.10.1. Seçilmiş Bazı Ülkelerde Perakende Ödemelerdeki Yenilikler	111

KUTU LİSTESİ

Kutu I.1. Uluslararası Bankaların Bilanço Küçültme Operasyonları ve Gelişmekte Olan Ülkelere Etkileri: Genel Bir Bakış	7
Kutu II.1. Rezerv Artırıcı ve İhracatı Destekleyici Bir Araç Olarak İhracat Reeskont Kredisi Uygulaması	17
Kutu II.2. Hanehalkı Tasarruflarının Artırılmasına Yönelik Düzenlemeler	28
Kutu III.1. Banka Kredilerine İlişkin Anketler	39
Kutu III.2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kısa Vadeli Likidite Tedbirleri	48
Kutu III.3. Basel II, Basel 2,5 ve Basel III Düzenlemeleri	55
Kutu V.7.1. G-20 Ülkelerince Veri Eksikliklerinin Giderilmesine Yönelik Ortaya Konulan Tavsiyeler	99

KISALTMA LİSTESİ

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AFI	:	Finansal Erişim Birliği
AMB	:	Avrupa Merkez Bankası
ATM	:	Otomatik Vezne Makinesi
BCBS	:	Basel Bankacılık Denetim Komitesi
BDDK	:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	:	Uluslararası Ödemeler Bankası
BKM	:	Bankalararası Kart Merkezi
BoE	:	İngiltere Merkez Bankası
BoJ	:	Japonya Merkez Bankası
BPP	:	Bankalararası Para Piyasası
BTOM	:	Bankalararası Takas Odaları Merkezi
CCP	:	Merkezi Karşı Taraflar
CDS	:	Kredi İflas Takası
CGAP	:	Yoksullara Yardım için Danışma Grubu
CGFS	:	Küresel Finansal Sistem Komitesi
CPIS	:	Koordineli Portföy Yatırımları Anketi
CPSS	:	Ödeme ve Mutabakat Sistemleri Komitesi
DBS	:	Devlet Borçlanma Senetleri
DEK	:	Dövize Endeksli Krediler
DİBS	:	Devlet İç Borçlanma Senetleri
DTH	:	Döviz Tevdiat Hesabı
DvP	:	Ödeme Karşılığı Teslimat
EBA	:	Avrupa Bankacılık Otoritesi
EFT	:	Elektronik Fon Transferi
EMBI	:	Gelişmekte Olan Ülkeler Bono Endeksi
EMKT	:	Elektronik Menkul Kıymet Transferi
EURIBOR:	:	Euro Interbank Offered Rate

Fed	:	ABD Merkez Bankası
FİK	:	Finansal İstikrar Komitesi
FPA	:	Finansal Piyasa Altyapısı
FSB	:	Finansal İstikrar Kurulu
FSE	:	Finansal Sağlık Endeksi
FSI	:	Finansal Sağlık Göstergeleri
G20	:	19 Ülke ve AB'den Oluşan Grup
GPFI	:	Finansal Erişim Küresel Ortaklığı
G-SIFI	:	Küresel Sistemik Öneme Sahip Finansal Kuruluşlar
GSYH	:	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
IAG	:	Ekonomik ve Finansal İstatistiklere İlişkin Kuruluşlararası Grup
IBS	:	Uluslararası Bankacılık İstatistikleri
IFC	:	Uluslararası Finans Kurumu
IFS	:	IMF Uluslararası Finansal İstatistikleri
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
INFE	:	OECD Uluslararası Finansal Eğitim Ağı
IOSCO	:	Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Örgütü
İMKB	:	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KAP	:	Kamuyu Aydınlatma Platformu
KDV	:	Katma Değer Vergisi
KEÖS	:	Kamu Elektronik Ödeme Sistemi
KOBİ	:	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KTF	:	Kıdem Tazminatı Fonu
LIBOR	:	London Interbank Offered Rate
MDC	:	Menkul Değerler Cüzdanı
MKK	:	Merkezi Kayıt Kuruluşu
NACE	:	Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması
ODD	:	Otomotiv Distribütörleri Derneği
OECD	:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OVP	:	Orta Vadeli Program
ÖTV	:	Özel Tüketim Vergisi

PGI	:	Temel Küresel Göstergeler
POS	:	Satış Noktası Terminali
PPK	:	Para Politikası Kurulu
PvP	:	Ödeme Karşılığı Ödeme
RTGS	:	Gerçek Zamanlı Toptan Mutabakat
QIS	:	Sayısal Etki Çalışması
SDDS	:	Özel Veri Yayımlama Standartları
SIFI	:	Sistemik Öneme Sahip Finansal Kuruluşlar
SPK	:	Sermaye Piyasası Kurulu
SYR	:	Sermaye Yeterlilik Rasyosu
TBB	:	Türkiye Bankalar Birliği
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBPP	:	Takasbank Borsa Para Piyasası
TCKB	:	Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı
TCMB	:	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TCZB	:	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.
TGA	:	Tahsili Gecikmiş Alacaklar
TL	:	Türk Lirası
TMSF	:	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TOKİ	:	Toplu Konut İdaresi
TP	:	Türk Parası
TSPAKB	:	Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kurumlar Birliği
TSRSB	:	Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği
TÜFE	:	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
UNSGSA	:	Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin Kalkınma için Finansal Erişim Özel Temsilcisi
UVYFO	:	Uzun Vadeli Yeniden Finansman Operasyonu
ÜFE	:	Üretici Fiyat Endeksi
VaR	:	Riske Maruz Değer
VOB	:	Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası
WEO	:	Dünya Ekonomik Görünüm Raporu

YP : Yabancı Para
ZKO : Zorunlu Karşılık Oranları